

YAVUZ
BAHADIROĞLU

Osmanlı'nın Yükselisi

"Osmanlıların gösterdiği adalet, hoşgörü,
ibadet ve takva, muhteşem başarılarının
en büyük sebeplerindendir."

Osmanlı Tarihçisi

OZEL
FIYAT
14,90

Hayat

Osmanlı'nın Yükselişi

© 2012, Hayat Yayıncılık, İletişim, Yapım, Eğitim Hizmetleri ve Tic. Ltd. Şti.

Tüm yayın hakları anlaşmalı olarak Hayat Yayınları'na aittir.

Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. İzinsiz çoğaltılamaz, basılamaz.

ISBN: 978-605-151-233-4

Sertifika No: 12451

“Osmanlı'nın Büyüme Sırları” adlı kitap tasnif edilerek, “Osmanlı'nın Yükselişi”
adıyla yeniden yayına hazırlanmıştır.

Hayat Yayınları : 439

Tarih : 6

Kitabın Adı : Osmanlı'nın Yükselişi

Yazarı : Yavuz Bahadıroğlu

Yayın Editörü : Erol Şahnacı

Metin Editörü : Ekrem Altintepe

Kapak ve İç Tasarım : Hayat Yayınları

Baskı Yeri ve Tarihi : Ankara, 2017

Baskı ve Cilt : Ertem Basım

Başkent Organize Sanayi Bölgesi 22. Cadde

No:8 Malıköy - Temelli / ANKARA

Tel: (0312) 284 18 14

Sertifika No: 16031

Hayat Yayın Grubu

Nişancı Mahallesi, Davutağa Caddesi No: 26/1
34050 Eyüp - İstanbul

Tel: 0212 613 11 00 Gsm: 0530 290 99 78 Faks: 0212 613 11 55

www.hayatyayinlari.com | hayat@hayatyayinlari.com

📞/hayatyayinlari 🌐/hayatyayinlari

YAVUZ
BAHADIROĞLU

Osmanlı'nın Yükselişi

YAVUZ BAHADIROĞLU

1945 yılı başında Rize ilinin Pazar kazasına bağlı Hisarlı köyünde dünyaya geldi.

1971'de İstanbul'da gazeteciliğe başladı. Muhabirlik, araştırma-inceleme, röportaj ve fıkra yazarlığı yaptı. Gazete, dergi ve şirket yöneticisi olarak çalıştı.

Gazeteciliğini muhabir ve röportajcı olarak sürdürürken, Ni-yazi Birinci adıyla çocuklara yönelik eserler üretti. Yüzlerce çocuk romanı, hikâye yayınladı.

Asıl çıkışını tarihi romanlarıyla yaptı. İlk romanı Sunguroğlu ve ardından yazdığı Buhara Yanıyor, ülkenin en çok satan romanlarından oldu. Genelde Osmanlı'nın çeşitli dönemlerini ele alan otuzu aşkın roman yazdı.

Hâlen ulusal yayın yapan Moral FM radyosunda günlük yorumlar yapıyor ve bir günlük gazetede köşe yazarlığını sürdürüyor.

Yazar, evli ve üç çocuk babasıdır.

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	11
------------	----

Birinci Bölüm

OSMANLI'NIN YÜKSELİŞİNİN SOSYOLOJİK DİNAMİĞİ: OSMANLI TOPLUMU

Dünyanın hayran kaldığı Osmanlı toplumu.....	17
Üstün ahlak anlayışı.....	24
Toplumsal eksen: Aile.....	26
Düşmanının takdir ettiği toplum.....	34
Hile ve yalan bilmeyen toplum.....	36
Ecdad ve sanat.....	38
Vakıf Medeniyeti.....	41
Öfkeleri bile zikir kokardı.....	42
Hayvanlar ve bitkiler.....	44

İkinci Bölüm

OSMANLI'NIN YÜKSELİŞİNİN EĞİTİM DİNAMİĞİ: ENDERUN

Batılıların hayran kaldığı eğitim sistemi: Enderun.....	49
Dâhiler mektebi.....	50
Enderun mektebi müfredatı.....	52
Eğitimde disiplin, bilimde özgürlük.....	53
Osmanlıya özgü bir eğitim sistemi.....	54
Beşikten mezara ilim.....	56
Mükemmel örneklerle dayalı bir eğitim.....	59

Enderun'dan örnekler	64
Oduncu Çıraklığından Sadrazamlığa.....	64
Berber Çıraklığından Vezirliğe.....	65
Osmanlı'da yürek eğitimi süreci	66
Şehzadelerin olgunlaşma süreci.....	67
Dergâhta doğan devlet	70
Zaviyelerin işlevi.....	72
Özgün ve özgür fikir üretim merkezleri.....	74

Üçüncü Bölüm

OSMANLI'NIN YÜKSELİŞİNİN MANEVİ DİNAMİĞİ: ÂLİMLER

Osmanlı Devleti'ne ruh üfleyen gönül sultanı: Şeyh Edebali	79
Osmanlı adaletinin ve hoşgörüsünün mimarı.....	81
Şeyh Edebali'nin öğütleri	84
Şeyh Edebali'nin genel öğütleri.....	86
Gönüller fatihi: Emir Sultan.....	87
Peygambere selam.....	91
İmralı, Emir Ali.....	93
Emir Sultan'dan Öğütler.....	93
Bir irfan sancağı: Somuncu Baba	95
Somuncu Baba'dan Öğütler	99
Padişahı mahkemeden kovan yargıç: Molla Fenarî.....	102
Başlıca Eserleri	106
Fetih müjdecisi: Hacı Bayram-ı Veli.....	112
İki sınıflı toplum teorisi.....	114
Engürü Şeyhi.....	116
Genel nasihatleri.....	120
“Muallî” bir muallim: Molla Hüsrev	121
Fransız subayının oğlu.....	125

Padişaha hoca olmak.....	128
Eserlerinin Bazıları Şunlardır:	129
Bir manevi fatih portresi: Ak Hoca.....	130
Hoca ile talebe mi, baba-oğul mu?.....	133
Hoca gibi hoca.....	135
Doktor Ak Şemseddin.....	137
Kuşatma sırasında.....	137
Ayasofya’da ilk hutbe.....	139
Ölümü.....	139
Vasiyet mektup.....	140
Heybet âbidesi bir eğitimci: Molla Gürani.....	143
Hoca’nın elindeki kızılıcak sopası.....	147
“Seni döverim!”.....	149
Hocası tarafından azarlanan padişah	151
“Sarayda benim gibilerin işi yoktur!”	153
Ebedi vuslat.....	155
Eserleri	156
Fatih’in padişah gibi karşıladığı âlim: Ali Kuşçu	157
Çamura bile değer katan âlim: İbn-i Kemal	161
İbn-i Kemal kimdir?.....	162
Eserleri.....	165
Yavuz Padişah’ın can yoldaşı: Hasan Can.....	166
Hilâfet Rüyası.....	168
“Bu ne haldur Hasan Can?”	172
Kanuni’nin sütkardeşi ve ruh terbiyecisi: Yahya Efendi.....	178
Balaban.....	184
Hızır meclisinde	185
Yahya Efendi’den bir şiir.....	193
Zamanını aşan âlim: Ebussuud Efendi.....	194

Kanuni, Ebussuud ve Ayasofya Vakfı.....	197
Padişah'ın sultanı: Aziz Mahmud Hüdayî.....	199
Aziz Mahmud Hüdâyî kimdir?.....	202
Bir Marmara depremi anı	203
Bir Şiiri:.....	205
Padişahı azarlayan âlim: Himmetzâde Abdullah Efendi.....	206
Himmetzâde Abdullah Efendi Kimdir?	209
Padişahı zorlayan hoca: Sadeddin Efendi.....	210
Haçova Savaşı.....	215
Kendi halinde bir derya: Nalıncı Baba	219

Dördüncü Bölüm

OSMANLI'NIN YÜKSELİŞİNİN YÖNETİM DİNAMİĞİ: PADİŞAHLAR

Kurucu lider: Osman Gazi.....	227
Osman Gazi'den günümüze ilhamlar.....	229
“Bursa'yı Aç, Gülzar Eyle!”	231
Fethin babası: Sultan II. Murad.....	235
Bugüne kalanlar	236
Vasiyeti.....	238
Çağını aşan Sultan: Fatih Mehmed Han.....	240
Zirve padişah.....	243
Uçan donanma rüyası	244
Çaresizlikten çare çıkarmak	245
İlkeli yürüyüş.....	247
Beratinı ahirete götüren padişah: Sultan İkinci Bayezid....	249
Hilafet yolunun yolcusu: Yavuz Padişah	252
Alkış sendromuna Yavuz'ca tedbir	255
Padişahlıkta başarının ölçüsü sayılan padişah:	
Muhteşem Süleyman.....	258

Devlet uyur mu?.....	261
“Orduya esnaf karışmış!”	265
Kanuni kanunları	266
Kanunî’nin Fuzûlî’si ya da Fuzûlî’nin Kanunî’si	269
Kanuni ve Mühendis Nikola	271
Molla Kaabız’ın dünyası	272
Bir Peygamber sevdalı: Sultan I. Ahmed	275
Peygamber sevdası ve Kadem-i Şerif	276
Bugünkü Dille	278
Sultan Ahmed Camii ve cami kültürümüz	279
Altı minarenin hikâyesi	283
Cami, sanat-estetik, aşk ve hayat.....	284
Aşkın “Vav” hâli	288

Beşinci Bölüm

OSMANLI’NIN YÜKSELİŞİNİN İLHAM KAYNAKLARI

Çöle inen rahmet: Peygamber Efendimiz (a.s.m.)	295
Bağışlayıcı bir Peygamber	296
Yürek inkılâbının özü.....	299
Yürek inkılâbının esasları	301
En Büyük Öğüt: Ölüm.....	302
Hz. Bilal ve Medine’yi İnleten Ezan.....	305
Valide Sultanların örnek annesi: Hz. Hâcer	309
Valide Sultanların kadınlık örneği: Hz. Hatice.....	314
Osmanlı barışçılığının dayanağı: Hudeybiye Barışı.....	317
Âlimlerin ve padişahların dostluk örneği: Hz. Ebubekir	320
Hayırdı yarış	322
Adaletin ince ayarı: Hz. Ömer	324
Hz. Ömer’in “Kudüs Amannâmesi”	329
Halim-selim bir Peygamber yıldızı: Hz. Osman.....	334

Kahramanlık ve fedakârlık örneği: Hz. Ali	338
Cesaret örneği	341
Sıffin Savaşı	343
Hz. Ali'den öğütler	345
Padişahlara en ibretli ders: Kerbelâ Vak'ası	347
Peygamberimize ve sünnetine bağlılık örneği:	
Eba Eyyûb el Ensarî	353
Sultanlıktan dervişliğe: İbrahim Edhem	357
Sultan II. Murad onu taklit etti	361
Babalığa anlam katan baba: Bahaeddin Veled	363
Olgunluk örneği: Mevlâna Celâleddin-i Rûmî	367
Mevlâna'dan Tespitler	369
Sevgiyi hayat felsefesi yapan âşık: Yunus Emre	371
Yunus, Anadolu'dur	377
Yunus hürmetine	380
Dönülmez yolun yolcusu: Tarık bin Ziyad	383
Saraylarda oturmayı içine sindiremeyen Sultan:	
Selâhaddin Eyyûbi	387
Padişahların siyaset örneği: Nizamülmülk	391
İlk devlet bütçesinde çıkan tartışma	393
Derin siyasetçi	394
Hasan Sabbah kimdir?	395
Tüm siyasetçilere derin örnek: "Siyasetnâme"	397
Siyasetnâme'den seçmeler	398

Önsöz

Orta Asya'dan Anadolu'ya göç eden Kayı Obası, çok kısa bir zaman içerisinde aşiret olmaktan çıkmış, önce devlet olmuş ardından kısa zaman içerisinde üç kıtayı kaplayacak devasa bir büyüklüğe kavuşmuştur.

Bu büyüklüğe kavuşurken de akıl ve havsalanın almayacağı kadar büyük işler yapmış, sadece toprak fethetmekle kalmamış aynı zamanda adalet, eğitim, toplum, yönetim alanlarında da bugün bile örnek gösterilen işlere imza atmıştır.

Hiç şüphesiz Osmanlı'nın bu büyük yükselişinde birçok etken vardır. Bunları anlamadan ve bilmeden Osmanlı yükselişini de tam manasıyla kavrayamayız. Birbirinden ayırt edilemeyecek derecede iç içe geçmiş bu faktörler her zaman birbirini desteklemiş, birbiri içinde uyumlu hareket etmiş, aynı gaye ve hedefe ulaşma adına tek yürek ve akıl olmuşlardır.

Yükselişin kaynağı hiç şüphesiz ki Osmanlı toplumdur. Eğitim ise bu yükselişin itici gücü olmuş, Enderun eğitimi sayesinde başta padişahlar olmak üzere âlimler ve devlet adamları Osmanlı yükselişini gerçekleştirmişlerdir.

Osmanlı yükselişinin temellerini oluşturan bu dinamiklerin her biri kendi içinde mükemmel örnekler vermiştir. Özellikle Osmanlı toplumu *insanlık* örnekleriyle doludur...

Bu konuda zaman zaman o kadar ileri gidilmiştir ki, Osmanlı mülkünü gezmeye gelen Avrupalı gezginlerin dudakları uçuklamış, "*Bu kadar da olmaz!*" demek zorunda kalmışlardır.

Osmanlı toplumu insana saygılıydı, çünkü insan olmanın ne anlama geldiğini biliyordu.

Birbirimizin hakkını-hukukunu bu anlayış içinde gözetiyor, bizimle aynı dini, aynı inancı, aynı milliyeti, aynı siyaseti, aynı kıyafeti paylaşmayanlara karşı, yine bu anlayış içinde müsamahakâr olabiliyorduk.

Çünkü *kul* olduğumuzu biliyorduk. Bizi efendilik makamına yücelten işte bu *kulluk şuuru*du.

Osmanlı'yı yönetenler de aynı şuurun insanlarıydılar.

Yanlarında, her türlü yanlıştan onları ikazlarıyla koruyan âlimler vardı. Allah'ın hükmünü dümdüz anlatır, sözlerini asla sakinmazlardı.

Ruh olgunluğuna böyle ulaştılar...

Bu sayede devletlerini *hukuk devleti* kavramıyla tanıştırdılar.

Fatih'in, Vezir-i Âzam (Başbakan) Mahmud Paşa'ya şikâyeti meşhurdur:

"Bu pire (Ak Şemsüddin'e) hürmetim ihtiyarsızdır. Yanında heyecanlanırım, ellerim titrer."

Padişahlar hocalarına böyle derin bir saygı, ince bir endişeyle bağlıydı.

Fatih Sultan Mehmed'le meşhur hocası Ak Şemseddin arasında geçen bir hâdiseyi gelin "*Şekaayık-ı Nûmâniyye Tercümesi*"nden birlikte okuyalım:

"...mülâkat eyledikte Şeyh Hazretleri yan yatur bulunub asla vaziyetini değıştirmede. Padişah, Şeyh Hazretleri'nin elini öpüp, 'Sana bir hacet için geldüm ki birkaç gün beni halvete koyup (dersine alıp) irşâd eylesün. Bir dem senun dersunde bulunma lezzeti cihan padişahlığından ağlebdur' (Öğrencilikteki lezzet padişahlıktaki lezzetten fazladır.) deyicek, Şeyh Hazretleri, Padişahın bu kelâmını sem'-i kabule almayub rıza kulağı ile dinlemedi (Padişahın öğrenciliğe dönme isteğini kabul etmedi). Padişah sâmî-makam, ısrar ve ihrâm idüp üç dört kerre 'Elbette umup beklediğim hâsıl olıcek ve istediğim yerine gelecektür' dedikte, Şeyh Hazretleri yine raddeyleyüb bu hususa mü-

saade eylemedi. Nihayet Padişah Hazretleri gazaba gelüb, husûs-ı mezbûr (bahsi geçen husus) için, ‘Bir Türk (herhangi biri) bir kere söylese kabul edüb halvete idhal edersin (dersine alırsın), ben sana nice kere söylemişken sözümü kabul itmezün’ dedikte Şeyh Hazretleri cevap virüb, ‘Meşâyih-i izâmın halvetinde (şeyhlerinin dersinde) bir lezzet vardır ki, ana dâhil olan emr-i saltanat gözünde olmayub, dünya gözünden silinub saltanat geçub gitmek mukarrerdir (Talebelik padişahlıktan daha lezzetlidir. Bunu tadan padişahlıktan kopar). Bu sebeple ahval (durumlar) bozulub, her birimiz bu hale sebep olmakla Allah’ın gazabına uğrayarak günahkâr olmak lâzım gelir’ dedikten sonra, makamının icabı üzre adl ü insafa, doğruluğa ve saltanat merasimine müteallik âşikar ve malûm olan söz ve nasihatleri ifâde eyledi.”

Kudretin zirvesinde, üstelik yirmi bir yaşında iken öğrenciliği ve dervişliği özlemesi, dünya nimetlerini gözünü bile kırpmadan feda etmesi (nitekim babası Sultan II. Murad, padişahlık nimetini terk edip “dua ve ibadetle iştigal edeceğim” gerekçesiyle Manisa’ya çekilmişti), başlı başına kitaplaştırılması gereken bir konudur.

Böyle bir feragat acaba hangimizin nefesine sığar?

“Padişah-ı Cihan= Cihan Padişahı” ve “Roma İmparatoru” sıfatlarını nefsinde toplamış gencecik bir padişahın, hocasını (ve şeyhini) ziyaret etmesi, elini öpmesi, yeniden öğrencisi olmak için âdeta yalvarması, gönül sultanları âlimlerin Osmanlı padişahları üstündeki etkilerine sadece bir örnektir.

Tarihimizde çok fazla böyle örnekler mevcuttur.

Osmanlı’nın yükselişinin dinamikleri olan Osmanlı toplumu, eğitim sistemi olan Enderun’u, Enderun’dan yetişen padişahları, âlimleri ve yükselişin ilham kaynaklarını merak ettim ve yazmak istedim.

Yavuz Bahadıroğlu

İstanbul, 2017

Birinci Bölüm

OSMANLI'NIN YÜKSELİŞİNİN
SOSYOLOJİK DİNAMİĞİ:
OSMANLI TOPLUMU

Dünyanın hayran kaldığı Osmanlı toplumu

Osmanlı atalarımız, tanışınlar tanımasınlar, “*Gülümseyiniz, müminin mümine gülümsemesi sadakadır.*” hadisi ve “*Selamı yayınız.*” tavsiyesi çerçevesinde, karşılaştıkları herkese gülümseyerek selam verirler, tanıdıklarına ayrıca hal-hatır sorar, aile efradına (ailenin diğer bireylerine) selam yollarlardı.

Böylece gönüller birbirine ısınır, geniş anlamlı toplumsal bir mutabakat oluşurdu.

Osmanlı gerçek anlamda bir barış ve kardeşlik toplumuydu.

Hasbelkader nefsine yenilip biriyle kavga edeni, mahallenin önde gelenleri birkaç gün içinde barıştırdı. Olmaz da küslük uzarsa, dört gözle bayram beklenir, bayramlar barışın ve kardeşliğin vesilesi yapılırdı.

Bu durumu Avrupalı gezginlerden Villamont, takdir hisleriyle kaydeder:

“Her kimin bir düşmanı varsa, bayramlarda ona gidip af dilemek zorundadır. Öteki de el öpmeden ve tokalaşmadan önce affettiğini söylemek mecburiyetindedir. Aksi takdirde bayramlarının mübârek olması mümkün değildir.

Bu esaslara riayet etmeyen kimseler ise, neredeyse fâsık (tabii ki abartıyor) telâkkî edilip dışlanırlar.”

Du Loir görüp incelediği toplumsal yapıdan o kadar etkilenmiştir ki, Osmanlı Türk toplumunun bazı kötülüklerden haberdar olmadığını düşünmekten kendini alamamıştır:

“Türkler herhangi bir intikam hissi beslemekten son derece çekinirler. Dinlerinin bu husûsa âit bir hükmü gereğince Cuma namazına başlamadan önce düşmanlarını affettiklerini âdetâ ilân etmek durumundadırlar. Aksi halde namazlarının kabul edilmeyeceğine inanırlar. Ayrıca her bayramın birinci günü onlar için umumi bir barış günüdür. Birbirlerine rastladıklarında el sıkışırlar. Küçükler büyüklerin elini öptükten sonra başına koyup, ‘Bayramın mübârek olsun!’ der.”

Böyleydi, çünkü kişisel ve toplumsal ilişkilere henüz menfaat hükmetmiyordu. *Kardeşlik* en belirleyici öge idi. Bu yüzden insanlar arasında kıyasıya bir rekabet oluşmaz, en azından rekabet, kırıci ve incitici boyutlara ulaşmazdı.

Osmanlı edebi ve nezaketi dünyaca meşhurdur. İslam’la yoğrulan yürekler bugünkü halimizle mukayese edilemeyecek kadar duyarlıydı.

Tevazu ve doğallık sıradan meziyetler sayılırdı. Hayata alçakgönüllülük ve yardımseverlik hâkimdi.

Küstahlık nedir bilinmez, büyüklerin sözü kesilmez, bilgiçlik taslanmaz, ar, namus ve hayâ gibi kutsallar es geçilmezdi.

Kadınlara karşı, dinamiklerini imandan alan derin bir hürmet beslenirdi. Erkek ve kadın arasında mutlak surette bir mesafe vardı. Bu duruşun belirleyicisi, *“Zinaya yaklaşmayın.”* mealindeki âyetti.

Sokakta karşılaşılan kadına asla dik dik bakılmaz, derhal başlar öne inerdi. Kadının sokakta rahatça yürümesi için, erkekler kendilerini hafif alargaya çekerler, kadına yol verirlerdi (Sonra nasıl olduysa bu durum tersine döndü: Köylerde kadınlar erkeklere yol vermek için kenara çekilip çöelmeye başladılar).

Her kadın toplumsal edebin bir gereği olarak anne, teyze, hala ve bacı olarak görülürdü. Onları rahatsız edecek en küçük davranışta bile bulunulmaz, bulunanı toplum müthiş yadırgar, büyükler derhal müdahale ederlerdi.

Lady Craven, erkeklerin kadınlara karşı saygısını “aşırı” bile bulunduğunu itiraf ettikten sonra, Osmanlı Devleti'nin kadınlara karşı tavrını hayretler içinde şöyle dile getiriyor:

“Türklerin kadınlara karşı olan muameleleri bütün milletlere örnek olmalıdır. Mesela bir erkek ağır bir suçtan dolayı idam edilip bütün mal varlığına el konsa bile karısına ve çocuklarına gayet iyi muamele edilir. Kadınların mücevherlerine dokunulmaz. Çocuklar devlet himayesine alınıp bakılır.” (Zamanın Avrupa'sında idam edilen erkeğin tüm mal varlığı ile birlikte yakınlarının takılarına da el konulurdu).

Osmanlı toplumunda *nemelazımcılık* yoktu. En azından bu kadar yaygın bir hastalık değildi. Tüm toplum, kaynağı din olan geleneklerin bekçisiydi...

Bunların bozulmaması için herkes üzerine düşeni yapar, bir bakıma her vatandaş gönüllü polis gibi çalışır, herkes vatandaşlık sorumluluğunu yerine getirirdi.

O kadar ki, mahalle kabadayıları bile, toplumsal düzene bekçilik ederlerdi.

Osmanlı toplum hayatı konusunda Avrupalı gezginlerin sayısız tespitleri olmuştur. Bunlardan Guer şöyle diyor:

“Türklerin pek mükemmel görgü kuralları vardır. Hepsine can-ı gönülden riâyet ederler. Birbirleriyle karşılaştıklarında sağ ellerini göğüslerine götürmek suretiyle selâmlaşırlar. Muhataplarına, müjdeleyici bir surette, yani rütbe ve mevkilerine göre paşa, ağabey ve sultan gibi vasıflarıyla hitap ederler.”

Meşhur Fransız gezgin Brayer şunları söylüyor:

“Türk halkının üstü-başı çok temizdir. Hâl ve tavırlarında büyük bir asalet, yüzlerinde tatlı bir sükûnet ve nezaket vardır! Konuştuıkları dil hoş ve ahenklidir... Sohbet edenlerin ifadeleri veciz, telaffuzları tertemizdir! Tebessümlerine incelik, el hareketlerine zarafet ve sadelik hâkimdir...”

Brayer, hayranlıkla devam ediyor:

“Yabancıları en çok hayrette bırakan şey, birkaçının birden konuşmayıp, yalnız birinin söz söylemesidir. Konuşan, umumiyetle sözünü kısa tutar. Dinleyen de, söz bitene kadar sabreder. Birbirlerine karşı fikirlerini hürmetle savunurlar. Söylenen sözlerde herhangi bir fenalık, koğuculuk, iftirâ gibi kötülükler ve edebe aykırı lâubâlilikler yoktur.”

Sözü Avrupa’da eşine rastlanmayan bir konuya getiriyor:

“Yaşlı ve büyüklere karşı hürmetle onların hakkına riayet, hayal edilemeyecek bir nezâket içindedir...”

Diyebilirim ki Osmanlıların ahlâkî hususiyetleri, insanı âdetata teshîr eder, büyüler. Yürüyüşlerinin serbestlik ve ihtişamı, misafir kabullerindeki gülyeryüzlülükleri ve nihayet selâmlığa girip çıkarırken riayet ettikleri teşrîfat kurallarının zarâfeti karşısında hayran olmamak elde değildir.”

Tanınmış yazar Edmondo de Amicis ise Osmanlı halkını şöyle anlatıyor:

“Tetkik ve tespitlerime göre, İstanbul’un Türk halkı, Avrupa’nın en nâzik ve en kibar topluluğudur.

Koca şehrin en ıssız sokaklarında dahi bir yabancı için hiçbir hakâret ve zarâra uğrama tehlikesi yoktur...

Hatta namaz vakitlerinde bile camileri gezmek kabildir! Bu ziyaretlerde bir yabancı, kiliselerimizi dolaşan bir Türk’ten daha çok hürmet ve riayet görebileceğinden emîn olabilir.

Halk arasında küstahça bir bakış şöyle dursun, fazla meraklı bir bakışa bile hiçbir zaman tesadüf edilmez. Kahkaha sesleri gayet

nadirdir. Sokakta kavga eden ayak takımı da enderdir. Kapı, pencere ve dükkânlardan hiçbir kadın sesi aksetmez.”

Şimdi sıra Du Loir'da... Yıllarca incelediği toplumsal yapımızı bize şöyle anlatıyor:

“Hristiyan memleketlerinde pek yaygın olan küfürbazlık, öfke ve intikam hissi Türklerde yoktur. Çünkü bunlar içki ve kumarın kıskırttığı alışkanlıklardır. Osmanlılar için içki ve kumar da meçhuldür...”

Sokaklarında da evlerinde de hiçbir küfür sözü işitilmez. Bunun yüzümüzü kızartacak ve bizi hayrete düşürecek tarafı ise, Osmanlıların yalnız ağızlarında değil, lisanlarında da küfür kelimelerinin bulunmayışıdır...

Onlar yalnız ‘Vallâhi’ şeklinde Allah’a yemin ederler.”

Du Loir haklı. Osmanlıların hayreti bile zikirdi. Şimdi olduğu gibi *“Vaaaav yaaaa”* diye Amerikan kırması çığlıklar atılmazdı. Hayretlerini *“Allah Allah”, “Fesübhanallah”, “Lailahe İllallah”, “Tövbe estağfurullah”* gibi kelimelerle ifade ederlerdi.

Sakınmak istediklerinde *“Neuzubillah”* çeker, her işe *“Bismillah”* ile başlardı. Öfkelenmeleri halinde *“Ya sabır”* der, haksızlığa uğramaları karşısında *“Hasbünallâhü ve ni’mel-vekîl!”* diyerek Allah'ı kendilerine vekil ederlerdi.

Kızdıklarında en çok, *“Lâ havle”* (velâ kuvvete illâ billâh-il aliy-yil azim) çekerler, beddua yerine *“Hay Allah derdini alsın!”* türünden dua mırıldanırlar, şaşkınlıklarını *“Fesübhanallâh!”* eşliğinde yenerler, damarlarına basıldığında *“Yâ sabır!”* diyerek sabrın kuvvetine sığınarlardı.

Tekke ve zâviyelerin duvarlarında teselli edici levhalar asılıydı:

“Bu da geçer ya hû!”, “Vazgeç ya hû!”, “Hoş gör ya hû!”

Dükkânların görünür yerlerinde ise, “Errizku alellah” ve “Tevakkeltü alellah” gibi itikadi kelimeler yazılı levhalar asılıydı...

Toplum yaşamak ve yaşatmak temelinde yücelmişti. Bu yüzden cinayete pek rastlanmazdı. Oysa aynı dönemde düello, (iki kişinin birbirlerini öldürmeleri) Avrupa hükümetleri tarafından yasal sayılırdı...

Oysa aynı yıllarda her şafak vakti Paris sokakları birbirlerini öldürmek için düello edenlerden geçilmezdi.

1700’lerde İstanbul’a gelen Fransız yazar Aubry de la Motray, Osmanlı insanının namusuna düşkünlüğünü özellikle belirterek, başından geçen bir olayı anlatmaktadır:

“Muhtelif dükkânlardan öteberi satın alırken, para vermek için koynumdan çıkardığım keseyi veyahut vakti anlamak için baktığım saatimi eşya yığınları arasında unuttuğum çok olmuştur. Bazen de vereceğim paranın iki mislini bıraktıktan sonra, dükkâncının mallarını ortadan kaldırıp yanlışlıkla fazla verdiğim parayı görmesine vakit kalmadan çekilip gittiğim olurdu.

İşte bu dalgınlığıma rağmen Türk dükkânlarında hiçbir zaman tek bir meteliğim kaybolmamıştır; çünkü o gibi vaziyetlerde dükkâncılar peşimden adam koşturmuşlar ve hatta eğer dalgınlığının neticesini anladıktan sonra dükkâna dönmemişsem, unuttuğum şeyi iade için ikametgâhımın bulunduğu Beyoğlu’na kadar adam gönderip birçok defalar beni aratmışlardır.

Mesela bir gün küçük bir Türk dükkânının önünde durmuştum. Bu yelpazeci dükkânında Türk erkeklerinin yaz sıcaklarında kullandıkları yelpazeler satılıyordu. Birçoğuna baktım; düz deriden ve en harcıâlem olanlarından birini alıp parasını verdikten sonra, çekilip gittim...

Aradan tam üç hafta geçtikten sonra bir gün tesadüfen yelpaze aldığım dükkânın önünden geçerken, yelpazeci beni görür görmez çağırıp saatimi gösterdi... Elime teslim etti.

Ben bu Türk namuskârlığının daha yüzlerce misalini verebilecek vaziyetteyim. Bizzat kendi başımdan geçen vakalar otuzdan fazla olduğu halde, bunların hiçbirinde hiçbir zaman Türklerin namuskârlıktan ayrıldıklarını görmedim.”

Fransız müellif Dr. Brayer de 1830'ların İstanbul'unu şöyle anlatıyor:

“Evlerin kapısının şöyle böyle kapatıldığı ve dükkânların çoğunlukla umumî ahlâka itimaden açık bırakıldığı İstanbul'da her sene azami beş-altı hırsızlık vak'ası görülür.”

Fransız generallerden Comte de Bonneval ise, şu hükmü veriyor:

“Haksızlık, mürabahacılık, inhisarcılık ve hırsızlık gibi suçlar, Türkler arasında meçhuldür... Öyle bir dürüstlük gösterirler ki, insan çok defa Türklerin doğruluklarına hayran kalır.”

Şimdikinin aksine, eski İstanbul sokakları genel olarak sakin ve güvenli idi.

Her yer güven içindeydi.

Herkes günün her saatinde istediği yere hiçbir endişe duymadan gidebilirdi.

Osmanlı insanı hırsızlık, gasp, kapkaç nedir bilmezdi. İstanbul'daki gasp, kapkaç, hırsızlık, soygun olaylarını gazetelerde okudukça eski halimizi nasıl da özleyorum bilemezsiniz.

Fransız tarihçi M. A. Ubicini, “Bu muazzam payitahtta dükkâncılar, namaz saatlerinde dükkânlarını açık bırakıp camiye gittikleri ve geceleri evlerin kapısı basit bir mandalla kapatıldığı halde, senede dört hırsızlık vakası bile olmaz. Ahalisi sırf Hristiyan olan Galata ile Beyoğlu'nda ise hırsızlık ve cinayet vak'aları olmadan gün geçmez.” diyor.

Kısacası Osmanlı insanı hırsızlık, soygun, kapkaç gibi suçları bilmezdi. Bu tür vakalara senede sadece birkaç kez rastlanırdı.

Üstün ahlak anlayışı

Çevreyi kirletmek bir Avrupalı alışkanlığıydı. Osmanlı insanı, kul hakkı sayıldığı için yerlere çöp atmaz, ortamı kirletmezdi...

Hatta *"Ağaçlar zikreder"* düşüncesiyle, ağaçları yeşertmeye çalışırlardı. Mesela kurak günlerde ücretle adam tutup sokaktaki ulu çınarları sulatır, göçmen kuşların yorgunluk atması için saçak altlarına kuş sarayları yaparlardı.

Osmanlı insanı asla yere tükürmezdi. Bazı Batılı gözlemciler, sırf yere tükürmedikleri için atalarımızı eleştirmişti:

"Türkler hiçbir zaman yere tükürmezler. Daima yutkunurlar. Bunun için de saçlarında sakallarında bir hararet olur ve zamanla saçları, kaşları, sakalları dökülür." (Comte de Marsigil).

Osmanlı insanının üstün bir ahlâk anlayışı vardı. *"Türkiye Seyahatnâmesi"*yle meşhur Du Loir 1650'lerde şunları yazıyor:

"Hiç şüphesiz ki, ahlâk bakımından Türk siyasetiyle medeni hayatı bütün cihana örnek olabilecek vaziyettedir."

Bugünümüz için de bunları söylemek mümkün mü?

Sadece insanlara değil, hayvanlara bile saygılı bir toplumsal yapıdan geliyoruz. Bunun da şahidi Elisee Recus'tur. 1880'lerdeki durumumuzu anlatıyor:

"Türklerdeki iyilik duygusu hayvanları dahi kucaklamıştır. Birçok köyde eşekler haftada iki gün izinli sayılır..."

Türklerle Rumların karışık olarak yaşadığı köylerde ise bir evin hangi tarafa ait olduğunu kolaylıkla anlayabilirsiniz. Eğer evin bacasında leylekler yuva yapmışsa, bilin ki o ev bir Türk evidir."

Osmanlı insanı güzel konuşur, derdini kestirmeden anlatır. Sözü gereksiz yere uzatmaz, o zamanın deyişiyle *israf-ı kelim* (kelime israfı) etmezdi. Ayrıca konuşanın sözü asla kesilmezdi. İfadeleri gâyet zarîf ve düzgündü.

Sohbet edenlerin aralarındaki uyumu ve sevgiyi gören Charles MacFarlane, şöyle yazmaktan kendini alamamıştı: *“Bu milletin konuşması, bütün diğer milletlere örnek olabilecek kadar güzel ve mükemmel!”*

Osmanlı'nın yetiştirmek istediği insan modelinin temel ilkeleri *“Ahilik Şartnamesi”*nde yazılıdır. Bu şartname, bir bakıma, hem *“İnsan Yetiştirme Projesi”*, hem de bu konuda varılan mutabakatın anayasasıdır.

Gerçek insan olmanın bazı öncelikleri şöyle sıralanıyor:

- ❖ İnanç ve ibadetlerinde samimi olmak;
- ❖ İmanlı, kararlı, iyi huylu, güzel ahlâklı ve herkes için sevgi dolu olmak;
- ❖ Kini, hasedi, düşmanlığı ve dedikoduyu hayatından çıkarmak;
- ❖ Ahdinde, sözünde ve sevgisinde vefalı, gözü, gönlü ve kalbi tok olmak;
- ❖ Şefkatli, merhametli, adaletli, faziletli, iffetli, dürüst ve kerem sahibi olmak;
- ❖ Büyüklere sevgi ve saygı göstermek;
- ❖ Başkalarının ayıp ve kusurlarını örtmek, gizlemek ve affetmek, hataları yüze vurmamak;
- ❖ Tatlı dilli, güler yüzlü, samimi ve güvenilir olmak;
- ❖ Gelmeyene gitmek, dost ve akrabayı ziyaret etmek;
- ❖ Herkese iyilik yapmak, iyiliklerini istemek ve yapılan iyiliği asla başa kakmamak;
- ❖ İnsanların işlerini içten, gönülden ve güler yüzle yapmak;
- ❖ Daima iyi komşu olmak, cahil komşuların verdiği sıkıntıya katlanmak;
- ❖ İnsanlar arasında din, dil, mezhep, ırk, renk farkı gözetmemek;

- ❖ Hata ve kusurları daima kendi nefsinde aramak, iyilerle dost olup, kötülerden uzak durmak;
- ❖ Fakirlerle dostluktan, oturup kalkmaktan çekinmemek;
- ❖ Zenginlere, zenginliğinden dolayı itibardan kaçınmak, Allah için sevmek;
- ❖ Hak için hakkı söylemek ve hakkı söylemekten korkmamak;
- ❖ Emri altındakileri ve hizmetindekileri korumak ve gözetmek;
- ❖ Açıkta ve gizlide Allah'ın emir ve yasaklarına uymak; içi, dışı, özü, sözü bir olmak;
- ❖ Kötü söz ve hareketlerden sakınmak, hakkı korumak, hakka riayetle haksızlığı önlemek;
- ❖ Kötülük ve kendini bilmezliğe iyilikle karşılık vermek;
- ❖ Belâ ve kötülüklere karşı sabretmek;
- ❖ Düşmana düşmanın silahıyla karşılık vermek;
- ❖ İnanç ve ibadetlerinde samimi olmak ve fani dünyada kalacak şeylerle övünmemek;
- ❖ Yapılan iyilik ve hayırda Allah'ın rızasından başka amaç gözetmemek;
- ❖ Âlimlerle dost olup onlara danışmak ve sır saklamak;
- ❖ Her zaman ve her yerde yalnız Allah'a güvenmek, doğru örf, âdet ve törelere uymak;
- ❖ Aza kanaat, çoğa şükür ederek dağıtmak;
- ❖ Feragat ve fedakârlığı daima kendi nefsinden yapmak...

Tabii bütün bunları önce aile, sonra eğitim sistemi (hocalar) verirdi.

Toplumsal eksen: Aile

Osmanlı'da aile temel değerdir. Toplum bu eksene oturmuştur.

En geniş ve belirleyici anlamıyla, aile, Osmanlı toplumunun temel direğidir.

Bu yüzden önemsenmiş ve öncelenmiştir.

İsveçli Prof. Gaston Jezz'in, "Türk Milletinin elinden âile nizâmını alınız, geriye pek bir şey kalmaz." demesi bu yüzdendir.

"Osmanlı aile hayatındaki güzellik, nezâhet ve samimiyet, zannetmiyorum ki, başka bir yerde olsun. Osmanlı'daki İslamî hayat, huzurlu bir hayatın zirve noktasıdır. Birbirine sevgi-saygı ile bağlıdırlar. Bayramlarda, kandillerde küçüklerin büyükleri ziyareti, büyüklerin küçüklere iltifatı şiir gibi bir hayatın ipuçlarını veriyor.

Osmanlı aile hayatı güzelliklerle doludur. Toplumsal yapı edebiyatla süslenmiştir. Hayat şiir gibi yaşanmaktadır. Bütün bunları ailede öğreniyorlar.

Ben Batılı bir aile hukuku profesörü olarak diyorum ki; Türk milletinin elinden aile nizâmını alınız, geriye pek bir şey kalmaz."

Anne babadan evlada şefkat ve muhabbet, evlattan ana-babaya sevgi, saygı ve itaat, Osmanlı dinamiğinin özü idi.

Dilerseniz 19. yüzyılda İstanbul'da yaşamış Fransız gezgin A. Brayer'in bu konudaki tespitlerine kısaca bir göz atalım:

"Erkeklerde ve kadınlarda evlat sevgisi çok derindir. Türklerin hafta tatiline tesadüf eden Cuma günü ve bilhassa Ramazan ve bayram günleri sokaklarda Müslüman Türk'ün göğsünü kabartan oğlunun elinden tutup ağır ağır gezdirdiği, çocuk yorulunca kucağına aldığı, daima devam ettiği kahvede yanına oturtup şefkatle hitap ettiği, evladına tam bir ana özeniyle baktığı, ihtiyarlarından gençlerine kadar bütün diğer Müslüman Türklerin de çubuklarını bırakıp çocuğa alakayla baktıkları ve ilerde (İnşallah) ihtiyarlık desteği olacak bir oğul sahibi olduğu için babayı tebrik ettikleri görülür...

Bu şefkat tezahürlerine başka memleketlerde de tesadüf edilir; fakat arada dağlar kadar fark vardır! Birtakım boş menfaat kaygıları, eğlence düşkünlükleri, çok defa kadınların da iştirak ettikleri ticari muamele gaileleri, kısacası başka memleketlerin her şeyleri çocuklara karşı şefkatlerini azalttığı halde, harem hayatı bilakis bütün bu hislerin bir merkezde toplanıp artmasını temin etmektedir.

İşte bundan dolayı Türkiye'de çocuklar yetişip adam oldukları zaman analarıyla babalarını yanlarında bulundurmakla iftihar ettikleri ve küçükken onlardan gördükleri şefkate mukabele etmekle bahtiyar oldukları halde, başka memleketlerde çok defa çocuklar olgunluk çağına girer girmez analarıyla babalarından ayrılmakta, mali menfaatleri hususunda onlarla çekişe çekişe münakaşa etmekte ve hatta bazen kendileri refah içinde yaşadıkları halde onları sefaletle yakın bir hayat içinde bırakmakta ve zavallılara karşı adeta yabancılaştırmaktadırlar."

Ailede nelerin değiştiğini, geleneksel yapının hangi istikamete kaydığını ve bu yüzden toplumumuzun neler kaybettiğini sanırım bu ifadelerde görebiliyoruz.

Mekân açısından insan

Fakir ya da zengin, asil yahut avam; Osmanlı insanı tabiatla dost, hatta iç içe yaşamıştır.

Ayrıca insan ve mekân ilişkisi konusunda müthiş seçici davranmıştır.

Bunu ünlü Fransız şair Lamartine'den öğreniyoruz:

"Güzel manzaralara, parlak denizlere, gölgeliklere, membalara, karlı dağ tepeleriyle çevrelenmiş muazzam ufuklara karşı beslenen temayül bu milletin en büyük meylidir.

İşte bu millet padişahlarının sarayını, yani payitahtın merkezini bütün imparatorluğun ve belki de dünyanın en güzel tepesinin yamacına yerleştirmiştir.

Bu sarayda Avrupa saraylarının ne dâhili ihtişamı, ne o esrarengiz şehvanilikleri görülebilir. Bunda yalnız ağaçların tıpkı bakir bir ormanda olduğu gibi alabildiğine ve ebedi surette geliştiği, suların şarıldadığı ve güvercinlerin dem çektiği geniş bahçeler mevcuttur. Burada daima açık tutulan birçok pencereci odalar, bahçelerle denizlere hâkim eyvanlar ve kafeslerinin arkasına oturan padişahlar için hem tenhâlığın tadını, hem o sihirli Boğaz manzarasının zevkini aynı zamanda hissetmek imkânını temin eden kafesli köşkler vardır.

Bu, Türkiye'nin (Osmanlı Devleti'nin) her tarafında böyledir; hünkârla (hükümdarla) halk, büyüklerle küçükler evlerinin düzenlenmesinde hep aynı ihtiyaca, aynı hisse tabidirler: Güzel bir ufuk manzarasıyla gözlerin aydınlanması istenir. Yahut da eğer evlerinin vaziyetiyle sahiplerinin durumu müsait değilse, harabelerinin (kulübelerinin) etrafındaki toprağın bir köşesinde hiç olmazsa bir ağaç, bir koyun, birkaç kuş ve beş on güvercin olmasını isterler.”

Adalet ve hoşgörü açısından ise ceddimizin eşsiz olduğunu zaten biliyoruz. Tarihte hiçbir millete nasip olmayacak kadar uzun ömürlü devletler kuran ecdadımız, yönettikleri çeşitli dinlere ve inançlara mensup çeşitli milletlere daima hoşgörölü ve âdil davranmışlar, bu iki kavramı hâkimiyetlerinin temeli yapmışlardır.

İngiltere'nin eski başbakanlarından William Pitt (1759-1806), “Türklerin en sevdikleri şey hak, hukuk, adalet ve hakikat-tir.” diyor.

“İnsanı yaşat ki...”

Osmanlı ceddimiz idareleri altındaki çeşitli ırk ve dinden insanlara her zaman âdil ve hoşgörölü davranıyor, ne dinlerini, ne dillerini, ne ırk ve neseplerini dayatıyorlardı.

Asırlar boyu devleti yönetenler, Şeyh Edebali'nin (hakkinda genişçe bilgi verilecektir) daha kuruluş aşamasında Osman

Gazi'ye ve onun şahsında tüm yöneticilere yaptığı derin tavsiye bu konuda kendilerine rehber oluyordu...

Hayatın en kutsal varlığı insandı ve devlet insanın hizmetinde olmalıydı.

Şeyh Edebali, yaradılış hikmetini tek cümleye sığdırmış ve Osman Gazi'nin yüreğine üflemişti:

"Oğul Osman, insanı yaşat ki, devlet yaşasın!"

Kendini bilen her Osmanlı padişahı, Şeyh'in asırları kuşatan bu öğüdünden ilham alıyor, devletin insanları mutlu etmek ve huzur içinde yaşamalarını sağlamak gibi bir görevi bulunduğuna yürekten inanıyorlardı.

Doğal olarak, hukuk ve adalet ön plâna çıkıyordu. Git gide devlet, şefkat (sevgi, acıma, yardım ve merhameti de içinde barındıran geniş bir kavram) ve infak (muhtaçlara yardım) devletine dönüşüyordu.

Vakıflar bu anlayışın bir sonucu olarak ortaya çıkan müesseselerdir.

Amaç insanların mutlu ve huzurlu olmasıydı. Bu konuda hiçbir surette din, dil, ırk farkı gözetilmiyordu.

Bu konuda Fatih'in fermanı çok açıktır. Valilere gönderilen bu fermanda emir kısaca şudur: *"İnsanlara ahret soruları sormayın!"*

Nedir bunlar?

"Rabbin kim?" (Yani Müslüman mısın, Hristiyan mısın, Musevi misin, dinsiz misin, putperest misin?)

"Peygamberin kim?" (Kimin ümmetindensin?)

"Kitabın ne?" (Kur'an mı, İncil mi, Tevrat mı? vs.)

Bunları ancak Allah sorabilir. Çünkü inanç Allah ile kul arasındadır. Ne tüzel, ne de özel kişiler bu konulara giremezler. Bu konulara girmek öte yandan kişileri bir inanca zorlamak

anlamına gelir ki, İslam “Dinde zorlama yoktur” diyerek bunu yasaklamıştır.

İnsan zorlanarak değil, serbest (özgür) bırakılarak mutlu edilebilir.

Zaman zaman bazı aksamalar olmakla birlikte, insan, Osmanlı Devleti'nin nazarında araç değil, amaçtır. Kendini ne kadar huzurlu ve mutlu hissederse, o kadar verimli ve üretici olacağı düşünülmüştür.

Peki, Osmanlı valileri insanlara ne türden sorular soracaklar?

Fatih'in fermanında bu çok açık biçimde ifade edilmiş, *devletin sorması gereken sorular* şöyle özetlenmiştir:

“Aç mısın, tok musun, geçinebiliyor musun?”

“Dini gereksinimlerini özgürce yerine getirebiliyor musun?”

“Sağlık ve eğitim hizmeti alabiliyor musun?”

“Yöneticilerden ve devletten yana bir sıkıntın var mı?”

Bu yüzden, hangi inanca, ırka, kültüre mensup bulunursa bulunsun, insanlar, Osmanlı Devleti'nde huzur içinde yaşamıştır.

Özgürce yaşamalarına müsaade edilmiş, inançlarına, geleneklerine müdahale edilmemiştir.

Osmanlı sınırları içerisinde bulunan hiçbir bölge sömürge muamelesi görmemiş; ayırım yapılmaksızın her topluluğa ekme, huzur, kültür ve medeniyet götürülmüştür...

Padişahlar ve yöneticiler bu uygulamanın takipçileri ve destekçileri olmuşlardır.

Osmanlı ceddimiz, “Şüphesiz Allah, size emanetleri ehline teslim etmenizi ve insanlar arasında hükmettiğinizde adaletle hükmetmenizi emrediyor...” (Nisa Suresi, 58) mealindeki İlâhi hükmü yüzyıllar boyu uygulamışlardır.

O kadar ki, mahkemeler, sırf adaletin yerini bulması için, bazen kendi dindaşlarının, soydaşlarının, hatta devletlerinin aleyhine kararlar vermiştir.

Buyruktur: “Ey iman edenler! Kendiniz, anne babanız ve yakınlarınız aleyhinde dahi olsa Allah için şahitler olarak adaleti ayakta tutun. (Onlar) ister zengin olsun, ister fakir olsun; çünkü Allah onlara daha yakındır. Öyleyse adaletten dönüp hevalarınıza (dünyevi tutku) uymayın...” (Nisa Suresi, 135)

“... Sizi Mescid-i Haram’dan alıkoyduklarından dolayı bir topluluğa olan kininiz, sakın sizi haddi aşmaya sürüklemesin. İyilik ve takva konusunda yardımlaşın, günah ve haddi aşmada yardımlaşmayın ve Allah’tan korkup-sakinin. Gerçekten Allah (ceza ile) sonuçlandırması pek şiddetli olandır.” (Maide Suresi, 2)

Muhtemelen bu hükümleri bilen Boğdan Beyi Büyük Stefan ölümüne yakın günlerde topladığı oğullarına şöyle vasiyette bulundu:

“Belki de yakında himayeye muhtaç olacaksınız. Asla Rus’a yanaşmayın, haindir sizi yok eder. Fakat kendinizi Osmanlılara emanet edin, adil ve merhametlidirler.”

Mohaç Savaşı’nda Osmanlılara esir düşen Bartholomeus Georgievic, 1544’te yazdığı “Türklerin Gelenek ve Görenekleri” isimli eserinde, Osmanlı insanının savaş zamanında bile adaletten ayrılmadığını şöyle anlatıyor:

“Savaş zamanında öyle sıkı bir disiplin vardır ki, hiçbir asker adaletsiz bir şey yapmaya cesaret edemez. Adaletsizlik yapan hiç acımaksızın cezalandırılır. Gözcüler ve düzen sağlayıcılar vardır... Geçip gidilen yolların kıyısındaki bağ ve bahçelerden sahiplerinin izni olmaksızın, bir elma bile koparılamaz.”

Tarih bu sözlerin örnekleriyle doludur.

Osmanlı’nın ticaret namusu

Faziletin temeli namustur!

Buyruktur: “... Ölçüyü ve tartıyı tam tutun, insanların (hakları olan mallarını) eşyasını değerinden düşürüp eksiltmeyin ve düzene

(ıslaha) konulmasından sonra yeryüzünde bozgunculuk (fesad) çıkarmayın. Bu sizin için daha hayırlıdır, eğer inanıyorsanız.” (Araf Suresi, 85)

Osmanlı'nın namus anlayışı Batılı yazarlara hem ilham vermiştir, hem de kitaplarına konu olmuştur...

17. yüzyılda İsveç'in İstanbul sefirliğinde bulunup daha sonra o dönem Osmanlısını anlatan “*Tableau Général de l'Empire Ottoman*” (Osmanlı İmparatorluğu'nun Genel Tablosu) isimli çok önemli bir eser yazan Mouradgea D'Ohsson, Osmanlı insanının namus telakkisinden hayranlıkla bahsediyor:

“Osmanlı Türkleri, diğer faziletleri kadar namuskârlık, dürüstlük ve doğruluk gibi Kur'ân'ın en kuvvetli hükümlerine dayanan meziyetleri itibarıyla da şayan-ı takdirdirler... (Takdir edilmelidirler).

Osmanlı Türklerinin övülmesi gereken meziyetlerinden biri de verdikleri söze umumiyetle sadık olmaları, hemcinslerini aldatmaktan ve emniyeti suiistimal ile insanların saflığından istifadeye kalkışmaktan veyahut safderunluğunu istismar etmekten vicdan azabı duymalarıdır.

Kendi milletlerine karşı gösterdikleri bu yaklaşımı, hangi din ve mezhebe mensup olursa olsun bütün yabancılara karşı da gösterirler. Bu noktada Müslüman'la gayrimüslim arasında hiçbir fark gözetmezler... Faziletle sosyal düzenin idamesi bakımından fevkalade bir kıymeti olan bu fikirler kanun esaslarıyla Kur'ân'ın ayetlerine dayanmaktadır.”

Osmanlı insanını Avrupalı çağdaşlarından ayıran farklarından biri de son derece güvenilir olmasıdır ki, ahde vefanın bilinmediği Avrupa'da yıllar boyu yankılanmıştır.

Bu özellik de, çok tabii olarak, inançlarının bir sonucudur.

Kur'ân'da, Allah, iman edenler için şöyle buyurmuştur:

“(Bir de) Onlar, kendilerine verilen emanete ve verdikleri ahde (harfiyyen) riayet edenlerdir.” (Mearic Suresi, 32)

19. yüzyılda İstanbul'da birkaç sene kalan tarihçi A. Ubicini, “La Turquie Actuelle” (Türkiye Günlüğü) isimli eserinde evlerin ve dükkânların gece-gündüz kilitlenmediğinden bahsediyor...

Buna rağmen hırsızlık olaylarına rastlanmadığını söylüyor.

Bir İngiliz gezgin ise şunları anlatıyor tüm dünyaya:

“Bir gün kendi eşyamla, yol arkadaşım olan eski bir Macar zabitanın eşyasını nakletmek üzere bir köylünün yük arabasını kiraladım. Sandıklar, portmantolar, denkler, paltolar, kürkler, atkılar hep açıktaydı. Buralarda yatağın hayali bile mevcut olmadığı için, gece üstüne uzanmak üzere ben biraz kuru ot satın almak isteyince son derece nazik bir Türk bana refakat teklifinde bulundu. Köylü de öküzlerini koşumdan çıkarıp bizim bütün eşyamızla beraber sokanın ortasında bıraktı. Ben onun uzaklaştığını görünce: ‘Burada birisi kalmalı’ dedim...

Yanımdaki Türk hayretle sordu: ‘Niçin?’

‘Eşyalarımızı beklemek için.’

Türk köylüsü hayretler içinde şu cevabı verdi: ‘A! Ne lüzumu var. Eşyalarınız bir hafta gece-gündüz burada kalsa bile dokunan olmaz.’

Ben bu sözü kabul ettim, döndüğümde her şeyi yerli yerinde buldum. Şu noktayı da unutmamalı ki, o sırada Osmanlı askerleri mütemadiyen gelip geçmekteydi... Bu vaka bütün Londra kiliselerinin kürsülerinden Hristiyanlara ilan edilmelidir; içlerinden bazıları rüya gördüklerini zannedeceklerdir: Artık uykularından uyanırlar!”

Düşmanın takdir ettiği toplum

Alıntı yaptığımız yabancılar arasında elbette Türk dostları da var, ama tamamı böyle değil...

Mesela şimdi bir tespitini nakledeceğimiz, 18. yüzyılda İngiltere'nin İstanbul sefirliği görevini yürüten Sir James Porter tam bir İslam-Türk düşmanıdır. Ama kitabında Osmanlı insanının faziletlerini dillendirmekten kendini alamamıştır:

“Türkiye’de yol kesme vakalarıyla ev soygunculukları ve hatta dolandırıcılık ve yankesicilik vakaları adeta meçhul gibidir. Harp halinde olsun, sulh halinde olsun, yollar da evler kadar emindir; bilhassa ana yolları takip ederek bütün imparatorluk arazisini en mutlak bir emniyet içinde baştanbaşa gezmek her zaman mümkündür. İnsanlar daima hareket halinde oldukları, kalabalık yolcular her zaman bir yerden bir yere gittikleri halde, vukuatın fevkalade azlığına hayret etmemek elde değildir. O kadar ki, yıllar içinde ancak bir tek vakaya tesadüf edilebilir.”

Jean Antoine Guer de, 1747 yılında Paris’te yayınlanan *“Mœurs et Usages des Turcs”* (Türkler’in Gelenek ve Alışkanlıkları) isimli eserinde, Osmanlı topraklarındaki insanların güvenliğinin teminat altında olduğuna dikkat çekiyor:

“Gerek İstanbul’da, gerek Osmanlı İmparatorluğu’nun bütün şehirlerinde hüküm süren emniyet ve asayiş, hiçbir tereddüde imkân bırakmayacak surette ispat etmektedir ki, Türkler hiçbir zaman görülmemiş bir derecede medenidirler...”

Çeşitli vesilelerle Osmanlı insanını tanıma şansını yakalamış yabancıların ortak bir görüşü var: Osmanlı insanı ile iş yaparken mukaveleye gerek olmadığını söylüyorlar. Ticari konular dâhil, herhangi bir konuda Osmanlı insanının söz vermesini yeterli buluyorlar.

Elbette bu insan tipi kendiliğinden oluşmamış, Kur’an ahlâkının hâkim olduğu toplumsal yapının eseri olarak ortaya çıkmıştır.

Fransız General Comte de Bonneval Osmanlı insanı hakkındaki şunları söylüyor:

"Haksızlık, tekelcilik, hırsızlık gibi suçlar Türkler arasında adeta yok gibidir. Kısacası ister vicdani bir akideden, ister ceza korkusundan mütevellit olsun, o kadar dürüstlük gösterirler ki, insan çok defa Türklerin doğruluğuna hayran kalır."

Bu yapıdan geçtiğimiz halde, Batı insanının doğruluğuna, dürüstlüğüne hayran olduğumuz günleri de mi görecektik?

Şimdi bir düşünün ...

Bir Fransız kumaş tüccarı İstanbul'a geliyor ve bir Osmanlı tüccarından külliyetli miktarda kumaş alımı yapıyor ...

Gerisini Fransız tüccardan dinleyelim. Bir Türk tüccarın dürüstlük konusundaki titizliğini şöyle dile getirir:

"Türk tüccar, kumaş toplarını denklerken, bir top kumaşı ayırdığını gördüm. Bunun sebebini sorduğumda, o topun kusurlu olduğunu söyledi. 'Ziyanı yok' dedim, 'önemli değil.'"

Osmanlı esnafı o kumaş topunu vermemekte yine de direndi. Benim ısrar ettiğimi görünce de durumu şöyle açıkladı: *"Benim malımın kusurlu olduğunu söyledim, bunu siz biliyorsunuz. Fakat onu kendi memleketinizde satarken, alıcılarınız kumaşın kusurlu olduğunu size söylediğimi ve uyardığımı bilmeyecekler. Böylece de ben bir bakıma sizin müşterilerinize kusurlu mal satmış olacağım. Neticede Osmanlı'nın gururu, şeref ve haysiyeti incinecek, Müslümanları hilekâr zannedecekler. Onun için bu sakat topu size asla veremem."*

Hile ve yalan bilmeyen toplum

Osmanlı insanını diğer milletlere mensup insanlardan ayıran özelliklerden biri hile ve yalan bilmemeleridir. Sadece öğrendikleri değil, noksansız yaşamaya da çalıştıkları İslam dini, Osmanlı insanını nitelikli insan haline getirmiştir.

Bu gerçek 19. yüzyıla ait yabancı bir kaynakta şöyle anlatılıyor:

“Milli seciyeyi halkın orta tabakasında, (ortadirekte) yani sanatlarıyla yaşayan ve zenginlerle fakirler arasındaki zümreyi teşkil eden insanlar arasında aramalıyız. İşte bu tabakaya mensup olan Türkler arasında içtimai ve ailevi faziletler, kendi ihtiyaçlarına ve bilhassa ilk resuller devrine layık nazikâne muaşeret kaidelerine uygun bir tahsil seviyesiyle birleşir. Namuskârlık Türk tüccarının vasfıdır... Rumlarla karışık olmayan Türk köylerinde hayatın masumiyetiyle örf ve adetlerin sadeliği pek şayanı dikkattir ve hilekârlıkla dolandırıcılık oralarda tamamiyle meçhuldür.” (İngiliz yazar T. Thornton)

Osmanlı insanı verdiği sözü mutlaka tutardı. Çünkü inandığı din, ahde vefa gösterilmesini emrediyordu.

Buyruktur: “Ahidleştığınız zaman, Allah'ın ahdini yerine getirin, pekiştirdikten sonra yeminleri bozmayın; çünkü Allah'ı üzerinize kefil kılmışsınızdır. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızı bilir.” (Nahl Suresi, 91)

“... Ahde vefa gösterin. Çünkü ahid bir sorumluluktur.” (İsra Suresi, 34)

Osmanlı insanının ahde vefası Batılı gözlemcileri daima etkilemiş, Osmanlı insanının bu meziyetinden hayranlıkla söz etmekten kendilerini alamamışlardır.

Mesela Comte de Bonneval, “Türkler vaatlerine dindarâne bir sadakat gösterirler.” diyor.

Mouradgea d'Ohsson, “Müslüman Türkler yeminleriyle ahitlerine de son derece sadıktırlar. Fakat Allah'ın adını ağızlarından düşürmemek itiyadına (alışkanlığına) bakılırsa, sözlerine Cenabı Hakkı şahit göstermeden hiçbir şey söylemek istemedikleri anlaşılır. O takdirde bir yemin tabiri olarak ‘Vallahi’ kelimesini kullanırlar. Bir şeyi teyit için ‘Billahi’ kelimesini de ilave ettikleri gibi, son bir katiyet mertebesi izafe etmek üzere ekseriya ‘Tallahi’ kelimesini de eklerler.”

Ahde vefa göstermek gibi meziyetleriyle asla övünmezler, insan olmanın icabı sayarlardı. Meziyetlerini bir üstünlük duygusu içinde değil, Batılıların “fazla aşırı” buldukları derin ve samimi bir tevazu içinde sergilerlerdi.

A. Brayer, Paris'te yayınlanan “*Neuf anneés a Constantinople*” (Konstantinopolis'te Dokuz Yıl) isimli eserinde, Türk tevazunun kaynağına iniyor ve diyor ki:

“Müslüman Türkler arasında kibir ve gurur adeta bilinmez. Kuran'ın en şiddetle yasakladığı temayüllerin biri de budur... Bir taraftan da sürekli olarak alçakgönüllülük telkin edilir... İşte bundan dolayı Müslüman Türk'ün yürüyüşünde vakar ve ihtişam olmakla beraber, katiyen kibir ve azamet yoktur. Daima yavaş sesle konuşur; el ve kol hareketlerinde hiçbir zaman zorla hükmeden bir eda sezilmez; hizmetinde tatlılık ve kolaylık vardır.”

Buyruktur: “O Rahman (olan Allah)'ın kulları, yeryüzü üzerinde alçak gönüllü olarak yürürler ve cahiller kendileriyle muhatap oldukları zaman ‘Selam’ derler.” (Furkan Suresi, 63)

Ecdad ve sanat

Sanat silahtan çok daha etkilidir. Üstelik *imha* yerine *inşa* eder ve son derece kalıcı sonuçlar verir. Buna rağmen acaba neden Osmanlılarda roman ve heykel gibi sanatlar yoktur?

Öyle ya: Rus, kendi mitini ve muhitini romanla inşa etmiş...

Batı, “*hayat mücadeledir*” görüşünün esaslarını romanda yansıtmış; “*Robenson*”larında, “*Seksen Günde Devr-i Âlem*”lerinde felsefesini aktarmış; Geçirdiği tarihî istihaleleri dökmüş heykelle, resme...

Dünkü Amerika, serüvenciliğini yansıtmış romana; sanatı kullanarak kendine bir tarih bile inşa etmiş, sığır çobanlarını kahraman olarak yutturmuş dünyaya...

Osmanlı'da romanın yahut bildiğimiz anlamda heykelin olmaması, kuşkusuz sanatın olmaması değildir. Roman yok, ama onun yerine dört bin yıl öncesinden başlayarak eski devirleri, eski hayalleri güne taşıyan Hint masalları, destanları var: “*Siret-i Anter*”, “*Binbir Gece*”, vesaire...

Nihayet hepsinin aktığı ibret ummanı: Kısaslar, menkıbeler...

Resmin alternatifi hat, ebru, çeşmibülbül, minyatür...

Heykelin alternatifi, en basitinden mezar taşları...

Ve tabii beşikler (beşiklerle mezar taşlarında sergilenen bir dünya görüşüdür. Sanat ve estetiği beşikten mezara yayma anlayışının mesajını verir).

Bir bakıma, Osmanlı'nın hayatı sanat ...

Fakat roman: O bambaşka bir konu.

Bence, Osmanlı'nın uzun süre romana karşı direnmesinin ve hiçbir ilgi bağı kurmasının asıl sebebi, romanın yüklediği misyonda aranmalı ...

Romanın misyonu teşhir, teşhirin malzemesi ise aşırı merak, yani tecessüstür.

Roman mütecessis, meraklı; her topluluğa, hatta her eve girmek, her aksaklığı, her kusuru bulmak ve her şeyi herkese göstermek iddiasında ...

Oysa İslam'da hem teşhir yasaktır, hem kusurları ifşa, hem de aşırı ve gereksiz tecessüs.

İslam'da teşhir yok, ifşa yok; bunun yerine tespit, ispat ve ikaz var. Osmanlı kendini teşhir ve ifşa etmekten kaçındı. Düzeltemeyi tespit, ispatta ve ikazda aradı. “*Koçi Bey Risalesi*” ve benzerleri kendi çağı içinde düşünülürse bu konuda oldukça çarpıcı ve yapıcı örneklerdir...

Burada izninizle bir tespit yapmak istiyorum:

Osmanlı'nın namus telâkkisi bütün aileyi, hattâ bütün toplumu mukaddes bir sır perdesine sarar ve toplum, sırrını, sadece nâmahrem olmayan nazarlara açar. Bu hem insani bir yaklaşımdır, hem de İslami...

Hatırlayalım ki, Batı'nın ilk romanlarından biri "*Topal Şeytan*"dır. Roman kahramanı evlerin çatısını açmış dünyaya sesleniyor: "*Buyurun siz de bakın!*" diyor. Ve oturma salonlarından hızla yatak odalarına geçen tecessüs, ifşa ve teşhir mızrağıyla mahremiyeti kalbinden vuruyor.

Sonuç: Aile mahremiyetinden sonra ailenin de çöküşü...

Batı toplumlarında bunun etkisi var: Mesela Batı'daki boşanma oranı bizdekine oranla çok yüksek. İntihar vakaları ve uyuşturucu bağımlılığı da öyle...

Tabii romanın tahrir kalıbı olmaktan çıkarılıp Müslümanlaştırılması mümkündür. Bu da yeni yeni yapılıyor.

Heykele gelince: Osmanlı'da klasik mânâda heykel yoktur. Çünkü Osmanlı, bedii zevklerde bile ebediyet arayan vahiy medeniyetine mensuptur. Dünyayı ahiretin tarlası sayan bir kültürün çocuğudur o. Vahiy medeniyetinin çocuğu fani zevkleri tatmin uğruna yaratıcıya nisbet gibi bir abesiyetle meşgul olmaz.

Osmanlı heykel dikmek yerine ebedî âbideler dikmeyi seçti. Muhitini baştanbaşa çeşmeler, kubbeler, sebiller, köprüler, hanlar, kervansaraylar, aşhaneler ve bimarhanelerle süsleyip, bunların bekası için vakıflar vücuda getirdi.

Onun nazarında ebedileşmenin ölçüsü faydasız bir heykel yontmak değil, bir mâbede imza atmak ya da insanlığın hayrına hizmet edecek bir medreseye kubbe çakmaktır.

Özenle yontup her birini sanat eserine dönüştürdüğü mezar taşlarında bile ebediyet emelinin yansımaları açıkça görülür.

Öte yandan bugün müzelerde zevkle seyrettiğimiz şaheser beşiklerde insana verdiği değerin ölçüsü saklıdır...

Şu tespiti yapmakta mahzur yok: Osmanlı, “Beşikten mezara ilim” emrine paralel olarak, sanatı beşikten mezara kadar bütün hayata yaymış, ancak faydacılığı esas almıştır.

Bu idrak olmasaydı, hâlâ kullanılabilir durumda bunca tarihî eser bize miras kalır mıydı?

Müthiş bir insanî seviye...

Kimi yabancı yazarlara göre, Osmanlı insanının edep, nezâket ve terbiye açısından ulaştığı seviye başka hiçbir millete nasip olmamıştır.

Osmanlı'nın Kur'ân orjinli görgüsü ve zarafeti görülmemiş bir mükemmelliktir.

Osmanlı insanının hayata karşı duruşu sanatına da yansımış ve belirleyici olmuştur...

Tezhip zarafetin, hat sabrın, mozaik çok renkliliğin, vitray renklilik içindeki insicamın, çok renkli ve çok süslü beşikler insana gösterilen özenin, gergef gibi işlenen mezar taşları ebediyet arayışının, görkemli camiler, medreseler, türbeler ise Allah'a itaat halindeki gücün şahitleri ve sembolleridir.

Ayrıca Osmanlı insanını kuşatan merhametin sembolü tüm yardım kurumları, özellikle de vakıflardır.

Vakıf Medeniyeti

Osmanlı insanı, edep, nezaket ve yardımlaşma üçgeninde şekillenen bir terbiye sistematığı içinde yetişmiştir...

Dolayısıyla “Osmanlı insanı” terkibine, kendi döneminde tepeden tırnağa edep, nezâket, merhamet ve hayâ kavramları yüklenmiş, bu ikisi birbirinden ayrı düşünülmemiştir.

Bu vasıflarının sayısız tezâhürleri vardır. Hele yardımlaşma alanında o kadar ileri gitmişlerdir ki, meşhur Comte de Marsigli, “*bu kadarı da fazla*” demek zorunda kalmıştır:

“Türkler, iyiliklerini yalnız insan cinsine hasretmekle kalmayıp, hayvanlara ve hatta bitkilere bile teşmil etmekte (Osmanlılar) biraz fazla ileri gitmektedirler.”

Guer, “Türk şefkati hayvanlara bile şamildir.” dedikten sonra, şu örneği zikrediyor:

“Hayvanları beslemek için vakıfları ve ücretli adamları vardır. Bu adamlar sokak başlarında sahipsiz köpeklere ve kedilere et dağıtırlar... Sokaktaki ağaçların kuraklıktan kurummasını önlemek için bir fakire para verip sulatacak kadar kaçık Müslümanlara bile rastlamak mümkündür...”

Kaçıklığın kaynağını da veriyor:

“Birçokları da sırf azad etmek için kuşbazlardan kuş satın alırlar. Bunu yapan bir Türk’e bir gün yaptığı işin neye yaradığını sordum. Küçümseyerek baktı ve şu cevabı verdi: ‘Allah’ın rızasını tahsile yarar.’”

Tekrar Comte de Marsigli’ye dönelim:

“Yazın İstanbul’dan Sofya’ya giderken dağlardan anayol üzerine inmiş köylülerin yolculara bedava ayran dağıttıklarına şahit oldum.”

Galiba geçmişimizden uzaklaşmak bize çok pahalıya patladı.

Yahya Kemal Beyatlı’nın bir tespiti şöyledir:

“Eski Türklerin bir dini hayatları vardı, dini hayatları olduğu için de çok şeyleri vardı; yeni Türklerin de dini hayatları olduğunda çok şeyleri olacak.”

Öfkeleri bile zikir kokardı

Osmanlı insanı her işe, “Bismillah” eşliğinde başladı;

"Tevekkeltü Alellah" (kendime Allah'ı vekil ettim) ile devam ederdi...

Kızınca bağırıp çığırmaz, için için, "Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh..." çekerti.

Hayrete düşünce, "Hay Allah!" veya "Allah Allah" der, bir bakıma hem fikreder, hem de zikrederdi...

Hayreti biraz daha derinleşirse, "Fesühbanallâh!",

Haksızlığa uğradığında, "Hasbünallâh!"

Yanlış maruz kaldığında, "Yâ sabır!"

Kötülükten söz etmesi gerektiğinde, "Neuzubillah!" derdi.

Osmanlı insanının bedduası bile dua gibiydi:

"Rabbim seni ıslah etsin!"

"Hay Allah müstehakını versin!"

"Hay Allah derdini alsın!"

Kıscası öfkeleri, çaresizlikleri, yılgınlıkları, şaşkınlıkları bile zikir kokardı...

Tekke, dergâh ve zâviyelerin kapılarının üstünde mutlaka, "Edeb yâ hû!" diye yazardı...

Duvarlarını ise, "Bu da geçer yâ hû!" (dünya fanidir anlamında), "Vazgeç yâ hû!" (dünyaya çok bağlanma anlamında), "Hoş gör yâ hû!" (hor görme, o da insan anlamında) gibi levhalar süslerdi.

Ama yazılar sadece levhalarda kalmaz, yüreklerine de sinderdi.

Dünyaya iki anlamda *emanet* nazarıyla bakarlardı:

"Dünya fanidir, ebedi değildir, bir gün hayat sona erecektir" anlamında;

"Dünyada ne varsa gelecekte ödünç alınmıştır, korunması gerekir." anlamında...

Hayvanlar ve bitkiler

Osmanlı insanı hayvanlara karşı müşfik, bitkilere karşı seven, tüm çevreye karşı, o çevrenin bir parçası olduğunun bilinci içinde duyarlıydı (ileride örnekleri verilecektir).

Hayvanları *Allah'ın emaneti* olarak görür, kendi doğal alanlarında bakar, besler, çevreye asla zarar vermezlerdi.

“Canlı cansız her şey Allah'ı zikreder” anlayışı içinde, Osmanlı insanı yaş ağaca balta vurmazdı (bu konuda, Fatih'in, “*Yaş ağaca balta vuranın boynunu vururum.*” şeklinde çok sert bir fermanın olduğunu biliyoruz).

Göçmen kuşların yorgunluk atması için saçak altlarına kuş sarayları, hayvan hastaneleri kurulmuştur. Bunlardan biri “*Gurabahane-i Lâklâkan*” (garip leylekler evi) adıyla Bursa'da yapılmış, göç sırasında yaralanıp sürüden kopan leylekler, yaz gelip sürü dönünceye kadar bu özel bakımevinde misafir edilmiştir. Bu hastane günümüzde kültür merkezi olarak hizmet vermektedir.

Osmanlı insanı hakkındaki son sözü, “*Osmanlı Tarihi*” yazarı Avusturyalı ünlü tarihçi, diplomat ve Doğu Bilimleri Uzmanı Joseph von Hammer'e (1774-1856) bırakalım:

“*Sadelik içinde görkem, sükûnet içinde ihtişam, tahakküm kabul etmeyen bir yüreklilik, alabildiğine geniş bir fetih aşkı, sonsuz bir teşebbüs kabiliyeti, bölgelere uymaktan çok bölgeleri kendine uydurma zevki ve alışkanlığı, kadim Türk milletinin asırlar dolduran tarihinde açıkça görülür.*”

“*Bu insanlar nasıl yetiştirilirdi?*” sorusunu tam burada sormamız gerekiyor...

Öncelikle şunu belirtmeliyim ki, Osmanlı Devleti, aileyi çok önemsediydi. Aileler çocukları sorumlu tutuldu ve çocuk eğitiminin üzerinde dikkatle duruldu. Bu bir anlamda devletin

geleceğini inşa etmek anlamına geliyordu ve son derece büyük bir dikkat ve özen gerektiriyordu.

Aileler şimdiki gibi dünya işlerine dağılmamış, paranın yahut eşyanın kölesi haline gelmemişlerdi. Annelerin birinci görevi çamaşır-bulaşık değil, çocuktu. Babalar eve gelmemek için para kazanma bahanesine sığınmaz, işlerin çokluğunu mazeret olarak kullanmazdı.

Her akşam, çocukların da katıldığı aile toplantılarında büyükler deneyimlerini aktarır, kıssalar, menkıbeler, hikâyeler anlatırlar, ibret dersleri çıkarırlar, tarihteki ve toplumdaki değerli insanları çocuklara örnek gösterirlerdi.

Thornton'u dinleyelim:

"Sâde bir din olan İslamiyet'i, çocuklar, Harem dairesinde (evlerin aileye ait bölümünde-selamlık bölümü misafirler ve yabancılar içindir) analarıyla babalarından öğrenirler."

Ve aşağı-yukarı her şeyi açıklayan flaş bir cümle: *"Türklerin ahlâkı, çocuklukta iyilik telkini alarak değil, toplumda kötü örnek görmeyerek gelişir..."*

Bence konunun nirengi noktası budur. Günümüz toplumunda kötü örnek çok, iyi örnek ise yok denecek kadar az. Çocuklarımız kötü örneklerle iç içe büyüyor. Sonuçta kötü ve kötülük normalleşiyor, sıradanlaşıyor, tabiatıyla da kanıksanıyor.

Fransız yazar ve gezgin Dr. A. Brayer ise şöyle bir tespitle karşımıza çıkıyor:

"Çocuklar arasında gürültülü oyunlardan, itişip kakışmadan, hele küfürleşme ve yumruklaşmadan eser görülmez. Bunlar İslam terbiyesiyle ıslah edildikleri için, kendi aralarında sakın sakın oynayıp eğlenirler. Onlara anneanneleri değişik menkıbeler anlatır, hayat tecrübelerini aktarırlar."

Biz çoktan beri *çekirdek aile*yiz. Tıpkı Batılı ailelerdeki gibi ailelerimiz anne, baba ve çocuklardan oluşuyor...

Batı'ya özenip geniş aile yapısını yıktık...

Nineyi, dedeyi dışladık...

Çocuklarımız kuşaklar arası iletişimden alabileceklerini almadan büyüyorlar:

Eksik ve noksan!

İkinci Bölüm

OSMANLI'NIN YÜKSELİŞİNİN EĞİTİM
DİNAMİĞİ:
ENDERUN

Batılıların hayran kaldığı eğitim sistemi: Enderun

Osmanlı'da dünyaya gelen her şehzade *padişah adayı* olarak algılanır ve buna göre yetiştirilirdi ...

Çünkü Osmanlı sürekli savaşların içindeydi. Hristiyanlarla kuşatılmış bir dünyada hem kendi varlığını sürdürmek, hem de inanç manzumesini yaşatmak için buna mecburdu: Zira çoğu savaşlara padişah babalarıyla birlikte katılan şehzadelerden hangilerinin sağ kalacağı bir yana, tahtın hangisine nasip olacağı belirsizdi. Zaten Osmanlı'da bir *veliaht sistemi* de yoktu. Padişah ölünce, şehzadeler savaşa tutuşur, en güçlü olan tahta otururdu. Bu sadece bir *taht* savaşı değil, aynı zamanda da bir *baht* savaşıydı. Kader kime yar olursa, taht ona nasip olurdu.

Bu yüzden tüm şehzadelerin donanımlı olmasına dikkat edilir, hepsine çok iyi eğitim verilirdi.

İlk eğitim merkezi, saray içi eğitim kurumu olarak oluşturulan Enderun, Sultan II. Murad tarafından kuruldu.

Başlangıçta saray hizmetlilerini yetiştirmek üzere düşünülen ve buna göre şekillendirilen Enderun, Fatih Sultan Mehmed döneminde yeni bir kimliğe kavuşturuldu. Başta şehzadeler olmak üzere, devletin ihtiyaç duyduğu mülki ve idâri

kadroları yetiştirecek tarzda yeniden düzenlendi. Sonraları sürekli olarak gelişerek eşsiz bir eğitim kurumu haline geldi.

Şehzadeler başlangıç eğitimini diğer öğrencilerle (çoğu devşirme) birlikte burada alırlardı. Bir ayrıcalıkları yoktu. Ancak diğer Osmanlı okullarında olduğu gibi, Enderun'da da *Yetenek Yönetimi* diyebileceğimiz bir sistem uygulanırdı. Öğrencinin eğilimi keşfedilir, bir bakıma eğilimler yönetilir ve desteklenirdi. Bu çerçevede Enderun öğrencileri, kabiliyetlerine uygun alanlarda başarıya daha hızlı ulaşırlardı.

O kadar ki, zaruri birkaç konu dışında, dersler öğrencinin yeteneğine ve seçimine göre belirlenirdi. Bu durum öğrenciyi daha da başarılı yapardı.

Buna *kişisel eğitim* de diyebiliriz.

Hazırlık dönemini başarıyla bitiren iyi ahlâklı ve terbiyeli çocuklar, Enderun'un yüksek kısmına alınıp, âdeta iğnenin deliğinden geçirilirlerdi. Bu süreçte yapılan, her türlü yetenek ve ahlâkî sınavdan başarıyla çıkmak zorundaydılar.

Ancak ondan sonra yükselmeye başlar, devlet kapıları ardına kadar açılır ve padişah dışında her şey olabilirlerdi.

Dâhiler mektebi

Osmanlı padişahları başta olmak üzere, Kâtip Çelebi, Gelibolulu Mustafa Ali, Feridun Ahmet Bey, Baltacı Mehmed Paşa, Köprülü Mehmed Paşa, Köprülüzade Mehmed Paşa, Fazıl Ahmed Paşa, Mustafa Paşa, Cezzar Ahmed Paşa, Nevşehirli İbrahim Paşa, ünlü matematikçi Matrakçı Nasuh gibi pek çok ünlü ismin ortak noktaları, Enderun Mektebi'nde eğitim görmüş olmalarıdır...

Bu bakımdan, Enderun'a, *Dâhiler Mektebi* demenin bir sakıncası yok...

Amerikalı ünlü eğitimci Andreas Kazamias'ın Platon'un "İdealimdeki okul" dediği, yine Amerikalı Lewis Terman'ın (Stanford-Binet adlı zekâ testini bulan kişi), "Öğrencilerin zekâ seviyesini ölçmek için ilk defa test yönetiminin uygulandığını" söylediği Enderun Mektebi, aynı zamanda dünyanın ilk "Kamu Yönetimi Okulu" olarak da tarihe geçmiştir.

Başta padişahlar ve sadrazamlar olmak üzere, Osmanlı Devleti'nin ihtiyaç duyduğu *devlet adamı* kadrosu bu mektepte eğitilip yetiştirilmiştir.

Osmanlı'nın hızlı yükseliş sebeplerinin başında yine bu mektepler gelir.

Öğrenciler, zekâ, bilgi ve yetenekleri konusunda sürekli testlerden geçirilir, bu ölçümler sayesinde en başarılı olacakları alan belirlenirdi.

Bu bağlamda dünyada, öğrencilerin öğrenme arzusunun, zekâ seviyesinin, ilgi alanlarının ölçüldüğü ve buna göre eğitime tabi tutulduğu ilk örnektir.

Amerika'da Enderun mektepleri hakkında 350'ye yakın master ve doktora çalışması yapıldığını ve Amerikan eğitim sistemi için Enderun'dan yararlanıldığını da hatırlamak gerekiyor.

20. yüzyılın başında Amerikalı Eğitimci-Psikolog John Dewey'in, "Çocuğa Göre Eğitim İlkesi" olarak dünyaya sunduğu "çağdaş eğitim metodolojisi", aslında Enderun sisteminin kopyasından başka bir şey değildir.

Eski bir İngiliz elçisinin Enderun Mektepleri hakkında söyledikleri ilginçtir:

"Osmanlılar, aldıkları esirlere hiç kötülük yapmıyor, kardeş gibi davranıyorlar. Hangi milletten, hangi dinden olursa olsun, küçük çocukların zekâlarını ölçüyorlar. Keskin zekâlı çocuklar, 'Enderun' denilen mekteplerde, değerli öğretmenler tarafından okutuluyor, İslam

bilgileri, İslam ahlâkı, fen, kültür dersleri verilerek, kuvvetli, başarılı Müslümanlar olarak yetiştiriliyorlar. Osmanlı ordularını zaferden zafere ulaştıran değerli kumandanlar, Sokollular ve Köprülüler gibi seçkin siyaset ve idare adamları, hep böyle yetiştirilen keskin zekâhı çocuklardı. Osmanlı akınlarını durdurmak için, bu Enderun mekteplerini ve bunların kolları olan medreseleri yıkmak, Osmanlıları fende geri bırakmak lâzımdır.”

Doğru söze ne denir?

Enderun mektebi müfredatı

Enderun'da İslamî ilimlerin (Kur'ân-ı Kerim, İlmihal, Tefsir, Hadis, Kelam, Tecvit, Akaid, Arapça ve Farsça, Peygamberler Tarihi, Miras Hukuku, v.s.) yanı sıra Tıp, Heyet (Astronomi), Hendese (Geometri), Tarih, Coğrafya, Mantık, Felsefe), Hikmet, Türk Dili ve Edebiyatı, Sarf, Nahiv, Bedi-i Beyan (Güzel Konuşma), Şiir ve İnşa, Mendi (Söz ve Lügat), Hitabet, Maanî (Söz Dizimi, Sentaks) öğretilirdi. Güzel sanatlar alanında Musiki, Tezhip, Hüsn-ü hat (Güzel Yazma), Cilt Sanatı, Mimari, Minyatür; spor alanında Binicilik, Kılıç kullanma, Ok Atma, Yüksek Atlama, Mızrak, Çelik-Çomak, Güreş, Meç, Ağırlık Kaldırma, Cirit, Şamar Atma (meşhur “*Osmanlı Tokadı*” deyimini tarihe geçiren işte bu şamar atma eğitimidir) da öğretilirdi.

Ayrıca giyim-kuşam, deri işlemeciliği, kuyumculuk, çeşitli ilaç ve merhem yapımı gibi dersler de verilirdi.

Beyinler tek konuya hapsedilmez, her alanda ve her anlamda donanımlı insan yetiştirmek amaçlanırdı.

Tabii aralarında vasat kabiliyetli olanlar da vardı ki, onlar Kapıkulu Ocakları'na sevk edilir, ordunun okumuş-yazmış zümresini teşkil ederlerdi. Ocak içinde gösterdikleri performansla göre bunlar da yükselir, kumanda heyetine girebilirlerdi.

M. Baudler, Osmanlı'nın Enderun eğitimi hakkında şunları yazıyor:

“Türk milletinin başarılarına şaşmamak lâzım; çünkü onlar elit kadroları nasıl yetiştireceklerini, gençleri nasıl disipline edeceklerini biliyorlar. Bir yandan onları mükemmel insan hâline getirirken, öte yandan kabiliyetlerine göre ödüllendirmeyi de ihmal etmiyorlar.”

Eğitimde disiplin, bilimde özgürlük

Enderun'da eğitim son derece disiplinliydi. Öğrencinin âdeta genlerine girilir, tüm kabiliyetleri ortaya çıkarılır ve bunlar safha safha geliştirilirdi.

Ancak ilim özgüdü. Âlimler, Ramazan'ın ilk on gününde padişahın huzurunda yapılan *“Huzur Dersleri”* esnasında bile sözlerini esirgemez, hiçbir endişeye kapılmadan düşüncelerini açıkça seslendirirler ve savunurlardı.

Enderun'da hocaların donanımlı olmasına çok dikkat edilirdi. Hatta çeşitli İslam ülkelerinden bilginler getirildi. (Molla Gürani örneğinde görüldüğü üzere)

Mektep talebesine kuşluk, ikinci ve yatsı vakitleri olmak üzere günde üç öğün yemek verilir, temizliğe aşırı derecede itinâ gösterilirdi.

Padişah hizmetine ayrılacaklara âdab-ı muaşeret (görgü) dersi ayrıca verilir, yere tükürmek, öksürürken mendilini ağzına kapatmamak, lekeli elbise giymek gibi hususlar *kusur* sayılıp cezalandırılırdı.

İbadet en dikkat edilen hususlardan biriydi. Enderun talebeleri yaz-kış, her sabah namaza iki saat kadar kala yataktan kalkarlardı, namaz vakti girene dek Kur'ân okur, akşam namazlarından yine bir saat önce abdestlerini alır, güneş batıncaya kadar Kur'ân okurlardı.

Akşam namazını kıldıktan sonra, yatsıya kadar dinlenirler, yatsı ezanı okunur okunmaz ikişer ikişer dizilir, Hünkâr meclisine gelirlerdi. Burada kendisine ayrılmış yerde namazı kıldıktan sonra, imamla birlikte kalker, hünkâra dua ederlerdi. Sonra herkes odasına çekilirken, ayaküzeri *padişah esenliği ve geçmiş padişahlar ruhları için üç ihlâs, bir fatiha* ihsan ederlerdi.

Enderun yalnızca idareci yetiştirmez, onun yanı sıra mimar, nakkaş, ressam (minyatörcü), hattat, kâtip, imam, müezzin, müverrih, şair, âlim, hârende, sazende de yetiştirirdi.

En dindar Müslümanlar, en kuvvetli hafızlar, en meşhur müezzinler, en hassas şairler ve edipler, en cesur askerler, en tutarlı kumandanlar, en mahir sanatkârlar, mimarlar, ressam ve nakkaşlar, en yüksek musikişinaslar, hattatlar, en değerli âlimler ve müverrihler Enderun'da yetişmiştir.

Enderun Mektebi'nde başarılı olanlar, son derece âdilane uygulanan terfi sistemi sayesinde sadrazamlığa (devletin ikinci adamı) kadar yükselirlerdi.

Bu mektepte yetişenler arasından pek çok sadrazam, vezir, beylerbeyi, şair, sanatkâr, mimar, muharrir, ressam (minyatörcü) çıkmıştır.

Enderun Mektebi, 1808 – 1839 tarihlerinde, Sultan İkinci Mahmud tarafından kapatılmış, 1 Temmuz 1909 tarihinde çıkarılan bir kararname ve talimatname ile de lâğvedilmiştir.

Ancak eğitim tarzı açısından, birçok Batılı okulda hayatiyetini hâlâ devam ettirmektedir.

Osmanlıya özgü bir eğitim sistemi

Osmanlı Devleti yönetim biçiminden orduya, ekonomik sistemden eğitim sistemine kadar her alanda kendine özgü bir sistem geliştirmişti.

Bu sistem pek tabii olarak inanç manzumesine, ondan kaynaklanan ahlâkına ve dünya görüşüne uygun olacaktı.

Sistemin özü aynı inanca mensup bulunmak, yani Müslüman olmaktı. Orta zamanlarda devlet kademelerinde yükselmenin ön şartı buydu. Osmanlı'yı yönetenler tüm inançlara saygı duy-makla birlikte, kendi inançlarının üstünlüğünü tartışmazlar, tar-tıştırmazlardı.

Öteki inançlara duyulan müsamahanın kaynağında insana duyulan saygı vardı. İslam inancında insan mukaddesti. İnsan mukaddes olduğu için tercihlerine (dini tercihler dâhil) müsa-maha gösterilmeli, bu yüzden insan incitilmemeliydi.

Bunu eğitim sistemine de yansıtılar. Hristiyan çocuklar dev-şirilip eğitiliyor, kabiliyetlerine ve çalışkanlıklarına göre yüksel-meleri, hatta devletin ikinci adamı olmaları sağlanıyordu. Bu sistem o günkü Avrupa'nın bilmediği bir sistemdi.

Osmanlı devlet kurumları, Müslüman olmak kaydıyla herke-se açıktı. Herkes zekâsına, kabiliyetine, sadakatine ve liyakatine göre yükselirdi.

Amaç ahiret öncelikli insan yetiştirmekti. Ahiret öncelikli insan, bilimden gelen gücünü insanların hayrına kullanır, günü-müzde örneklerini sıkça gördüğümüz gibi, insanlığın ve insan-ların zararına kullanmazdı.

Osmanlı Devleti, kendi kurumlarında yetişmeyenlere güven-mez, dolayısıyla görev vermezdi. Bu durum, Türklerin devlet kademelerinden dışlandığı şeklinde eleştiriler almakla birlikte, durum böyle değildir. Öncelikle devşirmeyi *yabancı* saymak yan-lıştır. Geçtiği evreler devşirmelerde yabancılik bırakmamıştır...

Hatırlamamız gereken bir husus da şudur: Osmanlı'yı ba-tıran devlet adamlarının içinde devşirme olanlar devede kulak kabilindendir. Ne yaptıksa biz kendi kendimize yaptık!

Kaldı ki, Osmanlı bürokrasisinin tümüyle devşirmelerden oluştuğu iddia edilemez. Divan ve taşra teşkilatlarından yükse-lenler de vardır ve buralara genelde Türkler hâkimdir. Zaten

Kanunî'den itibaren Türk çocukları da Enderûn Mektebi'ne alınmıştır.

Tesadüfen zirveye çıkılmaz ...

Çıkılsa bile zirvede durulamaz ...

Osmanlı'yı beş yüz sene zirvede tutan, akla-hayale sığmayacak kadar büyük başarıları taşıyan sebeplerin temelinde, işte bu eğitim sistemi yatıyor.

Beşikten mezara ilim

Şehzadelerin eğitim süreci Enderun'la sınırlı değildi. Bunun bir de *“uygulamalı eğitim”* aşaması vardı.

Belli bir yaşa gelen padişah çocukları, idareciliği uygulamalı olarak öğrenmek ve bu konuda deneyim kazanmak üzere sancaklara (eyaletlerden daha küçük yerleşim birimleri) gönderilirdi.

Giderken anneleri, lalaları (lalanın tecrübeli ve yüksek ahlâklı bir devlet adamı olması şarttı), hocaları ve üst düzey yönetimi oluşturan bürokratlar (defterdar, reisü'l-küttab, çavuşbaşı, nişancı, divan kâtibi) da yanlarına verilir. Bunlar geleceğin padişahının en iyi şekilde yetişmesinden sorumluydu.

Ayrıca sancağa çıkarılan şehzadenin yanına başka görevlilerle yeteri kadar asker de verilir.

Şehzadeler başkentten merasimle uğurlanırdı. Şehzadeyi padişah adına vezir-i azam uğurlar, yine padişah adına tabl (davul), alem ve bayrakla birlikte pek çok eşya takdim edilirdi. Bunların verilmesi yönetim yetkisinin verilmesi anlamına gelirdi.

Daha sonra ise dualar eşliğinde sancağına uğurlanırdı. Bu aşamaya gelmiş şehzadeler *“Çelebi Sultan”* unvanıyla anılırlardı.

Manisa, Amasya, Konya, Trabzon ve Kütahya gibi şehirlerimiz, bugün hâlâ *“Şehzade Sancağı”* olarak anılır.

Sancağa giden Çelebi Sultan, padişaha yakın yetkilerle donatılır, atama, berat ve hüküm verme; arazi-timar işleri, vergi tahsilâtı gibi konularda tam yetkili olurdu.

Ayrıca sınırların korunmasından ve asayişten de sorumluydular.

Bunlardan başka, sancağa çıkarılan şehzadeler bölgenin ilmi gelişmesine, sanatına, edebiyatına, el becerilerine ve kültür konularına da eğilirdi.

Kısaca şunu söyleyebiliriz: Birbirine paralel yürüyen yetki ve sorumlulukları sayesinde, geleceğin padişahları, kendilerine verilen sancaklarda tüm teferruatıyla teorik ve pratik yönetim bilgisiyle donanır, bu yüzden de padişah olduklarında hiçbir konuda acemilik çekmezlerdi.

Tüm acemiliklerini kifayetli hocalar nezaretinde çıkarıldıkları sancaklarında atmış olurlardı. Belirli alanlarda uzmanlaşmış hocalar, gerektiği zaman şehzadeyi ikaz eder, böylece yanlış karar vermekten kurtulur, ayrıca hızlı ve isabetli karar vermeyi öğrenirlerdi.

Lala, sancakta bulunan şehzadenin idarecilik sanatını öğrenme konusunda en yakın hocası ve yardımcısıydı. Gözetimlerine verilen şehzadenin terbiye-talim ve ahlâkından da onlar sorumluydu. Bir bakıma lala, sancağın sadrazamı (başbakanı) konumundaydı. Sorumlulukları altında sancağa çıkarılan şehzadeye babalık yaparlardı. Bu yüzden şehzadelerle lalaları arasında çoğunlukla bir baba-oğul münasebeti oluşur, şehzadeye padişahlık nasip olduğunda, yine yanlarında kalırlar, hatta Lala Mustafa Paşa ve Lala Mehmed Paşa örneklerinde görüleceği gibi, sadrazamlığa atanırlardı.

Şehzade ile birlikte sancağa gönderilen Nişancının görevi ise, kararların, devletin yürürlükteki kanunlarına ve mevzuata uygunluğunu denetlemektir.

Reisû'l-küttâb işlemlerin sağlıklı yürütülmesini sağlar, bu konuda şehzadeye yardımcı olurdu.

Şehzade, emrine verilen askerlerle sancağın asayişini temin eder, sınırların güvenliğini sağlar, çağrı aldığı zaman da askerleriyle birlikte orduya katılır, padişah babasının yanı başında kılıç sallardı. Bu askeri eğitimleri açısından zaruri bir uygulama idi. Meselâ Ankara Savaşı'nda (Yıldırım Bayezid dönemi) Şehzade Mustafa, Musa ve İsa Çelebiler Padişah'la birlikte Osmanlı ordusunun merkezinde, Şehzade Mehmed sol cenahta yer almışlardı. Yine keza Otlukbeli Savaşı'nda (Fatih dönemi) Şehzade Bayezid sağ cenahta, Şehzade Mustafa ise sol cenahta savaşmıştı.

Şehzadeler, sancağa çıkarıldıktan ve dar anlamda lider olduktan sonra da din, ilim ve edeb eğitimlerine aralıksız devam ederlerdi. Bu konularda en büyük yardımcıları kıfayetli hocalarıydı. Hocalarından Kur'an, hadis, tefsir, tarih, astronomi, matematik, yabancı dil, sanat, edebiyat, müzik ve spor dersleri alırlardı.

Yine de en yakın öğretmenlerinin, anneleri olduğunu vurgulamak gerekiyor. Sancakta hep oğluyla beraber olan anne, her yönden onun gözetleyicisi ve koruyucusuydu. Tahta geçtiğinde zulmetmesini önlemek için sevgi, şefkat, hamiyet, vefa öğretirler, bu çerçevede kişilik ve kimlik kazanmasına yardımcı olurlardı.

Padişah olan baba ise şehzade oğlunu uzaktan kontrol eder, yerli yerinde bazı müdahalelerle babalığını hatırlatırdı. Bu suretle şehzadenin eğitimine onlar da babalık kimliğiyle katkıda bulunurlar, ruhunda baba açlığı oluşmamasını sağlamaya çalışırlardı.

Kanuni Sultan Süleyman'ın, Manisa'da sancak beyi iken, babası Yavuz'un gönderdiği "*Siyasetname*"yi gözünün önünden ayırmayarak neredeyse sürekli okuması meşhurdur.

Altı çizilmesi gereken son bir nokta var: O da şehzadelerin çıkarıldıkları sancakta yaşayan gönül erleriyle buluşturulmasıdır...

Bu bir gelenektir...

Mükemmel örneklerle dayalı bir eğitim

Eğitim yaşına gelen padişah adaylarına (şehzadelere), gerek aile içinde, gerekse Enderun'da sık sık vurgulanıp örneklenen bazı kişi ve olaylar vardır...

Bunlar öyle çok tekrarlanır ki, çocuğun iç dünyasında iz bırakır...

Okutulan derslerin başında Kur'ân (tefsir), Hadis ve Siyer-i Nebi (Peygamberler Tarihi) gelir...

Örneklenen kişiler arasında ise Hz. Âdem, Hz. İbrahim, Hz. Yusuf, Hz. Ebubekir, Hz. Ali, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Hacer, Hz. Hatice, Hz. Ayşe, Hz. Meryem vardır...

Arkasından Eba Eyyûb el Ensarî, Tarık bin Ziyad, Selâhaddin Eyyûbi, Sultan Alp Aslan, Büyük İskender, vs...

Diplomaside maharet ve barış antlaşmalarında örnek alınması açısından Hudeybiye Musalâhası...

İç savaşın acılarını kavramaları için Kerbelâ Vakası...

Ve benzer bazı kişiler, olaylar daha...

Hele haremde yetiştirilenler arasında zekâsı, dirayeti, güzelliği, kavrama kabiliyeti, nezaketi, nezafetiyle padişahlara eş olabilecek kapasitede olduğu gözlemlenen cariyelere özellikle Hz. Havva (cennetten çıkarıldıktan sonraki metaneti ve kararlılığıyla), Hz. Meryem (iftiralara karşı duruşuyla), Hz. Hatice (maddi-mânevi bütün varlığıyla Efendimizi desteklemesiyle), Hz. Ayşe (ilmi, zekâsı ve eşine bağlılığıyla) örnek gösterilir, sık sık onların hayatları, yaşantıları, karakterleri anlatılır.

Haremde bunların hayatına ilişkin menkıbeler okunur, ibret dersleri çıkarılır.

Buna rağmen, başarılı padişahların da zaman zaman tıkan-dıkları noktalar olmuştur...

Çaresizliğe düşmüş, engellere takılmış, ihanetlere uğramış-lardır...

Ancak ne zaman çaresizliğe düşseler, aldıkları eğitim ve ter-biyenin bir gereği olarak, çaresizliği aşmanın yollarını aramış, asla umutsuzluğa sürüklenmemişlerdir.

Bu konuda peygamberlerin hayatı onlara en iyi, en sağlam yol gösterici olmuştur.

Hatırlarsak: *Yasak meyveyi* yiyen babamız Hazret-i Âdem'le annemiz Hazret-i Havva, cennetten çıkarılmışlardı...

Üstelik iki sevdalı, aynı bölgeye değil, birbirlerine uzak böl-gelere indirilmişlerdi...

Böylece insanoğlunun kıyamete kadar devam edecek imti-han süreci başlamıştı.

Muhtemelen dinazorların kaynaştığı, canavarların uçtuğu koskoca dünyada artık yapayalnızdılar...

Şartlar tümenden olumsuzdu. Ama tümenden olumsuz şartlara rağmen asla umutsuzluğa düşmediler, hayata küsmediler...

Daima diri durdular.

Çünkü Allah'a güveniyor, başlarına gelenden Allah'ı değil kendilerini sorumlu tutuyor, yine O'na sığınıyor, tövbe üzerine tövbe ediyor, yine buluşturulmak ve cennete döndürülmek için bir taraftan dua ediyor, diğer taraftan ellerinden geleni yapıyor-lardı.

Sonunda tekrar kavuşturulup cennete döndürüldüler.

Birinci ders: Olumsuz şartlardan korkmayın; bilin ki, şartlar her an değişebilir.

Hazret-i İbrahim, kaynağı iman olan umuduyla Nemrut ateşine direndi. Kudret, kuvvet ve ihtişam karşısında paniğe kapılmadı...

Bir an bile tereddüde düşmedi. Yenilmeyeceğini umdu ve sabırla *tecelli*yi bekledi.

Tecelli, ateşi gülistana çevirdi.

Hazret-i Yusuf ne kuyuya itildiğinde, ne de zindana atıldığında hayattan umut kesmedi...

Hazret-i Yunus balığın karnındayken bile umuda tutundu, duaya sarıldı ve kurtuldu... (kurtarıldı)

Hazret-i Musa'nın, Firavun karşısında müthiş iki silahı vardı: İmanlı ve umutluymdu. Firavun'u bunlar sayesinde yendi.

Hazret-i Âlişân Efendimiz (hepsine selam olsun) ise umudun tâ kendisiydi: Ebucehil'in elindeki maddi imkânları umuyla aştı ve zafere ulaştı.

Selçuklu Devleti'nin kurucusu Sultan Alpaslan'ın imkânı sınırlı, umudu sınırsızdı. Devletini yıkmaya gelen Bizans İmparatoru Romanos Diogenes'i yeneceğine inanıyordu.

Umduğuna kavuşturuldu...

Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Gazi'nin babası Ertuğrul Gazi, iki ağabeyinin geri dönme tekliflerini şu umut sözlerle reddediyordu:

"İleri gideceğiz, deryayı (denizi) geçip devlet olacağız!"

Aynı umudun mirasçısı oğlu Osman Gazi *uçbeyi* oldu...

Torunu Orhan Gazi ise dedesinin vasiyetini yerine getirip deryayı (Çanakkale Boğazı'ndan) geçti, Rumeli fethini başlattı...

Aynı iman kaynaklı umudun takipçisi Fatih Sultan Mehmed Bizans'ı fethedip Peygamber müjdesini gerçekleştirdi.

Daha açık ifade etmeye çalışayım...

Eğer Peygamberlerimiz şartlara sığınıp yakınsalardı, Hz. Âdem'in ömrü cennetten çıkarıldığı için, Hz. Nuh'un ömrü tufana tutulduğu için, Hz. Yunus'un ömrü denize atıldığı için, Hz. Yusuf'un ömrü kuyuya itildiği için, Hz. İbrahim'in ömrü Nemrut'la, Hz. Musa'nın ömrü (onlara selam olsun) Firavun'la karşı karşıya getirildiği, Hz. Âlişan Efendimizin ömrü ise Ebu Cehil gibi bir düşmanla savaşmak zorunda kaldığı için...

Ve...

Hz. Havva'nın ömrü yasak meyveyi yediği için, Hz. Asiye'nin ömrü Firavun'la evlendiği için, Hz. Hacer'in ömrü çölde aç-susuz bırakıldığı için, Hz. Meryem'in ömrü iftiraya uğradığı için yakınmayla geçerci...

Hâlbuki içlerinde mevcut imanı ve iman eksenli aksiyonlarını harekete geçirip ortaya atıldılar. “Allah Kerim” diyerek olumsuz şartların üzerine yürüdüler...

Unutmayalım...

Hz. İbrahim'i, Nemrud gibi, kendini *tanrı* sanan bir *kibir âbidesi* karşısında galip getiren Kudret, Hz. Musa'yı Firavun'un sarayında büyüten Kudretin tâ kendisidir!

Aynı Kudret, Efendimizin üzerine de tecelli edince, Efendimiz, bir süre önce kovulduğu Mekke'ye, muzaffer bir komutan olarak dönmüştü...

Çoğumuz günlük hayatımızda benzer tecelliler yaşarız, ama fark etmeden ıskalarız.

Hâlbuki peygamber kıssaları, idrakimize yeni pencereler açan oluşlardır...

Bir bakıma her peygamber hayatın tümüne yönlendirilmiş bir ışık huzmesidir...

Her biri, hayatın bir bölgesini aydınlatır.

Ancak tümünü idrak edebilenler, daha ıslıl ıslıl bir *cadde-i kübrada* yürümenin tadına varırlar...

Bunun tadına varanlar, her türlü olumsuz şartın, *Küllî İrade*'den beslenen *Cüz'i İrade* karşısında teslim olacağını ve engellerin ortadan kalkacağını bilir, yakınmak yerine çalışmayı seçen bir aksiyon içinde tüm olumsuzlukları dize getirmeye çalışırlar.

Allah da yardım eder, şartlar dize gelir...

Şartlar dize geldiğinde, olmazlar oluverir...

Örneğin Hz. Âdem'le Hz. Havva koskoca dünya yalnızlığında birbirlerine kavuşurlar, Hz. Nuh tufanı yener, Hz. Yunus sahili bulur, Hz. Yusuf kuyudan çıkar, Hz. İbrahim, Nemrut ateşine meydan okur, Hz. Musa, Firavun'u Kızıldeniz'de boğar, Hz. Âlişan Efendimiz ise Ebucehil'i yerle bir eder.

Siz siz olun, neyle karşılaşırsanız karşılaştığınız, umudunuzu asla kaybetmeyin!

Umudunu kaybeden kaybolur!

Hazret-i Nuh'a, *tufan* çıkacağı, karaların denize dönüşeceği bildirilmiş, inananlarla birlikte bu felaketten kurtulabilmesi için de bir gemi yapması kendisine emredilmişti...

Hz. Nuh, emre uyup gemiyi yapmaya başlayınca, karısı ve oğlu dâhil, irşada memur olduğu kavminden pek çok kişi karşı çıktı...

Onlara göre Hz. Nuh hayal görüyordu, delirmişti...

Farklı olduğunu düşünmemeli, hele de *gemi* dediği ağaç yığımını bir tarafa bırakıp çoğunluğa katılmalı, o da *herkes gibi* olmalıydı.

Daha önce hiç tufan olmadığı, ninelerinden, dedelerinden böyle bir şey duymadıkları, zaten havaların çok güzel gittiği, yağmur bile yağmadığı biçiminde kendilerince *mantıklı* gerekçeler ileri sürüp Hz. Nuh'u kendileri gibi mantıklı olmaya çağırıyorlardı.

Fakat Hz. Nuh derin *iman*ının gereğini yapıyor, bildirilenin olacağına inanıyordu.

Ve oldu...

Tufan çıktı. İman etmeyen karısı ve oğlu dâhil, iman etmeyen herkes, her şeyle birlikte sulara gömülürken, Hz. Nuh ve inananlar, *Allah'ın emri* üzerine yaptıkları gemi ile selamete doğru dümen kırmışlardı.

İkinci ders: Herkesin her şeyi anlamasını beklemeyin!

Hz. Yusuf'u kuyuya, Hz. Yunus'u denize, Hz. İbrahim'i ateşe attılar...

İşlerini bitirdiklerini zannettiler. Artık problem kalmadığını düşünerek sevindiler. Olayı çözmüşlerdi. İstediklerini yapmışlardı...

Ama Hz. Yusuf kuyudan, Hz. Yunus balığın karnından, Hz. İbrahim Nemrut ateşinden kurtuldu...

Hz. Musa Firavun'un sarayında büyüdü...

Ve daha pek çok ders...

İşte bu örneklerle şekillenen düşünce tarzı, Osmanlı padişahlarını daima diri tuttu.

Enderun'dan örnekler...

Oduncu Çıraklığından Sadrazamlığa

Enderun sistemi hakkında bir fikir sahibi olmaya yardım edeceğini umduğum üç örnek üstünde durmak istiyorum...

Birincisi: Baltacı Mehmed Paşa (Prut Savaşı'nda Rus Çarlığı ordularını dize getiren komutan)...

Saraya *oduncu çırağı* olarak girdi. Yani balta ile odun kırıyor (baltacı unvanı buradan gelir), ocaklara taşıyordu...

İşini iyi yapması, odun kırmada pratik ve uygun yeni metotlar geliştirmesi sonucu dikkat çekti. Enderun'a alınıp eğitildi.

İğnenin deliğinden geçirildi. Önce “Baltacı Halifelîği” ne yükseldi. Sesinin güzelliği yüzünden musikiye teşvik edildi, “Müezzin” oldu. Oradan yazıcılığa terfi etti. Basamakları hızla çıkarak 1703 Aralık ayında “Mirahurluk” a terfi etti. Çok zeki ve son derece çalışkandı. İlme karşı müthiş bir merakı vardı. Durmadan okuyordu. Bu çabası onu 1704 yılı Kasımında “Vezir”liğe, hemen ardından “Kapdan-ı derya”lığa (Deniz Kuvvetleri Komutanlığı), 21 Aralık 1704’te de “Sadrazam”lığa (başbakanlık) taşıdı.

Prut Savaşı’nın kahramanı işte bu eski *saray oduncusudur*.

Berber Çıraklığından Vezirliğe

İkinci örneğimiz Cezzar Ahmed Paşa’dır ki, Bosna’dan İstanbul’a getirilmiş bir *devşirmedir*. Önce İstanbul’da bir berberin yanına çırak girmiş, zekâsı sayesinde zanaatı çabucak öğrenmiş, berberlikte âdeta devrim yaparak, zaman zaman kendisine tıraş olmaya gelen Hekimoğlu Ali Paşa’nın dikkatini çekmeyi başarmıştır...

O devirde, Osmanlı Devleti’nin her mensubu, yitik zekâ ve kabiliyetleri ortaya çıkarmaya memur bir *yetenek avcısıdır*...

Ali Paşa, genç berber çırağını saraya önermiş, bunun sonucu olarak da Enderun’a girmiş, yetiştirilmiş ve seksen yaşında Akka’yı, Napolyon Bonapart’a karşı savunmuştur...

Fransızların *yenilmez* dediği mağrur General Bonapart’a ilk mağlubiyetini tattıran ve “Bir ihtiyara maskara olduk... Akka’da durdurulmasaydım, belki Şark İmparatoru olurdum.” dedirten Osmanlı veziri, işte bu eski berber çırağıdır.

Osmanlı Devleti’ni derleyip toparlayan meşhur Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa da saray bulaşıklılığından sadrazamlığa yükselen bir yetenektir (Bu konuda daha geniş bilgi isteyenler, Tayyâr-zâde Atâ’nın “Enderûn Târîhi” isimli eserine bakabilirler).

Osmanlı'da yürek eğitimi süreci

Malum: Ertuğrul Gazi, kendi adıyla anılacak cihan devletini kuracak olan oğlunu (Osman Gazi) çocuk yaştan itibaren Şeyh Edebali'ye götürür, tekke disiplini ve ruh olgunluğu kazanmasına çalışırdı.

Sonraki zamanlarda da bu gelenek aynen devam etti. Padişah adayları her alanda eğitimleri için kendilerine tahsis edilen resmi hocalardan başka, tekke şeyhlerinden de ders alır, sohbetlerinde olgunlaşırlardı.

Bu hem iman-ibadet eksenli bir hayat kurmaları, hem de gurdan, kibirden arınmaları için zaruri sayıldı.

Düşünün, daha iyisi hayal edin lütfen: Süslü-püslü elbiseler içinde makam-mevki sahibi bir şehzade geliyor, üzerindeki cübbeden bir iplik çekilse kırk yama düşecek kadar fakir, üstelik hiçbir makamı-mevkii olmayan bir şeyhin önüne diz çöküyor.

Ona atalarından miras kalan derin hürmeti gösteriyor. Vahiy eksenli öğütlerini boynu bükük halde sessizce dinliyor...

Ve git gide makam-mevki ve zenginliğin getirdiği büyüklenme duygusundan arınıp, mütevazı bir dervişe dönüşüyor.

Yirmili yaşlarda alınmazı alıp *"Fatih"* olan Sultan II. Mehmed'e, Ak Şemseddin Hoca'sının karşısında el bağlatıp boyun büküren ve inim inim bir sesle, *"Beni dersune al, tekrar irşad eyle, bir dem (an) senun dersunde bulunma lezzeti cihan padişahlığına aglebdur"* (üstündür) diye yalvartan saik işte bu yürek eğitimidir.

Yavuz Sultan Selim'e, *"Padişahlı âlem olmak bir kuru kavga imiş/ Bir veliye bende olmak cümleden âlâ imiş"* dedirten de, aynı yürek eğitimidir.

Hatırlayalım: Ankara Savaşı (1402) sonrasında paramparça olan Osmanlı'yı derleyip toparlayarak âdeta yeniden inşa eden, bu yüzden de *"İkinci Kurucu"* olarak selamlanan Sultan Çelebi Mehmed Amasya'da; birkaç kez teşebbüs ettikten sonra Doğu

Roma'yı fethedemeyeceğini anlayınca, burayı fethedeceğine inandığı 11 yaşındaki oğlunun (Sultan Fatih) bir an önce padişah olmasını sağlamak için, hayatının en verimli çağında tahttan feragat eden Sultan II. Murad Amasya'da; 21 yaşında alınmazı alıp yapılmazı yapan Fatih Sultan Mehmed Manisa'da; "Veli" unvanıyla meşhur Sultan II. Bayezid Amasya'da; Anadolu'dan sonra İstanbul'a göz diken Şah İsmail gailisini bertaraf ettikten sonra hilafetle kucaklaşan Yavuz Sultan Selim Trabzon'da; dünya tarihine "*Muhteşem*" unvanıyla geçen Kanuni Sultan Süleyman Manisa'da bu çerçevede eğitildiler.

Şehzadelerin olgunlaşma süreci

Tarihçimiz Âşıkpaşazâde, Malazgirt Zaferi'nden sonra dört koldan Anadolu havuzuna akan kitleleri dört ana gruba ayırıyor:

Gaziyan-ı Rum (askerler);

Ahiyan-ı Rum (tarikat mensupları-gönül erleri);

Baciyan-ı Rum (kadın örgütleri);

Abdalan-ı Rum (Allah dostları) ... (Bu arada hatırlatayım ki, *Rum, Anadolu* anlamında kullanılmaktadır.)

"*Ahiyan-ı Rum*" dediği tarikat şeyhleriyle müritler, Osmanlı Devleti'nin oluşumundan önce müsait mekânlara tekke ve zaviyelerini kurup Anadolu insanını irşada başladılar.

Ertuğrul ve Osman Gaziler'in maneviyat önderi Şeyh Edebali de bunlardan biridir...

Eskişehir yakınlarında, o tarihte "*İt Burnu*" olarak anılan (şimdiki adı "İnönü") bölgeye tekkesini kurdu ve oluşum aşamasındaki devlete (Osmanlı Devleti) ruh üflemeye başladı.

Kısa sürede öyle büyük hizmetler verdi ki, devletini yüreğinde taşıyan Ertuğrul Gazi, tekke sohbetlerinin müdavimi oldu...

Henüz küçük yaşlarda olan *Osmancıkını* atının terkesine oturtur, geleceğin *kurucusunun* yüreğini olgunlaştırmak için sık sık Şeyh Edebalı tekkesine götürürdü. (Mehmed Âkif'in babası Temiz Tahir Efendi'nin aynı yönetime bağlı olarak küçük Âkif'in elinden tutup sık sık Fatih Camii'ne götürmesi ve hocalarla buluşturması, geleneğin son zamanlara kadar devam ettiğine ilginç bir örnektir.)

Osmancık, hayatı idrak yaşına geldiğinde onu karşısına aldı ve yüreğine Osmanlı Devleti'nin temel felsefesini fısıldadı:

“Bak Oğul! Beni kır, Şeyh Edebalı'yi kırma. O bizim boyumuzun ışığıdır. Terazisi dirhem şaşmaz. Bana karşı gel ona karşı gelme... Bana karşı gelirsen üzülür, incinirim; ona karşı gelirsen gözlerim sana bakmaz, baksa da görmez olur. Sözüm Edebalı için değil, senceğiz içindir. Bu dediğimi vasiyetim say!”

Osman Gazi aynen öyle yaptı: Babasının vefatından sonra da sık sık ziyaretine gittiği Şeyh'ini hiç kırmadı. Zaman içinde sohbetlerinden öylesine etkilendi ki, kızı Malhun Hatun'la evlenerek, içinde babasının vefatıyla oluşan boşluğu, Şeyh Edebalı ile doldurdu: Onu kendisine *kaim baba* yaptı.

Zaten devlet rüyasını da Edebalı Tekkesi'nde görmüş, gördüğü bu rüya, Şeyh Edebalı tarafından, “*büyük bir devlet kuracağı*” şeklinde yorumlanmıştı.

Yukarıda, “*Şeyh Edebalı, Osmanlı Devleti'ne ruh üfledi*” derken, kastettiğim mânâ budur.

Kısacası tekkeler ve zaviyeler, yüzyıllar boyu bu işlevlerini sürdürüp devletin mânevi kanadını oluşturdular...

Tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla birlikte işte bu kanat budandı: Tabiatıyla toplum da bu kurumların olgunlaştırıcı nefesinden mahrum kaldı.

Çünkü tekke ve zaviyeler Osmanlı insanının ilim, fikir, zikir, huzur, olgunluk, mutluluk merkezleri olmanın yanı sıra, aynı

zamanda *Kitle Eğitim Merkezleri*ydi. Bu işlevleriyle, topluma, yüzyıllar boyu hayat kaynağı olmuşlardı.

Tekke ve zaviyelerde gündüz iş ve eğitimle geçen zaman, yatsı sonrasında zikirle devam eder, şahsi kemalât (olgunluk) arayışı “*halâka-i zikir*” içinde kitleleşip, yine bu mekânlarda birlik beraberliğe dönüşürdü.

Nice ham yürek, tekke ve zaviyelerde olgunlaşmıştı.

Osmanlı Devleti’ni inşa eden hamle, böyle bir coşkunun eseri-ridir...

Osman Gazi’nin ruhu ve şuuru, Şeyh Edebali tekkesindeki sohbetlerde kıvamını bulmasaydı, Osmanlı Devleti tarih sahnesine çıkabilir miydi?

30 Kasım 1925 tarihinde çıkarılan 677 sayılı “Tekke ve Zaviyeler ile Türbelerin Kapatılmasına ve Türbedarlarla Bazı Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanun” mucibince tekkeler ve zaviyeler kapatıldı.

Böylece geleneksel devlet yapısının manevi kanadı budandı. O gün bugündür tek kanatla uçmaya çalışıyoruz.

Tekke ve zaviyeler kapatıldıktan sonra, oluşan yaygın eğitim boşluğunu doldurmak için halkevleri ile Millet Mektepleri’ni onun yerine ikame etmeye çalıştılar, ancak işin ruhu hep eksik kaldı. Ruhu eksik kaldığı için de halktan ilgi görmedi.

Geçelim...

Anadolu fethinden sonra (Malazgirt Zaferi) dört koldan Anadolu’ya akan grupların arasında, Âşıkpaşazade’nin “*Ahiyan-ı Rum*” diye kaydettiği *Anadolu Kardeşleri* de vardır.

Kısaca bunlar tarikat erbabıdır.

Bunlar Anadolu’nun müsait yerlerine hemen tekkelerini ve zaviyelerini kurup Anadolu insanının ruhunu olgunlaştırmaya başladılar.

Dergâhta doğan devlet

Osmanlı Devleti Şeyh Edebali dergâhında doğdu. Devletin büyüme ve gelişme aşamasında da tekkeler, zaviyeler ve dergâhlar önemli roller üstlendiler.

Bu yadırganmamalıdır: Zira tekke ve zaviyeler, bize öğretil-diği gibi, örümcek kafalı insanlar üreten merkezler değil, insanı ruh ve yürek plânında olgunlaştırıp aydınlık ufuklara açılacak bir kıvama getiren müesseselerdi.

Olumsuz propagandaların etkisinden kurtulup *tekke-zaviye gerçeğine* bakan herkes, bu müthiş olguyu fark edebilir.

Bu mekânlarda gündüz iş ve eğitimle değerlendirilen zaman, akşam namazı sonrasında fıkırla buluşur, yatsı sonrasında ise zikirle kemale ulaşırdı. Şahsi olgunluk arayışı “*halâka-i zikir*” içinde kitleselleşip, yine bu mekânlarda birlik ve beraberliğe dönüşürdü.

Hayatın dayatmaları karşısında pes etmek üzere olan insanlar tekke ve zaviyelerdeki ruhani hava sayesinde tazelenir, mücadele gücünü yeniden kazanırdı.

Çeşitli baskılar, zorluklar, mahrumiyetler yüzünden mukavemeti kırılmış insanlar, iman ekseninde âdeta onarılıp hayata döndürülürdü.

Bu işlevleriyle, tekkeler, kendi dönemlerinin hem *moral merkezleri*, hem de *kâmil insan yetiştirme kurumlarıydı*.

“*Elif okuduk ötürü/ Pazar eyledik götürü/ Yaradılanı hoş gördük/ Yaradandan ötürü*” (Yunus Emre) anlayışı içinde, her inançtan ve milliyetten insana salt *insanlık* açısından yaklaşılr, ihtiyaçları karşılanır, misafir edilir, böylece farklı kültürler arasında iletişim de sağlanırdı.

Tekkeler, ayrıca edebiyat, mûsiki ve tarih ocakları idi. İnsanlar hayata karşı güçlenmek ihtiyacı içinde tekkelere koşar, vahiy

kaynaklı ahengin zemzeminde ruhlarını yıkar, Allah'a *kul* olup kullukta *kül* olmanın özgürleştirici nefesi altında güçlenirlerdi.

Belge ve bulguların ışığında şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, Osmanlı Devleti'ni kısa sürede inşa edip zirveye taşıyan hamlenin kaynağı tekke ve zaviyelerdir.

Geleceğin padişahları (şehzadeler) sancağa çıkarıldıklarında (yani yönetim açısından pratik yapmaları için, annesi ve hocalarının nezaretinde bir vilayete vali tayin ediklerinde) mutlaka bölgenin en yetkin gönül sultanıyla (tasavvufçular) irtibatı sağlanır, böylece salt bilgi olarak değil, ruhen de olgunlaşması sağlanırdı.

Padişah olması halinde büyük bir gücü yönetecek olan şehzadenin, gücünü zulme dönüştürmemesi için bu bir zaruretti.

Zira adalet ve şefkatle dengelenmeyen güç hızla zulme dönüşür!

Tekke ve zaviyelerin zaman zaman ruh ve sinir hastalıkları için tedavi merkezi olarak da kullanıldığını görüyoruz. Daha ziyade telkin ve irşad yolu ile hizmet veren bu kurumlar, bir bakıma *şifahâne* gibi de çalışıyorlardı.

“Öyleyse neden kapatıldı?” diye soracak olursanız, tarihin cevabı açıktır: Çünkü Türkiye, yenilenmeyi ya da başka bir deyişle çağdaşlaşmayı, ruhuna çok da uymayan Batılı temellere oturtmuştu...

Bunların topluma mal olması için, eski kurumların yok olması gerekiyordu.

Hukuk sistemi ile ceza yasaları başta olmak üzere tüm sistemler Batılı kriterlere uydurulacak, milli bünye, inanç, tarihsel kimlik ve karakter gibi farklarla uyuşup uyuşmadığına bakılmaksızın, bazı değişimler gerçekleştirilecekti.

Bu tür bir değişime karşı oluşan tüm direnişler çok sert karışılık bulacak, en basit ihlaller bile özel mahkemelerin (İstiklâl

Mahkemeleri) konusu haline getirilecek, *şapka* gibi basit bir aksesuar yüzünden Rize'de 8, Maraş'ta 7, Erzurum'da 4, Sivas'ta 3, İskilip'te 2, Menemen'de 28 olmak üzere, çeşitli yerlerde toplam 78 kişi asılacaktı!

Hâlbuki Şapka Kanunu'na muhalefetin müeyyidesi, tıpkı Tekke ve Zaviyeler Kanunu'na muhalefette olduğu gibi, üç ay hapis, elli lira para cezasıydı.

Garip, ama maalesef gerçektir!

Zaviyelerin işlevi

"Zâviyeye bir yolcu geldiği zaman, önce eşyâ ve hayvanları yerleştiriliyor. Sonra hamama sokulup güzelce yıkanıyor, akabinde bir odaya alınıyor, yiyecek ve içecek ikrâm ediliyor. Akşam namazından sonra zâviyede Kur'ân-ı Kerim okunuyor, gece teheccüdnamasına kalkılıyor..." (İbn-i Battûta)

Tekkeler ve zaviyeler, toplumun ihtiyaçlarından doğan sosyal kurumlardır.

Tekkelere göre daha küçük olan tarikat yapılarına *zaviye*, zaviyelerde şeyhlerine *zaviyedâr*, dervişlere de *zaviyenişîn* denirdi.

Zaviyeler, büyük yerleşim alanları dışında, küçük köy ve kasabalarla yollar üzerinde kurulurdu.

Semâhane, çilehane, türbe, derviş odaları, selâmlık, harem, mutfak, kiler, kahve ocağı, misafirhane gibi bölümlerden oluşurdu.

Temel görevleri doğru insan yetiştirmek olmakla birlikte, bölgenin güvenliğini sağlamak, istihbarat toplamak, toprakları işlemek suretiyle üretime katkıda bulunmak, yolcuları yedirip içirip barındırmak gibi görevleri de vardı.

Anadolu'da açılan ilk zaviyelerden itibaren, bu sosyal kurumların görevi *zaviye vakfiyelerinde* açıkça belirtiliyor.

Buna göre, çeşitli bölgelerden gelen dervişlerle yolcuların yeme, içme ve barınma gibi zaruri ihtiyaçları karşılıksız olarak üç gün boyunca karşılanır.

Ayrıca, misafirlerin kimlikleri tesbit edilerek ilgili makamlara bildirilir, misafirler geldikleri yerler hakkında bilgi verirler.

Misafirlere gerektiği gibi hizmet etmeyen zaviye görevlileri, kadiya (yargıç) haber verilerek görevlerinden alınır.

Zaviyelere gelen dervişler ve yolcular, buralarda konaklıyor, sohbet koyulaştıkça herkes geldiği bölgeyi anlatıyor, böylece bilgi alışverişi oluyordu.

Zaviyeler, çok fonksiyonlu hizmetlerini yerine getirebilecek şekilde plânlanmıştı. Meselâ hepsinde büyük bir salon vardır. Burada hem eğitim yapılır hem de sohbet edilir.

Nâsirî, zaviyelerin durumunu şöyle açıklamaktadır:

“Topluluğun yüz tuttukları, ashap zümresinin kandille, mumla toplandıkları yerin adına âsîtane demişler, eşiğini de göğe kadar yükseltmişlerdir. O yerin dört tarafı açık olması, Kâbe gibi iyi, pek güzel bulunması gerekir. Havuzu da olur, oradan ibrik ve testi doldurulursa daha âlâdır. Ay ve güneş gibi aydın olması için bütün duvarlarının beyaz olması lazımdır... Ortaya ya kilim yahut yün keçe döşenmeli; her ikisi de iyidir... Kapısına perde takılmamalıdır. Çünkü bu ululuk alâmetidir, onun kapısına yaraşmaz.”

Kısacası, zaviyeler, Ahilik düşüncesinin bağlı bulunduğu İslam kültür ve medeniyetinin insana yansıdığı alanlardır...

Medreseye göre daha serbest, daha özgür, daha denetimsiz ve bağımsız olduğu için de, bir bakıma Serbest Düşünce kuruluşları olarak düşünülebilir.

Tekke ve zaviyeler özellikle sivil kültüre ve kişisel gelişime önemli katkılar yapmışlardır.

Son söz olarak şunu söyleyebilirim ki, âhî zaviyeleri, verdikleri bilgi, semâ ve musikî ile gönülleri fethetmiş; mimarisi, adab,

erkân, kıyafet ve dekorasyonuyla geniş ölçüde fikir, irfan ve medeniyete temel olmuş birer inşa ve ihya kurumlarıdır.

Tekkelerle birlikte onlar da kapatıldılar.

Özgün ve özgür fikir üretim merkezleri

Osmanlı öncesinde tekke ve zaviyeler, tarikat şeyhleri tarafından seçilen yerlere inşa edilirken, Osmanlılar, amaçları doğrultusunda bu tercihi değiştirdiler.

Yolculuk için tehlikeli olan yerlere tekke kurmaya başladılar.

Kısa süre içinde ıssız dağ başları, tehlikeli boğaz ve geçitler tekkelerle doldu. Bunlar hem yol emniyetini sağlamakta jandarma karakolu işlevi görüyor, hem yolcuları ağırılıyor, hem ticareti kolaylaştırıyor, hem de istihbarat topluyorlardı. Bir taraftan da askeri sevk ve idarenin sağlanmasına katkıda bulunuyorlardı.

Tekkede kalan farklı inançlara ve milliyetlere mensup yolcuların getirdiği haberler, Osmanlı Devleti'nin haberalma örgütüne mensup elemanları tarafından derlenip rapor haline getirildikten sonra, başkente gönderiliyor, bu sayede başkent, fazla emek harcamadan çevrede olup bitenleri öğreniyordu.

Tekke ve zaviyeler zaman zaman ruh ve sinir hastalıkları için tedavi merkezleri olarak da kullanılıyordu. Bu amaç için su sesi ve musiki kullanılıyordu.

On dokuzuncu asrın sonlarına kadar, Avrupa, ruh hastalarını, *içine şeytan girmiş* zannedip, arındırmak için diri diri yakarken, Osmanlı ceddimiz tekkelerde, zaviyelerde, ayrıca *bimarhâne* denilen ruh ve sinir hastanelerinde su ve mûsikinin de yardımıyla, ruh hastalıklarını tedavi ediyordu.

Peki, bazılarının çok sevdiği ifade ile soralım: Bu değirmenin suyu nereden geliyordu? Yani tekke ve zaviyeler hangi kaynaklardan besleniyordu?

Cevap: Dervişler çiftçilik, sarraflık, arakiyecilik, terzilik, marangozluk, dülgerlik gibi işlerde çalışıyor, yani üretiyorlardı.

Gönüllü katkılar da alınıyordu.

Böylece hizmet harcamalarında sıkıntıya düşülmüyordu. Bu sayede, tekkeleri yönetenler, tamamıyla özgür kalabiliyor, kendilerini diledikleri gibi *insanın* ve *hikmetin* emrine verebiliyorlardı.

Devlet kurumlaştıkça tekke ve zaviyeler Vakıflara bağlandı. Böylece sistemleştiler, ama bir parça da resmileştiler: Eski özgürlükleri kalmadı. Tabiatıyla özgün fikir üretemez oldular. Gitgide statikleştiler.

Üçüncü Bölüm

OSMANLI'NIN YÜKSELİŞİNİN MANEVİ
DİNAMİĞİ:
ÂLİMLER

Osmanlı Devleti'ne ruh üfleyen gönül sultanı: Şeyh Edebali

Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında yaşamış bir İslam bilgini, Ahi Şeyhi, Osman Gazi'nin kayınpederi (kaim-peder, yani baba yerinde) ve hocası...

Aslen Karamanlıdır. Karaman'da başladığı tahsilini Şam'da tamamlamış, tefsir, hadis ve özellikle İslam hukukunda uzmanlaşmıştır.

Mevlânâ Celaleddin-i Rumi ve Hacı Bektaş-ı Veli gibi, zamanın büyüklerinin sohbetlerinde bulunmuştur. Doğum tarihi kesin olmamakla beraber, 1206 yılında doğduğu tahmin edilmektedir.

Çocukluğu Horasan'da geçti. Künyesi İmadüddin Mustafa bin İbrahim bin İnac el-Kırşehri'dir. Gençlik yıllarında Türkmen kabileleri ile birlikte göç ederek Adana bölgesine geldi. Buradan da Karaman yöresine geçerek yerleşti.

Hanefi hukukçusu Necmeddin ez-Zahidi'nin öğrencisi oldu. Daha sonra Dımaşk'a (Şam) giderek Sadreddin Süleyman bin Ebül-iz ve Cemalettin el-Hasiri gibi dönemin tanınmış âlimlerinden dini ilim tahsil etti. Özellikle tefsir, hadis ve İslam hukukunda uzmanlaştı. Sonra hacca gitti. Hac dönüşü Eskişehir

yakınlarındaki İt Burnu Köyü'nde bir zaviye kurarak halkı irşada başladı.

Aşıkpaşazade'nin verdiği bilgiye göre, zaviyesi insan kaynar, boş zamanı olmazmış. Ayrıca Şeyh Edebali, fakir fukaranın, garip gurabanın ihtiyaçlarını giderir, bu maksatla koyun sürüleri besler, müritleriyle birlikte çiftçilik yaparmış.

Bu halim-selim, eli açık, bilge, sevecen, olgun Ahi Şeyhi kısa zaman içinde tüm çevrede tanındı ve hürmet gördü.

O sırada Söğüt ve civarında Selçukluların Uçbeyi olan Ertugrul Gazi, Şeyh'in şöhretini duyup tanımak istedi. Tanındığınca o kadar etkilendi ki, bir daha terk edemedi.

Oğlu Osman Gazi de Edebali sohbetlerinin müdavimi idi.

Neşri tarihinde konu şöyle anlatılıyor:

"Meğer Osman Gazi'nin halkı arasında bir Şeyhi Aziz var idi. Edebali derlerdi. Gayret sahibi kimselerdendi. Halkın itimadını almış, tüm illerde meşhur olmuş idi. Dünyası sonsuzdu. Kendine derviş yolun tutarlardı. Hatta derviş deyü lâkap iderledi. Bir zaviye yapıp gelen ve gidene hizmet ederdi. Zaman zaman Osman Gazi dahi ona misafir olurdu."

Bilecik'in Osmanlılar tarafından fethedilmesinden sonra zaviyesini buraya taşıyan Edebali, hizmetlerine burada da aralıksız devam etti.

Edebali, aynı zamanda ilk Osmanlı kadısı ve müftüsüdür. Dönemin birçok fakihi ile görüşmüş ve onlardan ders almıştır. Çok sayıda talebe yetiştirmiştir. Bunlardan önde gelenlerinden biri, aynı zamanda damadı olan Dursun Fakih'tır ki, Edebali'den sonra Osmanlı Devleti'nin ikinci müftüsü ve kadısı olmuştur. Osman Gazi adına ilk hutbeyi Dursun Fakih okumuştur.

Mevlidi Şerif'in yazarı Süleyman Çelebi, Mahmut Paşa yönüyle ikinci kuşaktan Şeyh Edebali'nin torunudur.

Şeyh Edebali uzun bir hayat sürdükten sonra, 726 (1326) yılında Bilecik'te vefat etmiş, zaviyesinin mescid olarak kullanılan odasına defnedilmiştir. Ayrıca Eskişehir'de de adına bir makam türbesi yapılmıştır.

Ertuğrul Gazi gibi, Osman Gazi de sık sık Bilecik'teki dergâha gider, sohbetlere katılır, zaman zaman da yatıya kalırdı.

Osmanlı Devleti işte bu dergâhta doğdu. Devletin büyüme ve gelişme aşamasında da tekkeler, zaviyeler ve dergâhlar önemli roller üstlendiler.

Osmanlı adaletinin ve hoşgörüsünün mimarı

Osmanlı Devleti'ni kuran üç lider, yani Ertuğrul Gazi, Osman Gazi ve Orhan Gazi, büyük ihtimalle ümmi (okur-yazar olmayan) idiler...

Buna rağmen müthiş bir kavrama kabiliyetleri vardı. İleri görüşlü ve analizci karakterlerdi. Gözükara bir cehaletle değil, plânlı, kararlı, bilge ve âdil bir kimlikle yürüyorlardı...

Ümmi insanların, ancak uzun eğitimler sonucu edinilebilen bu meziyetleri nasıl kazandıkları gerçekten de merak konusu...

Sanırım bunun sırrı, İslam'ın da teşvik ettiği *sohbettir*: Sohbet olgusu Osmanlı sistematiği içinde gelişmiş, yaygınlaşmış, evlerden hanlara-hamamlara kadar tüm toplumsal mekânları kuşatmıştır.

Ayrıca da camilere *sohbet odaları* eklenmiştir. Yani camide, zaviyede, tekkede, medresede, kahvehanede, handa, hamamda ve ailede sohbet vardır...

Çocuklar belli yaşlara kadar dinleyici, belli yaşlardan sonra *konuşmacı*dırlar. Bir gönül adamının yönetiminde oluşturulan irfan meclisleri yürekleri pişirip ham karakterleri olgunlaştırmakta, böylece her ferdi geleceğe hazırlamaktadırlar.

Osman Gazi de bunlardan biridir. Ümmi olmasına rağmen planlı-programlı olmasını, âdil olmasını, Bizans gibi bir hedefe yönelmesini, müptelâsı olduğu Şeyh Edebali sohbetlerine borçludur.

Şeyh Edebali'nin kimliğinden ve kişiliğinden yukarıda kısaca bahsetmiştim, ama yetmez, eklemeler yapmam gerekiyor...

O kadar ki, Bey kimliğine, *mürît* teslimiyeti ve sadakati de katan Osman Gazi'nin misyonunu ilk o keşfetmiş, ustaca yoğurmuş, ortaya mükemmel bir *terkip* ve *sentez* çıkarmıştır: Bu yüzden Osman Gazi, kendisinden sonra gelecek padişahların hem terkihi ve sentezi, hem de örneğidir.

Bu sohbetlerde olgunlaşıp piştiğini, Osman Gazi hissediyordu...

Bir taraftan adaleti, hamiyeti, şefkati, sadakati, izzeti, bölüşmedeki fazileti öğrenirken, diğer taraftan cıva kadar akıcı, ateş kadar yakıcı, aynı zamanda Hz. Ömer kadar âdil olmayı öğreniyordu. Bunlar bölgeye kök salmanın şartlarıydı.

Şeyh Edebali, ya engin feraseti, ya da dillere destan kerametiyle, Osman Bey'in zatında *Osmanlı gerçeğini* sezmiş gibiydi. Ama sezgilerin gerçeğe dönüşeceği ana daha çok vardı. *Osmancıkın* (böyle hitap edermiş) iyice pişip olgunlaşması gerekiyordu. İmtihanları bir bir vermeliydi...

Tekkedeki sohbetin uzadıkça uzayıp vaktin gece yarısını geçtiği demde, Osman Bey kendisine tahsis edilen taş hücreye çekildi. Hücrede yer yatağı dışında bir rahle, rahlenin üstünde de açık bir Kur'ân-ı Kerim vardı. Yatağa girdi. Uyumaya çalıştı. Fakat rahledeki Kur'ân gözlerinin önünden gitmiyor, bir türlü uyku tutmuyordu.

Kalktı. Abdest tazeledi...

Onu sabah namazına uyandırmaya gelenler, yatağını bozulmamış, kendisini ayakta dimdik buldular. Gözleri rahledeki Kur'an'da, elleri önünde idi. Sabaha kadar ayakta dikilmişti.

Durumu Şeyh Edebalı'ye bildirdiklerinde, sordu: *"Neden uyumadın?"*

Osman Bey boynunu büktü, içten gelen bir teslimiyet içinde fısıldadı: *"Kelam-ı Kadim karşısında ayaklarımı uzatıp yatmayı içime sindiremedim."*

"Ben dervişim, kızımı da benim gibi bir dervişe vereceğim." diyerek Osman Bey'e o güne kadar kızını vermeyen Şeyh Edebalı, bu tavır karşısında çözüldü ve *"Bu tavrınla bizden daha derviş olduğunu ispatladın."* diyerek kızı Mal Hatun'u (Balâ veya Malhun Hatun diyen tarihçiler de var) Osman Bey'e nikâhlamayı ilk kez ciddi ciddi düşünmeye başladı. Bu süreç Osman Bey'in meşhur rüyasına kadar devam etti...

Şeyh Edebalı'nın göğsünden bir hilâl çıktığını gördü. Hilâl yükseldikçe büyüyerek dolunay şeklini aldıktan sonra, kendi göğsüne girdi. Göbeğinden bir ağaç bitti. Dal budak saldı. Dallarının gölgesi, tekml karaları ve denizleri kuşattı...

O sırada kuvvetli bir rüzgâr çıktı. Ağaçların yapraklarını şehirlere doğru savurdu. Her yaprak bir şehre düştü. İki denizle iki karanın birleştiği noktada, iki yakut ve iki zümrüt arasına yerleştirilmiş bir mücevhere benzeyen ve tüm dünyayı kuşatan bir halkanın en kıymetli taşı olan Konstantiniye'ye (İstanbul'a) de birkaç yaprak düştü. Osman Bey, halkayı parmağına takmak üzereyken uyandı.

Şeyh Edebalı'ye koştu. Rüyasını anlatır anlatmaz Şeyh'in yüzü aydınlandı:

"Devlet müjdesidir." dedi, "Kuracağın devlet dünyanın yarıya yakınına hâkim olacak, torunlarından biri Konstantiniye'yi feth ile Peygamber-i Âlişan Efendimizin müjdesine ulaşacak."

O an bütün tereddütleri yok oldu ve kızını Osman Bey'e nikâhladı. Ve Osman Bey bu motivasyonla Bizans kalelerini bir bir fethetti.

Şeyh Edebali'nin öğütleri

Şeyh Edebali'nin, aşiret beyliğine seçilen Osman Gazi'ye öğütleri yüreklere, *Devlet-i ebed müddet* kavramını ilham edip muazzam bir imparatorluk inşa eden dinamızın kaynağı oldu.

Ne diyordu Şeyh Edebali:

"Ey oğul, beysin! Bundan sonra öfke bize, uysallık sana..."

Yani, belli makamları millet adına işgal edenler milletin kıblesine yahut siyasi tercihinine öfkelenme hakkına sahip değildir.

"Güceniklik bize, gönül almak sana..."

Halk yüksek makamda oturanlara zaman zaman gücenebilir, halkın böyle bir hakkı vardır; ama yüksek makamlarda oturanların halka gücenmek gibi bir hakları yoktur.

"Suçlamak bize, katlanmak sana..."

Halk ayrıntılı düşünmediği için yöneticisini haklı-haksız suçlayabilir, yönetici buna katlanmalı, halkını suçlamamalıdır.

"Âcizlik bize, yanlgı bize, hoş görmek sana..."

Halk aciz de görünse güçlüdür, bürokrat güçlü gibi görünse de âcizdir. Elinden başka bir şey gelmediği için halk zaman zaman şikâyet eder, yakını; yönetici yakınmamalı, halkın yakınmalarını giderecek tedbirler almalıdır. Yüksek makamlarda oturanlar halkı hor görmemeli, hoş görmelidir.

"Geçimsizlikler, çatışmalar, uyuşmazlıklar bize, adâlet sana..."

Yüksek makamlarda oturanlar geçimsiz olmamalı, halkı çatıstırarak söz ve davranışlardan sakınmalı, çevresiyle çatışmamalı, herkese laf yetiştirmemeli, uyumsuzluk göstermemeli,

herkese lâf yetiştirmemeli, haksızlara, uyumsuzlara bile adâletle yaklaşmalıdır.

"Kötü söz, şom ağız, haksız yorum bize, bağışlama sana..."

Yönetici kötü söz sarf etmemeli, dedikodu yapmamalı, affedici olmalıdır.

"Ey oğul! Sabretmesini bil, vaktinden önce çiçek açmaz..."

Yönetici kararlılığını her fırsatta vurgulamakla birlikte, sabrı elden bırakmamalıdır; her şeyin bir zamanı olduğunu aklından çıkartmamalıdır.

"Şunu da unutma: İnsanı yaşat ki, devlet yaşasın!"

İnsanlar devlet için değil, devlet insanlar içindir; bu sebeple devlet, vatandaşı kendine hizmetkâr yapmamalı, kendisi tüm varlığı ve gücüyle vatandaşa hizmet etmelidir. Böyle devletlere çağdaş devlet denir.

İnsanı yaşatmak için önce ekmek vereceksiniz; bunu yapabilmenin yolu iş alanları açmak, tesisler kurmaktan geçer; ardından sağlık hizmeti vereceksiniz (hastaneler kuracaksınız). Eğitim hizmeti vereceksiniz (okullar açacaksınız) ki, kalifiye eleman olup doğru düzgün üretime katılabilsin; derken, özgürleştireceksiniz ki, zihnen, fikren gelişebilsin, geliştikçe üretim alanına yeni katkılar yapabilsin.

"Ey oğul, yükün ağır işin çetin, gücün kula bağlı" (Sonuçta devleti insanlarla yöneteceksin. Bu yüzden işin zor, yükün ağırdır. Çünkü bazı insanlar dönektir, bazıları ikiyüzlüdür, bazıları zorbadır, bazıları umursamazdır, bazıları sorumsuzdur, bazıları haindir; canını sıkma, yoluna devam et)

"Allah yardımcın olsun!"

Tepedeki yöneticiler alabildiği bütün tedbirleri almalı, bu alanda yapabildiği her şeyi yapmalı, sonra da Allah'tan yardım talep etmeli, el açmalı, diz çökmeli...

Yani içi iman dolu olmalı.

Şeyh Edebalı'nın genel öğütleri

"Toprağa bağlanın... Suyu israf etmeyin...

Mirasınızın sağlam kalmasına dikkat edin...

Cömert olun, elleriniz yumuk kalmasın (eli açık olun).

Âlimleri koruyun...

Ağaç dikin...

Ödünç aldığınızı fazlasıyla iade edin...

Güçlü olmak istiyorsanız bol bol Kuran-ı Kerim okuyun...

Bağınızı bahçenizi viran bırakmayın...

Hadis ezberleyin...

Bildiklerini öğretenler unutmazlar, bildiklerinizi paylaşın...

Asıl ölmenin ilimden pay alamamak olduğunu unutmayın."

Gönüller fatihi: Emir Sultan

Ülkenin bölünmez bütünlüğünün korunması, insanın hayat hakkı başta olmak üzere, herkesin tüm hak ve hürriyetlerden yararlanması, ülke kalkınmasının artık sağlanması gibi dertleri olanların yüreği sık sık cendereye girer...

Yandığınızı, tükendiğinizi hissedersiniz. İşte o an, canınızı Bursa'ya atma anıdır. Çünkü Bursa, Osmanlı'yı imparatorluk burcuna tırmandıran merdivenin ilk basamağıdır. Diyebilirim ki yükselişin kökleri orada yaşar. Aynı zamanda Bursa, ecdadın diri duruşundan izler taşıyan bir şehirdir.

Her çınarında sonsuz bir şarkı, her mabedinde bir ebediyet sırrı, her türbesinde bir menkıbe yazılıdır. Nerdeyse her adımda karışınıza çıkan *tarihi eserleri* göre göre kanıksamışsanız, ıskalayıp geçer, koca tarihin içinde hiçbir şey görmeden yürürsünüz. Ama bir de baktığınızı görmeyi biliyorsanız eğer, Bursa'yı gezmenin tarihe seyahat anlamı taşıdığını, herhangi bir tarihi mirasla karşılaşmanın tarihle buluşma olduğunu fark edersiniz. Hayat maddeden soyutlanır, madde mânâ ile bütünlenip mave-rayaya akar...

Burası, kuruluş aşamasının imanla ahlâkı, zamanla stratejiyi bütünlemiş Osman ve oğlu Orhan Gazi'nin türbeleridir. Şurası

hükümdarlığını inancının emrine verdiği için şehâdet mertebesine yükselmişliğin simgesi Murad Hüdavendigâr'ın, orası cesaretin ve hızın şahikası Yıldırım Bayezid'in, ötesi Ankara Savaşı'ndan sonra oluşan "*Fetret Devri*"ni kapatıp devleti âdeta yeniden inşa ettiği için "*İkinci münşi*" olarak da anılan Sultan Çelebi Mehmed'in mekânıdır.

Sonrası Somuncu Baba (Hamid Hamidüddin), Hızır Dede, Akbıyık Sultan, Şeyh Üftade, Emir Sultan (Molla Muhammed Şemsüddin Buhârî) ...

Siyaset adamlarının yürek adamlarla iç içe ebediyete uyumaları insanı etkiler, hatta biraz da şaşırtır. Olguyu değerlendirince anlarsınız ki, bu insanlar sağken de iç içe yaşamışlar.

Kayhan Aşireti'ni kısa süre içinde önce beyliğe, ardından imparatorluğa yükselten sırrın özünü yakaladığınızı birden hissedersiniz. Bu sır, maneviyata dayalı toplum ahlâkını hayata hâkim kılma davasının özüdür!

Osmanzade Taib, "*Hadikat'üs-Selâtin*" isimli eserinde bu haykırışın sonucunu da veriyor: "*Hünkâr, saray-ı hümayünları pişgâhında bir camii şerif bina idüb evkâtı hamsede cemaate müdavemet buyurdular.*" (Padişah, sarayının avlusuna bir cami yaptırdı ve beş vakit namazını burada cemaatle kılmaya başladı.)

Gururlarına kapılmaları için tüm şartların mevcut olduğu bir dönemde, ikazları ve zaman zaman sertleşen çıkışlarıyla padişahları tevazu âbidesine çeviren olgunun maneviyat önderlerine verilen yetki olduğunu derinden derine hissedersiniz. Ardından gözlerinizin önüne Niğbolu Meydanı gelir. Kıran kırana savaşta kolundan yaralanan Yıldırım Padişah'ın yarasına bakan uzun boylu hekimin maharetine şaşıp kalırsınız. Nasıl olmuşsa olmuş hayli derin olan yara, hekimin, elini değdirmesiyle kapanmış, izi bile kalmamıştır.

Çevresine talimat yağdırmakla meşgul olan Padişah, durumu fark etmesine etmiştir, ama artık çok geçtir. Uzun boylu hekim

çoktan ortarlardan kaybolmuş, sanki yer yarılıp içine girmiş, ya da sanki gökyüzüne uçmuştur.

Kimliğine ilişkin sualler de cevapsız kalmıştır. Çünkü kimse uzun boylu hekimin Molla Muhammed Şemsüddin Buhari olduğunu fark edememiştir.

Padişah zaferi kazanıp Edirne'ye sağ salım ulaştığında Bursa'dan gelen haberle sarsılır: Gelen haber sevgili kızı Hundi Fatıma Hatun'un bir molla ile evlenmek istediğine dairdir. Padişah bu habere çok öfkelenmiştir. Ama olan olmuş, Yıldırım Padişah'ın hükümdarlara lâayık kızı Emir Sultan'a çoktan gönlünü kaptırmıştır.

Yıldırım Padişah, ancak Emir Sultan'ı gördükten ve yarasını saran hekim olduğunu anladıktan sonra, bu evliliğe razı olacak, *"Bize damat olarak dünya sultanı değil, sizin gibi bir gönül sultanı gerektir!"* diyerek kızını gönül huzuru içinde ona vermek isteyecektir, ancak bu sefer de Emir, Valide Gülçiçek Sultan engeliyle karşılaşacaktır.

Valide Sultan, ya kadınca bir dürtü yahut bu evliliğin ne kadar imkânsız olduğunu göstermek sevdasıyla, rivayete göre Hoca'dan kırk deve yükü altın talep etmişti.

Durum Hoca'ya bildirilince gülümsemiş, *"Mesele dünyalıkla kolay, Valide Sultan lütfedip bana kırk deve gönderirse, ben de altın yükleyip kapısına yıkarım."* diye haber salmış, gelen develeri deniz kıyısına götürüp sırtlarındaki çuvaları çakılla doldurmuş, sarayın kapısına dayanmış, çuvalar avluya yıkılınca etraf çil çil altınla dolmuştur. Ancak ondan sonra Yıldırım Bayezid'in kızı Hundi Fatıma Sultan'la evlenebilmiştir.

Tabii bu anlattığım, Emir Sultan'ın kerametine yürekten inanmış temiz Anadolu insanının pâk yüreğinden çıkma bir menkıbedir. Yine de Emir Sultan'ın dünya malı karşısındaki duruşunu göstermesi açısından ilginçtir.

Bu yürek adam aslen Buhara'lıdır. Babası ölünce Medine'ye yerleşmiş, ancak rüyasına Âlişan Efendimizin girmesi ve nur saçan üç kandili takip ederek kandillerin söndüğü yere yerleşmesini emretmesi üzerine Uludağ eteklerine kadar gelmiş, kandiller orada sönünce de Bursa'ya yerleşmiştir.

Emir Sultan'ın adı kısa sürede Bursa'yı sarmış, etkili vaazları yürekleri tutuşturmuş, nihayet saraya *damat* olmuştur.

Emir Sultan, Molla Fenari ve Somuncu Baba...

Yıldırım Bayezid döneminde Osmanlı'nın mânevi gücünü, şefkatini, hamiyetini, adaletini ve azametini temsil eden gönül sultanları...

Osmanlı'yı *cihan hâkimiyeti mefkûresine* taşıyan sırrın özü işte bu *erenler halkası*dır. İlmin izzeti ile âlimin kıymeti bu hal-ka içinde temsil edilmiş, Osmanlı idarecileri erenler halkasının içinde yer alan gönül sultanlarına verdikleri kıymet ölçüsünde büyümüşler, devleti de aynı ölçekte büyütüp milleti *saadet diyarına* taşımışlardı.

Çünkü yalnız onlar, hiçbir dünyevi hesap yapmadan, hiçbir menfaat kaygısına düşmeden, makam-mevki endişesine kapılmadan düşüncelerini ifade edebiliyor, yazının giriş bölümünde görüldüğü gibi, gerektiğinde padişahlara meydan okuyabiliyorlardı.

Tabii bu da yönetici sınıfı kible istikametinde tutuyordu.

Bu yüzden hiçbir tereddüde kapılmadan, *Gönül Sultanları'nı*, Osmanlı'yı zirveye taşıyan sırrın mânevi mimarları olarak selâmlayabiliriz.

Kuşkusuz bunların başında Seyyid Muhammed Şemsüddin Buhari (Emir Sultan) var...

Emir, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın deyişiyle, "15. asrın halk muhayyilesine en çok mal olmuş kişisi"dir...

Molla Fenari ve Somuncu Baba ile birlikte, Osmanlı Devleti'nin dini, hukuki ve ahlâki temellerini atmış, *Osmanlı insanını* Kur'an ve Sünnet odaklı bir imparatorluk kuracak kıvama getirmiştir.

Osmanlı'ya istikamet veren ve istikamette tutan *Sünnet Medeniyeti*'nin temellerini bunlar atmıştır.

Peygambere selam

Molla Seyyid Muhammed Şemsüddin, aslında Buharalı bir çömlekçidir. Buhara'da kerametleri fazla yayılınca rahatsız olup hacca gitmiş, haccettikten sonra, Peygamber Efendimizin kabrinin bulunduğu Medine'ye varıp seyyidlere (Peygamber Efendimizin soyundan gelen kişilere) ayrılan bir misafirhaneye yerleşmiştir.

Görevliler "*Burası Seyyid'lere aittir, seyitsen bunu ispat et, şahit göster, yoksa çek git*" deyince, aklına bir fikir gelmiş, misafirhâne görevlilerinden kendisini takip etmelerini istemiştir.

Hep birlikte Peygamber Efendimizin kabrinin yanına gitmişler, orada Molla Muhammed Şemsüddin kabre doğru seslenmiş: "*Esselamu âleyküm ya ceddî!*"

Derinden çok tatlı bir ses karşılık vermiş: "*Ve âleyküm selâm ya veledî!*"

Buna şahit olan misafirhâne görevlileri, kendisinden özür dileyip istediği kadar orada kalabileceğini söylemişlerse de Muhammed Şemsüddin, rüyasına Peygamber Efendimizin girmesi ve üç kandilin ışığını takip etmesini istemesi üzerine Anadolu'nun yolunu tutmuştur. Kandiller Bursa'da sönünce de Bursa'ya yerleşmiş, tekkesini kurup irşada başlamıştır.

Şehirler de insanlar gibidir: Okumayı bilerseniz, okuyabilirsiniz.

İmralı, Emir Ali

Emir Sultan, Anadolu'nun Müslümanlaşmasına ve Osmanlı'nın ilim-adalet ayakları üzerinde kurumsallaşmasına büyük katkılar yapmış, Anadolu Türk Beylikleri arasında dostluk ve kardeşlik inşa etmeye çalışmış, Yıldırım Bayezid'le Timur arasında çıkması mukadder savaşı engellemek için elinden geleni yapmıştır.

Ancak engelleyemeyince tercihini Osmanlı'dan yana yapıp Osmanlı ordusuna katılmıştır. Ankara Savaşı (1402) bitiminde Yıldırım Padişah gibi o da Timur'a esirdir. Timur ilmini-irfanını duyup gıyabında hayran olduğu âlimle görüşmüş, serbest olduğunu müjdelemiş, ardından da kendisiyle Semerkand'a gitmesi halinde her türlü imkânı ayaklarının altına sereceğini söylemiştir.

Geleceği, başıbozuk cihangir Timur'da değil, Konstantiniye fethine adım adım yürüyen Osmanoğulları'nda gören Emir ise bu teklifi birkaç nezaket cümlesi eşliğinde reddetmiştir.

Yanılmadı...

Zira, Ankara Savaşı sonunda darmadağın olan Osmanlı Devleti, on bir senelik bir fetretten Çelebi Sultan eliyle kurtuldu. 1413'te toparlandı ve ondan tam kırk sene sonra, 1453'te Doğu Roma'yı fethedecek kıvama ulaştı.

Timur İmparatorluğu ise hedefsizliğin bedelini ödeyerek, bu süre içinde hemen hemen tarihten silindi.

Emir Sultan da Doğu Roma'nın Osmanlılar tarafından fethedileceğine inanıyor, bunu çabuklaştırmak için elinden geleni yapıyordu...

O kadar ki Fatih'ih babası Sultan II. Murad'ın 1422 yılında gerçekleştirdiği kuşatmaya beş yüz civarında talebesiyle bizzat katılmış, ordunun manevi gücü ve desteği olmuştu. Ne çare ki, fetih bir süre daha *Fatihini* bekleyecekti.

1430 yılında ebediyete yürüdü. Bursa'da kendi adıyla anılan semte defnedildi. Ölümünden sonra da aşkını büyük bir sadakate dönüştürüp sürdüren eşi Hundi Sultan tarafından hem türbesi yaptırıldı (Hundi Sultan da iki kızı ve oğlu Emir Ali ile birlikte aynı türbede yatıyor), hem de yanına kıyamete kadar “Allah” nidaları yükselecek bir cami inşa edildi.

1795'te meydana gelen depremde zarar gören türbe, Sultan III. Selim tarafından yeniden yaptırıldı. Çevresi Osmanlı'nın ilme verdiği önemi vurgulayan bir medrese, “*Temizlik imandan gelir*” anlayışının ürünü olarak bir hamam, dillere destan Osmanlı misafirperverliğini ve “*Tanrı misafiri*” kavramını çağlara taşıyan bir misafirhane ile donatıldı.

Bazı kaynaklarda *İmrâlı Adası*'nın adını Emir Sultan'ın ve Hundi Hatun'un oğulları “Emir Ali”den aldığı yolunda kayıtlar vardır.

Rivayete göre Emir Ali, Bursa'nın Timur tarafından işgal sırasında, Timur'un adamları tarafından kandırılarak İmrâlı Adası'na kaçırılmış, yanındakilerle birlikte Osmanlı aleyhine çalıştırılmıştır.

Bunu öğrenen Emir Sultan, oğlunun ölümü için dua etmiş ve “*Yadigârı Şemsî*” adlı kitapta anlatıldığına göre, Emir Ali'nin ölümü o gece gerçekleşmiştir. Daha sonra mezarı annesi tarafından Bursa'ya nakledilerek bu türbeye defnedilmiştir.

Emir Sultan'dan Öğütler

“Ağzından hiç yalan çıkmayacak; her gününü son gününmüş gibi yaşayacaksın...”

İlim öğrenme konusunda asla tembellik etmeyeceksin...

Selamsız hiçbir mekâna girmeyecek, her şeyinde Kur'ân ve Hadis'i kendine rehber yapacaksın...

Oğlum! Hayat her şeyi ve her yanıyla senin için bir mekteptir. Daima hayra koşacaksın. Kötülerden ve kötülükten kaçınacaksın.

Unutma ki, en etkili silahın duan ve bilgindir.”

Bu öğütleri kalbine yerleştirmiş insanlar tarafından yönetilmek istemez misiniz?

Bir irfan sancağı: Somuncu Baba

Asıl adı Hamid Hamidüddin'dir. "*Somuncu Baba*" diye şöhet bulmuştur.

Miladi 1331 tarihinde Kayseri'nin Akçakaya köyünde dünyaya gelmiştir. Anadolu'yu Müslümanlaştırmaya gelen Horasan erenlerinden Şemseddin Musa Kayseri'nin oğludur. 24. kuşaktan Peygamber-i Âlişan torunudur...

Yani Seyyid'dir.

İlk eğitimini babasından aldıktan sonra, gerisini Şam, Tebriz ve Erdebil'de sürdürmüştür.

Dini ve dünyevi ilimlerle iyice donandıktan sonra, irşad göreviyle Anadolu'ya dönmüş, Bursa'ya yerleşmiştir.

Bursa'da çilehanesinin yanında yaptırdığı fırında ekmek pişirir, "*Somunlar Müminler*" diye diye çarşı-pazar dolaşarak satarmış. Somuncu Baba diye anılmasının sebebi budur.

Yıldırım Bayezid'in, Niğbolu Zaferi'nin şükür nişanesi olarak Bursa'da yaptırdığı Ulu Camii'nin açılışında o da vardır.

Açılışı damadı Emir Sultan'a teklif etmiş, ancak Emir, "*Bu şerefe benden daha lâayık biri var.*" diyerek, Somuncu Baba'yı göstermiştir.

Kendini kalabalıkta saklamak isteyen Somuncu Baba, yapılan teklifi, “*Padişah iradesi reddedilmez*” gerekçesiyle kabul edip camiye ibadete açmıştır.

Sünnet kılınmış, sıra hutbeye gelmiştir.

Bu defa Padişah, Ulu Câmi'nin açılış hutbesini okumasını Molla Fenari'den istemiştir.

Fakat o da, “*Daha lâyük*” olduğu gerekçesiyle, Seyyid Muhammed Şemsüddin'e (Emir Sultan) havale etmiştir.

Ancak o da, cami inşaatı müddetince inşaatta çalışanların tüm ekmek ihtiyâcını karşılayan Şeyh Hamid-i Veli'ye (Somuncu Baba) bu şerefli görevi devretmiştir.

“Hünkârım, zamânımızın en büyüğü burada bulunurken, bizim ilk hutbeyi irad etmemiz hem edebe uygun düşmez, hem de yakışık almaz. Bu câmii şerîfin açılış hutbesini okumaya en lâyük kişi Somuncu Baba'dır. Ruhsat verilirse ilk Cuma hatbesini o irat etsin.”

“*Münasıptır.*” dedi Padişah, “*Kitap kavlince amel oluna...*”

Şöhretten ödü kopan Somuncu Baba, teklifi istemeye istemeye kabul edip minbere çıkarken Emîr Sultân'a şöyle dedi:

“Koca Emir, garip bir somuncu olarak yaşadığım beldede bilmem ki niçin hâlimi âşikar ettiniz?”

Emîr Sultan bu soruyu gülümseyerek cevapladı:

“Çünkü bu işe sizden daha lâyükünü bulamadım.”

Cemâat hayretler içindedir. Yüzler minbere dönmüş, herkes Somuncu Baba'nın okuyacağı hutbeyi merakla beklemeye başlamıştır.

Somuncu Baba, her basamağa dualar döşeyerek minbere çıkıyor. Dualardan sonra şöyle bir açıklamada bulunuyor:

“*Ey cemaat-ı Müslimin. Bazı âlimlerin, Fâtîha suresinin tefsirinde sıkıntıları olduğunu duyduk. İstedik ki bu güzel camiin ilk hutbesini Fatiha tefsirine ayıralım.*”

Ve Fâtîha sûresinin yedi çeşit tefsîrini yapıyor...

Bu, o zamana kadar görülmuş, duyulmuş bir şey değildir. Binlerce kişi nefes almayı bile unutmuş, Fatiha'nın tefsirine dalmış gitmiştir. Somuncu Baba'nın her sözü bir hikmet denizi gibidir. Herkes dağarcığının elverdiği ölçüde bu hikmet denizinden nasibini almıştır.

Bursa, Somuncu Babanın sıradan bir fırıncı olmadığını o hutbe sırasında fark ediyor.

Cumadan sonra Bursa Kâdısı Molla Fenârî Padişah'a şöyle diyor:

"Somuncu Baba, önce bizim bu sûrenin tefsîrindeki müşkilimizi halletti. O, bunun büyük bir kerâmetiydi. Çünkü Fâtîha'nın birinci tefsîrini bütün cemâat anladı. İkinci tefsîrini, cemâatin ancak bir kısmı anladı. Üçüncüsünü anlayanlar çok azdı. Dördüncü ve sonraki tefsîrlerini, içimizde anlayan yok gibiydi."

Ve namazdan hemen sonra, elini öpmek isteyenlere aldırma-
dan, kalabalıktan kaçarcasına evine giden Somuncu Baba'nın ilk ziyâretçisi Molla Fenârî oldu.

"Sultanım!" dedi, "Bugünlerde Fâtîha sûresinin tefsîrini yapmak istiyordum. Fakat sırrına tam nüfuz edememiştim. Bu hutbeniz ile Fatiha'nın sırrına erer gibi oldum. Daha önce anlayamadığım yerler açıklandı. Medresede, hizmetlerimizin karşılığında kazandığımız beş bin akçemiz var. Kabul buyurursanız, bunu size vermek ve ayrıca sizin talebeniz olmak istiyorum."

Somuncu Baba ne parayı kabul etti, ne de hocalığı. Sadece dua edeceğini söyledi. Rivayet o ki, Molla Fenârî'nin zihni bu dua sayesinde açıldı ve mükemmel bir "Fâtîha Tefsîri" yazdı.

Fakat bu olay Somuncu Baba'nın sırrını ifşa etmişti.

"Sırrımız ifşâ oldu, artık herkes bizi tanıdı." diye endişeleniyordu. Günün her saatinde evinin önünden insan seli akıyordu.

Gözleri görmeyenler, elleri-ayakları tutmayanlar, hastalıktan kurtulamayanlar ona geliyordu.

Ruhu sıkıldı Somuncu Baba'nın. Bursa'dan ayrılmaya karar verdi...

Bir sabah erkenden, Gaves Paşa Medresesi'nden birkaç talebeyi yanına alarak yola düştü.

Molla Fenârî, bu gidişi haber alır almaz, sokağa fırladı. Arkasından koştu. Nefes nefese ona yetişti. Ulu bir çınarın altına çekti. Bursa'da kalması için yalvarmaya başladı. Fakat kabul et-tiremedi.

"Bari Bursalılara dua et." dedi, Molla Fenari.

Somuncu Baba Bursa'nın bereketli bir şehir olması ve daima yemyeşil kalması için dua etti. Somuncu Baba'nın altında dua ettiği o çınar bugün bile *"Duâ Çınarı"* olarak anılıyor. (Bursa'nın Ankara yolu çıkışındadır.)

Somuncu Baba önce Aksaray'a, oradan da Ankara'ya gitti.

Nihayet Darende'de fani hayata veda etti (1412). Kabri kendi adını taşıyan caminin içindedir.

Talebelerinin en meşhuru, Hacı Bayram Veli'dir. Veli'nin, Osmanlı oluşumuna katkıları, özellikle de Sultan II. Murad üzerindeki etkileri zaten bilinmektedir.

Şöhret korkusu hem Somuncu Baba'nın, hem de talebesi Hacı Bayram-ı Veli'nin kitap yazmalarını engellemiştir.

Hatta Hacı Bayram, Osmanlı insanının yüzyıllar boyu okuyarak yüreğine Peygamber aşısı yaptığı meşhur başucu kitabı *"Muhammediye"*yi yazan talebesi Yazıcıoğlu'na, *"Mehmed'im, bununla uğraşacağına bir gönül fethetmeye (bir kişi irşad etmeye) çalışsaydın, daha iyi olmaz mıydı?"* demesi meşhurdur.

Somuncu Baba'nın günümüze kadar ulaşan yalnızca üç eseri mevcuttur:

Şerh-i Hadis-i Erba'ın;

Zikir Risalesi;

Silâh'u-l Mürîdîn ve Kâşif'u-l-Estar an Vechi-l Esrar.

Es-Seyyid Osman Hulusi Efendi, Somuncu Baba'nın torunlarından biridir.

Somuncu Baba'dan Öğütler

"Gizli ve aşikâr her yerde Allah'tan korkun...

Az yiyin, az konuşun, az uyuyun...

Halkın arasına az karışın...

Tüm günahlardan ve kötülüklerden uzak durun...

Şehvetin her türünden sakının...

İnsanlara umut bağlamayın...

Makam-mevkie kapılmayın...

Allah'ın ve Peygamberimizin övdüğü sıfatlarla süslenin.

Açlıktan öleceğinizi bilseniz bile haram lokma yemeyin."

İki Şiiri

Biz ol uşşak-ı serbazız,
Akıl rüşd bize yar olmaz...
Mey-i aşk ile sermestiz,
Bize hergiz humar olmaz.

* * *

Diriyiz daim, ölmeyiz,
Karanularda kalmayız,
Çürüyüp toprak olmayız,
Bize leyl ü nehar olmaz.

* * *

Bizim illerde ay ü gün,
Sebat üzre durur daim,
Televvün erişip ona,
Gehi bedr ü hilal olmaz.

* * *

Bizim gülşendeki güller,
Dururlar taze solmazlar,
Hazan olup dökülmezler,
Zemistan ü bahar olmaz.

* * *

Şarab-ı aşkı çün içtük,
Feragat mülküne göçtük,
Yanıp aşkınla tutuştuk,
Bize tahrik ü tar olmaz.

* * *

Bırak ey Hamida varı,
Görsem desen sen ol yarı,
Göricek ol tecellayı,
Ondan özge kemal olmaz.

* * *

Senden dolu iki cihan,
Oldum zuhurundan nihan,
Ger bulayam seni ayan,
Ya Rab n'ola halüm benüm?

* * *

Dilde kanaat olmaya,
Züht ile taat olmaya,
Senden hidayet olmaya,
Ya Rab n'ola halüm benüm?

* * *

Şol gün ki mizan kurula,
Hak kapusunda durula,
Halayık oda sürüle,
Ya Rab n'ola halüm benüm?

* * *

Ağlarım işte zar ile,
Kaldum diriğ ağyar ile,
Bilişmedim sen yar ile,
Ya Rab n'ola halüm benüm?

* * *

Hamidi'nin gözü yaşı,
Doldurur dağ ile taşı,
Bilmem n'idem garip başı,
Ya Rab n'ola halüm benüm?

Padişahı mahkemeden kovan yargıç: Molla Fenarî

Osmanlı asırlarında “Yıldırım” lâkabıyla meşhur Sultan I. Bayezid devri ...

Molla Fenarî ise, tekmiil Osmanlı Devleti’nin “*Müftiil Enam*”ı: Yani Yüksek Mahkeme Başkanı.

O tarihte Şeyhilüslâmlık müessesesi henüz mevcut değil.

Yer Bursa’da mahkeme salonu ...

Bir davada Padişahın mahkemeye gelip şahitlik etmesi gerekiyor.

Padişah geliyor. Şahitlik edeceğini söylüyor. Fakat Molla Fenarî merhum, şu gerekçeyle Yıldırım Bayezid’in şahitliğini reddediyor. İmparatorluk Türkçesiyle diyor ki:

“Terk-i cemaat eyledüğün şuyu’ bulmağilen, şahadetün caiz değildir.”

İmparatorluk Türkçesini Cumhuriyet Türkçesine çevirelim:

“Namazlarını cemaatle kılmadığın söylendiğinden (aksini ispatlayana kadar) şahitliğini kabul etmiyorum.”

Hani “Belki de ihmal ediyorsun.” ihtimali ...

“İhmal ediyorsan, reşit değildir, bu yüzden şahitliğin şeriat mahkemesine geçmez.” yaklaşımı ...

Buna karşılık Padişah'ın tavrı, okul kitaplarımızda iddia edildiği gibi, *urun* kellesini tarzında değil, kusurunu gidermek için tedbir almak tarzındadır.

Ne yapmış padişah? Gelin onu da aynı kaynaktan okuyalım:

“Hünkâr, saray-ı hümayunları pişgahında bir camii şerif bina idüb evkaat-ı hamsede cemaate müdavemet buyurdular.”

Yani, Yıldırım Padişah, sarayının bahçesinde bir cami yaptırmış (bugünkü Yıldırım Bayezid Camii) ve beş vakit namazını bu camide cemaatle kılmaya başlamış.

Uyarı işe yaramış yani, ikaz yerini bulmuş.

Henüz ilkokul beşinci sınıfa gidiyordum ve Başöğretmenim Hikmet Bey, sürekli olarak padişahların “*astığı astık, kestiği kestik diktatörler*” olduğunu anlatıyordu. Başöğretmenim Hikmet Bey'e göre, Osmanlı asırlarında ne yapılmışsa kötü, Cumhuriyet ne yapmışsa iyi idi...

“Öyle ise neden millet yiyecek bir dilim ekmeğe muhtaç yaşıyor?” diye sorgulardım içimden. Fakat soramazdım, aykırı sorular sormaktan korkardım.

Sonra o kitap elime geçti. İlk Osmanlı şeyhülİslami, “*Molla Fenari*” lâkabıyla meşhur allâme Molla Şemseddin Muhammed'in, bir konuda şahitlik etmesi için mahkemeye çağırıldığı Padişah'ı (Yıldırım Bayezid) azarlayarak mahkemeden kovduğunu okudum.

“*Eyvah şimdi cellâtlarına emir verip adamın boynunu vurdurur.*” diye yanarken, ne göreyim; padişah boynu bükük olarak mahkemeden çıkmış, sarayının bahçesine hemen bir cami inşa ettirmiş ve Bursa'da olduğu günlerde beş vakit namazını cemaatle kılmaya başlamış...

Bir kez daha, Başöğretmenimin anlattıklarıyla gerçekler arasında kala kaldım...

Yeterli bilgi birikimim olsaydı, tarihi zaferlerle ilgilendiğimiz kadar insanlarla neden ilgilenmediğimizi sorgulardım. Muaz-
zam zaferlerle gözlerimiz kamaşmış olmalı ki, bir zafer tarihi
inşa eden insanları göremez olduk...

O tarihte buna yanecek kadar birikimim yoktu, ama şimdi
var ve gerçekten yanıyorum. Bir tarihi zafer âbidesine dönüştü-
ren insanı ihmal ettik. Onu ihmal edince, tarih at kişnemeleriyle
kılıç şakırtılarından ibaret kaldı. O günden beri çocuklarımıza
salt savaşlarla zaferlerden ibaret bir *şiddet tarihi* okutuyoruz.

Öncelikle bunu sevgi *tarihine* dönüştürmemiz ve çocukları-
mızın yüreğini sevgiyle beslememiz lâzım.

Her neyse, güya biz Şemseddin Muhammed'i konuşacak-
tık. Gerçekten konuşulmaya değer bir isim; değer çünkü
Osmanlı'nın gücünü, şefkatini, adaletini ve azametini inşa eden
isimlerin başında geliyor...

Gerektiği zaman Yıldırım Padişah'a düşüncelerini açıkça
söyleyebilmiş, *terk-i cemaatte* (cemaati terk etmekte) ısrar eder-
se, şahitliğini kabul etmeyeceğini, belki aşırı bir hassasiyet gös-
tererek yüzüne haykırabilmiştir.

Osmanlı'yı, *cihan hâkimiyeti mefkûresine* taşıyan sır, işte bu
dobralıktır. Osmanlı insanı, ilmin ve ilim adamının izzetini pa-
dişahı üstün tutabilmiş, bu yüzden ilim adamları, gerektiğin-
de padişahlara meydan okuyabilmiştir.

Tabii bu da yönetici sınıfını, kible istikametli bir çizgide tut-
muştur. Dürüst ilim ve din adamları Osmanlı yükselişinin ma-
nevi mimarlarıdır. Şemsüddin Muhammed Fenâri de, hiç kuş-
kusuz bunlardan biridir...

Asıl adı Fenari Şemseddin Muhammed'dir. Osmanlıların ilk
şeyhülislamıdır. Sadece bir *hikmet* insanı değil, aynı zamanda da
yüzden fazla eser yazmış bir bilim adamıdır.

1350'de dünyaya gelmekle birlikte, memleketi kesin olarak belli değildir.

İlköğrenimini başarıyla tamamladıktan sonra devrin en büyük bilginleri olan Alâeddin Esved ve Cemaleddin Aksarayî'den ders almıştır.

Öğrenmeye âşıktı. Bu yüzden din bilgileriyle yetinmemiş, diğer bilimlere de merak sarmıştı. Özellikle astronomi ve matematik alanında kendini yetiştirmişti.

Bir süre Bursa, Hicaz ve Mısır'daki çeşitli medreselerde müderrislik (profesör) yaptı. Ünü dünyaya yayıldı. Sultan Çelebi Mehmed de duyup Bursa'ya davet etti. Geldi ve hizmetlerine Bursa'da devam etti.

Bilimsel yeterliliği sebebiyle, Sultan II. Murad, Fenari'yi 1424 yılında Şeyhülislamlık görevine getirdi. Altı yıl kadar bu görevi yürüttü. Sonra Hicaz'a gitti. Dönüşte Bursa'da 1430 yılında öldü.

Fenârî Şemseddin, zamanının en güçlü, en kudretli bilginlerindendi. Durmadan okur ve yazardı. Kütüphanesinde on bin cilt kadar eser vardı. Bunların birçoğu dini konulara değinen şerhler, tefsirler ve haşiyelerden oluşuyordu. Eserlerinin en önemlilerinden biri bütün ilimlerden söz eden ve ansiklopedik bir eser olan "*Enmuzecü'l-Ulum*"dur. "*Fusûlü'l-Bedâyi fi Usûlü'l-Şerâyi*" ise en iyi eseri sayılır.

Fenari yalnızca ilmi açıdan değil ahlak ve fazilet bakımından da örnek bir hayat yaşadı. Çevresindekilere örnek olmuş büyük bir insandı.

"*İskender Târihi*"ni şiire aktaran meşhur şâir Ahmedî ve "*Şifâ*" kitabının sâhibi tanınmış tabip Hacı Paşa ile birlikte, Mısır'da Ekmeleddîn-i Bâbertî'den ders okudukları yıllarda bir veliyi birlikte ziyarete gitmişler. Veli, Mevlânâ Ahmedî'ye; "*Sen, vaktini*

şiiirde harcarsın.”, Hacı Paşaya, “Sen ömrünü tıpta harcarsın.” demiş, sıra Molla Fenârî’ye gelince, “Sen de, din ve dünyâ reisliğini, ilim ve takvâyı birlikte bulundurursun.” demiştir.

Molla Fenârî, bir ara Bursa’daki hizmetlerini bırakıp Kon-ya’ya gitmişti. Karaman beyi ona çok iltifat ve ihsanlarda bulundu. Ayrıca kızı Gül Hâtun’la evlendirerek kendisine damat yaptı. Nihayet Çelebi Mehmed’in dâvetini kıramayarak tekrar Bursa’ya döndü.

Başlıca Eserleri

Molla Fenârî’nin yüz civarında ilmi eseri bulunmaktadır. Bu eserlerden bazıları şunlardır:

1. Ayn-ül-A’yân: (Fâtiha sûresinin tefsiri).

2. Füsûl-ül-Bedâyi’ fî Usûl-iş-Şerâyi’,

3. Îsâgüci Şerhi: Mantık ilmini çok güzel açıklayan, mantık ilmine dâir bir eserdir. Bir günde yazdığı rivayet edilmektedir. Rivayete göre, sabahleyin yazmaya başlamış, güneş batarken bitirmiştir. Bu kitap, Osmanlı medreselerinde uzun süre ders kitabı olarak okutulmuştur.

4. Enmûzecü’l-Ulûm: Yüze yakın ilme âit meseleyi inceleyen ansiklopedik bir eserdir. Bu eser, oğlu Muhammed Şâh tarafından şerh olunmuştur.

5. Ferâiz-i Sirâciyye Şerhi;

6. Şerh-i Mevâkıb üzerine Ta’likât;

7. Esâs-üt-Tasrîf;

8. Esmâ’il-Fünûn;

9. Es’ile;

10. Risâletü Ricâl-il-Gayb;

11. Risâletün fî Menâkıb-iş-Şeyh Behâüddîn-i Nakşi-bendî;

12. **Şerhu Usûl-il-Pezdevî;**
13. **Şerhu Telhîs-il-câmi' el-Kebîr.** (Fıkıha dâir bir eserdir).
14. **Şerhu Telhîs-il-Miftâh;**
15. **Şerh-ur-Risâlet-il-Esiriyye fil-Mizân;**
16. **Şerhu Fevâid-il-Gıyâsiyye.** (Me'ânî ve beyân ilimleri-ne dâirdir).
17. **Şerhu Mukatta'ât;**
18. **Şerh-ul-Mevâkıb.** (Kelâm ilmine dâir bir eserdir.)
19. **Hâşiyetün alâ Şerh-ı Şemsîyye.** (Seyyid Şerîf Cürcâ-nî'nin eserine yazdığı çok değerli bir hâşiyedir.)
20. **Şerh-ul-Misbâh.** (Nahiv ilmine dâirdir.)
21. **Uveysât-ül-Efkâr fî İhtiyâri ülil-Ebsâr:** Aklî ilimlere dâir yazdığı bir eser olup, fen ilimlerinde zor problemlerin çö-züm şekillerine karşı îtirâzları inceler.)

Çok okuyup yazmaktan ömrünün sonlarına doğru gözlerine perde inmiş, göremez olmuştur.

Kendi kendisini “suçlu” ilan eden hâkim

Molla Fenâri'nin Bursa kadısı olduğu yıllar...

Mesleki hayatına, bugünkü deyişle, “*Geciken adâlet adâlet de-ğildir*” anlayışı hâkim...

Bu yüzden adâlette atâlet (tembellik) göstermiyor.

Adâletin gecikmemesi için, bir an bile makamını terk etmi-yor.

Namazlarını makamında kılıyor, yemeklerini makamında yiyor.

Biraz dinlenmesini önerenlere de çıkışıyor:

“*Ya o sırada âcil çözümlenmesi gereken bir vak'a gelirse?*”

Titizliğiyle de meşhur, “*kılı kırk yarma*” sııyla da ...

Bir şöhreti daha var: Namazlarını cemaatle kılmadığı ihtimaline binaen Sultan I. Bayezid'in (Yıldırım) şahitliğini kabul etmemesi...

Hani şahit yok, ispat yok; belki de kılmıyordur ihtimali düşmüştür yüreğine...

Kılmıyorsa, “reşit sayılmaz” diye düşünmüş, reşit sayılmayanların mahkemede şahitlik edemeyeceği imasıyla şahitliğini reddetmiştir.

Müthiş bir şey!

Bursa'daki “Yıldırım Camii” bu tereddüdün ürünüdür.

Zira Kadı Efendi tarafından alenen azarlanan ve suçlanan Yıldırım Padişah, *Saray-ı Hümayunları pişgâhında* bu camiye inşa ettirip, namazlarını cemaatle kılmaya başlamıştır.

Osmanlı'yı çağlar ötesine taşıyan, tebaayı padişahla eşitlemiş, hatır-gönül tanımayan bu adâlet anlayışı olsa gerektir.

Neyse, hikâyemize gelelim.

Bir gün, mahkemeye biri geliyor.

“Dün at pazarından bir at satın aldım.” diye anlatıyor. “Evime götürürken, aldığım atın hasta olduğunu farkettim.”

Kadı Efendi akıl vermeye başlıyor:

“Hemen eski sahibine iade etseydin.”

“Ben de öyle yapmaya karar verdim...”

“Aferin! Akıllı adammışsın.”

“Ama eski sahibi mırın-kırın eder de geri almak istemezse...”

Kadı dayanamıyor yine:

“Hele bir etsin!”

“İşte tam da bunun için, atı iade etmeden önce, makamınıza uğrayıp görüşünüzü almak istedim...”

"Taaccüp! Ben seni daha önce gördüğümü hatırlamıyorum. Demek gelmemişsin. Neden vazgeçtin?"

"Vazgeçmedim. Makamınıza geldim, yoktunuz. Mahkeme kapalıydı."

Molla Fenari'nin yüzü değişti. Adam doğru söylüyordu. Dün bir ara makamından ayrılmış, Emir Sultan'la görüşmeye gitmişti.

"Ha evet" dedi, "Hatırladım, Emir Hazretleri'ne çok mühim bir mesele danışmaya gitmiştim. Yarım saat bile sürmedi, hemen döndüm."

"Evet ama benim meselem de bencileyin mühimdi. Sizi makamda bulamayınca, 'yarın tekrar gelirim' dedim, atı evime götürdüm."

Molla Fenari, sorunun çözüldüğünü zannedip rahat bir nefes aldı:

"Eh akıllıca bir iş yaptın! Ben de olsam öyle yapardım. Bak bugün ne güzel anlatıyorsun derdini."

"Ya" dedi adam, "Anlatmasına güzel güzel anlatıyorum, ama bakalım derdinin devası var mı?"

"Elbette var." diye atıldı Kadı Efendi, "Bu kapı adâlet kapısıdır. Hakkaniyet çerçevesinde hüküm verilir."

"Sevindim, o zaman benim derdime de hakkaniyet çerçevesinde bir derman bulun."

"Kolay. Atı eski sahibine hemen iade ediyorsun."

Adam derin bir soluk alıyor:

"Ne yazık ki, artık mümkün değil."

"Nedenmiş canım. At pazarı şuracıkta, gider adamı bulursun, böyle iken böyle dersin, kadının hükmü dersin; hatta yanına bir de hüküm kâğıdı veririm, inanmazsa onu gösterirsin. İtiraza mecali kalmaz."

"Ne yazık ki artık mümkün değil Kadı Efendi."

Kadı celâllendi:

"Ne demek mümkün değil? Hele bir itiraz etsin!"

"Mümkün değil, çünkü dün sabaha karşı at sizlere ömür!"

"Ne!.. Öldü mü?"

"Maalesef. Bu yüzden geri veremem. Anlayacağınız zarara uğradım. Mağdur oldum. Mağduriyetimi giderin."

Molla Fenari'de müthiş bir yorgunluk, derin bir can sıkıntısı...

Emir Sultan'la görüştüğü mevzu önemliydi elbet, ama karışındaki adam için de kendi mevzusu her şeyden daha önemliydi...

Ne yapacak, bu işin içinden nasıl çıkacaktı?

Bir süre düşünüyor...

Alt ediyor. Üst ediyor...

Nihayet kararını açıklıyor:

"Benim yüzümden zarara uğradığın apaçık ortada. Şayet makamdan ayrılmasaydım, böyle bir zarara uğramayacaktın. Öte yandan, eski sahibine anlatsan sana inanmayacak. Ya da inanmaz görünecek. Kimbilir ne yedirdin de atı öldürdün filan diyecek..."

"Der. Belki ben de olsam derim. Peki ne olacak şimdi? Kapısında, Hz. Ömer Efendimiz'in, 'El adl-ü esas-ıl mülk' (adalet mülkün [devletin] esasıdır) yazan mahkemeden hakkımı almadan mı döneceğim?"

"Yok" diyor Molla Fenari, "Eli boş dönmeyeceksin. Bu hâdisenin böyle gelişmesi benim ihmaleminden kaynaklanmıştır. Binaenaleyh zararını ben karşılayacağım!"

Adam hayretle soruyor:

"Asıl suçlu bana hasta atı satan adamdır, ondan tahsil edin, sizin ödemenize gerek yok. Mutlaka çok mühim bir işiniz olduğu için mahkemeden ayrılmak zorunda kaldınız."

“Ne olursa olsun ayrılmamam gerekiyordu. Bu durumda kusurlu taraf benim. Eğer dün geldiğinizde beni yerimde bulsaydınız, olaya müdahale edip atı eski sahibine geri vermenizi sağlayacaktım. Böylece parayı geri alacak, zarara uğramayacaktın. Benim görevimin başında bulunmamam sebebiyle bu imkân ortadan kalktı. Bu yüzden zararını karşılamam gerekiyor.” diyor Fenarî.

Öyle de yaptı, atın parasını kendi kesesinden ödedi.

Bu çarpıcı levha, ondan sonra gelen bütün Osmanlı kadılarının *ibret levhası*ydı...

Bugün de birilerine ibret olur mu, bilemem.

Fetih müjdecisi: Hacı Bayram-ı Veli

Ankara'nın “Zülfazıl” (“fazilet”i telâffuz etmemek için olsa gerek, semtin ismi “Solfasol”a çevrildi) semtinde 1352 yılında dünyaya geldi.

Babası “*Koyunluca Ahmed*” diye meşhurdur.

Asıl adı Numan olan Hacı Bayram, sağlam bir medrese eğitimi aldı. Eğitimi bittikten sonra çeşitli medreselerde ders vermeye başladı. Nihayet doğduğu şehirdeki Kara Medrese'ye tayin edildi.

Dünya karışık bir dönemden geçiyordu. Yıldırım Bayezid, Çubuk Ovası'nda Timur'a yenilerek esir düşmüş, bunun bir sonucu olarak Anadolu birliği dağılmış, eski beylikler Timur tarafından hortlatılmıştı.

Arkasından kardeş kanının oluk oluk aktığı bir Fetret Devri yaşandı. Yıldırım'ın oğulları arasında taht ve baht kavgası Anadolu'yu yıllar yılı kasıp kavurdu.

Anadolu'da bu sancılı süreç yaşanırken, Hacı Bayram, bunlardan kurtulmak ister gibi, Şam yoluyla hacca gitti. Oradan Aksaray'a döndü. Bir durum değerlendirmesi yaptı. Nihayet eski bölgesine, Ankara'ya dönmeye karar verdi.

Duyarlı bir insandı. Anadolu'nun geçirdiği değişimi adım adım izliyor ve kuşkusuz son derece etkileniyordu.

Ankara'ya bir hayli buruk döndü. Bu kez Roma devrinden kalma eski Augustus Kilisesi'nin yanı başına yerleşti.

M.Ö. II. yüzyılda yapılan ve İmparator Augustus'a adanan bu tapınak, Bizanslılar tarafından kilise olarak kullanılmıştı. Sanki Hacı Bayram, Anadolu'nun Pagan dönemlerinden başlayarak yaşadığı dönüşümün içinden, geleceğe yeni mesajlar veriyordu.

Ankara'ya yerleştikten sonra, değişik tasavvufi yolların sentezi niteliğinde olan Bayramiye Tarikatı'nı kurdu ve irşada başladı ... İnce eleyip sık dokuyor, dervişlerini âdeta aşkın imbiğinden geçiriyordu ...

Amacı, ruhsal plânda insanları olgunlaştırıp *ebedi âbideye* dönüştürmekti.

Temel prensibi *çok çalışmaktı*. Tekkede miskin miskin otulmayacak, hayatın tüm labirentleri keşfe çıkılacaktı.

Bayram-ı Veli, çalışıp üretmek suretiyle insanın değerlendiğini, yaradılış hikmetine daha uygun bir kıvama geldiğini savunuyordu.

Çalışıp üretmek suretiyle Anadolu'nun yeniden toparlanacağına inanıyordu.

Dervişlerinin hepsi iş güç sahibiydi: Kimi çiftçi, kimi esnaf, kimi zanaatkârdı. Kendisi de çiftçilikle uğraşüyor, dervişleriyle birlikte ekip biçiyor, elde edileni, ihtiyacı kadarını aldıktan sonra, dervişlerine ve yoksullara dağıtıyordu.

Tarikatın şöhreti müthiş bir hızla yayıldı. Kısa süre içinde Ankara'nın sınırlarını aşp Sultan II. Murad'a kadar ulaştı.

Hakkında olumlu şeylerin yanı sıra, çok olumsuz şeyler de duydu ...

Güya Hacı Bayram yeterince büyüyüp kuvvet sahibi olduğunda isyan edecek, saltanat davasına kalkışacaktı.

Bu söylentilerin çoğu, halkın Hacı Bayram'a olan derin ilgisini ve sevgisini kıskanan bazı dervişler çıkarıyordu. İşin içine kıskançlık girmişti.

Aşağıda daha genişçe anlatılacağı üzere, Padişah, Hacı Bayram'la Edirne'de görüştü. Anlatıldığı gibi biri olmadığına kani oldu. Ödüllendirip Ankara'ya uğurladı.

Ondan sonra, Hacı Bayram, hizmetlerini özgürce sürdürdü.

1429 (H. 833) tarihinde Ankara'da vefat etti. Türbesi kendi ismiyle anılan Hacı Bayram Camii'ne bitişiktir.

Ölümünden sonra tarikat, müridleri Akşemseddin ve Bıçakçı Ömer Dede (Şeyh Emir Sikkini) tarafından iki kol üzerinden devam etti.

Hacı Bayram-ı Veli, Yunus Emre gibi Hacı Bektaş Veli'den etkilenmiş ve aynı tarz şiirler söylemiştir. Şiirlerinde "Bayrami" mahlasını kullanmıştır.

İki sınıflı toplum teorisi

Hacı Bayram-ı Veli toplumu iki sınıfa ayırır: Zenginler ve yoksullar.

Bu iki grubun arasında köprü kurma görevini toplumun kanaat önderlerine verir.

Kendi döneminde yoksulların sosyo-ekonomik güvenliğinin sağlanmasını bizzat üstlenmiştir.

Özellikle üç aylarda müridleriyle birlikte Ankara'nın ticaret merkezlerini dolaşır, dükkân sahiplerinden isteyenler zekât ve sadakalarını dervişlerin taşıdığı büyük bir torbanın içine atarlardı.

Bu paralar bir yardım sandığında toplanırdı. Sonra da önceden belirlenen kimsesizlere, yaşlılara, dul ve yetimlere, evlenme çağına geldiği halde yoksulluktan evlenemeyenlere, kitap alamayacak kadar fakir öğrencilere, kısacası ihtiyaç sahiplerine dağıtılırdı.

Ayrıca, Hacı Bektaş-ı Veli geleneğine uyarak, o da, tekkesinde günün her saatinde kazan kaynatır, burçak çorbası pişirirdi.

Gelen geçen, zengin fakir, büyük küçük, kadın erkek herkes buyur edilir, çorba verilirdi.

Hacı Bayram tekkesinde her gün sabah ve yatsıdan sonra zikir meclisi kurulur, öğle namazından önce ve sonra ise tekkeye gelen herkese tefsir, fıkıh, hadis, kelam hatta tasavvuf dersleri verilirdi.

Toplunun eğitimi bu şekilde gerçekleştirilir, Peygamberimizin, “Beşikten mezara kadar ilim öğreniniz.” emri yerine getirilirdi.

Hacı Bayram'dan bir şiir

*Bilmek istersen seni,
Cân içinde ara cânı.
Geç cânından bul ânı,
Sen seni bil, sen seni.*

* * *

*Kim bildi ef'âlini,
Ol bildi sıfâtını,
Anda gördü zâtını,
Sen seni bil, sen seni.*

* * *

*Görünen sıfâtındır,
O'nu gören zâtındır,
Gayri ne hâcetindir,
Sen seni bil, sen seni.*

* * *

*Kim ki hayrete vardı,
Nûra müstagrağ oldu,
Tevhîd-i zâtı buldu,
Sen seni bil, sen seni.*

* * *

*Bayram özünü bildi,
Bileni anda buldu,
Bulan ol kendi oldu,
Sen seni bil, sen seni.*

Engürü Şeyhi

Fitne her devirde vardır...

O kadar ki, Sultan II. Murad'a, Engürü'de talebe yetiştiren Hacı Bayram hakkında olmadık şeyler söylenmiş, çevresinin çok kalabalıklaştığı, bir isyan hazırlamasının muhtemel olduğu fısıldanmıştır.

Padişah söylenenlere inanmış mı, yoksa adını çokça duyduğu Şeyh Efendi'yi merak mı etmiş, bilinmez, ama lisan-ı münasiple Başkent'e (Edirne) dâvet ettiği malumumuz...

Ancak Hacı Bayram yoğun işlerini mazeret göstererek padişah dâvetini nazikçe reddetmiş, bunun üzerine gazaba kapılan padişah, bir müfrezeyi cebren onu almaya göndermiştir.

Yıl 1433 sonları...

Şeyh Efendi'yi Edirne'ye getiren müfrezenin serdarı soluk soluğa huzura giriyor:

"Engürü'deki (Ankara) namlı şeyhi getirdik Hünkârım! Lâkin bir suçluya hiç mi hiç benzemez."

Padişah deneyimlerine güvendiği yaşlı serdara merakla soruyor:

"Neye benziyor peki?"

Hayatın imbiğinden geçmiş yaşlı serdar:

"Daha ziyade uhrevi (Ahrete yönelik) biri, dünya kelamı ağzından çıkmıyor. Sözleri de hikmetli mi hikmetli. Zaten kendisi Şeyh Hamideddin-i Veli Hazretleri'nin (Somuncu Baba) halifesi imiş."

"Hay Allah!"

Padişah yaptığına bin pişmandır: Pişmanlığını böyle dillendiriyor:

"Hay Allah! Desene işvaya kapılıp gafil davrandık."

Yaşlı Serdar *"evet"* der gibi suskundur...

Söz tekrar Padişah'ta:

"Yol boyu üzmediniz, kırmadınız umarım..."

"Hayır, Hünkârım, o konuda müsterih olun. Farkı fark edince izzet u ikramla getirdik, icap eden hürmeti tekmil gösterdik. Sevdik de, zaten görseniz siz de seversiniz."

"Görelim o zaman. Bekletmeyin, huzura alın."

Yaşlı serdarın çıkmasıyla girmesi bir oluyor...

Yanında bir derya yürümektedir.

İzzetli ve heybetli yürüyüşü, yürürken âsâsını pervasızca yere vuruşu, adımlarını tevekkül içinde atışı etkiliyor padişahı. Ama asıl etkilendiği şey, Hacı Bayram'ın meydan okuyan bakışlarıdır. Sanki padişahın huzuruna değil, bir talebesinin dersine giriyor.

Kararını o an veriyor:

"Bu zat, söylendiği gibi etrafına çapulcular toplayıp bir fitne çıkarmaya hazırlanan mal-mülk sevdalısı biri değil, tam tersine, büyük bir âlim, fazıl bir kişi, derin bir gönül sultanıdır."

Farkında olmadan ayağa kalkıyor:

"Hoş geldiniz."

Hacı Bayram sessizce bakınıyor çevresine...

Gördüklerinden memnun olmamış gibi ekşiyor yüzü...

Sakalını avuçlayıp sıvazlıyor.

Arz odasında aradığını bulamamış gibidir.

"Sizin beşikte bir oğlunuz yok muydu?" diye soruyor neden sonra, "ya âlimleriniz kandedir?"

"Bir oğlumuz var hamdolsun." diye cevaplandırıyor Padişah, âlimlerden yana da talihliyiz. Molla Yegân, Molla Gürâni, Molla Hüsrev gibi büyükler bizimle."

Tekrar bakınıyor Hacı Bayram...

Yine sıvazlıyor sakalını:

“Göremedik.” diyor henüz duyulur bir sesle, “Nicedir gelip görmek istediklerimizi göremedik, gelseler de tanış olsak.”

Emreder gibi konuşması nedense Padişah'ın hoşuna gidiyor...

Haberci çıkarıyor meşhur Osmanlı hocalarına...

Şeyhi de buyur ediyor mindere...

Tasavvufa ilişkin birkaç soruyor...

Öyle cevaplar alıyor ki, sadece bir ilim adamının değil, ilimle hikmeti, faziletle ahlâkı bütünlemiş bir gönül sultanıyla başa olduğunu kestiriyor.

Buluşma çok tatsız başlamış, ama zaman ilerledikçe tatlılaşmıştır.

Bu arada namlı Osmanlı hocaları da gelmiştir.

Aralarında sohbet koyulaşır...

Ama hâlâ biri eksiktir sanki: Hacı Bayram'ın gözleri birini daha aramaktadır.

Aradığı gelmeyince, getirilmeyince sormaktan kendini alamaz.

“Şehzademizle müşerref olamayacak mıyız?”

Herkes derin bir hayretle bakışırken, Padişah'ın yüzünde bir tebessüm gölgeleniyor:

“Getirin Mehmed'imizi.” diyor.

İstikbalin Fatih'ini beşiğiyle birlikte getiriyorlar...

Beşiğin önüne diz çöküyor...

Bir şeyler okuyup şahadet parmağını küçücük şehzadenin alnına değdiriyor...

Sonra kalabalığa dönüp söyleyeceğini söylüyor:

“Benim Köse (Ak Şemseddin böyle de anılırdı) ile bu yiğit birlikte alacaklar Konstantiniye'yi...”

Hocaların tarafını işaret ederek sözlerini sürdürüyor:

"Siz de şahit olacaksınız."

Padişah derin bir meraka kapılmıştır:

"Ya biz?"

Susuyor Şeyh...

"Biz?" diye tekrarlıyor Padişah.

Bu ısrarlı soru karşısında Şeyh Efendi daha fazla susamıyor. Gözleri yarı kapalı mırıldanıyor:

"Fetih yolunu açma şerefi az şey midir?"

Susmakta o kadar kararlıdır ki, artık kimse ısrar edemiyor.

Hacı Bayram Veli'ye Padişah Edirne'de kalması için çok ısrar edecek, ancak o Ankara'da bırakmak zorunda kaldığı talebelerini bahane ederek geri dönecektir.

Bu durumda Sultan II. Murad'ın yapabildiği iki şey kalmıştı:

Birkaç öğüt istemek...

Onu ve talebelerini angaryadan (vergi ve askerlik gibi) muaf tutmak...

Muafiyet fermanını yazdırıp imzaladıktan sonra, Şeyh'e döndü:

"Birkaç satır öğüt lütfetseniz..."

Hacı Bayram-ı Veli, sözü ikiletmedi:

"İmam-ı Azam'ın, talebesi Ebu Yusuf'a yaptığı uzun nasihati çokça okuyun..."

Teb'anız içinde herkesin yerini tanıyıp bilin...

İleri gelenlere ikramda bulunun...

İlim sahiplerine hürmet edin...

Yaşlılara saygı, gençlere sevgi gösterin...

Halka yaklaşıp, fasıklardan uzaklaşın, daima iyilerle, iyilik sevenlerle düşüp kalkın...

Kimseyi küçümseyip hafife almayın...

İnsanlığınızda kusur etmeyin...

Sırrınızı kimseye açmayın...

İyice yakınlık peyda etmedikçe kimsenin arkadaşlığına güvenmeyin...

Cimri ve alçak kimselerle ahbaplık kurmayın...

Kötü olduğunu bildiğiniz hiçbir şeye ülfet etmeyin...

Bir şeye hemen muhalefet etmeyin. Bir şey sorulursa, ona herkesin anlayacağı şekilde cevap verin...

Sizi ziyarete gelenlere faydalanmaları için ilimden bir şey öğretin ve herkes öğrettiğiniz şeyi belleyip uygulasin... Onlara umumi şeyleri öğretin, ince meseleleri açmayın...

Herkese değer verin, ahbaplık kurun. Zira dostluk, ilme devamlılık sağlar. Bazen de onlara yemek ikram edin. İhtiyaçlarını gidermeye çalışın. Onların değerlerini bilin ve kusurlarını görmeyin...

Halka yumuşak davranın. Müsamaha gösterin...

Hiçbir şeye karşı bıkkınlık duymayın, onlardan biri imişsiniz gibi davranın."

Genel nasihatleri

"Hiddet gözü kör eder, öfke aklı örter.

Büyük bir sünneti yerine getirmek istiyorsanız, çocukların başını okşayın!

Çalışın! Zengin bile olsanız çok çalışın! Boş gezenlerin arkadaşı şeytandır!

Ölümü çok hatırlayın. Hesabınızı, hesaba çekilmeden yapın. Dünya gamından kurtulmak istiyorsanız, sık sık kabristanlara gidin.

Âlimlerle haşır-neşir olun. Onlardan faydalanmaya çalışın.

Arkadaşlarınızın kusurları size emanettir, onları sır gibi saklayın."

“Muallî” bir muallim: Molla Hüsrev

“Muallî”, “yücelten, yükselten” anlamındadır; “muallim” ise eğiten-öğreten; işte bu mânâları ruhunda bütünleyen bir muallimdir, Molla Hüsrev: Yüceltmek ve yükseltmek için eğitip öğreten bir hoca...

Ak Şemseddin, Fatih’den kırk iki yaş büyüktü; Molla Hüsrev ise sadece birkaç yaş büyüktür. İhtimal bu yüzden aralarında abikardeş münasebeti doğmuş, Fatih, Molla Gürani ve Ak Şemseddin karşısında hissettiği çekingenliği Molla Hüsrev karşısında hissetmemiştir.

Bu yüzden daha rahat, daha özgürce paylaşmıştır sırrını, dileğinde çocuk olmuş, istediği zaman en olmaz hayallerini paylaşmıştır.

Fatih, Molla Hüsrev’den tüm hayatını şekillendirip istikametlendirecek bir şey öğrenmiştir: Hayal kurmak...

Sonsuzdur hayalleri, sınırsızdır, dizginsizdir...

Molla Hüsrev, “*Bırak hayali, gerçeğe gel*” dememektedir diğer hocaları gibi, tam tersine o da Şehzade ile birlikte sonsuz hayaller kurmaktadır...

Hayaller, Peygamber müjdesi Konstantiniye’nin fethi üzerine olmaktadır genelde...

Bu bağlamda kâh minare boyu kuleler inşa ederler, kâh gemileri uçurup Haliç'e indirirler, kâh Bizans surlarını tarumar edecek büyük toplar döküp gürletirler.

Hem eğlenirler kısacası, hem öğrenirler...

Molla, eğlendirirken öğretmekte uzman gibidir; yaşlı hocalar hafiften dudak bükseler de o buna hiç aldırılmaz, bildiğinden şaşmaz.

Hayal kurmanın hedef belirlemeye ve hedefe ulaşmaya önemli ölçüde katkı yaptığından öylesine emindir.

Muallimliğe de düpedüz âşıktır; o kadar âşıktır ki, zaman içinde, etkili ve yetkili kazaskerlik makamını terk edip muallimliğine devam edecektir.

Ayrıca, geleceğin Fatih'ini eğitmek de hem büyük keyif, hem de büyük şereftir. Bununla yetinir.

Hoca ile talebe birbirlerini çok severler. Sadece dersleri, hayalleri değil, gezileri de paylaşırlar. Sarayın Has Bahçe'sinde yaptıkları uzun yürüyüşler esnasında bazen gülerler birlikte, bazen acımasızca tartışırlar.

Hoca Şehzade'yi, Şehzade Hoca'yı eleştirir özgürce.

Sonra her şey tatlıya bağlanır, abi-kardeş duygusu içinde tekrar derse dönerler.

Nihayet vakit, Şehzade'nin sancağa çıkarılma vaktidir...

Çünkü kargaşa sebebiyle ve Sadrazam Çandarlı Halil Paşa'nın ısrarıyla eski Padişah Manisa'dan tahtına dönmüş, bir süre padişahlık yapan Şehzade Mehmed'e ise eski sancağına (Manisa) dönme yolu gözük müştür.

Ancak ona hayatın derinliklerini öğretecek bir Lala tayin etmek lâzımdır...

Teklif ettiği hocalar yaka silkmiş, ateşli zekâsından dolayı kabına sığamayan Şehzade'nin en yakınında bulunmayı göze alamamışlardır.

Bir de Şehzade'nin fikrini almak isteyerek huzuruna çağırır.

Ama önce ebedi gerçeği fısıldar kulağına:

"Mehmed'im, bil ki ilim kılıçdan önce gelir. İlmin zaferi kalıcı, kılıcın zaferi geçicidir. Kılıcın zaferi zaman içinde eskir, aşınır, hatta izi bile kalmaz olur; ama fikrin zaferi zaman ihtiyarladıkça gençleşir, parıltır, tesiri artar..."

Ayrıca adâlet hükümdarların vazgeçilmezidir. Teb'a ile hükümdar arasındaki münasebetin kalitesini adâlet belirler. Âdil olmayan padişahın mülkü zeval bulur.

Şimdi söyle bakalım, yanında lala olarak kimi istersin?"

Şehzade düşünmeden, teklemeyen cevap verir:

"Hüsrev Hoca mutlaka olmalı. Tabii münasip görürseniz..."

Diğer hocaların içinde Molla Hüsrev bir parça kayıptır, kendisini öne atmayı sevmez, daima birkaç adım geride durur. Bu yüzden, Padişah, Şehzade'sinin ısrarlı isteğini anlamlandıramamıştır:

"Ak Hoca yetmiyor mu?" diye sorar.

"Herkesin yeri ayrı" diye cevap verir Şehzade, "Ak Hoca ilmiyle, Hüsrev Hoca hayalleriyle besliyor yüreğimi."

Teşhis, Padişah'ı ürpertecek kadar mükemmeldir:

"Ak Hoca ilmiyle, Hüsrev Hoca hayalleriyle..." diye mırıldanır.

Şehzade Mehmed, babasını alıp götürün düşüncelerden ve geleceğe ilişkin tahminlerden habersiz, sürdürür ısrarını:

"Evet, Hüsrev Hoca mutlaka gelmeli Manisa'ya."

"Neden mutlaka?" diye sorar, Padişah bu kez.

"Çünkü o benim hayallerimi anlıyor, yapmak istediklerimin farkında."

"Ne yapmak istiyorsun ki, Mehmed'im?"

Şehzade bakışlarını meçhullere dikerek mırıldanır gibi cevap verir:

"Zamanı gelince izn-i İlâhî ile Feth-i Mübin'i gerçekleştirecek Peygamberimin müjdesine mazhar olmak isteriz..."

Bir ürperti daha... Bu seferki ürperti Padişah'ın yüreğinin en derininden gelir.

Nasıl ürpermesin ki; *parmak kadar çocuk* Doğu Roma'yı fet-hetmekten söz ediyor...

Galiba vaktiyle Hacı Bayram-ı Veli'nin kulağına fısıldadığı büyük olayı bu çocuk gerçekleştirecektir...

Ama bir engel vardır: Molla Hüsrev genç yaşta yükseldiği kazaskerlik (Yüksek Askeri hâkim) makamını bakalım bırakmak isteyecek midir?

"Müşkil" der Padişah, "Biliyorsun ki, o kazaskerdir."

Şehzade destursuz bir teklifte bulunur:

"Kendisine soralım, ben mi, kazaskerlik mi?"

Kendisine öylesine güvenmektedir ki, Padişah, genç Molla'nın fikrini almaya karar verir.

"Eh, soralım bakalım. O makama gelmek bütün hocaların hayalidir. Görelim tercihi ne istikamette olacak."

Molla Hüsrev huzura girer girmez, Padişah'ın dümdüz sorusuna muhatap olur:

"Kazaskerlikte kalmak mı istersin, yoksa Şehzademizle Manisa'ya gitmek mi, Molla?"

Molla, talebesinin parlayan göz bebeklerine kısaca baktıktan sonra, tereddütsüz cevap verir:

"Muallimin en büyük hasreti muallim kalmaktır. Münasip bulunursa muallimliğimize devam etmek isteriz."

Molla'nın meslek aşkı Sultan II. Murad'ı derinden etkilemiştir. Çünkü kazaskerlik makamı kolayca vazgeçilecek bir makam değildir. Bunun ötesi şeyhülislamıktı ki, herkese nasip olmaz. Genç Hoca, bu ihtimali elinin tersiyle itiyor, muallimliğine dönmek istediğini bildiriyor.

Bu büyük bir fedakârlıktır.

Hâlbuki Hoca, bunu bir fedakârlık olarak görmüyor, sadece, *Doğu Roma Fatih*i olacağına inandığı talebesine hocalık şerefini bütün makamlardan üstün tutuyor.

“Eh, o zaman yolunuz açık olsun, birbirinize mukayyet olun.”

Böylece izin çıkmış olur...

Şehzade, devlet umurunu öğrenmek ve padişahlığı esnasında karşılaşacağı engelleri yenmek hususunda pratik yapmak üzere gönderildiği Manisa Sancağı'na Molla Hüsrev'i de götürür.

Artık her derste önlerine bir harita koyacaklar, Doğu Roma bölümü işaretlenip “1” numara konmuş bu haritanın işaretli ve numaralı yerleri zaman içinde artacak, Trabzon Rum İmparatorluğu “2”, Akkoyunlu Devleti “3”, Balkanlar “4”, Batı Roma “5” numara alacak, fetih sıralaması böyle devam edip tüm dünyayı içine alacak şekilde genişleyecektir.

Fransız subayının oğlu

Hüsrev, Osmanlı insanını tanıyıp etkilenerек Müslüman olan eski bir Fransız subayının oğludur.

Adı Feramerz iken, Müslüman olduktan sonra Feramuz olarak değiştirmiş, bu yüzden Fransız ordusundan atılmış, inancını rahat yaşayabileceği bir yer aramış, sonunda Anadolu'ya gelip Sivas, Tokat arasında kalan Kargın Köyü'ne yerleşmiştir.

Bu köyde evlenmiş, bir oğlu, bir de kızı dünyaya gelmiştir.

Oğluna, hayran olduğu Peygamber'inin yolundan yürümesi duasıyla “*Muhammed*” ismini vermiş, aklı ermeye başladığı andan itibaren de bölgenin en namlı hocalarından ders almasını sağlamıştır.

Ne yazık ki baba genç yaşta vefat etmiştir.

Bereket versin, ablası Hüsrev Bey isimli son derece hayırsever bir Osmanlı yöneticisiyle evlidir.

Küçük Muhammed'i annesiyle birlikte yanına almakla kalmaz, Muhammed'in eğitimi için de ne mümkünse yapar.

"Yeter ki öğrenme azmin kırılmasın, nereye kadar okuyabilersen okutacağım."

Küçük kayınbiraderinin içindeki öğrenme aşkını keşfeden enişte, gerçekten de elinden geleni yapar. Devrin en iyi hocalarından ders aldırır.

Müthiş zekidir ve başkalarının bir yılda bitiremediği kitapları bir aya varmadan hatmeder. Üstelik yaptığı yeni izahlarla herkesi şaşırtır.

Enişte, o kadar büyük bir emek vermiştir ki, zamanla kendi adı unutulacak, önce *"Hüsrev'in kayını"* anlamında *"Hüsrev kayını"* olarak, daha sonra da *"Molla Hüsrev"* olarak şöhret bulacaktır.

Ve tarihin içine bir Molla Hüsrev doğacak, zamanla namı saraya kadar ulaşacak, ilme ve âlime çok değer veren Sultan II. Murad da onu sarayına alıp geleceğin fatihine hoca yapacak, bununla da yetinmeyerek kazaskerliğe tayin edecektir.

Molla Hüsrev, Şehzade Mehmed'in ruhundaki cevheri, daha ilk dersinde keşfeder. Gerçi Şehzade bir hayli hırçın, bir hayli haylaz, bir hayli kabına sığmazdır, ancak diğer hocalarının Şehzade'nin sorumsuzluğuna verdikleri bu davranışlar, sadece Molla Hüsrev'le Ak Şemseddin tarafından farklı algılanmakta, haylazlığını zekâsının parlaklığına vermekte ve daha fazla emek sarfetmektedirler.

Bu yüzden, Molla Gürani'nin kızcılık sopasıyla girdiği derse, bunlar gülümseyerek girmekte, en akla sığmaz sorularını sabırla cevaplandırmaktadırlar.

Kıscası, *"Kendini sevdiremeyen hoca, dersini de sevdiremez."* diyen Molla Hüsrev, Şehzade'nin beyninden önce yüreğine girmeye çalıştı. Başardı da; her şeyden önce iki iyi dost olurlar.

Molla Hüsrev, şehzadenin sınırsız ve dizginsiz hayallerine bir taraftan yeni ufuklar açarken, bir taraftan da kendini aşmayı, sınırsız düşünmeyi, büyük plânlamayı öğretir...

Şehzade Mehmed ise tasavvurlarını açar Hoca'sına: Pes etmemeyi, vazgeçmemeyi, hedefini belirleyip düşe-kalka da olsa hedefine yürümeyi hayat felsefesi yaptığını anlatır.

Resimlerini gösterir...

Sayırsız çadır, sayısız büyük top ve uçan gemiler...

Zamanla o çadırlar surların önüne kurulacak, o toplar surların çevresine dizilecektir. Gemiler uçurulamayacak ama karadan yürütölüp Haliç'e indirilecektir.

Zaman zaman dağlarda dolaşırlar Hoca ile talebesi... Kayalıklarda mola verip hayallerini paylaşırlar.

Hoca talebesini ilmik ilmik dokurken, talebe hocasını satır satır okur...

Her gün yeni bir derinliğini keşfeder...

Bunun sonucu olarak da, padişahlığı sırasında Molla Hüsrev'i, şeyhülİslamlıkla ödüllendirir...

Bu makam, bir ilim adamının gelebileceği en yüksek makamdır.

Molla Hüsrev, yirmi yıl müddetle bu makamda oturur. Hakkını fazlasıyla verir. Herkesi kendine hayran bırakır. Zira gerçek bir âlim, fazıl bir insandır.

Merhametli ve duyguludur. Her insana kıymet verir. Her talebesini ayrı ayrı anlamaya çalışır. Saraya girmeden önce Edirne'de Şâh Melik Medresesi'nde okuttuğu talebeler tarafından o kadar sevilir ki, sabah erkenden evinin kapısında dizilip çıkmasını beklerler. Akşam ders bitiminde yine evine kadar ona eşlik ederler. Çünkü hiç boş konuşmaz. Yol boyunca talebeler bir şeyler daha öğrenir, dağarcıklarına yeni bilgiler koyarlar.

Sade ve temiz giyinir. Diğer müderrisler gibi kocaman kakuklar koymaz başına, talebeleri gibi sade, basit bir sarık sarar.

Tıpkı Peygamberimiz gibi, kendi işini kendi yapmayı sever. Özellikle saraya girdikten sonra elbette kendisine hizmetkârlar, aşçılar, hademeler tahsis edilmiştir, ancak hiçbirini özel işlerinde kullanmaz. Yattığı odayı kendi süpürür, yataklarını kendi yıkar, çamaşırlarını kendi yıkar.

Kimseye yük olmak, angarya çıkarmak istemez.

Kul hakkından ödü kopar.

Şehzade'yi de bu çerçevede eğitir, geliştirir.

Padişaha hoca olmak

Zaman içinde Şehzade Mehmed Sultan II. Mehmed olur...

Molla Hüsrev'le nice zaman hayalini kurdukları Doğu Roma'yı fetheder.

İlk icraatlarından biri, Molla Hüsrev'i Galata ve Üsküdar kâdılıklarına tâyin etmek olur. Bu esnada Ayasofya Müderrisliğini de yürütür.

Bir ara Bursa'ya gidip bir medrese kurar. Niyeti makamdan-mevkiden kaçıp hayatını vakfettiği muallimliğine devam etmektir. Ne var ki, Fâtih Sultan Mehmed ısrarla İstanbul'a dâvet eder hocasını. Ve döner dönmez şeyhülİslamlığa getirir (1460).

Molla Hüsrev muallî bir muallim (talebelerinden belli), kıymetli bir fıkıh âlimi ve iyi bir şairdir.

Sadece din ilimlerine değil, fen ilimlerine de vakıftı. Çok iyi bir İslam hukukçusuydu. Fıkıh, fıkıh usulü, tefsir, kelam ve belagat alanlarında pek çok eser yazdı.

"Dürer ve Gurer" isimli ünlü eseri yüzyıllarca Osmanlı medreselerinde ders kitabı olarak okutuldu.

Her gün mutlaka iki yaprak yazardı. Bu yüzden çok eser bırakmıştır.

Eserlerinin Bazıları Şunlardır:

1. Dürer-ül-Hükkâm fî Şerh-i Gurer-il-Ahkâm: İslam fikhına dâir son derece kıymetli bir eseridir. Hâlâ da müracaat kitabı sayılır.

Bu önemli eserini yazmaya, 1472 tarihinde başlamış, 1478'de bitirip Fâtih Sultan Mehmed'e sunmuştur. Fatih'e sunduğu yazma eser bugün İstanbul'da Köprülü Kütüphânesi'ndedir.

2. Şerh-ul-Miftâh;

3. Şerhut-Telvîh;

4. Şerhu Usûl-ül-Pezdevî;

5. Hâşiyet-ül- Evâili Tefsiri Kâdı Beydâvî;

6. Hâşiyet-ül-Mutavvel lit-Teftâzânî;

7. Mir'ât-ül-Usûl fî Şerh-ı Mirkât-ül-Vüsûl;

8. Mirkât-ül-Vüsûl fî İlm-il-Usûl;

9. Nakîd-ül-Efkâr fî Redd-il-Enzâr;

10. Şerhu-t Telhîs-il-Miftâh lil-Kazvînî. Molla Hüsrev 1480 (H.885) senesinde İstanbul'da vefât etti. Namazı Fâtih Câmiinde kılındıktan sonra Bursa'ya götürölüp, Emir Sultan'ın kabrinin doğusunda kendi yaptırdığı medresenin bahçesine defnedildi.

Mezar taşında; *"Menbâ-ı İlmühüner/ Vâris-i ulûmü Hayr-il-beşer/ Fazlı mürşîdi eser/ Sâhib-üd-Dürer vel-Gurer Mevlânâ Muhammed Hüsrev)"* kitâbesi vardır.

Bir manevi fatih portresi: Ak Hoca

Fatih Sultan Mehmed'in hocalarının arasında biri var ki, en az talebesi kadar dikkat çekicidir. Bu yürek adam, bu vecd ve duyguyu realizmle bağdaştırabilmiş, birine öbürünü ezdirmemiş, yedirmemiş mütefekkir zat, gerektiğinde askerleşip büyük fetihle müritleriyle ön safa geçerken, gerektiğinde padişahına ve talebesine dünyanın bütün nimetlerini, lezzetlerini, kıymetlerini, kısacası padişahlığı el tersiyle ittirip kullukta varlık arama cehdi içinde, *“Bir şaha kul oldum ki, cihan ana gedadır”* mısrasını ilham edebilecek kadar mükemmel bir ummandır.

Fatih'i dünyada benzerlerine rastlanabilen bir cihangir olmaktan çıkarıp benzersiz bir hükümdar yapan saikin mimarıdır. Talebesinin ruhunu gergef gibi işlemiş, kozasını örmüş, nihayet ipek böceği kozasından çıkıp uçmaya başlayınca kendisi için önünde tek bir rota bulmuştur. Şehzade bu rotayı takiple fethi gerçekleştirmiştir.

Fetih sırasında karşılaştığı muazzam güçlüklerle ümidi tökezler gibi olduğu bocalayış anlarında hep Ak Şemseddin Hoca'sını yanında bulmuş, Peygamber müjdesini onun sesinden her duyuşta âdeta yeniden dirilmiş, ümitsizliklerin, tersliklerin üstesinden gelerek Bizans kördüğümünü parçalamıştır.

Hoca, (Ak Şemseddin) talebesinden (Fatih'den) tam kırk iki yaş büyüktür. Bu bakımdan münasebetleri hoca-talebe münasebetlerini çok çok aşmış, aynı mefkûreye, aynı ideale, aynı hasrete yürüyen bir baba-oğul münasebeti hâlinde kutsîleşmiştir. Hoca'nın iman ve tasavvuf dünyası genç Padişah'ı öyle bir cezbetmiştir ki, bir gün Şeyh'inin huzuruna bin rica ile giderek: *"Şeyhum, sana bir hacet için geldum; padişahlık ayruk bana yük-tür, beni halvete koyup irşat eyle."* demek suretiyle dervişliği padişahlığa tercih ettiğini belirtmiş, ancak Şeyh'inden bu konuda yüz bulamamıştır.

Ak Hoca Bizans'ın manevî fatihidir. Harap hâlde ele geçirilen şehri yeniden inşa eden aksiyonun merkezi, ayrıca Eyyub Sultan Hazretleri'nin kayıp kabrini bir murakabe anında keşfeden büyük bir velidir.

O kadar büyüktür ki, huzurunda Fatih bile erimekte, tiril tiril titremektedir. Fatih'in, Vezir-i Azamı Mahmud Paşa'ya şikâyeti meşhurdur: *"Bu pire (Ak Şemseddin'e) hürmetim ihtiyarsızdır. Yânında heyecanlanırım, ellerim titrer."*

Ak Şemseddin; Hazret-i Ebûbekir'in evladından, Şihâbüddin Sühreverdi'nin torunudur. Asıl adı Muhammed bin Hamza'dır. Sakalı erken ağardığı ve beyaz giymeyi sevdiği için *"Ak Şeyh"* lakabıyla meşhur olmuştur.

İlk eğitimini babası Şeyh Hamza'dan aldı. Zekâ ve istidâdının yardımıyla kısa sürede ilimleri ikmâl eyleyip tıp ilmini dahi tahsil ettikten sonra Osmancık Medresesine müderris oldu. Medresede günün belli saatlerinde ders verir, diğer zamanlarını okumakla ve nefsinin terbiye etmeye çalışmakla geçirirdi. Genç yaşta yörenin en iyi âlimleri arasına girmişti, ama yetmiyordu; o hakikatin hakikatine ulaşmak istiyordu. Bunun ise tek yolu vardı: Kifayetli bir şeyhten feyz almak. İstihareye yattı. Nihayet yüreğinde iki isim berraklaştı: Hâlep'te yaşayan Şeyh Zeynüddin Hafi ve Ankara'daki Hacı Bayram-ı Veli...

Ak Şemseddin önce Ankara'ya gitti. Ancak Hacı Bayram-ı Veli'yi müritleriyle birlikte dükkân dükkân gezip yardım toplarken buldu. Aslında fakir-fukaraya, garip-gurabaya dağıtmak için para topluyordu. Ayrıca topladıklarının bir kısmı da ürettiği ekinlerin parasıydı.

Ak Molla, nedenini bile sormadan, salt gördüğüne inanarak, hemen yönünü Hâlep'e çevirdi.

Ancak yol yorgunluğundan uyuya kaldığı sırada gördüğü rüya ile yeniden Ankara'ya yöneldi.

Rüyada, boynuna, ucu Hacı Bayram-ı Veli'nin elinde bulunan bir tasma geçirilmişti. Veli arayış içindeki Şemsüddin'i kendine çekiyordu.

Rüyayı işaret sayıp Ankara'ya döndüğünde Veli'yi, talebeleriyle birlikte tarlada çalışırken buldu. Aralarına karıştı. Ne var ki, Hacı Bayram-ı Veli, yemek paydosunda, tüm müritlerinin önüne yemek koyduğu halde, Şemsüddin'i görmezden gelmişti. Yemek artıklarını da bir köpek kabına boşalttırmıştı.

Veli'ye misafir olduğunun hatırlatılmasını isteyince, ondan şöyle bir cevap getirdiler: *"Tasmayla gelen misafiri, biz köpek kabında ağırlarız."*

Şemseddin, hiç itiraz etmeden, köpeklerin yediği kaptan yiyerek karnını doyurdu. Bu tevazuu ile de Hacı Bayram-ı Veli'nin kalbini fethetti. Yanında olgunlaştıktan sonra sırasıyla Beypazarı, İskilip (Evlek) ve Göynük'te tekkeler kurup irşatta bulundu. Nihayet Şehzade Mehmed'in (geleceğin Fatih'i) hocası oldu ve İstanbul'un manevi fatihi olarak selamlandı.

Devamlı takvâ üzere hakla birlikte bulunurdu. Yüksek ahlâk sâhibi idi.

Fetihten sonra, kendisine makam-mevki vermek isteyen talebesinden (Fatih'ten) izin isteyip Göynük'e döndü. Kendini insan yetiştirmeye adadı.

İlmi ve ahlakî yeterliliği talebesinden (Fatih) de belli olan Ak Hoca 15 Ocak 1459'da öldü. Türbesi Göynük'te, tarihi Süleyman Paşa Camii'nin bahçesinde dir.

Unutmayın: Yürek fatihleri de Ak Şemseddin'siz yetişmez!

Hoca ile talebe mi, baba-oğul mu?

Rivayete göre, Osmanlı Devleti kuruluş aşamasındayken, Kurucu Osman Gazi'nin kayınpederi (kaimpeder), maneviyat önderi ve şeyhi Edebalı Hazretleri, insanın önemini vurgulayan bir tavsiyede bulunmuş, demiş ki: *"Oğul Osman, insanı yaşat ki, devletin yaşasın!"*

Bu tavsiyeden yıllar sonra, Fatih Sultan Mehmed, aynen tavsiyeye uymakta, fetihten sonra katıldığı ilk Divan'da (Bakanlar Kurulu Toplantısı diyelim), *"Bu ferah ki bende görürsüz; yalnız bir kal'a fethünden değildir; Ak Şemsüddin gibi bir pîr-i azizin, benüm zamanumda olduğuna övünürüm."* diyerek, fethettiği Konstantiniye ile değil, Ak Şemsüddin Hazretleri ile, yani bir insanla övünmektedir.

Aslına bakarsanız, Ak Şemsüddin de övünölmeye değer bir insandır. İmanla tekniği içinde bütünlemiş, dünya ile ahiret arasında, her Müslümanın kurması gerektiği halde bir türlü kuramadığı sağlam bir denge kurmuştu ...

Ne din adamlığı kimliğini teknik adamlığına ezdirmiş, ne teknik adam olma vasfını din adamlığının üzerine çıkarmıştır.

Ya mürşidin gözünde, müridin vaziyeti nedir? Ak Şemsüddin için İkinci Sultan Mehmed bir şahıs değil, bir semboldür. Zira Hoca, cihanın yeniçağa talebesinin yüreğinden geçebileceğini biliyordu...

Hoca Ak olunca, elbette ki talebesi pâk oluyor...

Aralarında geçen bir mülakatı *"Şekaayık-ı Nûmâniyye Tercümesi"*nden birlikte okuyalım:

“...mülâkat eyledükte Şeyh Hazretleri yan yatur bulunub asla vaziyetini değıştirmede. Padişah, Şeyh Hazretlerinin elini öpüp, ‘Sana bir hacet için geldüm ki birkaç gün beni halvete koyup (dersine alıp) irşâd eylesün. Bir dem senun dersunde bulunma lezzeti cihan padişahlığından ağılebdur’ (öğrencilikteki lezzet padişanlıktaki lezzetten fazladır) deyicek, Şeyh Hazretleri, Padişahın bu kelâmını sem’-i kabule almayub rıza kulağı ile dinlemedi (Padişahın öğrenciliğe dönme isteğini kabul etmedi). Padişah sâmi-makam, ısrar ve ihrâm idüp üç dört kerre ‘Elbette umup beklediğim hâsıl olıcek ve istediğim yerine gelecektür’ dedikte, Şeyh Hazretleri yine raddeyleyüb bu hususa müsaade eylemedi...

Nihayet Padişah Hazretleri gazaba gelüb, husûs-ı mezbûr (bahsi geçen husus) için, ‘Bir Türk (herhangi biri) bir kere söylese kabul edüb halvete idhal edersin (dersine alırsın), ben sana nice kere söylemişken sözümü kabul itmezsün’ dedikte Şeyh Hazretleri cevap virüb: ‘Meşâyih-i izâmın halvetinde (şeyhlerinin dersinde) bir lezzet vardır ki, ana dâhil olan emr-i saltanat gözünde olmayub, dünya gözünden silinub saltanat geçub gitmek mukarrerdir (Talebelik padişahlıktan daha lezzetlidir. Bunu tadan padişahlıktan kopar). Bu sebeple ahval (durumlar) bozulub, her birimiz bu hale sebep olmakla Allah’ın gazabına uğrayarak günahkâr olmak lâzım gelür’ dedikten sonra, makamının icabı üzre adl ü insafa, doğruluğa ve saltanat merasimine müteallik âşikar ve malûm olan söz ve nasihatleri ifâde eyledi.”

Kudretin zirvesinde, üstelik yirmi bir yaşında iken öğrenciliği ve dervişliği özlemesi, dünya nimetlerini gözünü bile kırpmadan feda etmesi, başlı başına kitaplaştırılması gereken bir konudur. Bu feragat acaba hangimizin nefesine sığar? Hele “Padişah-ı Cihan = Cihan Padişahı” ve “Roma İmparatoru” sıfatlarını nefsinde taşıırken hocasını (ve şeyhini) ziyaret etmesi, elini öpmesi, yalvarması, Şeyh Hazretleri’nin ise yan gelip asla istifini bozmadan onu dinledikten sonra, Padişahlığına dön anlamında âdeti

haşlaması, genç padişahın, hocasının temsil ettiği misyona bağlılığının ölçüsü hakkında bir fikir verebilir.

Padişahın bu tavrını *tevazu* ile izah etmek de gerçeği bütünüyle yansıtamaz. Bunu idrak için talebelikteki lezzeti tanımanın yanı sıra, bir de Osmanlı Devleti'nin âlime bakışını bilmek lâzım.

Sadece hayata ve insana iman perspektifinden bakabilenler, insanın gerçek değerini bilebilirler.

Hoca gibi hoca

Hemen şunu söyleyeyim: Fatih yürekli insan yahut adam gibi adam yetiştirebilmek için, öncelikle anne-baba, ardından da hoca yetiştirmek gerekiyor.

Fatih'in annesine (Hüma Hatun), babasına (Sultan II. Murad) ve hocalarına (özellikle de Ak Şemseddin, Molla Hüsrev ve Molla Gürani'ye) bakarsanız Fatih'i, Fatih'e bakarsanız anne, baba ve hocalarını görürsünüz.

Sultan İkinci Mehmed küçük yaşlarında iken hocası Molla Ak Şemseddin kulağına eğilir ve başarının en önemli kuralını fısıldardı: *"Nereye gideceğini bilmeyen yolda kalır, nereye gideceğini belirle!"* Birlikte bir hedef belirlendi: *"Konstantiniyye mutlaka fethedilecektir!"*

Ak Şemseddin hedef tespitinden sonrasını da söyledi: *"Dağ ne kadar yüksek olursa olsun, yol onun üzerinden geçer. Sen dağ olmaya heveslenme, asla gürurlanma; yol ol ki, herkes senin üzerinden geçerken, sen dağların ve surların üzerinden geçesin."*

"Hocam, ya şartlar elverişli olmazsa?" diye sordu. Ak Şemseddin hiç duraksamadan cevap verdi: *"Şartlara teslim olmazsan şartlar değişir, sana teslim olurlar. Çok çalışır, çok dua eder ve çok istersen Allah'ın rahmeti tecelli eder, rahmet tecelli ettiğinde nice olmazlar olur."*

Ve Sultan İkinci Mehmed, günü gelince, çocuk yaşına bakmadan öncelikle Bizans'ın fethini düşleyip sonrasında konuşmaya başladı. Ütopyası o kadar zengindi ki, altmış yılı geçkin devlet tecrübesinin üstünde yürüyen Sadrazam Çandarlı Halil Paşa'nın bile hayali ulaşmıyordu.

Bu yüzden gencecik padişahın niyetini duyar duymaz, telaşlanmıştı. Sadrazamdı. Sadrazam olarak genç padişaha yol göstermek gibi bir sorumluluğu vardı. Bu çocuk (Padişah) bir çocukluk edip Bizans'ın üzerine yürümeye kalkarsa, alimallah Osmanlı mülkü pây-mâl olabilir, hatta elden gidebilirdi. Ümmet-i Muhammed'i bir aceminin acemiliğine kurban etmeyecekti. İkaz görevini yapacak, kelle pahasına olsa bile Padişah'ı bu maceradan vazgeçirecekti. Hışımınla genç Padişah'ın huzuruna girdi ve selamı bile unutup sordu: *"Sen ümmet-i Muhammed'i hisar önünde telef etmek mi istersün?"*

Genç Hünkâr, baba yadigârı sadrazamının öfkelenmesinin sebebini az çok tahmin etmişti. Fakat ağzından duymak istiyordu: *"Kangı sebepten ümmet telef olubdur koca vezir?"*

"Bizans'ı feth itmeğe and virmişsün. Ümmetun telefatine başka-ca sebep ne lâzım?"

"Beli, and virdük. Ya biz Bizans'ı, ya Bizans bizi alacak dedük! Bir mahzuru mu var?"

"Elbette!" diye cevap verdi Sadrazam, "Elbette ki mahzuru var; bu olmayacak bir duadır ki, akl-ı selim, olmayacak duaya hiç bir vakit amin dimez."

Sultan İkinci Mehmed gülümsedi: *"Kangı duayı kabul edeceğini ancak Hak Teâlâ bilir. Biz sadece arzımızı yapar, hükm-i İlâhiye râm olub bekleriz."*

Kalktı, sadrazamına doğru birkaç küçük adım attı. Gözlerine baktı: *"Her daim dimez misiz ki, kul kısmı gâza yolunda elinden geleni yapmakla mükelleftur. Biz dahi muştunun (fetih*

müjdesinin) tahakkuku (gerçekleşmesi) cihetinde say edeceğiz. İnşaallah-ü Teâlâ fetih mukarrerdir."

"Nereden belli ki?"

"Doğru, henüz belli değil. Zaten teşebbüs olmadan tahakkuk olmaz. Biz dahi teşebbüsüzereyiz."

Sözün burasında herkese bir soru: Bu kadar isteyip, çabaladığiniz halde hedefinize ulaşamadığınız olmuş mudur?

Doktor Ak Şemseddin

Tıp ilminde de kendini yetiştiren Akşemseddin, çeşitli hastalıklara, hangi otlardan hazırlanan ilaçların iyi geleceğini bilirdi.

Bu husustaki ilmi dillere destan idi. Bulaşıcı hastalıklar üzerinde de çalışmalar yaptı. Çünkü o devirde salgın hastalıklar binlerce insanın ölümüne sebep oluyordu.

Tıptaki şöhreti o dereceye vardı ki birkaç defâ Edirne Sarayı'na bile çağrıldı.

Talebelerinden Şeyh Mısırlıoğlu Abdurrahim anlatıyor:

"Hocam Akşemseddin ile Edirne'ye gitmiştik. Sultan Murâd Han'ın kazaskeri Süleymân Çelebi hasta idi. Bizi saraya dâvet ettiler. Hocam, Süleymân Çelebi'yi iyileştirdi."

Sonra Sultan Mehmed Han'ın kızı Gevherhan Sultan hastalanmıştı.

Tabibler tedâvide âciz kalıp özür dilediler. Sonunda Akşemseddin'e mürâcaat edildi. Onun yazdığı ilaç Allahü Teâlâ'nın izni ile iyi geldi."

Kuşatma sırasında

İstanbul kuşatmasının devâm ettiği günlerde, Avrupa'dan asker ve erzak getiren gemiler, Osmanlı donanmasının müdahalesine rağmen şehre girmeye muvaffak olmuştu.

Bizanslılar bu münasebetle sevinip görülmemiş şenlikler yaparken, Müslümanlar üzüntülü idi. Padişah'a gelen Çandarlı Halil Paşa,

"Bir sofunun (Akşemseddin) sözüyle bu kadar asker kırdırdın ve bütün hazîneyi tükettin. İşte Frengistan'dan kâfire yardım geldi. Fethetmek ümidi kalmadı." dedi.

Bunun üzerine Sultan Mehmed Han, veziri Velîyüddîn Ahmed Paşa'yı Akşemseddin'e gönderdi:

"Şeyhe sor, kal'a feth olmak ve düşmana zafer bulmak ümidi var mıdır?"

Ak Şemseddin'in cevabı gecikmedi:

"Ümmet-i Muhammed'den bu kadar Müslüman ve gâziler bir kâfir kâlesine doğru hücum ederse, İnşâallahü Teâlâ feth olur."

Sultan Mehmed Han, umûmî cevapla yetinmeyip, Velîyüddîn Ahmed Paşa'yı tekrar Akşemseddin'e gönderdi:

"Söyle hücum vaktini tâyin etsin."

Ak Hoca murâkabeye daldı. Sonra ellerini açtı. Yüzü ter içindeydi. Nihayet başını kaldırıp Velîyüddîn Ahmed Paşa'ya baktı. Dedi ki,

"İş bu senenin Cemâziyelevvel ayının yirminci günü, seher vaktinde, inanç ve gayretle filan taraftan yürüsünler. O gün feth ola. Kostantiniyye'nin içi ezan sesiyle dola!"

Ayrıca genç padişâha bir mektup gönderdi. Mektubunda şöyle diyordu:

"Kul tedbir alır, Allahü Teâlâ takdir eder kaziyesi, delili sâbittir. Hüküm Allahü Teâlâ'nındır. Velâkin kul, elinden geldiği kadar gayret göstermekte kusur etmemelidir. Resûlullah'ın ve Eshâb'ının sünneti budur."

Böylece Akşemseddin bir taraftan İstanbul'un fethi hakkında yeni müjdeler veriyor, diğer yandan da ne şekilde davranılması gerektiği konusunda padişâha tavsiyelerde bulunuyordu.

Ayasofya'da ilk hutbe

Fâtih Sultan Mehmed, fethin ilk Cuma namazının hızla resimlerden temizlenip camileştirilen Ayasofya'da kılınacağını ilan etmişti.

Sabahın erken saatlerinden itibaren askerler ve Müslümanlar akın akın camiye doldurmuştu.

Namaza yakın Fatih de geldi.

Yanında hocaları, vezirleri ve komutanları vardı.

Hemen sağ tarafında Ak Hoca yürüyor, tebessüm ederek selam verenlerin selamlarını alıyordu.

Ön safa geçip yan yana Cuma sünnetini kıldılar.

Hutbe okuma zamanı geldiğinde, Fatih ayağa kalktı.

Hocasını koltuklayıp kaldırdı.

Minbere kadar ona eşlik etti. Kendisi minberin hemen altına çöküp boynunu kulluk şuuruyla eğerken, Ak Hoca hutbeye çıktı. Cemaate baktı:

"Ey gâzîler!" diye başladı hutbesine, "Bilin, âgâh olun ki; cümle-niz hakkında, âhir zaman Peygamberi ol Server-i kâinât; 'Onlar ne güzel askerdir' buyurmuştur. İnşâallah cümlemiz mağfuruz. Fakat gazâ malını isrâf etmeyub, İstanbul içinde hayr-ü-hasenâta sarf ve pâdişâhımıza itâat ve muhabbet ediniz."

Hutbeden inince Fâtih Sultan Mehmed'in başına iki çatal ablak sorguç takıp;

"Pâdişâhım! Bütün Âl-i Osman'ın âb-ı râyu oldun. Hemen mücâhid-i fî sebîlillah ol!" diye dua etti, o zamanki deyişle, "Gülbank-i Muhammedî" çekti.

Ölümü

Bir gün küçük oğlu Hamdi Çelebi ile meşgûl olurken,

"Bu küçük oğlum yetim, zelîl kalır; yoksa bu, zahmeti, mihneti çok dünyâdan göçerdim." deyince, hanımı;

"A efendi! Göçerdim dersin yine göçmezsin." dedi.

Bunun üzerine Şeyh hemen,

"Göçeyim." deyip, mescide girdi. Evlâdını topladı. Vasiyet-nâmesini yazdı. Helâlleşti, vedâ eyledi. Yâsîn sûresi okunurken sünnet üzere yatıp rûhunu teslim eyledi. Göynük'teki târihî Süleymân Paşa Câmiinin bahçesine defnedildi.

Daha sonra oğullarının kabri ile berâber bir türbe içine alındı.

Vasiyet mektup

Meşhur Alman tarihçisi A. D. Mordtmann'ın, Fatih Sultan Mehmed hakkındaki hükmü şu:

"Dünya tarihinde bir dönüm noktası olmuş, Doğu ile Batı'nın kapısında durmuş, her iki âlemin kültürünü nefsinde toplamış bir insandı."

Tarihçi Babinger ise şöyle diyor: *"Fatih, günümüze kadar, bütün imparatorların en büyüğü olup, beşer tarihinde başka herhangi bir hükümdarın kendisiyle mukayese edilmesi müşkildir."*

Tarihçi Salabris de aşağı yukarı aynı şeyi söylüyor: *"Bütün dünyada gelmiş geçmiş hükümdarlarla kıyas kabul etmeyecek bir hükümdardı."*

Düşmanlarının bile övgüsünü kazanmış olan Fatih, siyasî ve askerî kudretine ram ettiği milletlere adalet, şefkat ve müsamaha üçgeninde hükmetmesini de bilmiş, bu itibarla beldelerin yanı sıra kalpleri de fethetmiş büyük bir padişahtır...

Vaktiyle ruhunu ihtimamla yoğuran eller, (annesi ve hocaları) ona hükmetmeyle birlikte sevmeyi de öğretmişler, dünya örneği bir cihangirde lâzım gelen *meziyetler bütününü* yüreğine ve beynine âdeta zerk etmişlerdi.

Atalarının tahtına oturduğu gün, belli başlı Doğu ve Batı dillerini öğrendikten başka, topçuluğu-okçuluğu da biliyor, bil-hassa tarih, fen ve edebiyat derslerinde önde gidiyordu.

Tahtın hakkını vermeye rahat rahat yetecek kabiliyetlerle donanmıştı. Ancak mevcut kabiliyetleri yerli yerinde kullanmak da her insanın harcı değildir...

Kaldı ki Fatih, mevcutla da iktifa etmemiş, yetinmemiş, yenilerini kazanmak için hem madde, hem mana plânında hayatı boyunca çalışmış, daima kendini bir *talebe* olarak görmüş, öğrenmeye her zaman talip olmuştur.

Asıl maksadı istilânın, işgalin, sömürmenin, cihangirlik davası gütmenin çok ötesindeydi. Bir şiirinde, *"İmtisal-ı cahid-ü fillah oluptur niyyetüm/ Din-i İslamın mücerred gayretidür gayretüm"* diyor, Rıza-i İlahi yolunda üzerine düşeni yapmaya çalışıyordu. Yönü Allah'ına dönüktü. Taşıdığı padişah unvanı ise kimi zaman kendisine sadece ağırlık yapıyordu...

Kaç kere Ak Şeyh'e (Ak Şemsüddin) gitmiş, padişahlığı terk ile ona tekrar talebe olmak ve dergâhında sıradan bir derviş gibi yaşamak istediğini söylemiş, hatta bazen bunun için yalvarmış, ama reddedilmişti.

Hoca İstanbul fethiyle birlikte görevinin sona erdiğini düşünmüş olacak ki, kendisine padişahın tevdi etmek istediği *Sadrazamlık* makamını elinin tersiyle iterek, evine (Gönen) dönüş hazırlıklarına başladı. Padişah duyar duymaz hocasına koştu:

"Burada kal, sadrazamım ol."

"Burada kalmam. Kalsam bile sadrazamın olmam! Hocaların dünyevi makamları olmadıkta sözleri dinlenir, çünkü dünyevi makamlar haset çeker. Zaten benim sana verebileceğim çok bir şey de kalmadı. Son öğütlerimi bir kâğıda yazdım. Al, bununla amel et." Padişah sarayına döndü. Vasiyet-mektubu açtı...

Ak Şemsüddin Veli, *Besmele* ve duadan sonra şöyle yazıyordu: *"Arz-ı fakir (fakirin arzusu) budur ki: Lütfe-düb rahat-ı dünyevî rahat-ı uhrevîye nisbet bimenzilet-il-ademdir ve lezzet-i ruhaniye nisbet lâ şeydir. Lâ şey olan nesneye iltifat etmeyesüz."*

Mektubun bu kısmıyla birlikte gerisini de bugünkü dille özetlemeye çalışayım:

“Fakirin (Ak Şemsüddin'in) dileği budur ki, unutmama, iki türlü hayat tarzı var: Biri dünya zevklerine, diğeri ahiret lezzetlerine dayanır. İlki, ikinciye kıyasla geçicidir, hiç bir şeydir. Sen geçici zevklere aldanma.

Peygamberler, veliler ve halifeler, dünya zevklerinden kaçınmış, ahiret saadeti için çilelere talip olmuşlar. Sen de onların yolunda olmalı, aynı hayat tarzını benimsemeli, meşakkati nimet bilmeli, belâlardan ve sıkıntılardan elem duymayıp zevk almalısın.

Unutmama: Sen sıradan bir insan değilsin. Memleketin durumu senin durumunla yakından ilgilidir. Memleket sathında meydana gelecek her şeyden sorumlusun. Bedenle ruh ne ise, memleketle padişah da odur; ikisi bütündür. Hayatını ona göre düzenlemelisin.” (Bu mektubun aslı, Topkapı Sarayı Müzesindedir/ E-5862)

Hocasının diğer bütün telkin ve tavsiyeleri gibi bu tavsiyeleri-ne de uyan talebe hayatını bu istikamette düzenlemiş, maddi dünyasını *ahiretin mezarası* telâkki etmiş, yönü daima Allah'ına dönük yaşamıştır.

Heybet âbidesi bir eğitimci: Molla Gürani

Sultan II. Murad'ın saltanat yılları ...

1440'lar...

Devrin önder isimlerinden allame Molla Yegân hacca gitmiş, dönüşte Kahire'ye uğramıştır...

Uğramışken boş durmamış, zaten dolu bulunan ilim dağarcığına birkaç konu eklemek üzere bir ilim meclisine katılmıştır.

Âlimin âlemle buluşması işte burada gerçekleşir...

Ahmed bin İsmâil bin Osman Gürânî ile burada tanışır. 1410 yılında Suriye'nin Güran Kasabası'na bağlı bir köyde dünyaya gelmiş, **Molla Gürani** olarak hayata nam salmıştır.

O tarihte henüz otuzlu yaşlarda olmasına rağmen, tam bir deryadır. Kendisi de bir derya olan Molla Yegân, genç âlimin ilmi derinliğini keşfetmekte gecikmez.

Soruları girift, izahları tutarlıdır.

Öyle de bir heybetlidir ki, ilmin izzeti okunur yüzünde.

Vakur, heybetli, ciddi, kaygısız, kendinden emin, kararlı ve tasasız ...

Az konuşur, ama öz konuşur...

Genelde dinler, düşünür...

Ama bir de konuşmaya başladı mı, herkes susar. Saygıyla, edeple, merakla dinlerler.

O konuşurken, sözü asla kesilmez. Diğer âlimler kıpırtısız onu dinler. Öyle de güv, etkili bir sesi vardır ki, sesi heybetiyle bütünlenince, etkisi bir kat daha artar.

Söz etmekte de çok mahirdir, bir cümleye âdeta ciltlerce izah sığdırır.

Derler ya, *“altının kıymetinden sarraf anlar.”* Molla Yegân anlayacağını anlamıştır. Anlamış da, genç âlimin vakarına, etkisine, izah tarzına hayran olmuştur.

Onu mutlaka tanıyacak, razı edebilirse İstanbul'a getirecektir.

Dağılma saatini sabırsızlıkla bekler. Nihayet sohbethanenin dış kapısında yakalar onu. Usulünce kendini tanıttıktan sonra sorar:

“Künyenizi bağışlar mısınız?”

Uzun konuşmayı sevmez ya Molla Gürani, işi hiç uzatmaz ...

Ben Ahmed bin İsmâil bin Osman Gürânî demek yerine, kestirme bir cevap verir:

“Bize buralarda kısaca Molla Gürânî derler.”

Molla Yegân, namını duyup yüzünü görmediği âlimle karşı karşıya olduğunu anlayınca, müthiş heyecanlanır.

“Bize de Molla Yegân derler.” diye tanıtır kendini, sesi titreyerek, “Edirne’de ikamet ederiz. Hac dönüşündeyiz.”

“Allah kabul etsin.”

Molla Yegân lâfi hiç uzatmaz. Mademki muhatabı uzun konuşmayı sevmiyor, kendisi de niyetini kısaca söyleyecektir:

“Senin gibi bir âlimin buralarda ziyan olması, anlaşılır şey değil. Daha geniş kitlelere ulaşmalısın.”

"Nasıl olacak bu?" diye sorar Gürani...

*"Orası kolay. İlminin iklimler ötesinde yankılanmasını istiyor-
san, hiç düşünme, benimle birlikte ilmin merkezine gel!"*

"Orası neresidir?"

*"Edirne'dir, Bursa'dır, kısacası memalik-i Osmaniye'dir. Seni
Padişah'a takdim ederim. Bütün ümmete hizmetin dokunur."*

Gürani'nin dünyalıkta gözü yoktur, ama hizmet ihtimali onu
sarıp sarmalar, için için heyecanlandırır.

Fazla düşünmez:

"Peki."

Birlikte Edirne'ye dönerler.

Molla Yegân Kahire'de bulduğu mücevheri padişaha sun-
makta o kadar acelecidir ki, hiç vakit kaybetmez. Ayağının to-
zuyla huzura girip temenna eder.

Sultan II. Murad, hasretle karşılar Hoca'yı.

*"Haccın mebrur olsun, o mübarek beldelerden bize ne hediye ge-
tirdin bakalım?"*

Molla Yegân heyecanla söze başlar:

*"Öyle bir âlim getirdim ki Hünkârım, anlatması çok zor. Tanış-
manız lâzım."*

İlme âşık Padişah, heyecan karışımı bir merakla sorar:

"Şimdi nerede?"

"Dışarıda efendim, destur bekler."

Padişah ayağa kalkar:

"Âlimi kapıda bekletmek olmaz, hemen içeri alın!"

Padişah huzuruna dağ gibi bir adam girer.

Uzun boylu, geniş omuzlu, uzun saçlı, simsiyah sakallı ...

Ama en dikkat çeken yeri, gözleri: Ateş gibi bakmaktadır.

Öyle bir heybet ki, Padişah farkında olmadan toparlanır.

"Hoş geldiniz."

Molla Yegân usulen takdim eder misafiri:

"Adı Ahmed bin İsmâil bin Osman Gürânî, efendim."

Takdimi uzun bulmuştur misafir:

"Kısaca Gürani" diye söze karışır, "Molla Gürani."

"Nerelisin?" diye sorar Padişah.

"Her yerliyim, ama Suriye'de dünyaya gelmişim."

Cevap Padişah'ı hoşnut etmiştir. Çünkü hoşlanmıştı misafirinden. Verdiği cevapla burada kalıcı olduğunu düşündürmüştür.

Ayrıca imtihana filan gerek görülmez, çünkü referansı sağlamdır. Molla Yegân gibi bir allame, "bunda iş var" dediyse iş var demektir.

Sözü uzatmaz:

"Pekâlâ, seni şimdilik Hüdavendigâr Medresesine tayin ediyoruz, ayrıca Yıldırım Medreselerini de sana bağlıyoruz. Badehu vaziyete bakacağız."

Baktı da ... Vakti, saati gelince oğlunun eğitimine getirir.

Çünkü küçük Şehzade'nin yaramazlıkları bütün hocalarını bıktırmıştır. Ateşli zekâsından kaynaklanan bir coşku, onu hocalarının nazarında çekilmez bir çocuk yapmıştır ...

Sürekli şikâyet ediyorlar.

Hele Molla Ayas yaka silkmiş, *"Bu çocuğu idare etmek on medreseyi idare etmekten daha zor."* diye patlamıştır.

Sultan Murad ne zamandır bir çözüm arıyor. Derken, bir gün aradığını buluyor: Molla Gürani bu iş için biçilmiş kaftandır. Heybetli görüntüsü, haşin tavrıyla Şehzade'sini yola getirirse o getirir.

Muzip bir gülümseme yayılır dudaklarında:

"Hadi bakalım Mehmed'im" diye mırıldanır, "Şimdi yaramazlık yap da, göreyim."

Molla Gürani o gün Şehzade Mehmed'in hocalığına atanır.

Hoca'nın elindeki kızılıcık sopası

İlk ders...

Şehzade yeni bir hoca atandığını öğrenmiş, bir sürü muziplik hazırlamıştır...

Niyeti Hoca'yı bıktırıp kaçırtmaktır.

Molla Gürani de Şehzade'nin haylazlıklarını diğer hocalardan duymuş, tedbirini buna göre almıştır...

Bu yüzden, girdiği ilk derste, elinde bir kızılıcık sopası vardır.

Şehzade Mehmed, yeni Hoca'sının elindeki sopaya hayret ve dehşetle baktıktan sonra, hafif bir tedirginlik içinde sorar:

"Elinizdeki de nedir Hocam?"

"Ha bu mu?" diyor Molla Gürani, "Kızılıcık sopasıdır."

Bu kez şaşkın şaşkın sorar Şehzade:

"Ne işe yarar?"

"Zaman zaman talebelerimin üzerine yapışan tembellik tozlarını temizlemeye yarar."

Hafiften tedirginliği bu cevapla korkuya dönüşmüştür, ancak dövülme ihtimali söz konusu bile değildir. Öyle ya, o bir şehzadedir, koskoca Cihan Padişahı'nın oğludur.

Böyle olunca, onu kimse tehdit edemez, kimse dövemez: Olsa olsa hocası şaka yapıyordur.

Gülümseyerek tekrar sorar:

"Şakayı seviyorsunuz anlaşılan."

Gürani, kızılıcık sopasını sallayarak karşılık verir:

"Hiç sevmem. Şaka da etmem. Ne söylüyorsam bil ki, ciddidir."

Zaten sert bakan gözleri, gözlerinin üstüne yıkık kaşları, kı-
rışan alnı, çizgiyi andıran dudaklarıyla yeterince heybetli, yeteri
kadar ciddi görünmektedir.

"Ben bir şehzadeyim." diye mırıldanır, Mehmed.

"Fark etmez." der Hoca, *"Benim nazarımda diğer talebelerim
gibi bir talebesin. Ben ise senin hocanım. Tembellik edersen, haylaz-
lanırsan, bil ki, kızılılık sopasının tadına varırsın. Ben diğer hocala-
rına hiç benzemem."*

Geleceğin Fatih'i, kendi içinde büzülür...

Ve paydos olur olmaz, annesine koşar:

"Bu deli hocayı hemen dersimden alın."

"Neden ki?" diye sorar annesi, "Bir şey mi oldu?"

*"Daha ne olsun, elinde sopa ile derse girdi, beni dövmekle tehdit
etti."*

Annesi için için gülerek şu karşılığı verir:

*"Valla oğulcuğum, o hocanın sağı-solu belli olmaz, ondan ben
de baban da korkarız, iyisi mi suyuna git, derslerine çok çalış, tem-
bellik etme..."*

Söylediklerinin oğlunun üstündeki etkisini ölçtükten sonra,
sözlerini şöyle tamamlar:

*"Zaten baban onu Kahire'den ne zahmetlerle getirtti. Sana ho-
calık yapmaya razı edene kadar da akla karayı seçti. Sakın tersine
gitme."*

Hocaya saygı ve eğitimi teşvik...

Osmanlı'yı zirveye taşıyıp beş yüz sene zirvede tutan sırrın
özü budur.

İşte bu hocalar karşısında yalnızca padişahlar değil, dünya
bile ufalanmıştır.

“Seni döverim!”

Padişah, Molla Gürani’yi oğlunun eğitimine memur ederken geleneklere uyup “*Eti senin, kemiği benim.*” demiştir, “*Şehzade bundan böyle senin oğlundur. Var bildiğin gibi eğit!*”

Bu yetkiyi padişah’tan alan hoca, oğlundan mı perva edecektir?

İlk günlerin birinde, derse çağırır.

Şehzade gelir, her zamanki yerine oturur.

“*Kalk!*” der Hoca, “*Oraya değil, şuraya diz çök.*”

Hoca’nın şakası yoktur. Gerçekten de diğerlerine benzemektedir.

Hayatında belki ilk kez diz çöker, çatık kaşlı hocasının önünde.

“*Aç bakalım Emsile’yi. Darabe (dövmek) filini çek!*”

Talebe Emsile’yi açar:

Darabe, durube gibisinden bir şeyler mırıldanır.

Çalışmamıştır...

Molla Gürani’nin kaşları çatılır, gözlerinden ateşler dökülür:

“*Olmadı Mehmed Efendi...*”

Üstüne basa basa kendisi çekmeye başlar darabe filini:

“*Döverim... Seni döverim... Seni öyle bir döverim ki!..*”

Sesini yükseltir:

“*Eşek sudan gelinceye kadar döverim!*”

Şehzade hırsından ve utancından ağlamaklıdır. Dudakları titrer. Dişleri kenetlenir. Gözleri nemlenir.

Bu sondur. Oracıkta kararını verir: Artık derslerini aksatmayacaktır.

Ve bir daha aksatmaz.

Zaman içinde ilmin kıymetini anlar, öğrenmenin tadına varır ve tüm derslerinde başarıya ulaşır.

Ufku genişler, merakı katlanır, başarma duygusu ilmin derinliklerine doğru çeker Şehzade'yi...

Artık *Fatih* olmaya başlamıştır.

O kadar ki, Osmanlı tahtına geçecek kıvama on bir yaşlarında ulaşacaktır.

Sultan Murad şahit olduğu değişimden çok mutludur. Molla Gürani'yi ödüllendirmeye karar vererek vezirlik teklif eder.

Oysa kimilerinin ulaşmak için yetmiş takla attığı fani lezzetlerde Molla'nın gözü yoktur.

"Hoşgörün Hünkârım, ama istemezem, siz iyisi mi onu isteyenlere verin."

Padişah bu istiğna karşısında şaşırmıştır:

"Nasıl olur?"

"Fitne çıkar Hünkârım. Yıllardır bu makama ulaşmak için çalışanlar var. Beni tepeden inme tayin ederseniz, umutları kırılır. O kırılganlık içinde size de bana da olmadık iftiralar atarlar."

Söyledikleri makul ve mantıklıdır.

"O zaman sana kadılık verelim."

İkinci teklifi reddedemez. İstemeye istemeye razı olur.

Bir süre kadılık yapar. Ama fazla dayanamaz. İlk fırsatta istifa eder. Apar topar Kahire'ye döner.

Şehzade Mehmed, kendisini hizaya sokan hocasının Mısır'a döndüğünü duyunca âdeta yıkılır. Dertlenir, kalır. Tam da bu sırada devlet umuru yıkılır omuzlarına. Babası tahtı kendisine terk edip Manisa'ya çekilmiştir.

Bir taraftan eski padişahı isteyenlerin çıkardığı gaileler, bir taraftan da Macarların yeminlerini bozarak sınırı geçmeleri yüreğini bunaltırken, zaman bulup Mısır Sultanı Kayıtbay'a bir mektup gönderir. Hocasını geri ister.

Mısır Sultanı Kayıtbay Molla Gürani'nin kıymetini bilenlerdendir. Osmanlı Padişahı'nın arzusunu Molla Gürani'ye ulaştırır ulaştırmasına, ama Kahire'den gitmesine de gönlü razı olmaz.

"Gitmeyin hocam! Osmanlı size ne vâad ediyorsa, fazlasını veriririm."

Molla Gürani kestirmeden verir cevabını:

"Sizin veremeyeceğinizi vâad ediyor Sultanım."

"Nedir ki benim veremeyeceğim? İşte hazineler vereyim."

Hükümdarların her şeyi para ile ölçen tavırlarını öteden beri anlayamayan Molla Gürani, tek cümlede meramını açıklar:

"Bana evlâtlığını veriyor."

Sultan susuyor. Doğru. Onun veremeyeceği bir şeydir evlât sevgisi.

"İzin verin gideyim. Benim yüzümden aranıza husumet girmesin."

Yeni padişah Edirne'dedir. Edirne'ye dönüyor.

Hocası tarafından azarlanan padişah

Osmanlı insanı ne kadar varlıklı olursa olsun, *gösteri*, *gösteriş* ve *israf* sayılabilecek davranışlardan kaçınırdı...

İhtiyaçtan fazla tüketmeyi yalnızca israf saymaz, aynı zamanda fakirin hakkına tecavüz de sayar, *kul hakkı* oluşturduğuna inanırdı.

Hayat bu hassasiyetle çerçevelemiş, hassasiyet padişahları da kuşatmıştı.

1453 yılı Ramazanı...

Fetih tamamlanmış, yirmi bir yaşında bir genç, zamanın askeri teknolojisi yetersiz kaldığı için dünyanın alınamaz dediği Doğu Roma'yı almıştır.

Gencecik padişah, feth-i mübine en az kendisi kadar yüreklerini ve desteklerini koyan hocalarına, vezirlerine, komutanlarına bir iftar vermek istiyor...

Bu iş için padişahın talimatıyla Vlakerna Sarayı (Bizans imparatorluk Sarayı) kullanılacak ve Bizans Sarayı'nda bulunan altın sofra takımları kullanılacaktır...

Fatih Sultan Mehmed'in niyeti, kendisini yetiştiren hocalarına gösteriş yapmak değil, onlara verdiği değeri göstermektir...

Akşama doğru konuklar geliyor. Bizzat Padişah tarafından karşılanan hocalar, Bizans Sarayı'nın taht odasına alınıyorlar...

Kısa bir sohbetten sonra da sofra odasına geçiliyor.

Sofrayı görür görmez, Molla Gürani tuhaflaşıyor. Bakınıyor. Gözleri Ak Şemseddin'le karşılaşınca, başını hafifçe iki yana sallayıp memnuniyetsizliğini belirtiyor...

Ak Hoca da hafif tebessüm ederek, Molla'yı onaylıyor...

İki derya, boşlukta buluşmuş, kimseye fark ettirmeden bakışlarla anlaşmıştır: Öğrenciye (Fatih'e) bir ders daha verilecektir...

Şimdilik hiçbir şey söylemeden altın sininin önüne bağdaş kuruyorlar.

Bir tarafta Molla Hüsrev, Molla Zeyrek, bir tarafta Ak Şemseddin; sadrazam, vezirler, komutanlar, yüksek düzeyli memurlar, vesaire...

O an dua ânıdır. Herkes münacatını mırıltılara gömüp Allah'a ulaştırıyor.

Nihayet ezan... Gözler Molla Gürani'de... Çünkü sofradaki en yaşlı davetli odur ve bu itibarla yemeğe önce onun başlaması gerekmektedir; aksi takdirde kimse sofraya uzanmaz...

Osmanlı âdâbı tüm hayatla birlikte sofraya da saygı, sevgi ve nezaket kuralları getirmiştir.

Fakat Molla Gürani, kıpırtısız oturmakta, zikrini mırıldanıp tespih şakırdatmaktadır...

Beş dakika böyle geçiyor...

Padişah, sofradakilerin en gencidir ve çok acıkmıştır. Önce sabırsızlıkla kımıldıyor. İftar ezanı verildiği halde beklenmesini anlamsız buluyor. Bakınıyor. Nihayet dayanamıyor:

"İftar okundu elhamdulillah!" diyor, orta yere.

Molla Gürani o zamana kadar sanki bunu bekliyor. Hışımına Padişah'a dönüp azarlar gibi konuşuyor:

"Ümmete haram olan Mehmed'e ne zaman helâl oldu? Sen kime benzemek istiyorsun? Eğer Peygamber'i Zîşan'a benzemek istiyorsan, bil ki, O'nun en iyi yemeği birkaç hurmadan ibaretti, hal-ı hayatında altın yemek takımı görmemişti. Ona değil de, Bizans imparatorlarına benzemeye çalışıyorsan, bil ki, Bizans'ı bu gösteri ve gösteriş merakı batırdı. Geleneksel kaplarımız neyine yetmemiş ki, altın tabaklar, taslar, kaşıklar çıkarmışsın?"

Padişah ağlamaklı olmuştur. Yine de halis niyetini izaha kalkışmıyor. Sadece sofracılara dönüp beklenen talimatı veriyor:

"Kaldırın!"

Altın sini, üzerindeki altın taslarla, tabaklarla, kaşıklarla birlikte kalkıyor. Yerine geleneksel toprak ve porselen çanaklar, tahta kaşıklar geliyor. Molla Gürani ancak ondan sonra, besmele eşliğinde iftarını açıyor.

Hoca ile talebesinin arasındaki ilişki böyle bir ilişkidir işte. Hoca her fırsatta eğitime devam etmiştir.

"Sarayda benim gibilerin işi yoktur!"

Artık padişah olan II. Mehmed, devlet işlerine gömülmüştür...

Zaten Molla Gürani de saraydan hiç mi hiç hazzetmez. Her şeyin kurallara bağlı olması, en basit ziyaretlerin bile merasime

dönüşmesi içini sıkar. O teklifsiz, tekellüfsüz hayatı sevmektedir.

Bu yüzden eskisi kadar sık görüşemezler.

Bu durum ikisinin de yüreğini yormaktadır, ancak başka çıkar yol da yoktur.

Yağmurun bardaktan boşalırcasına yağdığı bir arife günü, gencecik padişah öyle bir özler ki Hoca'sını, gelmesi için haber salar:

"Sizinle bayram başka güzel... Saraya teşrif etseniz de bu fakiri sevindirseniz."

Molla Gürani, padişahın habercisine, okuttuğu fakir talebelerini gösterir:

"Biz bayramı bunlarla birlikte yapmayı düşünüyoruz." der. "Hem bu yağmurda çamurda sarayda ne işimiz var?"

Fatih üzülür...

İç geçirir:

"Bilmez mi ki, bizim asıl bayramımız hocalarımızın varlığıdır."

Öte yandan Molla, red cevabından pişman olmuştur. Eski talebesini üzdüğüne üzölmüş, kırdığına kırılmıştır.

Kararından dönüp yola düşer. Çamurlara bata-çıkı saraya gider. Teşrifata, alkışlara, şiirlere, methiyelere, nevbet vuran mehtere aldırmadan doğruca talebesine gider. Çamurlu ayak-kabılarıyla saraya girer. Halılar çamurlanır. Etrafta acınası bir telâş. Kimi ayakkabılarını sildikten sonra girmesini ister, kimi çıkarmasını...

Hiç birini dikkate almaz.

Önünü kesenleri itekleyip doğruca huzura varır:

"İşte geldim, ama bilsen ne müşkil bir geliş oldu."

Gencecik padişah, bir hocasının yüzüne bakar, bir çamurdan ayak izleri kalmış kıymetli halılara:

"Yüreğinizin hamuruyla yüreğimizi, ayaklarınızın çamuruyla halılarımızı ziynetlendirdiniz Hocam. Gururumuza basarak bizi yücelttiniz. Varolun!"

Ebedi vuslat

Zaman içinde müderrisliği de bırakıp kendini tümüyle sivilleştirir.

Mütevazı dergâhında bildiği usulle talebe yetiştirmeye adar kendini. Gecelerini ibadetle, günlerini eğitimle geçirir.

Öylece yaşlanır...

Nihayet bir gün talebelerini yanına toplar:

*"Şimdi üzerinizde olan hakkımı ödeme zamanıdır. Açın bakım-
yım Yasin-i Şerif'i!"* diye emreder.

Yasin suresi açılır Kur'ân-ı Kerim'den...

*"Yüksek sesle okuyun, ama öğrettiğim gibi, ta'dil-i erkân ile oku-
yun!"*

Veda zamanı olduğunu anlar olgun talebeleri. Hıçkırırlar.

Molla Gürani her zamanki gibi sakin ve vakurdur. Sadece bir başka heybet oturmuştur yüzüne, bir değişik nur inmiştir.

Devir, Fatih Sultan Mehmed'in oğlu Sultan II. Bayezid devridir.

Uzun yaşamış, çok yorulmuştur.

Vakit ebedi istirahat vaktidir.

*"Bayezid'e söyleyin âdalet üzere olsun" diye konuşur, "Talebeleri
himaye etsin... Bir de..."*

Bir süre bekler, nihayet sözünü tamamlar:

*"Namazımı bizzat o kıldırsın ve eğer varsa borçlarımı sahip-
lensin."*

Hıçkırıklarla sarsılan talebelerine döner:

“Size de vasiyetim şudur ki: Beni garipler gibi defnedin. Mezarıma ayaklarımdan çeke çeke sürükleyerek götürün! Belki o zaman kalan günahlarım da affedilir.”

Derin bir nefes alır, verir, bir daha ne alır, ne verir (1488).

Cenaze namazını vasiyetine uygun olarak Sultan Bayezid kıldırır.

Türbesi İstanbul'da Fındıkzade semtindedir.

Eserleri

1. Gâyet-ül-Emânî fî Tefsîr-i Seb'il-Mesânî;
2. El-Kevser-ül-Cârî alâ Riyâd-il-Buhârî
(Sahîh-i Buhârî'ye yazdığı şerh);
3. Şâtıbiyye Kasîdesi'nin Ca'berî şerhine dair bir hâşiye;
4. Keşf-ül-Esrâr an Kırâat-il-Eimmet-il-Ahyâr;
5. Şerh-i Cem'ul-Cevâmi (fıkıh usulüne dâir);
6. Arûz ilmiyle ilgili bir kasîde.

Fatih'in padişah gibi karşıladığı âlim:

Ali Kuşçu

Türk-İslam dünyasının büyük astronomi ve kelim âlimi Ali Kuşçu'nun asıl ismi Ali Bin Muhammed'dir. 1403 yılında Semerkant'ta dünyaya gelmiş, 16 Aralık 1474'de İstanbul'da ölmüştür.

Babası Muhammed, ünlü Türk sultanı ve astronomu Uluğ Bey'in kuşçusu olduğu için, ailesi 'Kuşçu' lâkabıyla meşhur olmuştur.

Küçük yaştan itibaren matematik ve astronomiye ilgi duyan Ali Kuşçu, devrin en büyük âlimleri olan Bursalı Kadızâde Rumî, Gıyâseddin Cemşid ve Muînuddîn Kâşî'den matematik ve astronomi dersi aldı.

Daha sonra bilgisini artırmak için Kirman'a gitti. Semerkant ve Kirman'da eğitimini tamamladıktan sonra Uluğ Bey'e yardımcı ve rasathanesine müdür oldu.

XV. yüzyılın ilk yarısında, Semerkant, dünyanın en önemli bilim merkeziydi. Uluğ Bey Rasathanesi, gök bilgisi araştırmaları konusunda en doğru sonuçları alıyordu. Rasathanenin genç müdürü Ali Kuşçu, gece gündüz demeden çalışıyor, bilimsel gerçeklere yenilerini katmak için uğraşıp didiniyordu.

Ali Kuşçu 1449'da, haccetmek niyetiyle çoluk çocuğunu alıp yola düştü. Tebriz'e geldi. Uzun Hasan kendisine o kadar saygı gösterdi ki, Konstantiniye Fâtih'i, bir devri kapayıp yenisini açan genç cihangirle ihtilâfında aracılık etmesini istedi.

Kendisine bunca itibar gösteren Uzun Hasan'ın ricasını kırmayan Ali Kuşçu, yol hazırlıklarını tamamladı. Semerkant'ta Kızıl Elma olarak bilinen eski Bizantium'a ulaştı. Haberciler; onun geleceğini çoktan saraya bildirmişlerdi.

Şehir girişinde karşılandı...

Huzura kabul edildiği zaman, Osmanlı padişahından beklemediği kadar iltifat gördü. Çünkü Fatih, kendisini tanımadan önce, eserlerini tanıyordu. Uluğ Bey Rasathanesi'ndeki çalışmalarından, Semerkant'a aylarca uzak bulunan İstanbul'daki hükümdarın haberi vardı.

Ali Kuşçu'dan İstanbul'a yerleşmesini, artık batıya kaymış olan ilim merkezlerini aydınlatmasını, bilgisiyle İstanbul medreselerinde ilim heveslisi gençleri yetiştirmesini rica etti.

Bu teklif, Ali Kuşçu için beklenmedik bir iltifattı. Ricayı emir telâkki etti. Ama üstlendiği işi yarım bırakamazdı. Öylesine sözünün eri idi.

"Hünkârım!" dedi, "Ruhsatınız olursa önce Tebriz'e döne-yim. Çünkü buraya Akkoyunlu Hükümdarı'nın elçisi olarak gel-dim. Üzerime aldığım vazifeyi tamamlamam lâzım. Gerektir ki, Hünkârımın lütûfkâr davetini kabul etmeden önce vazifemi iyi bir sonuca ulaştırdığımı, beni gönderen, bana güvenmiş olan insana bildireyim..."

Ali Kuşçu'nun mazereti, Fatih Sultan Mehmed tarafından makul bulundu. Hatta çok memnun oldu. Çünkü Kuşçu, hem davetini kabul etmişti, hem de ne kadar dürüst ve görevine sadık olduğunu göstermişti. Gitmesine izin verdi.

Değerli matematik ve astronomi bilgini Ali Kuşçu, sözünü tuttu. İki yıl sonra, ailesini de alarak İstanbul'a gelmek üzere yola çıktı. Fatih'in emriyle Osmanlı Devleti sınırında merasimle karşılandı. Padişah muamelesi gördü. Hele de İstanbul'a girişi muhteşem oldu.

Fatih, Doğu Roma'yı ikinci kez fethetmiş gibi mutluydu. Asıl fethin ilmi açıdan olacağını biliyor, bu yüzden âlimlere çok değer veriyordu.

Bu geliş önemliydi. Çünkü o zamana kadar İstanbul'da astronomi ile uğraşan güçlü bir bilgin yoktu.

Gelir gelmez, Ali Kuşçu'ya 200 altın (bugünkü paraya çevirirseniz, herhalde miktarın yüksekliği karşısında çok şaşırırsınız) maaş bağlandı ve Ayasofya müderrisliğine atandı.

Ali Kuşçu, burada Fatih Külliyesinin programlarını hazırladı. Ayrıca astronomi ve matematik dersleri verdi. İstanbul'un enlem ve boylamını ölçtü ve çeşitli güneş saatleri yaptı.

Verdiği dersler olağanüstü rağbet gördü ve önemli bilim adamları tarafında da tâkip edildi.

Ali Kuşçu'nun astronomi ve matematik alanında yazdığı iki önemli eseri vardır: Bunlardan birisi, Otlukbeli Savaşı sırasında bitirip zaferden sonra Fatih'e sunulduğu için "Fethiye" adı verilen astronomi kitabıdır.

Bu eser üç bölümden oluşur: İlk bölümde gezegenlerin küreleri ele alınır ve gezegenlerin hareketlerinden bahsedilir. İkinci bölümde yerin şekli ve yedi iklim üzerine açıklamalar yapılır. Son bölümde ise Ali Kuşçu, yere ilişkin ölçüleri ve gezegenlerin uzaklıklarını verir.

Döneminde hayli tesir uyandıran bu eseri küçük bir el kitabı niteliğindedir ve yeni bulgular ortaya koymaktan çok, medreselerde astronomi öğretimi için yazılmıştır.

Ali Kuşçu'nun diğer önemli eseri ise, Fatih'in adına ithaf ettiği "*Muhammediye*"dir. Muhammediye bir matematik kitabıdır.

Kuşçu, ölünceye kadar İstanbul'dan ayrılmadı. Birçok öğrenci yetiştirdi.

Kuşçu sayesinde, Osmanlı medreseleri, özellikle astronomi ve matematik alanında büyük gelişmeler kaydetti.

Ali Kuşçu 16 Aralık 1474'te İstanbul'da öldü. Mezarı Eyüp Sultan Türbesi haremindedir. Ölüm tarihi; torunu meşhur astronom Mirim Çelebi'nin (ölümü, Edirne 1525) Farsça yazdığı bir eserin incelenmesi sonucu anlaşılmıştır.

Mezar yerinin 1819 yılına kadar belirgin olduğu, ancak bu tarihten sonra, Ali Kuşçu'ya ait mezara, zamanının nüfuzlu bir devlet adamının defnedildiği kaydedilmektedir.

Ne sorumsuzluk. Fatih'in koruduğu âlimin mezarını koruyamadık.

Çamura bile değer katan âlim: İbn-i Kemal

Eminim bu muhteşem ismi hatırlıyorsunuzdur...

Hani Mısır Sefer-i Hümayûnu dönüşünde, hocalardan birinin atının ayaklarından sıçrayan çamur Yavuz Sultan Selim'in kaftanına bulaşmış, öfkesi burnunda padişahın kızacağından korkan komutanlar ürkek ürkek bakınırken, Yavuz Sultan Selim gülümsemiş, büyük bir dikkatle sırtından çıkardığı kaftanını hürmetle katlarken, şu anlamda konuşmuştur:

"Hocalarımızın atının ayaklarının altından çıkan çamur bile kutsaldır kim, Hak Tealânın huzuruna bu çamurlu kaftanla çıkmak isterüz! Kaftanı olduğu gibi muhafaza ediniz ve irtihal eylemekte (öldükte) tabutumuzun üstüne örtünüz."

Öyle yapıldı. Öldüğünde, üzerine örtüldü. Kaftan hâlâ türbesinde muhafaza ediliyor.

Yavuz Padişah'ın onca değer verdiği hoca, "İbn-i Kemal" lâkabıyla meşhur Kemalpaşazade Ahmet Şemseddin'den başkası değildi.

Sultan İkinci Bayezid'e askerlik, Yavuz Sultan Selim'e hocalık (öğretmenlik), Kanuni Sultan Süleyman'a ise Şeyhülİslamlık ve danışmanlık yapmış olan değerli âlim Tokat'ta dünyaya geldi. Kemalpaşazâde Süleyman Bey'in oğludur. Büyük babasına atfen İbni Kemal lâkabıyla meşhur oldu.

Geçliğinde babası gibi sipahi askeriydi, fakat askerlik ona göre değildi. İlim adamı olmak istiyordu. Çünkü hayata karşı çok ilgili, çok da meraklıydı. Kılıç sallamaktan fırsat buldukça kalem-kâğıda sarılıyor, yazıyor ve okuyordu.

Sonunda askerlikten ayrıldı. Kendini eğitime verdi. Arapça ve Farsça öğrendi. Değişik bir dünya keşfetmişti, artık başka dünyalarla ilgilenmiyordu. Çok zekiydi. Hızla eğitimini tamamladı Önce müderris (profesör), ardından Edirne Kadısı ve Rumeli Kazaskeri oldu.

Yavuz Sultan Selim onu çok sever, sayar, savaşlarda bile kendisiyle birlikte bulundururdu.

Hoca 16 Nisan 1534'e Hakk'ın rahmetine kavuştu. Edirnekapı dışarısında Mahmut Çelebi Zaviyesi'nde bizden bir fatiha bekleyerek ebediyete uyuyor.

O sadece bir din âlimi değil, aynı zamanda değerli bir tarihçi ve kudretli bir şairdi. Kitap ve risale şeklinde üç yüz kadar eser yazdığı söylenir.

İdrisî Bitlisî'nin "*Heşt Behişt*" adlı eserini Türkçe'ye kazandırdı. Sadi'nin Gülistan'ına benzer "*Nigaristan*", "*Yusuf ile Züleyha*"yı yazdı. Ayrıca Osmanlı Tarihi üzerine çalıştı ve özellikle Mohaç Muharebesi'ne dair önemli bilgiler aktardı.

İbn-i Kemal kimdir?

Osmanlı'nın yetiştirdiği bir hukuçu ve tarihçidir...

Aynı zamanda müfessir, kelâmcı, edebiyatçı ve şair de olan İbn-i Kemal'in asıl adı Şemseddin Ahmed bin Süleyman'dır. Fatih devrinin ileri gelen devlet adamlarından Kemal Paşa'nın torunu olmasından dolayı, "İbn-i Kemal" ismiyle meşhur olmuştur.

Doğum yeri Tokat (Edirne veya Amasya'da dünyaya geldiğini söyleyenler de var), doğum tarihi 1468-1469'dur.

Babası, Süleyman Bey, annesi, Fatih devri âlimlerinden İbn-i Küpelî'nin kızıdır (Tarihlerimiz maalesef annelerin ismini vermiyor. Bunun sebebi soyun babadan yürümesi şeklindeki yerleşik kanaat olsa gerek.)

İlk eğitimini ailesinin yanında aldıktan sonra, askerliğe girdi. Zaten babası da askerdi. Böylece baba mesleğini seçmiş oluyordu.

Bu meslekte olduğu yıllarda çeşitli seferlere (savaşlara) katıldı. Fakat askerlik ilmi merakına dar geliyordu. Arayış içindeydi.

Aradığını Arnavutluk taraflarına yapılan bir sefer esnasında buldu. (Sultan II. Bayezid devri, 1492)

Çandarlı Halil Paşa'nın oğlu olan İkinci Vezir İbrahim Paşa tarafından yönetilen ordu, Filibe'de dinlenmeye çekilmişti. İbrahim Paşa, Savaş Meclis'ini toplantıya çağırdı.

Birazdan Divan toplanmış, herkes protokol sırasına göre yerini almıştı.

Vezirin hemen yanında dönemin meşhur akıncı beylerinden Evranosoğlu Ahmed Bey oturuyordu. Deneyimli bir kumandandı. Bu yüzden her sözü dikkatle dinlenirdi.

Yine herkes onu dinlerken, Divan'a mütevazı giyimli bir adam girdi. Selam verdi. İlmiyeden olduğu kıyafetinden belliydi. Evranosoğlu sustu. İbrahim Paşa ayağa kalktı ve yanı başında yer gösterdi. O da geçti, Evrenosoğlu'nun yanına yerleşti.

İbrahim Bey hal hatır sorduktan sonra bir konu açtı. Yeni gelen öyle şeyler anlatmaya başladı ki, herkes son derece büyük bir dikkatle dinlemeye başladı. Hocanın sesi dışında çıt çıkmıyordu.

İbn-i Kemal şaşırmıştı. Nasıl bu kadar etkili konuşabiliyor, daha da önemlisi dikkatle kendini dinletebiliyordu?

Bu kadar saygı duyulan adam kimdi?

Sorup öğrendi ki, bu zat, Filibe Medresesi'nde müderrislik yapan Tokatlı Molla Lütü idi.

O an kararını verdi: Kendisi de Molla Lütü gibi bir âlim olacaktı.

Kader yardım etti. Molla Lütü'nin görev yeri bir süre sonra değiştirildi: Filibe Medresesinden alınıp Edirne'deki Daru'l-Hadis Medresesine tayin edildi. İbn-i Kemal de vakit kaybetmeden askerlikten ayrılıp rahlesine diz çöktü.

Öğrenmeye o kadar meraklıydı ki, ders arkadaşlarını kısa süre içinde geçti. Altı yıl sonra da hocası öldü.

Fakat öğrenmekten bıkmıyordu. İlk hocası ölünce, Muslihiddin Mustafa Kestelli, Muhyiddin Mehmed Hatipzade ve Sinaneddin Yusuf Muarrilzade'den ilim tahsiline devam etti. Nihayet icazet alıp *müderris* oldu.

Müderris olarak Edirne Taşlık Ali Bey Medresesine tayin edildi.

Tarihe sonsuz merakı vardı. Eline geçen kitabı hatmediyor, adını duyduğu kitabı bulup okumak için yollara düşüp aylarca kitap kovalıyordu.

Bu durum Sultan II. Bayezid'in dikkatinden kaçmadı. Ona hem *tarih yazıcılığı* (vak'anüvislik) görevini verdi, hem de 30 bin akçe ihsan etti.

İbn-i Kemal meşhur tarihini bu vesileyle yazmaya başladı. Aynı zamanda da Seyyid Şerif Cürcani'nin "*Şerhu'l-Miftah*" isimli eserine bir haşiye kaleme aldı.

Nihayet Edirne'deki Halebiyye Medresesine, Üç Şerefeli Medreseye ve İstanbul'daki Sahn-ı Seman Medresesine atandı.

Yavuz Sultan Selim döneminde hem itibarı arttı, hem de şöhreti. Yavuz, değerini öteden beri bildiği hocayı, Çaldıran Seferi dönüşünde (1516) önce Edirne Kadılığına, ardından, aynı yıl içinde Anadolu Kazaskerliğine getirdi.

Hocasından o kadar memnundu ki, Mısır Seferi'ne götürdü. Yan yana at sürer, Hoca'dan yararlanmaya çalışırdı. Sorularına verdiği cevaplar o kadar derin ve ilginçti ki, Yavuz'un gözünde Hoca büsbütün büyümüştü.

Eserleri

İbn-i Kemal'in tarih, şiir, felsefe, tıp, fetva gibi konular üzerine 200'e yakın eseri vardır. Bazıları:

Dakâyıku'l-Hakâyık;

Yûsuf u Züleyha;

İdrîs-i Bitlisi'nin Heşt-Behîşt Tercümesi;

Zagîr ve Tenkîh;

İslâh-ı Mefatih;

Şerhu Mefatih;

Mühimmat;

Makîtu'l-Luga;

Ve meşhur eseri **Osmanlı Tarihi.**

Yavuz Padişah'ın can yoldaşı: Hasan Can

Kesin olarak malum değildir, ama 1490 (H. 896) yılında dünyaya geldiği tahmin edilmektedir. 1567 (H. 974) senesinde Bursa'da vefat etmiştir.

İsfahanlı müezzin Hâfız Mehmed Efendi'nin oğludur. Mehmed Efendi, Akkoyunlu Hükümdarı Sultan Y kub'un saray h fızıydı. Çok güzel Kur'an okurdu.

Sultan Y kub'un vefatından sonra tahta geçen Rüstem Han zamanında da, saray hafızlığını sürdürdü.

Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim'in Safevi şahı İsmail'in üzerine yürüdüğü sırada, Hâfız Mehmed Efendi, Tebriz'de, büyük  lim Molla Kem ledd n-i Erdebîlî'nin hizmetinde bulunuyordu.

Hasan Can, o dönemde babası ile Molla Kem ledd n-i Erdebîlî'n arasında geçen bir konuşmayı şöyle aktarıyor:

"Bir gün ikindi namazını şeyh ile birlikte cem atle kıldık. Namazdan sonra Amme (Nebe') S resi okundukta, şeyh Erdebîlî hazretleri babamı yanına çağırıp buyurdu ki: 'Hak Teâlâ, sizi ve evl dınızı, bu büyük bel dan koruyacaktır. Çünkü sizler, Hâfız-ı Kur'an olup, Hakk'ın kelâmını nâzil olduğu gibi korumaktasınız.'

Bunun üzerine babam, Şeyh Erdebîlî hazretlerine; 'Osmanlı Sultanı bu ülkeye ayak basmak üzeredir. Bu işin sonunun nereye varacağı malumunuz mu?' diye sordu.

Şeyh hazretleri: 'Bu gelen Sultan öyle bir zâttır ki, kendiliğinden buralara gelmez. Bu bedbahtı (Şâh İsmâîl'i) tedib etmek (cezâlandırmak) için, Hak Teâlâ tarafından memur edilmiştir. Bütün evliyânın ruhları onunladır. Kendisi dahi, evliyâlıkta rütbe ve makam sâhibidir.'

Babam dedi ki: 'Cezâlandırmak için geliyor, buyurduğunuzdan anlaşılıyor ki, Şâh'ı tepeleyip mağlûb edecek.'

Şeyh hazretleri buyurdu ki: 'Allahü Teâlâ daha iyisini bilir ki, büyük bir bozgun var. Fakat Şâh İsmâîl bu arada canını kurtaracak.'

Neticede Şeyh hazretlerinin buyurduğu gibi Yavuz Sultan Selim Han, Çaldıran Zaferinde Şâh'ı ve askerlerini büyük bir bozguna uğrattı. Şâh İsmâîl perişân bir vaziyette, taht ve tâcını bırakarak harb meydanından kaçtı. Az bir mâiyetiyle canını zor kurtardı.

Ehl-i sünnet düşmanı olan Şâh İsmâîl'in zulmünden kurtulan Müslümanlar, rahat bir nefes aldılar. Osmanlı Sultânı Tebrîz'e gelince, bütün âlim ve sanat sâhibi olgun kimseleri huzûrunda topladı. Onlara pek ziyâde alâka ve iltifât gösterdikten sonra: "Kur'ân-ı Kerîm kırâatinde edâsının güzelliği ve Dâvûdî sesi ile meşhûr Hâfız Mehmed Yâkûb'u işitir idik. O da burada mıdır, yoksa vefât mı etmiştir? Okuduğu Kur'ân-ı Kerîmi dinlemek istiyoruz?"

Onun da cemaatte hazır olduğunu haber verdiler. Kur'ân-ı Kerîm tilâvetini dinleyince, hayranlığı bir kat daha arttı. Ona çok iltifât gösterdi. Tâzim ve hürmette hiç kusur etmedi. Dönüşte İstanbul'a götürdü ve yakın dostları arasına aldı.

Dâimâ beraberinde bulundurur, sohbetlerinden ayırmazdı. Sultanın musâhibi, sohbet arkadaşı oldu.

Babasının ölümü üzerine, yerine Hasan Can geçti. Yavuz Sultan Selim'in en yakın dostu, sırdaşı ve sohbet arkadaşı oldu.

Kanuni Sultan Süleyman'dan da büyük sevgi ve saygı gören Hasan Can, Enderun'da hocalık da yaptı. 1567'de Bursa'da vefât etti. Mezarı Çelebi Sultan Mehmed'in türbesinin (meşhur Yeşil Türbe) önündedir.

Sultan Selim Han'ı en iyi tanıyanlardan biri olan Hasan Can, onun hakkında şöyle diyor:

"Merhum Cennet-mekân Sultan Selim Han hazretlerinin âdet-i şerîflerinden biri de, çoğu gecelerini kitap okumakla geçirip, sabah namazına kadar uyumamalarıydı. Zaman zaman da ona okutup, kendileri dinlerlerdi. Bazen de, devlet ve saltanat işlerinden söz ederlerdi."

Hilâfet Rüyası

Yine Hasan Can anlatıyor...

"Bir gece uyku bastırıp, sıhhatim de bir parça bozuk olduğundan, yatağıma uzanıp uyuyakalmışım.

Sabah namazı vaktinde uyanarak namazımı kıldıktan sonra, hemen Sultan'ın hizmetine koştum.

Görür görmez sual etti:

'Bu gece ortalıkta görünmedin, ne yapıyordun?'

'Birkaç gecedan beri uykusuz kaldığım için, bu gece gaflet bastırıp hizmetinizden uzak kaldım.' diyerek özür diledim.

Bunun üzerine buyurdular ki:

'Öyleyse şimdi anlat bakalım, bu gece nasıl bir rüyâ gördün?'

'Anlatılacak değerde bir rüyâ görmedim' diye cevap verdim.

Yine buyurdular ki:

'Bu nasıl sözdür? İnsan bir gecenin tamamını uyku ile geçirsin de hiç rüyâ görmesin. Hayret doğrusu! Herhâlde bir şeyler görülmüştür.'

Sonra üzerinde durmayıp, başka konularda bir süre sohbet ettik.

Tekrar buyurdular ki:

'Saçma şeyler söyleme Hasan Can! Herhâlde bu gece bir rüyâ görülmüştür. Bunu benden gizleme!'

Çok düşünmeme rağmen bir türlü rüyâ gördüğümü hatırlayamadım. Yemin ederek, anlatılmaya değer bir rüyâ görmediğimi söyledim.

Mübârek başlarını sallayıp:

'Tuhaf şey!' dediler.

Tekrar tekrar rüyamı sormaları çok garibime gitmişti. Sebebini de bir türlü anlayamadım. Şaşırıp kalmıştım.

Bir süre sonra, Kapı Ağası'nın oturduğu odaya bir iş için beni gönderdiler. Vardığımda gördüm ki, Hazînedârbaşı Mehmed Ağa, Kilercibaşı ve Saray Ağası ile töreleri üzere oturup konuşuyorlar...

Fakat Kapı Ağası Hasan Ağa düşünceli, şaşkın ve başını önüne eğmiş bir vaziyette gözü yaşlı oturuyor. Gerçekten de o, az konuşur, sakin, iyi huylu ve geceleri teheccüd namazına kalkan kişilerden biriydi. Fakat bu hâli, önceki davranışlarına hiç benzemiyordu. Bir yakını vefât etmiş sandım.

'Ağa hazretleri, geçmiş olsun! Kalbiniz gamlı, gözünüz yaşlı görülür. Sebebi ne ola?' dediğimde; 'Hayır, böyle bir durumum yok!' diye hâlini gizledi.

Hazînedârbaşı dedi ki,

'Kardeş! Ağa bu gece bir rüyâ görmüş. Daha o uykunun mahmurluğundadır.'

Ben de dedim ki:

'Allah rızası için söyleyin ki, şevketlû Pâdişahımız, 'elbette bir rüyâ görmüşsündür' diye hiç durmadan beni sıkıştırdı durdu. Herhâlde bu türlü ısrar edip durmaları sebepsiz yere değildir. Ona iyi bir armağan olur, anlatınız!'

Hasan Ağa ise anlatmaktan kaçınıp duruyordu. Üzerinde bir utanç hâli vardı:

'Benim gibi yüzü kara bir günahkârın ne rüyâsı ola ki, Pâdişah katında söylensin? Kerem edin, bana böyle bir teklifte bulunmayın!' diye anlatmaktan kaçınıyordu.

Biz sıkıştırdıkça, Ağa, hayâsı çok bir kişi olduğundan; 'Kerem eyleyin, vazgeçin!' diye yalvarırdı.

Sonunda Mehmed Ağa,

'Niçin söylemezsin? Daha önce bize anlattığında, Padişah'a anlatmak için memur edildiğini söylemiştin ya! Gizlenmesi hıyânet olmaz mı?' deyince, çaresiz kalıp, gizli kapaklı sırrın mührünü açtı:

'Bu gece rüyamda, bu eşîğinde oturduğunuz kapıyı hızlı hızlı çaldılar. Ne haber vardır deyip kapıya koştum. Baktım ki, kapı biraz aralanmış dışarısı görünüyor, fakat bir adam sığacak kadar değildir. Bu aralıktan baktığımda gördüm ki, Harem Dairesi, başlarında sarık bulunan Arap simâsında nûr yüzlü kimselerle dolu. Elllerinde bayraklar, silâhlar ve başka âletler ile hazır vaziyette duruyorlar. Kapı dibinde ise nûr yüzlü dört kişi duruyor. Onların ellerinde de birer sancak var. Padişâhımızın sancağı, kapıyı çalanın elinde. O zât, bana dedi ki: 'Biz neye geldik, bilir misiniz?' Ben de 'Buyurun' dedim. Dedi ki: 'O gördüğün kişiler, Resûlullah Efendimizin ashâbıdır. Bizi dahi Resûl-i Ekrem Efendimiz gönderip, Sultan Selîm Hân'a selâm söyledi ve buyurdu ki: Haremeyn'in (Mekke ve Medîne'nin) hizmeti kendisine verildi, kalkıp gelsin. Gördüğün bu dört kimsenin birisi Ebû Bekr-i Sıddîk, diğeri Ömer-ül Fârûk ve bir diğeri de Osmân-ı Zinnûreyn'dir. Seninle konuşan ben de, Ali bin Ebî Tâlib'im. Bunu hemen varıp Selîm Hân'a söyle!' dedi ve gözünün önünden yok olup gittiler...

Bana dehşetli bir hâl oldu. Terler içinde kalıp, sabaha kadar öyle baygın bir vaziyette yatıp kalmışım. Oğullarım, teheccüd namazına alışılageldiğim üzere kalkmadığımı görünce, hasta olduğumu sanmışlar. Sabah namazı vakti geçmek üzere iken gelip beni uyarmak için vücuduma ellerini sürdüklerinde görmüşler ki, suya düşüp ıslanmış gibi yatıyorum. Çamaşırimi değiştirmek için yenilerini getirip, o sırada beni uyandırmışlar. Aklım başıma gelince, acele gelip namaza yetiştim. Fakat aklım hâlâ tam başımda değil.'

Hem söylüyor, hem de ağlıyordu.

Ben, Pâdişâhın buyurduğu hizmeti bitirdikten sonra, dönüp şerefli makâmına gelince, bu hizmeti sormadan, yine rüyâmdan sorup buyurdular ki:

'Şu senin, bu gece sabaha kadar uyuyup, hiçbir rüyâ görmediğine şaşılır!'

Bunun üzerine ben de: 'Pâdişahım, rüyâyı bu Hasan kulunuz görmedi ise de, bir başka Hasan kulunuz görmüş. Emriniz olursa arz edeyim.' dedim.

Emirleri üzerine Hasan Ağa'nın rüyasını aynen naklettim. Anlattıkça mübârek yüzü kızarmaya başladı ve nihâyet dayanamayıp, mübârek gözlerinden yaşlar boşaldı.

Rüyâyı tamamlayınca,

'Demek ki, o dert sâhibinin safâ-i meşrebi, temiz bir hâli varmış. Sen onu bize medhettikçe; zâten, ibâdet ederken gördüğün her kimseyi veli sanırsın zannederdik. Meğer sevmediğini medhetmez imişsin' diye buyurdular ve arkasından: 'Ey Hasan Can! Sana demez miyiz ki, biz, bir tarafa memur olunmadıkça hareket etmeyiz. Ecdâdımızdan her biri evliyâlıktan nasibini almışlardır. Her birinin nice kerâmetleri vardır. İçlerinde, ancak biz onlara benzemedik.' diyerek tevâzuunu dile getirdi ve hâlini gizlemeye çalıştı.

Bu rüyâdan sonra, Arabistan Seferi'nin hazırlıklarına başlayıp, bütün tedbirlerini alıp, her türlü harp tedârikini temin ettikten sonra, sefere karar verdi."

Meşhur târihçi Solakzâde, diyor ki:

"Pâdişâha dahi o gece rüyâsında, Hasan isminde bir şahıs vasıtasıyla kendisine bir hizmetin görülmesi tebliğ olunacağı haber verilmişti."

"Bu ne haldur Hasan Can?"

Temmuz başlarıydı. Yavuz Sultan Selim, sevgili nedimi ve sırdaşı Hasan Can'la Hasbahçe'de geziniyor, gelecek için tasavvurlarını anlatıyordu.

Bahçeden saraya çıkan yokuşu ortalamıştı. Birden durdu. İki-üç adım geriden kendisini takip eden Hasan Can'a döndü.

"Can yoldaşım!" dedi, "Arkamda güya bir har (diken) batub, azap virür!"

Hasan Can, Yavuz Sultan Selim'in, o zamana kadar sağlığından tek kelimeyle dahi şikâyet ettiğini duymamıştı. Herhâlde çok ıstırap çekiyordu. Telâşlandı:

"Destur verirsiniz Hünkârım, size azap veren nesneyi görmek dilerim."

Yavuz Padişah sırtını açtı. Hasan Can dikkatle inceledi. Ağrıldığını söylediği yerde, etrafı kırmızılaşmış bir sivilceden başka bir şey yoktu. Eliyle yoklayınca basit bir sivilce olmadığını fark etti:

"Hemen bir hekime gösteriniz Hünkârım, merhem ursunlar."

"Bırak hekim tavsiye etmeyi de Hasan Can, sıkıver gitsin."

"Henüz hamdır Hünkârım, zedelemek doğru olmaz. Hekimbaşıyı çağıralım, bakıversin."

Yavuz hızla omuzunu kapattı. Kaşları çatılmıştı:

"Biz çelebi (hanımevlâdı) değiliz ki bir çıban için hekime müracaat idelum..."

Geceyi rahatsız geçirdi. Gün ağarır ağarmaz hamama gidip tellâklara çibanı sıktırdı. Ama bu, acılarını artırmaktan başka bir işe yaramadı. Yine de önem vermiyor, bir an önce Edirne'ye gidip, kendisini bekleyen orduya katılmak ve sefere çıkmak istiyordu.

"Veziri azamımız Piri Paşayı Ordu-yu Hümayunla Edirne'ye gönderdik. Biz dahi tez elden onlara kavuşmak dileriz. Padişahlar ordularıyla olmak lâzımdur." diyordu.

18 Temmuz 1520 günü İstanbul'dan merasimle Edirne'ye hareket etti. Hasan Can yanından bir an bile ayrılmıyor, doktorlar Padişah'ın giderek artan ağrılarını dindirmek için büyük gayret gösteriyorlardı.

Hiç değilse arabayla seyahat etmesini tavsiye etmişler, ama dinletememişlerdi. Yavuz Padişah hâlâ hastalığını ciddiye almıyor, ağrılarını yutkunup gülmeye çalışıyordu:

"Rahatsızlığımızı yoldaşlara söylemeyin, hiçbir şey olmamış gibi davranın..."

Sık sık konaklayarak, nihayet, bir zamanlar babasıyla savaş-tığı Uğraş Deresi mevkiine gelindi. Ağrıları dayanılmaz bir hâl almıştı. At üstünde tutunmak için insanüstü bir gayret gösteriyordu. Çiban büyümüş, avuç içi genişliğinde olmuştu.

Saray Başhekimi Ahi Çelebi, son derece endişeliydi. Uğraş Deresi'nde padişaha yaklaştı:

"Burada konaklanması münasiptir Hünkârım. At sırtında daha fazla gitmeniz hicran olur!"

Yavuz Padişah acı acı başhekime baktı:

"Bizim gayri ata binecek hâlimiz mi kaldı Ahi (kardeş)?"

Hasan Can, Padişah'ının sözlerini duyunca, sarsıldı.

Hıçkırmamak için kendini tuttu.

Beldeler fetheden koca cihangiri bu hâlde mi görecekti?

Attan inmesine yardım etmek için fırladı. Ancak Padişah, bir el işaretiyle onu uzaklaştırdı. Herkes bakıyordu. Bu durumda hastalığını belli edecek davranışlardan kaçınmalı, herkese sıhhat ve afiyette olduğunu göstermeliydi.

Atından indi. Acılarını sezdirmeyen diri adımlarla otağına girdi. Yatağa uzandı. Bitkindi. Bir işaretle Hasan Can'ı çağırdı:

"Pirî Paşa'ya haber sal, gelsün. Ahir ömrümüzde Veziri azamumuza söyleyeceklerümüz vardır."

O Edirne'ye gidecek haberciyi yola çıkarırken, hekimler bir kere daha Padişah-ı Cihan'ı muayene etmiş, sonra aralarında teşhis koymuşlar ve durumu Hasan Can'a bildirmeye gitmişlerdi.

"Devasız dert" diyordu Hekimbaşı Ahi Çelebi, "Padişahımız, ahalinin 'yanıkara' dediği Şirpençe (bir nevi kanser) illetine müptelâdır. Ne cihetle tedavi olunacağı malûmumuz değildir."

Hasan Can, can evinden vurulmuştu:

"Merhemurun!" diye inledi çaresizlikle, "Derman bulun! Bunca zamandır Efendimizin ekmeğini yediniz. Çaresin bulamaz isniz ekmeği gözünüze-dizinize durur!"

Hekimbaşı da ağlamaklıydı. Ellerini iki yana açtı:

"Merhemlerimiz şifa virmez oldu. Tiryaklarımız tedaviden âciz durur. Duadan gayri yapabileceğimiz bir şey yok."

Hasan Can, diğer hekimlere baktı. Hekimbaşının sözlerini tasdikle başlarını sallıyorlardı. Çaresizliğin koyu karasına gömülmüşlerdi. Hasan Can, isyan öfkesinde bağırıyordu:

"Bu nice baş sallamadır koca hekimler? Dağ gibi padişahımızı küçük bir sivilce bitirir, ama siz toplaşıp acz içre baş sallarsınız!"

Hekimler suskundu. Önlerine bakıp bakıp yutkunuyorlardı. Hekimbaşı Ahi Çelebi hak veriyordu Hasan Can'a. Hak veriyordu ve o da çaresizliğine içerliyordu. Fakat yapabileceği bir şey yoktu.

"Efendimizin kurtulmasını en ziyade biz isteriz." diye konuştu neden sonra, "Lâkin Allah'ın bildiğini kuldan ne saklamalı? Efendimiz, ahret yolculuğunun eşiğinde bulunur. Cenab-ı Hakkın huzuruna istediğini geri döndürecek güç kimde var? Huzura git, vakit hitam buluncaya kadar Kur'an-ı Kerim kıraat eyle..."

Gözyaşlarını daha fazla tutamadı. Bir köşeye büzüldü. Başını kucağına çekti. Sarsılarak ağlamaya başladı. Hekimbaşı, şimdiye kadar kendini böylesine yalnız ve çaresiz hissettiğini hiç hatırlamıyordu.

Hasan Can toparlanmaya çalıştı. Padişahın otağına gidecek, son durumu öğrenecekti. Huzura perişanlığını götürmemeliydi.

Ağır ağır Otağ-ı Hümayun'a girdi. Padişahın gözleri kapalıydı; fakat nasıl olmuşsa, kendisini fark etmişti.

"Yaklaş Hasan Can, beri gel!"

Bir an ümitlendi. Belki hekimler yanılmıştı... Belki Padişah-ı Cihan'ın sırtındaki çiban, Şirpençe değildi... Birkaç gün içinde şifa bulacak ve ordunun arkasında sefere çıkacaktı... Yatağa iyice sokuldu. Söyleyeceklerinin tek kelimesini kaçırmamak için, kulağını yaklaştırdı:

"Geldim Şevketlüm, emredin!"

Yavuz'un sesi fısıltılıydı. Kesik kesik konuşuyor, kelimeler arasında duraklayıp bocalıyordu.

"Hasan Can," dedi, "Sözünle amel itmedük, emma kendümüzü helâk ittük!"

Bir süre sustu. Hafifçe gözlerini aralayarak can dostuna dikkatle baktı. Dudaklarında inceden, yalpalı bir gülüş belirdi:

"Hasan Can, söyle, bu ne hâldür?"

Hasan Can, şimdiye kadar padişahından hiçbir şey saklamamıştı. Her zaman açıkça düşüncelerini söylemiş, zaten bu yüzden padişahın sevgi ve saygısını kazanmıştı.

Şimdi ilk defa düşündüğünü, doğru bildiğini söylemek gelmiyordu içinden. Ama oyalanmaya da alışık değildi. İnanmadığı şeyleri söyleyemezdi.

Tereddüdü uzadı. Sessizlik büyüyerek otağa çöktü.

"Ne hâldir?" diye tekrarladı Yavuz, *"Bizim şu hâlimiz ne hâldur Hasan Can?"*

Hıçkırıklar genzine tıkanmıştı Hasan Can'ın. Hıçkırıklarını tutuyor, ama gözyaşlarını tutamıyordu. Daha fazla susamazdı. Padişah, cevabın doğrusunu bekliyordu. Doğrusunu söylemeliydi:

"Hünkârım! Cenab-ı Hakka teveccüh edip Allah'la beraber olacak zamandır!"

Yavuz irkildi. Yatağa düştüğü andan beri ilk defa yavuzlaştı. Diri bir sesle, âdeta kükredi:

"Bizi bunca zamandan berü kiminle bilir idun? Cenab-ı Hakk'a teveccühümüzde kusur mu fehmi ittun ki böyle dersun?"

Hasan Can, bir ümit ve üzüntü deminde bocalayarak cevap verdi:

"Hâşâ ki bir zaman zikr-i Rahmân'dan gufûl müşahede itmiş olam. Lâkin bu zaman gayri zamana benzemediği cihetten ihtiyaten cesaret eyledum."

Yavuz'un son kükremesiydi. Hasan Can, *"Allah'la beraber olacak zamandır."* deyince dayanamamış, ayaklanan isyanını kükreterek dindirmişti: Her zaman Allah'la beraber olduğunu haykırmaya ihtiyacı duymuş, bunun için dirilmişti. Şimdi bitkindi.

"Sure-i Yâsin tilâvet et." demesini Hasan Can, zar zor duydu. Sesine nefesine hırıltılar karışıyordu. Bazen de nefessiz kalıyor, Hasan Can'ı ürkütüyordu.

Yâsin Suresini okumaya başladı.

Padişah, sessizce Hasan Can'ı takip ediyor, dudakları kımıl kımıl, onunla birlikte okuyordu.

Bütün sureyi bir kere bitirdiler. Hasan Can tekrar baştan aldı. Yine birlikte *"Selâmün kavle min Rabbirrahim"* ayetine geldiler. Hasan Can'ın gözleri padişahın gözlerindeydi. Derin bir soluk aldığını, bir süre bırakmamak istercesine içinde tuttuktan sonra, hırıltıyla bıraktığını ve hareketsiz kaldığını gördü.

Osmanlıların ilk halifesi, dünya hayatından terhis olmuştu...

Vakit gece yarısını geçkinceydi...

Milâdî takvimler 21 Eylül'den 22 Eylül'e devriliyordu.

Ve bir cihangir daha hayata veda ediyordu.

Kanuni'nin sütkardeşi ve ruh terbiyecisi: Yahya Efendi

Yabancıların Muhteşem unvanına lâyık bulduğu Kanuni Sultan Süleyman'ın İstanbul'u ...

Koca kavuklu, güler yüzlü, halim-selim bir Hocaefendi, atının üstünde rahvan adım Beşiktaş'taki tekkesine gitmektedir...

Nereden çıktığı belli olmayan bir papaz, atının yularına yapışıp durdurur Şeyh Efendi'yi...

Bir yandan da, *"Bu da adalet mi yani?"* diye bas bas bağırır...

Hoca dermandan kesilir sanki, atının üstünde sallanır:

"Aman yavaş söyle, sakın ol." demeye kalmadan, Papaz bağırarak konuşmasını sürdürür:

"Doğru düzgün defter bile tutulmuyor, ölülerimizden dahi haraç isteniyor. Sen ne biçim padişah hocasıydın bre koca kavuklu?"

Hoca kendini toparlayıp sorar:

"Nedir, ne oldu?"

"Daha ne olsun, 'süt karındaşım' dediğin padişah adaletsizlik etmekte, mallarımız elimizden alınıyor, doğmamış sabiye vergi konuyor."

Hoca yerin dibine geçmiştir:

"Hele sal hayvanı gideyim Padişah'a. Bilerek haksızlık yapacak biri değildir. Öğrenip sana işin aslını-faslını anlatayım. Varsa bir haksızlık düzeltilir."

Papaz, ağlayarak yuları bırakır. Kaybolur gözden...

Hoca atının başını aksi istikamete çevirip doğruca saraya gider. Huzura çıkar.

Hâlim-selimdir, ama yeri geldiğinde Kanuni gibi bir Padişah-ı Cihan'a *"Beri bakasın bre sütkardeş!"* diye hitap edip çıkışacak kadar da yüreklidir.

Kanuni, sütkardeşini karşısında derli ve öfkeli bulunca, işkil lenir. Yine vardır milletin bir derdi, yine Hoca'yı çıldırtacak bir şeyler olmuştur şehir-i Sitanbul'da...

"Hele süt karındaş, bu celâl da nedir, neye kızmaktasın?" diye sorar çekine çekine.

Çekindir, çünkü sözünü sakınmadığını bilir.

"Yazıklar olsun." diye girer Hocaefendi söze, *"Böyle kanunsuz, töresiz elde edilen malın helâllığı olur mu? Sen ne yapıyorsun böyle?"*

Her şeyden habersiz olan Kanuni, sorar:

"Ne yapıyormuşuz?"

"Yediğini-içtiğini, sarayını, saltanatını kendine haram ettiğinin farkında değil misin?"

"Allahını seversen Efendi, azarlamak istiyorsa canın azarla, ama bari günahımızı söyle."

"Daha ne olsun? Rum ahalinin gelmişini geçmişini soyarmışsın. Doğmamışıyla ölmüşüne bile vergi koyarmışsın. Bu nasıl adalettir diye soran bir papazın elinden az önce zor kurtuldum."

Kanuni Sultan Süleyman, üzgün, üzgün sallar başını:

"Hocam; halimi Allah biliyor ki, bu anlattıklarından zerre kadar haberim yok! İşi alt kadrolar hallediyor."

"Onlardan kim mesuldür?"

"Amirleri elbet."

"Ya amirlerinden kim mesuldür?"

"Eh onların da daha yüksek amirleri var, onlar mesul."

"Böylece nereye kadar gidiyor bu mesuliyet?"

"Bana kadar geliyor elbet."

"Eeee?.. Benim demem de o deme değil midir? Memurlarının yularını gevşetirsen sırtına öyle uhrevi sorumluluklar yüklerler ki, cennet yüzü göremezsin."

"Valla bilmiyordum."

"Bir hükümdarın memleketinde olup bitenleri bilmemesi, bilip düzeltmemesi kadar büyük bir günahdır! Buna gaflet derler. Saltanatıta gaflet olmaz. Allahü Teâlâ'nın huzuruna çıktığında ne cevap vereceksin? Korkarım yakarı kâfirlerin eline verecekler. Unutma, seni ahirette tacın, tahtın değil, ancak adaletin kurtarır!"

Bu pervasız hocanın adı Yahya Beşiktaşî'dir.

İstanbul Boğazi'nin dört mânevi bekçisinden biri olduğuna inanılan Şeyh Yahya Efendi ...

Üsküdar'da Aziz Mahmud Hüdayi, Beykoz'da Yuşa Aleyhis-selam, Sarıyer'de Telli Baba ve Beşiktaş'ta Yahya Efendi ...

Kanuni Sultan Süleyman'ın sütkardeşi ...

İkisi de aynı yıl Trabzon'da dünyaya gelirler (1495).

Şehzadenin (geleceğin Kanuni Sultan Süleyman'ı) annesi Ayşe Hafsa Sultan'ın sütü yetmeyince de, Trabzon Kadısı Ömer Efendi ile Afife Hanım'ın, aşağı-yukarı aynı günlerde fani âleme gözlerini açan oğlu Yahya'nın annesini sütanne tutarlar.

Annesi bir Yahya'yı doyurur, bir Şehzade'yi ...

Çocukları birbirinden ayırmaz, ikisine de "oğulcuğum" diye seslenir, bağrına basar, öz annesinden fazla emek verir Süleyman'ına.

Hâsılı birlikte oynarlar, birlikte büyürler.

Derken, vakti saati gelince, Şehzade Süleyman, atalarının tahtına çıkıp Osmanlı'ya padişah olur...

Yahya Efendi de astronomi ve matematik dâhil devrin din ve fen ilimleriyle donandıktan sonra, Osmanlı'nın zirve medreselerinden olan Fatih Medresesine atanır. Üstelik Kadızâde gibi bir zirveden devralır görevi...

Ancak gönlü başka makamlardadır. Bir gönül sultanının dergâhına girip hizmet etmek için yanar. Nihayet yıllar sonra kavuşur aradığına: Zembilli Ali Cemali Efendi'nin feyizli sohbetlerine katılma imkânı bulur...

Nihayet Beşiktaş'ta bir tekke kurup Rum'du, Ermeni'ydi bakmadan gelen herkesi irşada başlar.

Gül yüzlü, güler yüzlüdür. Sevecen bakar, asla kızmaz, gönül kırmaz...

O zamanın Beşiktaş'ı bir balıkçı köyü. Özellikle balıkçılar doluşur dergâhına. Yahya Efendi balıkçıya da değer verir, kayıkçıya da. Çoluk çocuğu bile muhatap alır kendine. Hiç kimseye, *seninle uğraşamam* demez, uğraşır.

Dünyalığa önem vermez, ama Osmanlı eğitim politikasının bir gereği olarak müderrislikten iyi para kazanır. Bir ailenin üç akçeye geçindiği günlerde, eline 50 akçe geçer. Kuruş bile israf etmez. Biriktirir, biriktirir ve günü gelince Beşiktaş'ta bir arazi satın alıp, yukarıda bahsi geçen tekkesini kurar.

Sert poyrazın uğultusuna, dalgaların sesine Kur'an karışır. Geceler boyu çekilen zikrin boğaza yayılan ahengi balıkçılara eşlik eder.

Yahya Efendi tekkesine aç gelen tok, yorgun gelen dinlenmiş, kızgın gelen yumuşamış, hasta gelen sağlıklı çıkar.

O sadece ünlü bir gönül sultanı, bir din âlimi değil, aynı zamanda iyi bir hatip, güçlü bir şair, üstelik çok iyi bir tabiptir

(doktor). Astronomi ilminin yanında matematiği, geometriyi de bilir.

Hakkında menkıbeler anlatılır, kerametleri dilden dile söylenir...

Arada fırsat buldukça, ya da çağrıldıkça padişahla görüşüp yüreğine ince ayar verir. Lisanıyla, *"Mağrur olma Padişah'ım, senden büyük Allah var"* demez, ama lisan-ı haliyle demek ister.

Hemen sahilde olması, balıkçıların uğrak yeri haline getirir tekkeyi. Maişet derdinden vakit bulanlar, ya da ruhu daralanlar tekkeye koşar. Onun ruhaniyeti tarafından korunduklarına inanır, ne zaman Karadeniz'de azgın bir fırtınaya tutulsalar, *"Yahya Efendi Dergâhına şöyle şöyle yapacağım!"* diye adaklar adarlar...

Yahya Efendi, her ne kadar *"Sağlık ve selamet Allah'tandır."* dese de, kimse adağından vazgeçmez.

Apostol'un adağı

Apostol isimli Rum balıkçı, günün birinde amansız bir fırtınaya tutulunca tekkeye kendi gönlünce bir adak adar:

"İşit beni Meryem'in oğlu! Şu azgın dalgalardan kurtulursam, Yahya Efendi Dergâhı'na en pahalısından bir fıçı şarap götüreceğim..."

O telâş ve korku arasında Müslümanların şarap içmediklerini unutmuş gitmiştir.

Fırtınadan kurtulur. Beşiktaş sahiline, Yahya Efendi Dergâhı'nın önüne çeker sandalını. Hâlâ şoktadır. Hâlâ hatırlayamaz dergâha içkinin damlasının girmemesi gerektiğini.

Götürür fıçıyı, indirir dergâhın ortasına...

İndirmesiyle akli başına gelir:

"Hay benim aklıma! Yahu erenler, öyle bir pislik yaptım ki, üzerinden kıyamete kadar kutsal sular aksa yine de temizleyemez!"

Müritlerin gözü fıçıdadır.

“Ne var bunun içinde Apostol Efendi?”

Apostol'un yüzü kıpkırmızı olmuştur. Ama cevap da vermek lâzımdır:

“En iyisi erenler, ne siz sorun içindekini ne ben söyleyeyim. Halt ettim. İzin verin gerisin geri götürüyüm.”

Müritler fıçının içindekini ille görmek isterler, Apostol göstermek istemez. Başlar aralarında bir çekişme. Sesler hafiften yükselir. Derken, Yahya Efendi dudaklarında muzip bir tebesüm olduğu halde gözüdür hücresinin kapısında:

“Hoş geldin ey âşık” (Yahya Efendi, herkese “âşık” diye hitap etmektedir).

Apostol'da şafak atmıştır.

“Vire Apostol, bu kadar da gaflat olmaz bre kuzum.” diye kendi kendini azarlarken, Hoca basar emri:

“Hadi getirdiğinin tıpasını açiver de hararet giderelim.”

Apostol şaşa kalır. Ciddi mi söylüyor Hoca, şaka mı yapıyor, anlayamaz.

“Yok Efendi Hazretleri, ben daha sonra münasip bir şey getiririm.”

“Olmaz âşık, olmaz! Dergâha gelen geri gitmez. Hele açiver tıpayı.”

“Açmayalım be Hocam.”

“Aç aç!.. Bak herkes merak etmekte, insanı merakta komak olmaz. Açiver gitsin.”

“Hocam bildiğin gibi değil.”

Hoca hâlâ muzip muzip gülmektedir:

“Ya benim bildiğim gibidir de, senin bildiğin gibi değilse?”

Apostol bir fıçıya bakar, bir Yahya Efendi'ye, bir talebelere, oradan misafirlere...

Son bir tereddüt daha geçirir...

Anlaşılmaz bir şeyler geveler...

Nihayet, *"Günah benden gitti"* diyerek şarap fıçısının tıpasını çıkarır.

Bir miktar nar şurubu akar döşemeye...

Dergâhın içini nar kokusu sarar...

Balıkçı Apostol büyülenmiş gibi kala kalır olduğu yerde.

Neden sonra Yahya Efendi'nin emriyle toparlanır:

"Yaptın bir hayır bre âşık, bari tam yap! Şuracıktan tası al da getirdiğin nefis nar şurubunu canlara dağıt, sevaptır."

Apostol duvardaki raftan bir tas alır. Elleri ayakları titremekte, adımları birbirine dolaşmaktadır.

Olup bitene akıl erdirmeye çalışır, ama aklın ötesinde bir şeyler olduğunun da farkındadır.

Dayanamaz sonunda, Yahya Efendi'nin ayaklarının önüne düşer.

"Ey gönüller sultanı!" der, *"Vallahi senin dinin haktır!"*

Oracıkta Müslüman olur.

Balaban

Öğle sonrası, çocuk yaşta bir Rum çoban soluk soluğa dergâhın bahçesine girer...

Kan-ter içindedir:

"Koyunlarım..." diye ağlar, *"Koyunlarım bu tarafa kaçtı!"*

Talebeler ararlar, tararlar, ama bulamazlar.

Çocuk bir köşeye büzülüp hıçkırmaya başlar:

"Ah koyunlarım, vah koyunlarım!"

Tam bu sırada Yahya Efendi görünür.

"Bu delikanlı yorulmuş." der, "Sanırım acıkmıştır da. Koşun etmek, yağ, bal getirin!"

Rum çoban kurulan sofraya ürkek ürkek oturur...

Yahya Efendi de yanına çöker.

"İşte sana tereyağı, bal, taze nan (ekmek),

Dilersen yağa ban, dilersen bala ban!"

Çoban, Şeyh Efendi'nin yüzüne baka kalır...

Söylemediği halde adının *"Balaban"* olduğunu nasıl anlamıştır.

Bir taraftan da bu şiirli ikram, çok hoşuna gider. Derken, derişler küçük çobana koyunlarının bulunduğunu müjdelerler. Çoban minnetle sarılır Yahya Efendi'nin ellerine. Bir de ricada bulunur:

"Babamla birlikte biz de tekkeye gelsek, izniniz olur mu?"

"Elbette" der Yahya Efendi, "Kapımız herkese sonuna kadar açıktır. Bu kapıdan girmek için insan olma dışında bir şartımız yoktur. Buyurun beklerim."

Sonraki yıllarda Balaban'la babası, tekkenin müdavimleri arasına katılırlar.

Hızır meclisinde

Yahya Efendi'nin Hızır Aleyhisselam'la dostluğu vardır. Zaman zaman bir araya gelip sohbet ederler...

Kanuni Sultan Süleyman sütkardeşinin bu halini nereden duyarsa duyar, yalvar-yakar olur:

"Karındaşım diyorsan, beni de Hızır meclisine alasun!"

Yahya Efendi, *"nasip"* der, geçirir.

Ama bir gün...

O gün Padişah'la birlikte tebdil-i kıyafet edip (kıyafet değiş-tirip) gezintiye çıkarlar. Sıradan bir yolcu kayığına biner, Boğaz havası almak için denize açılırlar.

Aynı tekneye, Salı Pazarı'ndan boylu poslu, temiz giyimli, güzel bir delikanlı biner. Yanlarına oturur. Yahya Efendi ile muhabbete başlar.

Kanuni dalgındır. Muhtemelen yolunda gitmeyen devlet işlerini nasıl yoluna koyacağını düşünmektedir. Bir taraftan da elini suya sokup çıkarmakta, dalgalarla oynamaktadır.

Ne yapsın? Şehzade olmaktan çocuk olmaya fırsat bulamış, çocukluğunu yaşayamamıştır...

Eh, çocukluğunu yaşayamayanların bir yerleri hep çocuk kalır, fırsat buldukça da kendini dışa vurur.

Fakat aksilik bu ya, kıymetli yüzüğü parmağından çıkıp derinlerde kaybolur gider...

Hürrem Sultan'ın hediyesidir ve padişahın nazarında çok değerlidir.

Ama artık yapacak bir şey yoktur. Yüzük gitti gider.

Sandaldakilere belli etmemeye çalışır, ancak çok üzölmüştür.

Kayık Kuruçeşme iskelesine yaklaşırken, sonradan kayığa binen delikanlı birden elini suya daldırıp çıkarır. Avucunu açarak padişaha uzatır. Avucunda Padişah'ın denize düşürdüğü kıymetli yüzük vardır.

Kanuni şaşkın şaşkın ıslak yüzüğe bakarken, delikanlı bir hamlede sahile çıkıp gözden kaybolur.

Padişah: *"Denize düşürdüğümü zannettiğim yüzüğü meğer sandalın içine düşürmüşüm."* diye düşünür. *"Sağolsun delikanlı bulup verdi. Biraz bekleseydi okkalıca bir bahşış alırdı."*

Düşüncelerinin tam burasına Yahya Efendi'nin sesi düştü:

"Merak etme, senin kıymet verdiklerine o kıymet vermez."

"Altına herkes kıymet verir Hoca."

"Varlığı bakide arayanlar hariç."

"Ne demek istedin şimdi?"

"Boşver süt karındaşım, maksadın hâsıl oldu ya ona bak."

Kanuni, hocanın ne demek istediğini anlayamaz:

"Hangi maksadım hâsıl olmuş bakalım?"

"Hızır Aleyhisselâmla sohbet etmek istemiyor muydun?"

"İstiyordum, hâlâ da istiyorum. Ne zaman görüştüreceksin onunla beni?"

"Görüştün ya işte."

"Ne demek bu?"

"Yahu, bir saattir yanımızdaydı."

Kanuni kafasını toplamaya çalışırken Yahya Efendi'ye baktı:

"Bana yüzüğümü veren o delikanlı mı yoksa?"

"Beli."

"Eyvah!"

"Hayıflanma süt karındaşım, nasip dedik ya."

"Nemelâzım" diyen hoca

Bir gün Kanuni, nedense devletin geleceğinden endişeye düşer...

Hazine sağlam, ordu güçlü, sosyal kurumlar yaygın, devletin zirvesi dirayetlidir, ama içinde yine de bir kuşku vardır...

"Devletim bir gün zevale uğrar mı?"

İşin içinden çıkamayınca, sütkardeşi muhteşem âlim Yahya Efendi'ye sormaya karar verir...

Oturur, Beşiktaş'taki dergâhında yaşayan Yahya Efendi'ye, *"Süt karındaşım, sen bazı İlâhi sırlara vakıfsın, acaba devletimizin encamı n'ola? Günün birinde zeval bulur da yıkılır mı? Bu kadar kuvvetli bir devlet yıkılırsa neden yıkılır?"* mealinde bir mektup yazar...

Yahya Efendi tek kelime karalar aynı kâğıdın altına:

"Nemelâzım!"

Kelimenin altını kalın kalın çizer...

Kanuni, gelen cevabı okur, başını sallar, hafiften gülümser ve fetvaları sakladığı çekmeceye koyar (bu çekmeceyle birlikte görmölmek istediğini hatırlayacaksınız.)

Aradan yıllar geçer...

Kanuni Hakk'a yürür, yerine oğlu II. Selim tahta geçer.

Devlet işlerinden bunaldığı günlerden birinde, *"Babam bu işleri nasıl yürütürdü?"* diye düşünüp çekmeceyi açar.

Sayısız fetvanın içinde süt amcası Yahya Efendi'nin cevabını da bulur.

Hiçbir şey anlayamaz.

Babası ciddi bir soru sormuş, endişelerini dile getirmiş, ama Hoca tek kelimeyle geçiştirmiştir: *"Nemelâzım..."*

Cevabını *"bana ne"* anlamına alır ve çok üzölür.

Sonunda dayanamaz, kâğıdı cebine koyup dergâha gider, Şeyh Efendi ile görüşür. Kırgın ve kızgındır. Saklamaya çalışsa da kızgınlığı yüzüne yansımıştır.

Yahya Efendi bir ara sorar:

"Hayırdır Hünkârım, sizi sıkıntıda görüyorum, sebebi n'ola?"

Sultan Selim, başlangıçta asıl geliş sebebini söylemek istemez:

"Devlet işleri amca, zaman zaman nefesimi kesiyor. 'Babam bu işleri nasıl hallederdi?' diye düşünmekten beynim yanıyor bazen."

"Baban," derken tavana bakar Yahya Efendi, dalgın dalgın; *"Baban devlet yükünü tek başına taşımazdı. Yanında âlimleri, danışmanları vardı. Yüğü paylaştırırdı. Yüz gözle görür, elli kafayla düşünürdü. Meşveret bu demektir Hünkârım."*

"Biz de danışıyoruz, amca."

"Ama onun danışmanları hakikatliydi, çevresinde kendisi gibi hakikatli insanlar vardı."

"Ne yani, benimkiler hakikatsiz mi?"

"Bilmem. Devlet işlerinden bu kadar bunaldığına göre..."

Sultan Selim kızardığını göstermemek için başını indirir. Ancak duyulabilen bir sesle mırıldanır:

"Sizi özlemişiz amca..."

"Biz de sizi özledik Hünkârım."

"Hünkâr demeseniz de çocukluğumdaki gibi 'Selimim' deseniz daha memnun olurum."

"Yok, Hünkârım; her şeyin bir zamanı olur, çocukluğunda 'Selimim' 'deme zamanıydı, şimdiki zaman ise 'Hünkârım' deme zamanıdır. Baksana arayı adamakıllı açtın, nice dir hal-hatır sormaz oldun."

Sultan Selim sarsılır:

"Devlet işleri amca, aman-zaman bırakmıyor insanda. Padişahlık meğerki ateşten gömlekmiş. Keşke karundaşlaruma bıraksaydım."

"Keşke diyeceğine, keşke dememenin icaplarını yap."

"Nasıl olacak bu?"

"Pişman olacağın şeyleri işlemeyerek... Yani ince eleyip sık dokuyarak... Yoksa hayatını 'keşke'ler kemirir."

"Çok haklısın amca. Bazen bunalıyorum. Dergâhta derviş olmak ne güzel..."

"Öyle de dervişliğin hakkını vermek padişahlığın hakkını vermekten daha zordur. Derviş dervişliğini, padişah da padişahlığını bilecek. Bilmezse, memleketi fitne götürür."

"Yine de dergâh havası iyi geldi."

"Bilirim, iyi gelir. Gönlünde kurarsan dergâhını, her daim için ferah olur. Tabii mizanını da gönlünde kurmalısın."

"Ne demek bu?"

"Yani, dünyada her yaptığından ahirette hesaba çekileceğini bir an bile unutmamalısn. Hesaba çekilmeden önce kendi mahşerini vicdanında kur, kendini zaman zaman sigaya çek, yargıla, kendinle hesaplaş. Ancak o zaman huzur bulursun."

Ardından bir soru sorar:

"Ne haldesin bakalım, padişahlık nasıl gidiyor?"

Selim yakınmak için zaten fırsat kollamaktadır:

"Zor be amca, çok zorlanıyorum. Kimseyi de memnun edemiyorum."

"Zor ya." diye gülümser Yahya Efendi, "Onca insanı memnun etmek zordur. Biri sevinir, öbürü küser. En iyisi Bir'ini memnun etmek..."

"Anlamadım. Bir'inin memnuniyetiyle olacak şey mi bu?"

"Olur" derken yine gülümser Yahya Efendi, "Sen Allah'ı memnun et, gerisini O memnun eder, çünkü diğerlerinin memnuniyeti ondan gelir."

Sultan Selim gözlerini yere indirir. Hikmetten ne kadar uzak kaldığını düşünür.

O düşünürken, hoca birden sorar:

"Babana yazdığım notu çözememişsin galiba?"

Sultan II. Selim şaşkın şaşkın hocanın yüzüne bakar kalır. Mektubu hatırlamış, kızgınlığına geri dönmüştür.

"Çözemeyecek bir şey yok. Her şey çok açık... Rahmetli ile alay etmişsiniz."

"Alay mı, biz birbirimizle çok şakalaştık, ama hiç alay etmedik, birbirimizi asla küçümsemedik: Ne çocukluğumuzda, ne de yetişkin çağımızda."

Sultan Selim, mektubu cebinden çıkarır ve Yahya Efendi'ye uzatır:

"O zaman bu nedir?"

Yahya Efendi mektuba bir göz atar:

“Babanın sorduğu soru ile cevabımdır.”

Padişah artık kızgınlığını ve bezginliğini saklayamaz. Sesini yükseltir:

“Cennetmekân Sultan Süleyman Han, kırk yılın başı size endişelerini sordu, doğru düzgün cevap vereceğinize ‘nemelâzım’ deyu geçıştirdiniz. Doğrusu bu cevabı size hiç yakıştıramadım. Kim bilir rahmetli pederumuz ne kadar üzülmüştür.”

“Üzülmedi” der, Yahya Efendi muzip muzip gülererek; “Tam tersi, çok sevindi ve bana da teşekkürle geldi, oturduk uzun uzun sohbet ettük o gece.”

“Nasıl yani?”

“Bakın Hünkârım, uzun söz cahile, kısa kelâm âlime aittir. Verdiğim tek kelimelik cevapta da, kitap dolusu hikmet gizlidir.”

“Neymiş ki hikmeti, ‘nemelâzım’ demişsin işte.”

“O kadar basit değil. Baban bana sordu: ‘Böyle mamur, müreffeh, güçlü bir devlet bir gün yıkılır mı, yıkılırsa neden yıkılır?’ diye...”

“Bunu biliyoruz, ama siz ‘bana ne’ deyu alay ittunuz.”

“Bana ne demedum, nemelâzım dedum. Tek kelimeye hakikatin ruhunu gömdüm.”

Bir iç çekişten sonra konuşmasına devam eder:

“Baban o sözün ne demeye geldiğini anladı Hünkârım, ama sen anlamamışsın besbelli.”

“Ne demeye gelirmiş ki, ‘bana ne, beni alâkadar etmez’ demeye gelir.”

“Değil süt karındaşımın oğlu, değil! ‘Eğer zulüm yayılır, fukaralar feryada başlarsa ve şahısların menfaati devlet menfaatinin üstüne çıkarsa... Bunu görüp işiten idareciler, ‘Aman canım, nemelâzım’ diye keyiflerine bakarsa, bil ki yıkılış yakındır!’ demeye gelir.”

Ve iki iç çekiş arasına ebedi bir gerçeği fısıldar:

"Sen bana babandan yadigârsın, sakın ola ki, kelimeleri okunuş biçimlerine hapsedme, ruhlarını keşfetmeye çalış. Ancak o zaman baban gibi hakikatli bir padişah olursun."

Sultan Selim anlayacağını anlamıştır, özür diler:

"Kusura bakma amca, yanlış anlamışım."

Sıkıntısı dağılmış, yüzüne neşe gelmiştir.

"Yeğen ile amca arasında kusur olmaz, padişahlar da kolay kolay özür dilemez, çünkü özür dilemeyi gerektirecek bir şey yapmaya ihtimam (özen) gösterirler."

"Yine aldık dersimizi, amca..."

"Estafurullah, devrinin en büyük hükümdarına ders vermek kim biz kim."

Ardından da öğüdünü verir.

"Nemelâzım deme sakın, diyenlere de müsamaha gösterme."

İş tatlıya bağlanmıştır...

Akşam namazından sonra yine baş başa verir, konuşurlar...

Vakit ilerler. Bir ara Hoca:

"Söyle bakalım, abdestin var mı?" diye sorar.

"Var, namazı az önce eda ettik ya..."

Yahya Efendi, şefkat dolu bir tebessüm eşliğinde konuşur:

"Hayır, Sultanım; öyle abdest değil, benim sorduğum tövbe abdestidir. Şimdi seninle tövbe edeceğiz ve bundan böyle birbirimize eksiklerimizi söyleyeceğiz, tamam mı?"

Artık daha sık görüşürler.

* * *

Yahya Efendi aynı zamanda iyi bir şairdi. Şiirlerini *"Müderis"* mahlasıyla yazardı.

Bir bayram gecesi vefat etti. Cenaze namazı bayram namazını müteakip kılındı ve dergâhının bahçesine defnedildi.

Sultan II. Selim, süt amcasına şahane bir türbe yaptırdı.

Yahya Efendi'den bir şiir

*"Sabahleyin iki ganem (koyun),
Menzile mihmân (misâfir) geldi...
Her görenler dediler,
Tekkeye kurbân geldi.*

* * *

*Yolda çokdur çalıcı,
Onları, çaylak gibi,
Her aç olan ona der;
Derdime dermân geldi."*

* * *

*"Bir koyundan küçüktür,
İki koyunu pençeler,
Çekip orada yutar,
Der: "Bize ihsân geldi."*

* * *

*"Ey Müderris ola gör,
Râ'i (çoban) bugün bunlara sen!
Enbiyâ zümresi hep,
Âleme çoban geldi."*

Zamanını aşan âlim: Ebussuud Efendi

Bir devir düşünün ...

Öyle bir devir düşünün ki, padişahı, mimarı, kaptan-ı deryası, şairi, gezgini, tarihçisi, tarihin en büyük isimlerinden oluşsun...

Söz konusu etmek istediğim devrin Mimarbaşı Koca Sinan, Kaptan-ı deryası Barbaros Hayreddin Paşa, şairi Baki, gezgin denizcisi Pîri Reis, tarihçisi Hoca Sadüddin Efendi'dir...

Tahtta ise, tahta baht katıp çağlara şan veren bir padişah oturmaktadır: Kanunî Sultan Süleyman.

Elbette bu kadar cevher insanın kaynaştığı bir devre, şeyhülîslam olarak Ebussuud Efendi fevkalâde yakışıyor...

Çünkü o da çağlar üstü, asırlar ötesi bir isim, bir zirve, bir cevher insandır.

Gelin tarihi geriye doğru saralım...

Tarih 7 Eylül 1566...

Yer Süleymaniye Camii. Muhteşem mâbedin ibadete açılışının üzerinden henüz bir ay bile geçmemişken, Süleymaniye Camii'nin bânisi Kanunî Sultan Süleyman avludaki musalla taşına uzatılmıştır...

Cenaze namazını Şeyhülİslam Ebussuud Efendi kıldıracaktır. Saf bağlanır. İmam yüksek sesle niyet eder: “*Er kişi niyyetine!*”

Cihana hükmeden Kanunî Sultan Süleyman'ın hükümdarlığı oracıkta son bulmuştur!

Namaz ve dualar biter. Haklar, hıçkırıklar arasında helâl edilir. Ve cenaze şimdiki türbesinin bulunduğu yerde açılan mezara konur...

Tam perdeler kapatılmak üzereyken, mezar başına nefes nefese gelen bir saraylı, *desturla* mezara atlayıp getirdiği çekmeceyi özenle mezara yerleştirmeye çalışır.

Böyle şey şimdiye kadar ne görülmüş, ne duyulmuştur...

Müslüman mezarına eşya koymak caiz değildir...

Ebussuud Efendi hemen müdahale eder:

“*Geri dur bre, ne yapıyorsun?*”

Saraylı, sımsıkı tuttuğu çekmeceye bakarak konuşur:

“*Vasiyeti yerine getiriyorum.*”

“*Ne vasiyeti?*”

“*Padişah vasiyeti... Öldüğünde kabrine koymam şartıyla bu çekmeceyi bana emanet etmişti. Filanla falan da şahittir...*”

Gösterdiği şahitler de bunu doğrularlar, ancak Ebussud Efendi'yi ikna edemezler:

“*Olmaz öyle şey, caiz değil!*” diye diretir.

Çekmeceyi adamın elinden almak için uzanır. Adam da vermek istemeyince hafiften bir çekiştirme yaşanır. O arada çekmecenin kapağı açılır. Bir sürü kâğıt saçılır etrafa. Ebussuud Efendi kâğıtlardan birini alıp okuyunca, kıpkırmızı kesilir, Sultan Süleyman'ın mezarına bakarak şöyle mırıldanır:

“*Ah Süleyman! Sen kendini kurtardın. Bakalım Ebussuud ne yapacak?*”

Çekmecenin içinde, Sultan Süleyman'ın sağlığında yaptığı icraatlara Ebussuud Efendi'nin verdiği uygunluk fetvaları vardır. Padişah, bütün yaptıklarını *fetvaya* bağlamış, böylece kendini bir bakıma *garantiye* almıştır, ama fetvayı veren Şeyhülİslam Ebussuud Efendi ne yapacaktır?

Bu yüzden kahırlanır.

Ebussuud Efendi, Mustafa İmâdi'nin oğluyla Ali Kuşçu'nun kızının evliliğinden dünyaya geldi.

Babası Şeyh Yavsi'dir ki, özellikle Sultan II. Bayezid Han ona çok hürmet ederdi.

Mevlâna Seyyidi Karamânî'den ders aldı. Akşemseddin'in halifelerinden İbrahim Tennûri'nin sohbetlerinde pişip olgunlaştı.

Meşhur İbn-i Kemâl, Ebussuud Efendi'deki dehâ parıltısını gören ilk insandır. Onu genç yaşta, bu yüzden İshâkpaşa Medreselerine müderris (profesör) yaptı. Sonra Bursa ve İstanbul kâdılığına getirdi. Ardından kadıasker (kazasker = askeri hâkim) oldu. Kânunî ile Macaristan seferine katıldı. Budin fethi sonrasında ilk hutbeyi okudu. Süleymaniye Camii'nin temelini ilk taşı o koydu. 30 yıl müddetle de Osmanlı'ya *şeyhül İslamlık* yaptı.

Adam kıtlığında bu adam gibi adamı biraz daha yakından tanımak lâzım... Adam gibi adam olmanın sırrını yakalamak için başka çaremiz de yok.

Ebussuud Efendi güler yüzlü, tatlı sözlüydü. Çok düşünür, az konuşurdu. Son derece sâde giyinirdi. Cömertti, elindekiyi paylaşmayı severdi. Konuşurken sözlerini yerli yerinde şakalarla süsler, bu yüzden çocuklar ona bayılırdı. O da çocukları pek sever, onlarla yakından ilgilenirdi. Sıradan insanları bile ciddiye alır, basit sualleri bile geçiştirmez, muhatabı anlayıncaya kadar da izah ederdi.

23 Ağustos 1574'de vefat etti...

Kabri Eyüp Meydanı'nda adıyla anılan Dar-ül Hadis'in bahçesindedir.

Kanuni, Ebussuud ve Ayasofya Vakfı

Anlatacağım olay daha enteresan, ama önce biraz ayrıntı vermek gerekiyor...

Osmanlı (ve tabii ki İslam) hukukuna göre, vakıf malların kira bedelleri, her sene yeniden ayarlanırdı (ecr-i misil) ...

Teklif edilen kirayı dükkân sahibi kabul etmezse dükkânı boşaltırdı.

Bahsedeceğim olay da işte bu konuda çıktı ...

Ayasofya Vakıfları'na ait dükkânların kira bedelleri, bu usule uygun olarak, Vakıf İdaresi tarafından bir miktar yükseltilmişti...

Kiracılar itiraz edip mütevelliler kanalıyla Kanuni Sultan Süleyman'a müracaat ettiler:

"Malum: Vakıflar son derece zengindir." dediler, "Dükkânların mevcut geliri giderlerine fazlasıyla yetmektedir, bu durumda kira bedellerinin arttırılmasına gerek yoktur. Sonuçta biz de Müslüman ve muhtaç insanlarız, aile geçindiriyoruz. Emredin zammı geri alınlar."

Kanuni, merhameti öfkesine galip bir padişahı. İnsanların mağdur olmasına da hiç dayanamazdı. Müteveli heyeti dinledikten sonra, kira bedellerinin bu senelik yükseltilmemesi için ferman verdi.

Müteveli heyet, Padişah fermanını, sevinç içinde Şeyhülİslam Ebussuud Efendi'ye götürdüler. Zira gereğinin yapılması kaydıyla fermanı kadılara gönderme görevi ona aitti.

Ebussuud Efendi, fermanı okur okumaz itiraz etti.

"Bunu tamim etmezem!"

Şaşkın şaşkın yüzüne baka kalan heyete durumu şöyle açıkladı:

"Padişah fermanıyla kira tespiti yapılamaz. Zira padişahın emriyle nâ-meşrû' (yanlış) olan şey, meşrû' (doğru) olmaz; haram olan nesne, ferman ile helâl olmak ihtimali yoktur. Bu hususlarda emr-i şer'-i şerif (dinin emri) budur. Şer'i hükümlere vâkıf iken onları ketmetmek (saklamak), Kur'an'daki bir âyetin tehdidine maruz kalmaktır."

Âyeti okudu. Şerh etti...

Heyet meşihat kapısından eli boş döndü.

Ama hükmü hazmetmediler: Ne demek yani, padişahın iradesi karşısında irade beyanına kimin hakkı vardı?

Böyle şey nasıl olabilirdi?

Durumu Padişah'a arz ettiler.

Kanuni Sultan Süleyman boynunu büktü: *"Şeyh'in sözü hak-tır!"* dedi, o kadar.

Padişah'ın sultanı: Aziz Mahmud Hüdayî

Tarih, 2 Haziran 1616...

Günlerden Cuma...

Osmanlı asırlarında Sultan I. Ahmed devri...

Yer: Asitane'de (İstanbul) At Meydanı...

Meydan ana- baba günü...

Çadırlar kurulmuş, kazanlar kaynamış, kalabalık, meydanın her alanına sinmiş...

Sultan Ahmed Camii'nin açılış günü bugün.

Herkes Padişah-ı Âlem'i bekliyor.

Nihayet Padişah, doru bir Arap atının üstünde gözüküyor...

Kalabalıkta müthiş bir uğultu...

Medrese talebeleri yolun iki yanına sıralanıp hançerelerini yırtarcasına bağırıyor:

"Mağrur olma Padişah'ım! Senden büyük Allah var."

Sultan Ahmed elini göğsüne bastırıyor, *"Amenna ve saddak-na"* der gibi...

Bir yandan da kalabalığı selamlıyor.

Ama gözleri, var ya gözleri, yeniliğini parıldatan minarelerde...

Tam altı minare...

Şerefeleri sayıyor içinden: On dört şerefede...

Kubbelerde dinlendiriyor gözlerini.

Oradan bir atbaşı arkasında at süren sadrazamına çeviriyor:

"Ne kadar güzel değil mi?"

"Güzel ötesi Hünkârım, Ayasofya'yı sayenizde geçtik."

Padişah birini arar gibi durmadan bakınıyor. Aradığını göremeyince, kırık bir sesle sadrazama fısıldıyor:

"Gelmedi, ne kusur işledik ki gelmedi?"

"Kimi bekliyorsunuz?" diye soruyor, sadrazam.

"Mahmud Hüdayi Hocam'ı, gelmedi."

"Hava muhalefetindendir, gelir merak buyurmayın."

Önce padişah, sonra maiyet erkânı atlarından iniyor.

Etlî pilavlar yeniyor, nefis şuruplar içiliyor, fukaraya sadakalar dağıtılıyor.

Bir de şu kamçı gibi esen lodos olmasa...

Sabahtan beri aralıksız esiyor. Deniz köpük köpüğe... Rıhtımları aşır duvarlara toslayan dalgaların sesi geliyor

"Bu havada belki de hiç gelemes." derken, iç çekiyor padişah.

Sadrazam teselli etmek istiyor:

"Ona Aziz Mahmud Hüdayi derler, benim bildiğim Hüdayi Hazretleri ne yapar eder gelir."

"Öyle mi diyorsun?"

Padişah'ın sesinde bu kez umut kırıntıları vardır.

"Gelir Hünkârım, gelir, illa ki gelir."

O sırada Mahmud Hüdayi Üsküdar rıhtımında, Sarayburnu'na geçecek bir sandal beklemektedir.

Telaşla soruyor talebelerine:

"Bulunamadı mı hâlâ bir sandalcık?"

Çekine çekine durumu arz ediyorlar:

"Çok rüzgâr var efendim, bu yüzden deniz coştı, sandalcılar denize açılmaktan korkuyor."

"Söyleyin korkmasınlar, deniz bize musahhardır."

Dalgalara bakıyor derinden:

"Geciktik" diye yakınıyor, "Padişah-ı Cihan'ı bekletmek olur şey değil."

Çok şükür sandalcılardan biri Hüdayi'yi tanıyor.

"Seninle ölümüne giderim Efendi Hazretleri, buyurun, şerefendirin bizi." diyor.

Hüdayi iki müridiyle birlikte sandala biniyor.

"Ya Allah bismillah" çekip küreklere asılıyor, sandalcı.

Kürekların gıcirtısı rüzgârın uğultusuna, dalgaların sesine karışıyor.

Deniz dalga dalga kabarıyor. Köpürüyor, kuduruyor...

Sandalcı güç durumlara düşüyor, sandal neredeyse devriliyor.

Hoca elini kaldırıyor, bir yarma işareti yapıyor, sandalın gideceği istikamette deniz duruluyor, sakinleşiyor.

"Devam et" diyor Hoca sandalcıya, *"Asıl küreklere."*

Etraf kuduruk dalgalar, sandalın geçeceği yer sakin, sessiz ... Sandal sallanmıyor bile ...

Kızıldeniz yarılmış da, Hz. Musa içine girmiş gibi.

Sandalcı hayretler içinde kürek çekiyor.

İki mürit sessiz kalıp şeyhlerine bakıyorlar.

O şekilde Sarayburnu'na geliyor sandal. Sahile yanaşıyor.

Hüdayi önde, iki talebesi arkasında Sultanahmed'e yöneliyorlar.

Hocası'nı görünce, Sultan I. Ahmed'in yüzü aydınlanıyor:

"Şükür" diyor, "Sonunda gelebildiniz."

"Allah dostu sandalcı sayesinde." diyor, hoca, "Rüzgâra da dalgalara da söz geçirmesini bildi."

Padişah pek bir şey anlamıyor, ama ısrar da etmiyor. Aklında camiden başka bir şey yoktur.

Yine kubbelere bakıyor, uzun uzun:

"Hocam çok muhteşem bir cami oldu, değil mi?"

"Cennet bundan çok daha muhteşemdir" diyor, Hüdayi Hoca, "Kabili kıyas değil."

Yine elini göğsüne bastırıyor padişah...

Yine "Amenna" der gibi...

"Cuma hutbesini irad etmeni çok isterim, Hocam."

"Nasipse, eyvallah!"

Nasip olup okuyor...

Yeni camiin ilk hutbesidir bu, Hüdayi de ilk imamı.

Aziz Mahmud Hüdâyî kimdir?

Aziz Mahmud Hüdâyî, 948-1038 (1552-1628) tarihleri arasında yaşamış bir Osmanlı mutasavvıfıdır.

İyi bir medrese tahsili gördükten sonra "sûfiyye" mesleğine girdi. Meşhur Bursalı Muhyiddin Üftâde'ye mürid oldu ve kısa zamanda "halife"liğe yükseldi.

Şeyhinin vefatından sonra İstanbul'a gelerek irşâda başladı. İlmi ve mânevî nüfûzu sayesinde her kesimin sevgisini kazandı...

Bunların arasında padişahlar da vardı.

"Şakâyiık Zeyli"ne göre, doğum yeri Seferhisar'dır. Gülşen Efendi ise Sivrihisarlı olduğunu yazar. Aslında yürek adamlar

bölgesel kimlikleriyle değil, evrensel kişilikleriyle değerlendirirler. Bu anlamda Hüdai Hazretleri her yerlidir!

İstanbul'da okudu, Edirne'de Sultan Selim Medresesinde müftülük, Şam ve Mısır'da nâiplik yaptı. Nihâyet Bursa'da Ferhâdiye Medresesine müderris ve Cami-i Atik Mahkemesi'ne nâip oldu.

Daha sonra tekrar İstanbul'a geldi ve Fatih Camii'nde vaizlik yapmaya başladı. Sultan I. Ahmed'le bu görevi sırasında tanıştı...

Bir süre sonra da Padişah'ı müritlerinin arasına aldı...

Padişah'ın da yardımıyla Üsküdar'da zaviyesini kurdu.

Sultan Ahmed fırsat buldukça Hüdai Hazretleri ile buluşurdu.

Hazret, Sultan Dördüncü Murad'ın da maneviyat önderiydi. Sultan Murad, ondan hem ders, hem de feyz alırdı.

Bir Marmara depremi anı

Marmara depremleri malum, sallanmaya başlayınca bitmek bilmez...

En yıkıcılarından biri 10 Eylül 1509'da gece saat 04.00 sularında meydana geldi ve İstanbul için yıkım oldu. Tarihimize de "Kıyamet-i Sugra" yani "Küçük Kıyamet" olarak geçti.

O kadar ki, Padişah İstanbul'u terk edip Edirne'ye gitmek zorunda kaldı.

O tarihten sonra İstanbul depremlerinin adı kıyamet-i suğra olarak kaldı.

Bunlardan biri de Sultan I. Ahmed'in saltanatı dönemine rastladı.

Öncüsü-ardcısı derken, İstanbul günler boyu beşik gibi sallandı durdu.

Halk korkmuş, evlere girmez olmuştu. İstanbul'da panik vardı. İnsanlar ailelerinden ayrılmamak için işe bile gitmiyorlardı. Hocalar her namaz sonrasında cemaatle birlikte el açıyor, sarsıntıların durması için Allah'a yalvarıyordu.

Sonunda Padişah da bîzar oldu ... O tarihlerde hacca gitmeye hazırlanan Mahmud Hüdai Hazretleri'ne bir ricada bulundu:

"Bu sarsıntılara gayri takat yetmiyor Hocam, Harem-i Şerif'te dua buyurunuz da zelzelelerin sonu gelsin."

Birkaç gün sonra Şeyh Hüdai Hazretleri yola çıktı.

İki konak gitmeden İstanbul'da sarsıntılar kesildi.

Padişah, *"Şeyh Efendi sevinir"* diyerek arkasından bir ulak koşturdu.

"Zelzele durdu Efendi Hazretleri, Padişahımızın mahsus selamı var, gönlünü dilhun etmeye, hoş tuta, buyurdular."

Hazret bunu duyunca secdeye kapandı:

"Allahım, şu şehir-i İstanbul'da yaşayan kulların en günahkârı benmişim ki, şehir beni içinden atar atmaz, karın gurultusu geçti!" diye saatlerce ağladı.

Mahmud Hüdai Hazretleri'ni rahmetle anıyor, yürek adamlara olan ihtiyacımızı bir kez daha vurguluyoruz.

Türbesi Üsküdar'da, kendi adını taşıyan dergâhın bahçesindedir.

Bir Şiiri:

*“Aşka düşürdün kendüzün,
N’eyleyeyim gönül seni?
Bir oldu gecem gündüzün,
Âh n’ideyim gönül seni.
Düşeli aşkına yârin,
Yerde gökte yok karârım;
Gitti elden ihtiyârım,
N’eyleyeyim gönül seni?
Hakk ile her kim bileşdi,
Vâdi-i hayrete düşdi;
Aşk deryâsı başdan aşdı;
Âh n’ideyim gönül seni?
Aşk ile hoş oldu başım,
Ma’şûk ile doldu işim,
Kalmadı gayrı teşvîşim;
Âh n’ideyim gönül seni.
Ma’şûktan ericek kemend,
Uşşâkı eyler kayd ü bend,
N’itsin Hüdâyî derd-mend;
Âh n’ideyim gönül seni.”*

Padişahı azarlayan âlim: Himmetzâde Abdullah Efendi

Osmanlı Devleti'ni yönetenler, Allah'ın adâletini dünyaya hâkim kılmaya memur olduklarına inanır, buna göre savaş ya da barış yaparlardı.

Bu inançlarını, “Size ne oluyor ki, Allah yolunda ve: ‘Rabbimiz, bizi halkı zalim olan bu ülkeden (kurtarıp) çıkar, bize katından bir veli (koruyucu sahip) gönder, bize katından bir yardım eden yolla’ diyen erkekler, kadınlar ve çocuklardan müstaz’af (âcizler) adına savaşıyorsunuz?” mealindeki İlâhî emre dayandırıyorlardı.

Bu bağlamda, İkinci Viyana kuşatmasını gerekli kılan önemli sebeplerden biri, Avusturya-Alman İmparatorluğu’nun hakimiyeti altında tuttuğu Macar halkına zulmetmesiydi...

Alman idaresindeki Macarlar tarafından kendilerine önder olarak seçilen Tökeli İmre, 9 Ocak 1682’de İstanbul’a elçi göndererek, “Nemçe’nin (Avusturya) tecavüzü haddi aştı... Bunları görmektense ölmek yeğdir. Hemân bir taraftan haber verup yürüyesiz” şeklinde şikâyetlerini dile getirerek, Alman idaresini kabul etmediklerini ve Osmanlı idaresi altına girmek istediklerini belirtmişti.

Çünkü Osmanlı idaresi altında yaşayan Macarlar'ın memnuniyeti Avrupa içlerine kadar konuşuluyordu. Avusturya idaresinde yaşayan Macarlar Osmanlı idaresinde yaşayan soydaşlarına gıpta ile bakıyor, kendileri de Osmanlı idaresi altına girip hem ekonomik imkâna kavuşmak, hem de huzur bulmak istiyorlardı. (AB'ye girme çabamızı andırıyor mu?)

O tarihte Osmanlı tahtında, av merakı yüzünden "Avcı" lâkabıyla anılan Sultan Dördüncü Mehmed oturuyordu... Osmanlı Devleti, *iyi sadrazamlar* dönemindeydi. (Tarhuncu Ahmed Paşa, Köprülü baba oğul ve Merzifonlu Kara Mustafa Paşa) Fetihler sürüyordu. Bu durum Padişah'ı rehavete itmiş olmalı ki, Davutpaşa'daki av köşküne yerleşmiş, günlerini av peşinde koşarak geçirmeye başlamıştı.

Bu sırada Alman-Avusturya İmparatorluğu, 1664'de imzalanan Vasvar Barış Andlaşması'nı çiğneyerek Osmanlı şehir ve kasabalarını zapt etmeye yöneldi. Sivil halkı esir alıyor, köylülere zulmediyordu. Sınır boylarında yaşayan halk kan ağlıyor, feryad u figânı İstanbul'a kadar geliyordu. Ne çare ki, Padişah duymazdandı geliyordu. Ama Osmanlı halkı olup bitenlerden dolayı hem çok tedirgin, hem de günlerini av peşinde geçiren padişaha kırgın ve kızgındı.

Böyle bir ortamda, padişahın adamlarından biri İstanbul'un büyük din âlimlerinden Hacı Hüseyin Efendi'nin kapısını çaldı, dedi ki: "*Padişah-ı Cihan Sultan Muhammed Han efendimiz sizi Davutpaşa Köşkü'ne dâvet ediyorlar: 'Cuma mübarekte camiî şerifümüze gelsün, va'z-u nasihatından istifade idelüm buyurdular.'*"

Kızgınlıktan kıpkırmızı kesilen Hacı Hüseyin Efendi'nin cevabı şöyle oldu: "*Va'z-u nasihatümüzi dinlemek isteyen bizüm camiümüze gelür. Söyle Padişahına avdan vazgeçsün. Ataları gibi ordusunun başına geçsun. Devlet umuruyla meşgul olsun.'*"

Kapıyı padişah elçisinin suratına kapattı.

Allame Hacı Hüseyin Efendi'den ağzının payını alan padişah, ertesi Cuma için Davutpaşa kürsü vaizlerinden allâme Himmetzâde Abdullah Efendi'yi çağırttı...

Abdullah Efendi meslektaşları gibi çağırışı reddetmedi. Davutpaşa Camii'ne gitti. Cuma sünnetini müteakip hutbeye çıktı. Arapça girişten sonra şu mealde konuşmaya başladı:

"Devlet sahipsiz kaldı... Şehir ve kalelerimiz küffar eline düşüp cami ve mescitlerimiz kilise yapıldı... İmdi günahlarımıza tevbe idelim... Bundan sonra bize lâzım olan, gözyaşlarımızdan çimen bitinceye kadar başumuzu secdeden kaldırmamaktır!"

Ve doğrudan padişaha döndü. Şimşek çakan bakışlarını ona kilitledi. Sesini yükseltti:

"Padişahum, millet sahipsiz kaldı! Nedur bu hay-huy ve nefsi emmarenuze uymalar? Gaflet uykusundan niçün uyanmazsunuz? İmdi avlanma zamanı değil, ağlama zamanıdır!"

Derin bir sessizlik oldu. Gözler padişaha dönmüştü. Tepki bekliyorlardı. Fakat Padişah'ta çıt yoktu. Hatibi başı önünde sonuna kadar dinlemiş, hatta zaman zaman doğrulamak ister gibi kafa sallamıştı.

Cuma namazından çıkar çıkmaz, İstanbul'a dönüş hazırlığı yapılmasını emretti. Herkes derin bir nefes almıştı: Sahib-i devlet, imparatorluğun kalbine dönüyordu.

Ordusunu hazırladı ve serkeşlik eden Avusturya'ya haddini bildirmek üzere yola çıktı. Fakat kendisi Belgrat menzilinde kalacak, Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa serdarlığındaki Osmanlı ordusu ise, Kırım Hanı Murad Giray ile Budin Beylerbeyi Arnavut Koca İbrahim Paşa'nın işi gevşek tutmaları (ihneti yumuşatmaya çalışıyorum) sebebiyle Viyana kapılarından geri dönmek zorunda kalacak, sadrazam bu uğurda kellesinden olacaktı.

Gerektiği zaman padişahlara bile meydan okuyabilen âlim tipine bugün dünden daha çok ihtiyacımız var.

Himmetzâde Abdullah Efendi Kimdir?

Bayramiyye Tarikatı'nın şeyhlerindendir. 1640 (H.1050) yılında İstanbul'da doğdu. 1710 (H.1122) yılında vefât etti. İstanbul Üsküdar'daki Bezcizâde Tekkesi'nde babasının yanına gömüldü.

Babası Himmet Efendi de Bayramiyye yolunun şeyhlerindendi.

Abdullah, küçük yaşta mükemmel bir tahsil ve terbiye gördü. Bilhassa tefsîr ve hadîs ilimlerinde kendisini yetiştirdi. Bu arada Bayramiyye tarikatına intisâb ederek tasavvuf yolunda ilerledi.

1669'da Kasımpaşa, on yıl sonra da Fâtih civârındaki Halil Paşa Câmiine vâiz olarak atandı.

1684 yılında babasının vefâtı üzerine Yenibahçe'deki Himmetzâde Dergâhı'na şeyh tâyin edildi. Nezâketi, zarâfeti ve sohbetlerinin tatlılığı ile meşhur oldu.

Himmetzâde Abdullah Efendi 1688'de hacca gitti. İliklerine kadar Resûlullah aşkı ile yanarak şu kıtayı yazdı:

*"Ravzana yüz süren bulur amân,
El amân ey Fahr-i âlem el amân...
Her gelen dilhaste, bulur tâze can."*

Padişahı zorlayan hoca: Sadeddin Efendi

Devir: Sultan III. Mehmed devri...

Zaman: 16. yüzyıl sonları...

Yıl: 1596...

Avusturya ile aramız açılmış, Estergon, Kili ve İbrail kaleleri düşman eline geçmiştir. Osmanlı'nın zor günleri başlamıştır...

Bazı kalelerin elden çıkması İstanbul mnevverlerini galeyana getirmiş, krs vaizleri ağır konuşmalar yapmaya başlamıştır.

Padişah sıkışır...

Tereddüde düşer...

Halkın tavsiyesine uyup ordunun başında bizzat savaşa çıkmak istese de, pek de gönüllü gözükmez. Hele bir de dalkavuk yardakçıları: *"Yapmayın Hünkârım! Allah esirgesin, Zat-ı şahanelerinizin başına bir hal gelecek olursa, devletimiz ipi kopmuş tespih gibi dağılır. Cümle lem bunun ceremesini çeker. Siz de vebal alırsınız."* deyince, tereddüdü artar.

Pek çok kişiyle konuşur: Ama herkes kendi hesabındadır. Çelişkili cevaplar alır.

Beter şaşır: Avusturya Seferi'ne çıkmalı mı, çıkmamalı mı?

Gerçi fazla gönüllü değıldir, ancak vicdanı da rahatsızdır.

Gözünü budaktan, sözünü dudaktan sakınmayan, sırf Hakk'ın hatırı için konuşan güvenilir birini düşünürken, Hoca Sadeddin'i hatırlar...

Yavuz Padişah'ın sırdaşı ve nedimi Hasan Can'ın oğlu, tıpkı babası gibi her şart altında inandığını söyleyen biridir.

Gencecik yaşta müderrisliğe yükselecek kadar zeki, şehzadelere hocalık yapacak kadar güvenilir, sözünü esirgemeyecek kadar merttir.

Samimi inancını söyleyeceğinden hiç kuşku duymaz.

Huzura çağırır, hal-hatır sorar, saygı gösterir.

Hoca, işin sonunu bekleyerek içinde ihtimaller demletir.

Nihayet padişah sadede gelir:

"Müşkülümüz var Hocam."

Hayırdır, Hünkârım."

"Şu Avusturya Seferi... Gitsek bir türlü, gitmesek bir türlü... Müşavirlerimiz ikiye bölündü: Kal diyenler bir tarafta, git diyenler diğer tarafta. Arada kaldık. Bizim için düşüncelerin çok değerlidir. O kadar ki, git de gideyim, kal de kalayım. Hangisi münasiptir?"

Hoca, bir *"Estağfurullah"* çeker, ardından iki tespith şakırdattır, nihayet hiç evirip çevirmeden fikrini söyler:

"Bence sefere bizzat iştirak etmeniz iyi olur. Zira ordunun gayrete gelmesi için padişahlarının yanlarında olması lâzımdır. Cennetmekân dedeniz Sultan Süleyman daima ordusunun başında sefere gittiği için alınmaz kaleler alınmıştır."

"Biraz açar mısın?"

"Açması şu ki, Hünkârım, Sultan Süleyman'dan (Kanuni) bu yana otuz seneyi mütecaviz bir zamandan beri padişahlar sefere katılmaktan kaçındılar, ordu ve millet bunun büyük zararlarını gördü, pek çok kale ve şehir kaybettik. Şimdi bir zafer destanı yazmanın

tam zamanıdır. Orduya da millete de tekrar güven gelecektir. Bu sebeple bizzat sefere çıkmalısınız."

"Haklısın galiba."

"Cihad ruhunu hayata hâkim kılmak için belki de bu son fırsattır Hünkârım. Cihad ruhunu bütünüyle kaybedecek olursak, bir daha dirilemeyiz!"

Sultan III. Mehmed, hocasının görüşünü aldıktan sonra, daha kimseye danışmaz. Çünkü Sadeddin Efendi'nin beklentisiz olduğunu bilmektedir. O dünya nimetlerine dönüp bakmaz, mükâfatı Allah'tan bekler.

Sefer günü tüm İstanbul, hocası, esnafı, işçisi, talebesi, çoluğu-çocuğu, kadını-erkeğiyle yollara dökülür.

Uzun zamandır hasret kaldıkları tarihi bir gün yaşarlar.

Nice zaman sonra bir padişah ordusunun başında sefere gitmektedir. Analarından, ninelerinden dinledikleri müthiş anı, şimdi bizzat yaşamaya gelmişler.

Ortalık tekbir seslerinden inler. Dokuz kat mehterin kös vuruşları at kişnemelerine, zil seslerine karışır.

Manzara müthiştir. Sultan III. Mehmed kır atının üstünde dimdik oturmuştur, bu haliyle eski cihangir padişahlara benzetilmektedir.

Eski günler geri dönmüş gibidir. Ordu-yu Hümâyun, Avusturya'ya haddini bildirmeye gidiyor.

Hoca Sadeddin, padişahın yanındadır. Ekim başlarında Eğri Kalesi önlerine gelinir. Bir vuruşta kale fethedilir. Bunu büyük bir başarı olarak gören kimi vezirler, padişahı Viyana üzerine yürümek için zorlarlar.

"Ceddiniz Sultan Süleyman'ın başaramadığını başarak tarihe geçersiniz." diye ısrar ederler.

Padişahın gözleri yine hocasındadır:

“Fikrin nedir Hocam?”

Bütün gözler Hoca'ya döner. Padişahın üstündeki etkisi bilinmektedir. Zaten Hoca Sadeddin, sorulmadan konuşmayan biridir.

Gözler üzerine kilitlenince şöyle bir kımlar, yerleşir:

“Viyana'yı kuşatma zamanı değildir.” diye konuşur, “Tarihi iyi okumak ve ibret almasını bilmek lâzım. Daha önce ısırılan deliğe parmak sokmak, akıl kârı olmasa gerektir. Nam peşinde koşulmaz. Padişahımızın maksadı, elden çıkan ata yadigâri kaleleri istirdat (geri alma) etmekle sınırlı kalmalı. Viyana maceramız malum: Avusturyalılar önce Almanya içlerine çekiliyor, muhasaradan yıldıığımız zamanı bekleyip tepemize düşüyorlar. Ben Eğri Kalesi'ni alalım diyorum. Böylece Avusturya ile Romanya'yı ayırırız. Böylece işimiz biraz daha kolaylaşır.”

İyi bir tarihçi olan Hoca Sadeddin tarihin içinden güncel sonuçlar çıkarmakta da çok mahirdir. Yeri gelir tarihten, yeri gelir peygamberlerin, sahabelerin hayatından örnekler verir. Yeri gelir âyet gösterir, hâdis okur. Boş konuşmaz kısacası, gevezelik etmez.

“Lâf ola küp dola” anlayışı içinde değildir.

“Boş söz etmek israf-ı kelimadır ve israf-ı kelam edenler ahirette sorgulanacaktır.” der...

Padişah, yine dinler hocasını...

Karar verilir...

Haçova'da toplanan Haçlıların tepesine ineceklerdir.

Anadolu Beylerbeyi Lala Mehmed Paşa, kale muhafızı olarak Eğri'de bırakılır. Sonra yola devam edilir. Macarların “Kereş-deş” dedikleri Haçova'ya gelinir.

Osmanlı ordusu Haçova'ya geldiği zaman burada imparatorun kardeşi Arşidük Maksimilyan'ın kuvvetleriyle karşılaşır.

Arşidük'ün kumandası altında Alman, Macar ve diğer Hristiyan milletlerden toplanmış 300 bin kişilik bir kuvvet vardır. Osmanlı ordusu ise, Kırım Hanı Gazi Giray'la, kardeşi Fetih Giray'ın gönderdiği Tatar askerleriyle birlikte toplam 150 bin (100 bin diyenler de var) kişi kadardır.

Saldırıdan önce Padişah'ın rahatsızlandığı duyulur yakın çevrede. Bünyesi oldukça zayıftır ve yol meşakkati dokunmuştur.

Yine dalkavuklar sarar etrafını:

"İstirahat buyurunuz Efendim!" derler, "Sizin için kim canını vermek istemez, paşalarınıza bırakınız ceng u cidalı. Birkaç kale almak, sağlığınızdaki daha mı önemli? Yetkilerinizi Sadrazam'a devredip geri dönünüz."

Padişah yine ne yapacağını bilemez olmuştu...

Yine herkes başka bir şey söylüyordu...

Birkaç gün önce Viyana üstüne yürümesini isteyenler, şimdi geri dönmesini istiyordu.

"Hocamı çağırın bana." der, *"Bakalım tavsiyesi hangi cihettedir?"*

Hoca Otağ-ı Hümayun'a girer...

Padişahı uzanmış bulur. Dirseğinin üstünde doğrulmak ister, ancak hoca mani olur:

"Buyurun Hünkârım, istirahatınızı bozmayın."

Gerçekten de hasta görünmektedir. Çok zayıflamış, iyice süzlmüştür.

Henüz duyulur bir sesle halinden yakınır:

"Halimize bak Hocam, bizar olduk, bitap düştük."

Hoca, padişahın yakınmakta haklı olduğunu düşünmekle birlikte, geri dönme isteğini haklı bulmaz. Fikrini apaçık belirtmekten desakınmaz:

“Yoldan bizar olmayan, bitap düşmeyen mi var, Hünkârım? Zahmetsiz rahmete ulaşıldığı nerede görülmüştür? Meşakkatsiz zafer kazanılır mı? Bir kale fethetmekle yılanın kuyruğuna bastınız, artık başını ezmeden geri dönemezsiniz.”

Yanından eksik etmediği Kelam-ı Kadim'i açar: *“Düşmanlarınız aman dileyip silahlarını terk edinceye kadar, onlarla savaşın. Hasminıza sırtınızı dönmeyin!”* mealindeki ayet-i kerimleri okur.

Padişah gerçekten de bitkindir. Bu haliyle at sırtında durması imkânsızdır. Hoca Sadeddin dönüşünü onaylasa huzur içinde İstanbul'a dönecektir, ama ne çare ki yol vermemektedir.

Padişah'a yaltaklanmaya çalışanlar, *“Aman efendim, kendinize kıymayınız, Dersaadet'e dönüp zafer müjdemizi bekleyiniz.”* derken, hoca, aksini söylemekte, üstelik sözlerini kitap kavline ve tarihi gerçeklere dayandırmaktadır:

“Bu güne kadar, sefere çıkan hangi padişahın hedefine varmadan döndüğü görülmüştür? Böyle bir vak'ayı hangi tarih yazmıştır? Buna hangi âlim fetva vermiştir? Böyle bir şey yapmaya kalkışırsanız, korkarım ki, ecdad-ı ızamınızın ruhunu incitirsiniz.”

Padişah, kendi çıkarları ekseninde konuşanları değil, kitap kavline göre konuşan hocasını dinler.

Hasta haliyle kalır.

Haçova Savaşı

Nihayet savaş günü...

Ordular Haçova Meydanı'nda saf tutarlar...

Savaş başlar başlamaz, zırhlı düşman süvarileri doğrudan Osmanlı'nın merkez kuvvetlerine saldırırlar. Amaç padişahı yakalamak suretiyle kolay bir zafer kazanmaktır. Sayılarına, zırhlarına, dinlenmişliklerine güvenirler.

Çelikten dalgalar gibi saflarımıza yüklenirler. İlk dalga ezer geçer bizimkileri. Padişah Otağı'na girmelerine ramak kalır.

Sultan III. Mehmed, Peygamber Efendimizin hırkasını giyer, kılıcını eline alır, yalın kılıç bekler düşmanı.

Savaşarak ölecektir.

Bu arada sağ cenahımızdan bozgun haberi gelir. Durum sözün tam anlamıyla berbattır. Zaferden artık emin olan Haçlılar, Osmanlı ordugâhını yağmalamaya başlarlar.

Padişah umutsuzdur. Yanından bir an bile ayırmadığı Hoca Sadeddin'e döner:

"Bu ne haldir Hocam, bundan bir kurtuluş var mıdır?"

Sesindeki kırgınlık, kızgınlık, hayal kırıklığı fark edilmeyecek gibi değildir.

Fakat hoca, her zamanki gibi sakin, her deminde olduğu gibi soğukkanlıdır. Gözleri uzaklara dalgın, öylece bakarken, pürüzsüz, endişesiz bir sesle cevap verir:

"Bu cenk halidir Hünkârım, cenk halinde böyle şeyler daima yaşanır, Sultan Mehmed (Fatih) ceddinizin, Roma önünde kaç kez sizin şu şimdiki halinize düştüğünü, vazgeçmeye niyetlendiğini bilir misiniz?"

Padişah, umut kırıntıları sezinlenen bir sesle sordu:

"Essah mı söylersin?"

"Essah" dedi Hoca, inançlı bir sesle, "Öyle demlerde Ak Hoca çıktı ortaya, 'Gamkin olma (dertlenme) Mehmed'im' dedi, 'Zafer ehl-i İslamındır.' Ben de size aynısını söylüyorum: Gamkin olma Sultanım diyorum, gönlünüzü hoş tutasuz, akıbet zafer ehl-i İslamındır!"

Ancak savaş meydanındaki manzara, Hoca'yı doğrulamıyordu.

Padişah bunu hatırlatınca,

"Sabret" dedi, "Şartlara teslim olmayan padişahlara, Allah, zafer yollarını açar."

Askerimizde panik başladığı an, Hoca Sadeddin dışarı fırlar. Geri hizmetlere bakan aşçı, yamak, deveci, katırcı takımını toplar, ellerine silah namına ne geçtiyse alıp kargaşanın en yoğun olduğu noktaya dökülürler.

"Haydi bre!" diye nâralanır, Hoca; "Koman! Urun!"

Öyle bir saldırırlar ki, düşman, Osmanlı ordusunun takviye aldığını zanneder. Müthiş bir şaşkınlığa düşer. Yağmadan başını alıp toparlanmaya çalışır. Tam o sırada Çağalzade Sinan Paşa (İstanbul'un Çağaloğlu semtine adını veren komutan) komutasındaki süvariler ortaya çıkıp saldırıya katılırlar.

Osmanlı'nın sağ kanadını bozan düşmanı bataklıklara sürüp boğarlar. Haçlılar dağılır. Maksimiliyan 50 bin seçme askerini bataklıkta kaybeder. Silahları ve hazineleri Osmanlıların eline geçer.

O kadar ki, Avusturyalı tarihçi Hammer, Haçova Savaşı'nın sonuçlarını şöyle değerlendirir:

"Bu zafer Osmanlı için öyle kıymetlidir ki, ne Mohaç, ne de Çaldıran onunla mukayese edilemez. Öyle ki, ortada Avusturya diye bir devlet kalmaz. İmparator, yıllarca asker bulamaz."

Hoca Sadeddin de sefer dönüşü kaleme aldığı "Tac üt Tevarih" isimli tarihinde savaşı tüm detaylarıyla anlatır.

Ama kendine yine pay çıkarmaz. Başarıyı Padişah'a verir. Onu *"Eğri Fatihi"* olarak selamlar.

Sultan III. Mehmed ise, hocasının bu zaferde şeref payını unutmaz: Bostanzade Mehmed Efendi'nin vefatı üzerine, onu Şeyhülislam yapar.

Hoca kendini artık kitaplarına ve sevenlerine verir. Ulemanın önderi haline gelir. Ölümünden sonra ilim bayrağını taşıyacak yüzlerce talebe yetiştirir.

20 yaşında *müderris* unvanı alan Hoca, Muratpaşa, Yıldırım ve Sultaniye medreselerinde yıllarca Fıkıh, Hadis ve Tefsir okutmuştur. Genç yaşına rağmen, Sahn-ı Seman Medreseleri müderrisliğinde (bugünkü anlamda rektörlük) yıllarca kalır.

Şehzade Murad'la Şehzade Mehmed'e (III. Mehmed) hocalık yaptığı için "*Cami'ür-Riyaseteyn*" diye anılır.

Nihayet 1599'da, 63 yaşında vefat eder. Vefatı esnasında, Ayasofya Camii'nde bir hatim cemiyetindedir. Yaşadığı gibi sessiz ölür.

Mezarı Eyüp Sultan Camii'nin karşısındaki Dar-ül kurra bahçesindedir. (Saçlı Abdülkadir Mescidi'nin yanı başında)

Kendi halinde bir derya: Nalıncı Baba

Yıl 1592...

Devir, Sultan III Murad devri...

Yer, Dersaadet...

Bir sabah telâş içinde uyanır Sultan III. Murad...

Giyinir giyinmez çağırır sadrazamı Siyavuş Paşa'yı...

Sadrazam tasalı, endişeli bulur padişahı. Derdine derman olma çabasıyla sorar:

"Hayrola Hünkârım, canınız neye sıkkın?"

Padişah sözü uzatmadan cevap verir:

"Dün gece garip bir rüya gördüm."

"Hayırdır inşallah!"

"İnşallah hayrolur, lâkin bu sırrı çözmem lâzım."

Emreder:

"Molla kılığına gir, birlikte Unkapanı canibine gideceğiz."

Padişah ve sadrazamı iki molla gibi yan yana yola düşer, Unkapanı civarlarına gelirler.

Etrafına merak ve dikkatle bakınır padişah. Bir grup insanın toplaşp el-kol hareketleriyle konuştuğunu görünce, o tarafa gider. Vezir de arkasından...

Kalabalığa yaklaşırlar.

Halk bir cesedin etrafında toplanmıştır.

Selamı bile unutup merakını kelimelere döker padişah:

"Kimdir bu?"

Halktan biri suratını ekşitip, molla sandığı padişaha cevap verir:

"Ayyaşın, sarhoşun biridir, tüm kazandığını içkiye harcardı. Eve kötü kadınlarla gelirdi. Zaten cenazesi bu yüzden ortada kaldı."

Padişah gördüğü rüya ile gerçeği bağdaştıramaz. Tekrar sorar:

"Kötü biri olduğunu nereden biliyorsunuz?"

"Aynı mahalledeniz, komşuyuz, neden bilmeyelim? Her akşam şişe şişe şarap taşırdı evine. Bu yetmez gibi, nerede namli-mimli kadın bulursa, takar peşine, eve getirirdi. Bütün mahalleyi çok rahat-sız etti."

Padişah bir başka belirti arıyordu:

"Yani hiç mi iyi bir tarafı yoktu?"

Komşu şöyle bir düşündükten sonra;

"Vardı" der, "Olmaz mı? İyi bir sanatkârdı. Azaplar çarşısında çalışır, nalinin sultanını yapardı."

"Namaz niyaz?"

"İşte sorun bütün komşulara, onu bir kere olsun camide gören olmuş mu?"

Padişah akıl erdiremez bu işe, sadrazam ise beter şaşkındır, ne olduğunu hiç mi hiç anlayamamıştır.

Komşular da çekip gidince, cenazenin başında ikisinden başka kimse kalmamıştır.

Sadrazam padişaha bakar:

"Herkes gitti, siz ne yapmayı düşünüyorsunuz?"

Padişah düşüncelidir:

"Herkes gider, ama biz gidemeyiz vezirim, bütün ahaliden mes'ul biziz çünkü. Kimseyi suçlayamam, kimseye bir şey diyemem. Ama gidemem. Öyle veya böyle teb'amızdır. Defnini tamamlasak gerek."

Sadrazam işin kolayına bakar:

"Saraydan birkaç hoca yollarız defnederler, böylece siz de ben de vebalden kurtuluruz."

"Olmaz." der Padişah, "Rüyanın sırrını daha çözemedik."

"Nedir sırrı ki?"

"Çözüldüğünde sadrazam, çözüldüğünde anlaşılacak. Bu adamda farklı bir şey var."

"Peki ne yapmayı düşünüyorsunuz?"

"Mademki molla kılığındayız, devam edeceğiz."

"Yani?"

"Cenazeyi biz kaldıracağız."

"Aman efendim! Siz padişah-ı cihansınız!"

"Bu mevta da padişah-ı cihan'ın teb'asıdır, ortada bırakmak olmaz."

"Yapmayın etmeyin Hünkârım, bunun daha yıkanması var, paklanması var, kefenlenmesi var, mezar kazılması, kapatılması, talkını vesairesi var."

"İyi ya işte, ikimiz de din eğitimi almadık mı, bak lâzım oldu."

Sadrazam bakınır, neyse ki, yakında bir minare gözükmektedir:

"Neyse, şurada bir mahalle mescidi var, oraya taşıyalım."

"Mescit olmaz." diye itiraz eder, Padişah; "Sen olsaydın nereden kaldırılmak isterdin?"

Sadrazam hiç düşünmeden cevap verir:

"Galiba Ayasofya'dan yahut Süleymaniye'den... En azından Fatih Camii'nden... Niye sordunuz?"

"Eh bu gariban da herhalde en azından Fatih Camii'nden kalkmak ister. Yapış ayaklarına!"

Sadrazamda itiraz edecek mecal kalmamıştır. *"Başa gelen çekilir"* diyerek, yakalar cenazenin ayaklarını. Padişah da kollarının altından tutar. Oflaya-puflaya Fatih Camii'ne getirirler.

Siyavuş Paşa dükkânlara koşturur, cenaze malzemesi bulur, getirir. Padişah bakır kazanları ocağa vurur. Usulünce bir güzel yıkarlar cenazeyi. Ama ne hikmetse cenaze gülümsemektedir. O kadar uğraşırlar, gülümsemesini yok edemezler.

"Sanki dalgasını geçiyor köftehor" diye geçirir içinden sadrazam.

Padişahın kanı ısınmıştır adama, vezir çoktan hakkında düşündüklerini geri almış, hakkını bile helâl etmiştir.

"Böyle nurani bir cenaze görmedim." diye itiraf etmekten kendini alamaz.

Gariban nalıncı güzelce yıkanır, kefenlenir, musalla taşına uzatılır.

Ama vakit erkencedir henüz. Camide cemaatten eser yoktur.

Beklerken, Siyavuş Paşa, padişaha yaklaşır:

"Hünkârım, belki ailesi filan vardır adamın, sormadan etmeden defnetmek doğru mu?"

Padişah hak verir Sadrazam'ına,

"Sen başında bekle, ben mahalleyi dolanıp geleyim. Bakalım bileni edeni var mı?"

Padişah mahalle aralarına dalar. Nalıncı'nın evini sorar, soruşturur, nefes nefese bulur ve kapıyı tıklatır...

Yaşlı bir kadın açar kapıyı. Tanımadığı bir molla görünce de hayra para topladığını zannedip,

"Bizde para-pul yok evlâdım, bizim efendi, bütün parasını içkiye yatırır."

"Artık yatıramayacak nine." der, padişah ...

Anlatır olanı biteni ...

Kadın hiçbir tepki vermez:

"Böyle olacağını söylerdi zaten."

Padişah meraktadır:

"Nasıl yani, ne söylerdi?"

Anlatmaya başlar kadın:

"Bizim hayırsız tuhaf bir adamdı. Akşama kadar nalın yapıp satar, eve dönerken, kimin zulasında içki şişesi varsa iki misli fiyata satın alırdı. Sonra da eve getirdiği içki şişelerini tuvalete dökerdi."

"Niye ki?"

"Niye olacak, Ümmet-i Muhammed içmesin diye."

"Ya kadın meselesi? Kadına-kıza düşkün olduğunu söylediler."

"Yok be evlâdım, o da dış görünüş. Aslında düşkün kadınları para ile tutar, evde bekletirdi. İtiraz eden olursa, 'Ben senin zamanını satın aldım mı, aldım' derdi, 'Zaman bitene kadar beni dinleyeceksiniz.' O yolun çıkmaz olduğunu, günah işlediklerin anlatırdı. Pek çok düşkün kadını ikna edip helal yola döndürdü."

Padişah şaşkınlıktan şaşkınlığa düşüyordu:

"Hay Allah! Millet ne sanıyor, o ne yapıyor."

"Milletin ne sandığı umurunda değildi. Mahalle mescidinde namaz kılmaz, 'daha sevaptır' diye uzak mescidlere giderdi. 'Öyle bir imamın arkasında durmalı ki' derdi, 'tekbir alırken Kâbe'yi görsün!'"

"Şimdi var mı ki öylesi, nine?"

"Nişanca'da, Sofular'da varmış. Oralara giderdi."

Derin bir nefes aldı. Gözlerinden yaş süzüldüğünü Padişah o zaman fark etti:

"Bir gün dedim ki: 'Sen böyle böyle yapıyorsun, ama işin aslını-astarını bilmeyen komşular, seni kötü belleyecek, korkarım cenazen ortada kalacak."

"O ne dedi?"

"Kimseye zahmetim olmasın diye evin arka bahçesine mezarını kazdı. 'Ama' dedim ben, 'iş mezarla bitmiyor, bunun yıkaması, ke-fenlemesi, namazı, niyazı var."

Padişah'ı müthiş bir heyecan sarmıştı, titriyordu:

"Ne cevap verdi, mübarek?"

"Önce bir güzel güldü, sonra gözleri daldı: 'Allah büyüktür Hatunum' dedi, 'Hem padişahın işi ne, gelsin kaldırsın cenazemi işte."

Rüyanın sırrı tekmil ortaya çıkmıştı...

Meğer padişah, rüyasında Hızır'ı görmüş, ondan emir almış: *"Sabah oldukta git, Unkapanı civarında ölen Allah dostunu def-net."* diye.

Defneder...

Nalıncı Baba Türbesi, Unkapanı'nda, eski Cibali Tütün Fabrikası'nın arkasında, Haraçzade Camii karşısındadır.

Gerçekten de evinin bahçesine gömülmüştür...

Sonradan Sultan III. Murad, kabri üzerine bir kubbe, önüne bir çeşme, yanına da bir tekke yaptırmıştır.

Bergamalı Nalıncı Baba'nın asıl ismi Muhammed Mimi Efendi'dir.

Hayatıyla herkese, ölümüyle devrin padişahı ile sadrazamına unutamayacakları bir ders vermiştir.

Dördüncü Bölüm

OSMANLI'NIN YÜKSELİŞİNİN YÖNETİM
DİNAMİĞİ:
PADİŞAHLAR

Kurucu lider: Osman Gazi

Kaht-ı ricale (adam kıtlığına) düşmüş bir dünyada, *adam gibi adamların* her münasebetle konuşulması belki insanlığa yeni ufuklar açar. Bu bağlamda özellikle Osman Gazi'den dünyanın öğreneceği çok şey var.

Osman Gazi'nin (ve Osmanlı insanının) örnek almamız gereken meziyetlerine kısaca bakalım ...

İmanlıydı: Öyle ki, hayatının her safhasında imanının yansımalarını görmek mümkündür. (Bizim imanımız siyasetimize, ticaretimize, sosyal hayatımıza ne kadar yansıyor?)

Sık sık ders ve feyz (bir devlet adamının ikisine de çok ihtiyacı var) almaya gittiği Şeyh Edebali tekkesinde, gecelerden bir gece gözünü kırpmadan ayakta beklemesi meşhurdur...

Onu sabah namazına kaldırmaya gelenler, yatağını bozulmamış, kendisini ise ihtiram duruşunda bekler buldular. Gözleri rahledeki Kur'an'daydı. Kur'an'a saygısından sabaha kadar ayakta beklemişti. Durumu Şeyh Edebali'ye bildirdiklerinde, Osman Bey'e sordu: "*Neden uyumadın?*"

Osman Bey boynunu büktü, içten gelen bir teslimiyet içinde fısıldadı: "*Kelam-ı Kadim karşısında ayaklarımı uzatıp uyumayı içime sindiremedim.*"

Kararlıydı: Hedefini belirlemiş, hem beynine, hem de yüreğine çakmıştı. Bazı tarihçilere göre, okuma-yazma bilmemesine rağmen, Şeyh Edebalı Tekkesi'ndeki sohbetlerde kendini öylesine geliştirmişti ki, ancak generallerin izleyebileceği türden bir strateji izleyip, civar kalelerle başladığı fetih hamlesini hızla İznik (Hristiyanlığın kutsal kenti İznik'i fethetmesi Hristiyan dünyasının moralini çok bozdu.) ve İzmit'e yaymış, Peygamber vasiyeti Bizans'ın böğrüne bir hançer gibi girmişti.

Ardından Bursa'yı kuşattı, ancak ömrü yetmedi. Bursa'nın fethi oğlu Orhan Gazi'ye nasip oldu.

Duyarlıydı: Yönettiği toplumun her türlü derdiyle dertlenir, *"Ben halkın içinden geldim"* diye övünmek yerine, halkın içinde kalarak halkı yönetirdi.

O kadar duyarlıydı ki, çarık bağları çözüldüğü için ayaklarına dolaşıp yere kapaklanan çocuğu kucaklamış, ona çok iyi koştuğunu söylemiş, sonra da önüne diz çöküp çarıklarını güzelce bağlamıştı.

Faziletliydi: Avusturyalı tarihçi Hammer diyor ki: *"Faziletli bir insan olduğu inkâr edilemez."* (Bırakınız yabancıları, bizden biri bizim hakkımızda böyle bir şahitlik yapar mı?)

Âdildi: Kendi aşiretinden bir Müslüman'la bir Hristiyan'ın ticarî bir ihtilâfını Hristiyan lehine halletmişti. Bu karar ilk başta arkadaşlarına ters geldi. İçlerinden biri: *"Begüm! (beyim)" dedi, "Bir Hristiyan'ı korudunuz."*

Osman Gazi, *"Hayır!"* diye cevap verdi, *"Hakkı, hukuku ve adâleti korudum. Biri Müslüman'dı, ama haksızdı; öbürü Hristiyan'dı ama haklıydı. Bir Müslüman olarak haklı tarafta yer aldım."*

Ayrıca, hangi inançtan olursa olsun, Karacahisar Pazarı'na mal getiren satıcılardan mallarını satamayanları vergiden muaf tutmuştu.

Hamiyetliydi: Elinde-avucunda ne varsa arkadaşlarıyla bölüşür, ilim erbabını, fakirleri ve düşkünleri himaye ederdi. Bu konuda öyle çok örnek var ki, yazmaya kalksam, kitabımın hacmini çatlatır.

Bütün meziyetlerini tek tek sayma güçlüğünden sadece sıralamakla yetinelim: Osman Gazi, ahlâklıydı, izzetliydi, sevgi doluydu, dürüsttü, fedakârdı, feraset sahibiydi, dinamikti, cesurdu, kalıcı hedef sahibiydi...

Ayrıca da ilim adamlarının öğütlerini dinler, âlimleri sever ve sayardı...

Bir mürit teslimiyeti ve sadakatine Bey kimliğini katan Osman Gazi, tüm meziyetleriyle faziletlerini, ailesinden aldığı terbiyenin yanı sıra, mürşidi Şeyh Edebalı Hazretleri'ne borçludur.

Hamurunu *tevhid* eksenli öğretisiyle yoğurup, ortaya tam anlamıyla bir terkip ve sentez çıkarmıştır. Osman Gazi, kendisinden sonra gelecek padişahların âdeta terkihi ve sentezidir!

Şeyh'in sohbetlerinde bir taraftan adaleti, hamiyeti, şefkati, sadakati, izzeti, himmeti öğrenirken, diğer taraftan cıva kadar akıcı, ateş kadar yakıcı olmayı öğreniyordu. Bunlar bölgeye kök salmanın şartlarıydı.

Osman Gazi'den günümüze ilhamlar

Osmanlı Devleti'ni *ebed müddet* yaparak dünya önderi ve örneği haline gelmesini sağlayan kaynakları iyi analiz etmemiz gerekiyor...

Açıkçası tarihi *derin okumamız* lâzım...

Derin okumayı başaramazsak, krizlerle boğuşa boğuşa tükenir gideriz.

Osman Gazi'nin, ölüm döşeginde yatarken, oğlu Orhan Gazi'ye verdiği öğütler bugün de her devlet adamına yol gösterebilecek seviyededir...

Onlardan söz etmek istiyorum...

Tâ ki, siyaset adamlarımıza ışık tutsun.

Osman Gazi özet olarak oğlu Orhan Gazi'ye (ve tabii yöneticilerimize) diyor ki:

"Bak oğul, Allah'ın emirlerine aykırı işler işlemeyesin." (Yani, yönetici ne kadar güçlü olursa olsun, devleti canının istediği gibi yönetmeye kalkışmayacak, kurallara uyacak)

"Bilmediklerini ulemadan sorup öğrenesin." (Yönetici ne kadar akıllı olursa olsun, bir işi yapmadan önce mümkün olduğu kadar çok insanla istişare etmeli, işin ehline danışmalıdır -ki, yeni TCK uygulamanın eşiğinden dönmesin)

"Farklı inançlara mensup olanları hoş tutasun." (Yönetici farklı dinden, farklı inançtan, farklı fikirden bile olsa, herkesin inanç, ibadet, kıyafet, siyaset ve fikir özgürlüğünü, yani başkalarının da farklı olma hakkını saygıyla karşılamalı, kimseyi kendisi gibi olmaya zorlamamalıdır.)

"Askerlerine in'amı, ihsanı eksik etmeyesin kim, insan ihsanın kulcağızıdır." (Yönetici, başta askeri sınıf olmak üzere, tüm çalışanların hakkını, hukukunu gözetmeli, rahat geçinmelerini sağlamalıdır.)

"Zalim olmayasın." (Zulüm âbâd olmaz. Zulm ile âbâd olanın akıbeti berbad olur.)

"Âlemi adâletle şenlendiresin. Allah için cihadı terk etmeyesin." (Adaletle zulüm yapmamanın birlikte vurgulanması hukuk devleti kavramını çağrıştırıyor. Ayrıca bunların hemen ardından cihadın hatırlatılması da çok ilginç! İlginç, çünkü bu anlamda bir cihadın şiddet içermemesi gerekiyor. Anlaşılan Ertuğrul Gazi, sevgi ve şefkatle yüreklerin fethini öngörmüş. Yani yönetici mutlak manada âdil olmalı, toplum içinde ayırımı gitmemeli, sevgi için cihad etmelidir)

“Ulemaya riayet eyle ki, din işleri nizam bulsun. İlim ehlini el üstünde tut.” (Yönetici bilgi ve bilgenin değerini bilmeli, başta din olmak üzere, tüm işlerin bilimsel metotlarla yürütülmesine dikkat etmelidir.)

“Askerlerine ve dünya malına güvenerek, gurur duyup doğru yoldan uzaklaşmayasın.” (Yönetici gücünü hukuktan almalı, ne kendi milletine, ne de başka milletlere haksızlık etmemeli, merhamet ve adalet yolundan ayrılmamalıdır.)

“Bizim mesleğimiz Allah yoludur, maksadımız İ’la-yı kelimetullahdır. Dâvamız kuru kavga ve cihangirlik dâvası değildir.” (Yönetici şan-şöhret için değil, Allah rızası için çalışmalıdır--İşte bu anlayış Osmanlı padişahlarını bir Cengiz Han, bir Hülagü Han, bir Timur Han olmaktan ve dünyayı yakıp yıkmaktan korumuş, inşacı ve imarcı yapmıştır.)

“Memleket işlerini noksansız gör, herkese ihsanda bulun.”

“Bursa’yı Aç, Gülzar Eyle!”

Milâdi 1326 yılı Ramazanı’nın ilk günüydü (1 Ağustos 1326). Söğüt’de, her Ramazan’ın ilk gününde görülen coşku-dan eser yoktu. Söğüt, havanın sıcağına yüreğinin ateşini de eklemiş, yanıyordu.

Avlular sessizdi. Ne çocukların şen şakrak çığlığı, ne gazilerin coşkun nârâsı, ne çobanların yanık kaval sesi geliyordu. Arada kulübelerden birinin bacasından yanık bir ağıt yükseliyor, dumana karışıp semâya dağılıyordu. Osman Gazi’nin evinin etrafında sümsükût bir kalabalık vardı. Hastalandı hastalanalı bu kalabalık bir an olsun dağılmamış, Söğüt ahâlisi şanlı reislerinin hastalanmasına hâlâ akıl erdiremediğinden, her an sıhhat haberini beklemek üzere nöbete oturmuştu.

Akşamın alaca pençesi günü örterken, kalabalığa dört atlı yaklaştı. Kalabalık saygıyla iki yana açılıp atlılara yol verdi. Aynı

anda evin verandasında beliren ihtiyar Akça Koca, bir zaman gelenleri kestirmeye çalıştıktan sonra, dudaklarında sönük ve acılı bir gülümseme olduğu halde sekiz basamağı sessizce indi. Atlılardan en öndekinin yanına yürüdü. Atlı attan indi, Akça Koca'nın elini öptü. Soluklandı. Endişesini tek cümlelerin sınırlarına sığdıramadığından, sesine bütün hüznün ve endişelerini de döküp sordu: "*Koca Gazi, babam nasıl?*"

Kalabalık, suali duyunca soluğunu tuttu. Hayırlı bir cevap gelir de kaçırlar korkusu herkesi sardı. Dikkat kesildiler. Fakat Akça Koca temkinliydi. Uluorta söylenmesi icap edeni söyler, ancak söylenmemesi icap ediyorsa, ölene kadar susmasını bilirdi. Şimdi de sustu. Orhan Bey'i kolundan tutup merdivenlere âdeta sürükledi.

Orhan Bey bir çocuk çaresizliğiyle kendini Akça Koca'ya bırakmıştı. Nereye çekerse gidiyor; derin acısı, hadiseyi muhakkemeye izin vermiyordu.

Eyvani geçip Osman Gazi'nin yattığı odaya girdiklerinde durakladı. İlk defa Akça Koca'ya isyan etti. Bir sessiz isyan hıçkırığıyla olduğu yere çakıldı. Babası bir yer yatağının ak örtüleri içinde yatıyordu. Sağ eli örtünün dışındaydı. Yıllarını kılıç çalmakla geçirmiş o aslan pençesinin, bir gün şimdiki görünüşü alacağına hiç ihtimal veremezdi. Elinin üstündeki damarlar kabarıp morarmış, zayıflıktan dolayı derisi matlaşarak eklemelere yapışmıştı.

Akça Koca, Orhan Bey'in sessiz isyanını anlamıştı. Esasen kendisi de ondan farklı değildi. Ama diri durması gerektiğini biliyordu. Yüzlerce yıllık mefküreyi birkaç adıma sığdırarak yatağa yaklaştı. Osman Gazi'nin başucuna çöktü. Elinin üstüne elini koyup, "Yiğit Beyim," dedi, "Orhan Bey geldi."

Osman Gazi'nin gözleri açıldı. Yatağın etrafındakileri tek tek süzdü. Orhan Bey'i görünce dudaklarında hafif bir tebessüm gölgelendi. "*Geldin ha!*" dedi fısıltılı sesiyle.

Orhan Bey kederini yutkuna yutkuna yatağa yaklaşıp diz çöktü. *"Geldim, bey babam."*

Eğilip üç kez elini öptü: *"Emrinle Bursa muhasarasından geldim."* diye tamamladı sözlerini.

Osman Gazi sevgiyle oğlunu süzüyordu. Canlanmıştı. Ağrıları birden bire dinmiş nefes alıp vermesi birden bire düzelmiş, sanki efsunkâr bir elin değmesiyle birden iyileşmişti: *"Bursa'yı aldım da geldim de, Orhan."*

Orhan Bey'in hüznü susuşunda istediği cevabı bulamayınca celâllendi: *"Çok yazık!"*

Hayal kırıklığı kısa sürdü, gözlerine yine o parıltılı ışık geldi, yerleşti. Orhan Bey'in avucunun içindeki elini kastı: *"Şimdi söyleyeceklerinizi dikkatle dinle."* dedi. *"Vasiyetimdir."*

"Oğul Orhan; Bursa'yı aç (al) gülzar eyle! (imar et, güzelleştir anlamında)

Beni Bursa'da Gümüşlü Kümbet mevkiine defnet...

Âdil ol, merhametli ol, dininin emirlerinden sapma...

İstişareye önem ver; ama ehliyle istişareye de dikkat göster...

İslam dinini yaymaya çalış, zira insanlığın selâmeti İslam'dadır...

Din adamlarını, âlimleri, ilim öğrenenleri koru, onlara yardım et, duâlarını al...

Rahatı düşünme, güçlüklerden yılma, dünya malına değer verme, çünkü dünya malı geçicidir. Bütün beşeri lezzetler biter; sen ebedî güzelliklere tâlip ol, mükâfatını da Allah'tan bekle...

Bizim kavgamız mihnetle kuru kavga değil, Î'lâ-ı kelimetullah dâvâsıdır. Artık nöbet senin Orhan, biz geçer olduk. Göreyim seni, ilminin de kılıcının da hakkını ver."

Yatağın etrafını çevreleyen oğullarına baktı: "Orhan'ı yerime sayın ve ona itaat edin, oğullarım."

Alâüddin, Savcı, Melik, Çoban, Hamid ve Pazarlı Beyler ayakta el bağlamışlardı. Varıp Orhan Bey'in önünde dize geldiler: *"Beyliğin mübarek ola."*

Osman Gazi o gece Hakk'a yürüdü. (1 Ağustos 1326)

Osman Bey'in vefatıyla evlâtlarına bıraktığı özel miras, adını etmeye değmeyecek kadar azdı: Bir kaşık, bir tuzluk, bir işleme-
li kaftan, yeni bir sarık, birkaç ipekli kırmızı sancak, birkaç at ve
birkaç koyun sürüsü. (Hammer, c. 1, s. 100)

Bıraktığı mânevî mirasa gelince: Vaktiyle Ertuğrul Bey'e, Selçuklu Sultanı Birinci Alâüddin Keykûbad tarafından verilen toprak parçası, bin kilometrekare civarındaydı. Ertuğrul Bey, 4 bin 800 kilometre kare civarına çıkardı. Osman Bey öldüğü zaman ise, Osmanlı Beyliği'nin toprakları, 16 bin kilometrekareyi bulmuştu ...

Kırk üç yıllık amansız mücadelesi ancak bu kadarına kâfi gelmişti. Fethettiği topraklar sıradan toprak parçaları değil, İz-nik, İzmit gibi önemli bölgelerdi. Bunlar İstanbul fethinin işaret taşlarıydı. Her fetih hamlesi, feth-i mübine yönelikti. Osman Gazi'nin fetihleri, Peygamber-i Âlişan'ın fetih müjdesine yöne-
likti.

Fetihler Osman Bey'in askerî ve siyasî dehasının göstergele-
ridir. Faziletini ise düşmanları bile inkâr edememiş, Osmanlılar hakkında çok kere peşin hükümlü olan Hammer dahi, *"Osman-
lı İmparatorluğu Tarihi"* isimli eserinde, gerçeği tasdik zorunda kalmıştı:

"Osman Bey'in, fazileti teşkil eden mânevî vasıfları olduğu inkâr edilemez."

Fethin babası: Sultan II. Murad

Fatih'in babasına, biraz yakından bakalım.

Fatih'in babası Sultan İkinci Murad hakkında, yerli tarihçilerle birlikte, yabancı tarihçilerin de verdiği ortak hüküm şudur: *"O mükemmel bir padişah, çok iyi bir insan, adâlet yolundan asla ayrılmayan dindar bir kişi ve hayatının en verimli çağında saltanattan rızasıyla çekilebilecek kadar da fedakârdı."* (Ders: İyi baba olmanın yolu iyi insan olmaktan geçer.)

Biz hüküm mevkiinden çekilelim. Taraf olabilecekleri ihtimaline binaen yerli tarihçileri de hüküm mevkiinden çekelim. Sultan II. Murad hakkındaki değerlendirmeyi, ekserisi Osmanlıya düşman bazı müsteşriklere bırakalım.

Hammer diyor ki: *"30 yıl boyunca, Murad, imparatorluğunda şeref ve hakkaniyetle saltanat sürdü. Tebaası olan muhtelif kavimlerde, dindar, hayırhah, âdil ve kudretli bir hükümdar hatırası bıraktı. Harpte ve sulhta sözünün sadık eriydi. Sakin hayata aşkla bağlıydı. Kendi arzusuyla, bu aşk yüzünden, tahttan feragat etmesi, bütün Osmanlı tarihinde misli görülmemiş bir hâdisе teşkil eder."*

Ducass: *"Faziletli, ahlâka malik ve vicdanı pâk idi. İyi bir zat olduğu gibi, kalbinde hiç hilesi yoktu."*

Chalcondyle: *"Âdil ve insaflı bir padişah oldu."* (Ders: Adil ve insaflı bir baba mıyız?)

Yine Ducass: “Allah bilir ki, Murad, halka karşı dâimâ teveccühkâr ve fukaraya karşı cömertti. Bu lütuflarını yalnız kendi ırkından ve dininden olanlara değil, Hristiyanlara da ibzal ederdi. Herhangi bir milleti sonuna kadar mahveylemek istemezdi.” (Ders: Düşmanları tarafından bile hayırla yâd edilen bir baba olmaya özen gösterin)

Bugüne kalanlar

Sultan II. Murad'ın sünnet medeniyetine uygun hayat felsefesi, kendisinden sonra gelen padişahlara da örnek oldu...

Hocalar o hayattan çıkardıkları dersleri, *ders* olarak şehzadelere okuttular...

Ben de Sultan II. Murad hakkında, gerek Ducas'ın, gerekse Halkondil'in tespitlerinin ışığında bugünümüze on mesaj çıkardım...

İzninizle paylaşmak istiyorum:

1. Mütevazı olmak ...
2. Sözünün eri olmak ...
3. Hedef belirlemek, aşkla-şevkle hedefe yürümek ...
4. Asla pes etmemek, engellerden ve engellemelerden yılmamak, yıkılmamak.
5. Fazilet sahibi ve hilesiz olmak ...
7. Cömert olmak ...
8. İlimle, sanatla ilgilenmek...
9. İhtiras sahibi değil, ihlâs sahibi olmak ...
10. Müsamahakâr, yani hoşgörülü olmak ...

Bütün hakkındaki değerlendirmeyi “*Osmanlı Padişahları*” isimli eserimize havale ederek kısaca belirtelim ki, Fatih'in babası, bir fatihin babası olmaya gerçekten lâyıktı. Oğlunu, söze karışmaması şartıyla, daha pek küçük yaşında, müdavimi bulunduğu

ilim meclislerine sokmuştur. Fırsat buldukça onunla sıradan her baba gibi oynamış, elinden tutup camilere, medreselere, türbelere götürmüş, din ulularıyla tanıştırmış, feyizlenmesini sağlamıştır.

Baba, Müslüman'ın ezeli emeli, Peygamber tebşiri İstanbul'un oğlu tarafından fetholunacağını sanki keşfen bilmiş, oğlunu bir fatihe yaraşır tarzda yetiştirmek için gerekli her şeyi yapmış, hattâ mukadder ve mukaddes fethi çabuklaştırmak yahut müstakbel Fatih'i büyük fethe fiilen hazırlamak maksadıyla, kırk yaşlarında tahttan feragat etmiştir.

Ya eğitimi hususunda gösterdiği dikkat ve titizlik? Meşhurdur: Oğlunun zaman zaman derslerinde tembellik ettiği yolunda Molla Gürânî'nin yaptığı şikâyeti dinledikten sonra, eline sağlam bir kızılcık sopası tutuşturmuş, tembelliğe devam ettiği takdirde bu sopayla şehzâdeyi korkutmasını söylemiş. Molla Gürânî, padişah fermanı gibi eline tutuşturulan kızılcık sopasıyla şehzâdenin dersine girmiş, tembellik ettiği takdirde, üzerine bulaşan tembellik tozlarını sopayla temizlemekte tereddüt göstermeyeceğini bildirmiştir...

Unutmayalım ki, hocası tarafından dayakla tehdit edilen talebe bir şehzâdedir, padişahın oğludur. Yine unutmayalım ki, o dönemin Avrupa'sında prensler dâimâ hatasız kabul edilir, ceza ya müstehak olmaları halinde bile, prenslerin yerine "Şamar oğlanı" denilen başka çocuklar dövülürdü. (Ders: Çocuklarınızın eğitimiyle yakından ilgilenin.)

Sultan II. Murad'ın, fethin yakın olduğunu sezdiğine şüphe yok. Bu bakımdan tahtı dâhil, ezeli aşkı vuslata erdirecek bütün imkânları oğlunun önüne sermiş, ceddinin ve kendisinin nice gayretlere rağmen ulaşamadıkları mukaddes hedefe her bakımdan şehzâdesini hazırlamıştır. (Ders: Çocuklarınızın önüne hedefler koyun.)

Kuşkusuz en büyük eseri, Sultan İkinci Mehmed gibi müstesna bir kabiliyeti yetiştirip tarihe armağan etmesidir.

Vasiyeti

"... Öldüğüm zaman beni Bursa'ya, caminin yakınındaki oğlum Alaeddin'in 3-4 arşın yanına gömün. Mezarımın üstüne büyük hükümdarlar için yapılan muhteşem türbelerden yapmayın. Cesedimi lahde değil, sünnet-i seniyye üzre toprağa koyun. Etrafı duvar, fakat üstü açık bir türbe yapın. Hafızların Kur'an okuyacakları yerin üzeri kapalı, kabrimin üstüne yağmur yağması için oraya tesadüf eden kısmın üstü açık olsun. Azad edilmemiş olan kölelerimin tamamı ölümünden önce azad edilmiştir. Etrafıma evlad ve akrabalarım-dan kimseyi gömmeyin. Eğer Bursa'dan başka bir yerde ölürsem, nâşımı oraya nakledin. Bu nakil, bir perşembe günü olsun ki, defin cuma günü gerçekleşsin..."

II. Murad hakkında gerek Osmanlı, gerekse diğer milletlerle mensub tarihçilerin ittifaka yakın bir şekilde bildirdiklerine göre o, ince ruhlu, hassas, çok âdil, merhametli, sözüne ve vadelerine sâdık, cesur, azim ve tedbir sahibi, güler yüzlü, ahdine riayet edenler hakkında dost, ahdini bozanlar hakkında da şedid idi.

Hammer'in de ifadesine göre, memleketini şeref ve hakkaniyetle idare ederek milletin hatırasında mütedeyyin (dindar) lütufkâr, âdil ve metin bir hükümdar adı bıraktı. Savaşta olduğu gibi barışta da sözünün eri idi. Ancak sözünden dönenleri bağışlamazdı.

Sultan II. Murad, ilmî müsahabeleri sever, ulemayı himaye eder ve onlara tahsisatlar ayırırdı. Musikî, şiir ve edebiyata düşkündü. Denebilir ki şiir, onunla Osmanlı sarayına girmiştir.

Haftada iki günü, âlim ve şairleri divanında toplayıp ilmî mübaheseler ederek ve şairlerin münazara ve münakaşalarını dinleyerek geçirirdi...

“Ehl-i kemâlin cevheri, ancak itibar ile parlayıp açılır.” derdi.

Çağdaş tarihçi İbn Tağriberdi, onun şahsiyeti hakkındaki şöyle diyor:

“Hükümdarlığı uzun sürmüş, yükselmiş, haşmet kazanmış, saadete ermiş ve Rûm (Anadolu) hükümdarlarının en büyüğü olmuştur.

Cihaddan hiçbir vakit geri kalmamış... Allah yolunda tehlikelere bizzat atılmış ve bu uğurda yorulmak bilmemiş, varını yoğunu harcamıştır.

Bütün hayatı böyle geçmiş denebilir. Bununla beraber halka karşı âdil olup işleri ile yakından ilgilenirdi. Aynı zamanda cömert ve iyi huylu idi. Yalnız şu kadar var ki, keyfine düşküncü. Musikî ehlini severdi. Fakat bir cihad haberi gelince derhal kalkar, her şeyi bırakırdı.”

Çağını aşan Sultan: Fatih Mehmed Han

Bir ölüm yıldönümünde (3 Mayıs 1481) Fatih'i düşündüm: Kır atının üstünde, yanında hocaları, komutanlarıyla Bizans'a girerken hayal ettim onu ...

Kendisinden önceki padişahların başaramadığını nasıl başarmış, tüm Batı dünyasının "*fethedilemez*" dediği Bizans'ı nasıl fethetmişti?

Fethe itiraz eden, gerekçe olarak da Bizans surlarını yıkacak güçte topları olmadığını söyleyen deneyimli Sadrazam Çandarlı Halil Paşa'nın itirazına verdiği cevabı duyar gibi oldum: "*Surları yıkacak toplar günün birinde yapılacaksa o gün bugündür! O topları yapacak zenaatkâr benim, Bizans'ı alacak Hünkâr da benim!*"

Sözün burasında yerinden fırlayıp parmağını Bizans'a doğru dikerek gürül gürül gürlemişti: "*Ya ben Bizans'ı alırım, ya Bizans beni!*" Fatih sustu. O susunca Ak Şemsüddin'in sesi geldi tarihin içinden: "*Mehmedim, şartlara teslim olmazsan şartlar değişir, sana teslim olurlar. Çok çalışır, çok dua eder ve çok istersen Allah'ın rahmeti tecelli eder, rahmet tecelli ettiğinde nice olmazlar tahakkuk eder. (gerçekleşir) Konstantiniyye, sana, mübarek ismini taşıdığın Peygamber'in müjdesidir, dayan!*"

Sultan İkinci Mehmed belirlenmiş bu çizgide yürüyüp Bizans'ı fethetti, Fatih oldu. Fatih olur olmaz da, Hristiyan vatandaşlar için bir "Amanname" yayınladı:

*"Biz ki, emir-i âzam Sultan Murad Han oğlu padişah-ı muaz-
zam ve emir-i âzam Sultan Mehmed Hanız... Yerleri ve gökleri
yaratan Allah adına, büyük Peygamberimiz Muhammed Mustafa
Aleyhisselâm adına, yüce kitabımız Kur'ân-ı Kerim adına, Allah'ın
yirmi dört bin peygamberi adına, büyük babamız ve babamızın ru-
huna, oğullarımız adına, kuşandığımız kılıç adına yemin ederiz ki;*

*Şehrin Katolik papazları tarafından, bizim Bab-ı Hümayûn-
muza temsilci olarak gönderilen rahiplerle Senyör Baraban Balios,
Senyör Markiz Drifango ve tercümen Nikola Pelazoni'nin dileği
üzerine, Galata halkının, bize tabi olan sair halklar gibi, âdet ve
ibâdetlerini serbestçe yapmalarına izin veriyoruz.*

*Sadece Galata Hisarı yıkılacak, ahalinin barınakları, dükkân,
bağ, değirmen, gemi, ticarethane ve sair emvaline dokunulmaya-
caktır...*

*Ailelerine eskisi gibi sahip olacaklar, istedikleri şekilde idare
edeceklerdir. Ticaret mallarını mülkümüzün her tarafında satma-
ya izinlidirler. Karada ve denizde serbestçe seyahat edebilecekleri
gibi, gümrük ve angaryadan da muaf tutulacaklardır. Ancak, itaat
altında bulunan sair milletler gibi harç vermekle mükellef olacak-
lardır...*

*Bu kanun ve kaideler bugünden başlayıp ebediyen hükümran
olacaktır. Biz onları kendimizi korur gibi koruyup gözeteceğiz...*

*Bu bölge ahalisi kiliselerinde diledikleri gibi âyin düzenleyebile-
cekler, kiliseleri camiye çevrilmeyecek, ancak yeni kilise yapımına ve
çan çalınmasına izin verilmeyecektir.*

*Ceneviz tüccarları serbestçe gezip ticaret yapabilirler. Yeniçeri
ordusuna katılmak üzere, çocuklarını almayacağız. Dinimizi kabul
etmeyenlere karşı aslâ cebir kullanmayacağız.*

Galata ahalisine vaad ediyoruz, kendilerini bir köle gibi idare etmeyeceğiz. Başlarına kendilerinden birini tayin eyleyeceğiz. İşlerinden birini anlaşmazlıkları halletmek üzere seçsinler.

Din adamlarına (Arhontlara ve Kâhyalara) kötü söz söylene-meyecektir. Burada yazılı olduğu gibi, haracını verenler, hükme tabi olanlar serbesttir.”

Âlemin yaratılışının 6961'inci ve Hicretin 857. senesinin Cema-ziyelevvelinde yazılmıştır. İmza: Elfakir Zağanos.

Zağanos Paşa'nın imzası ve Fatih Sultan Mehmed'in tuğ-rasıyla çıkan bu Amannâme, bir *insan hakları belgesi* olarak, kuşkusuz kendi çağını çok aşan görüşler ihtiva ediyor ki, kendi insanımıza *insanlık dışı muamele* ettiğimiz gerekçesiyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nden aldığımız sürekli mahkûmiyet kararları üzerine, Başbakanlığı döneminde Sayın Bülent Ecevit bu belgeyi dönemin ABD Başkanı Clinton'a götürmüş, tarih boyu insan haklarına riayetkâr bir millet oluşumuzun belgesi olarak armağan etmişti.

Açıkkçası, insan hakları açısından dünümüz, pek çok konuda olduğu gibi, bugünümüzden çok daha iyi durumdadır. Üstelik Amanname'de belirtilen hak ve özgürlükler, Hristiyan halka ve-rilmiştir ki, çağın kılıçla, kuvvetle değil, hak ve adaletle açıldığı-nın da göstergesidir.

Fatih, bir inanç, bir felsefe sistemiyle savaşırken bile o dinin, o felsefenin mensuplarını *insanlık* ekseninde kutsamakta, neye inanırlarsa inansınlar, nasıl düşünürlerse düşünsünler, *insan kimliğine müsamaha* temelinde yaklaşmaktadır.

Bu tavır, Yunus'un Yaradan'dan ötürü yaradılanı hoş gören mantığına da uygundur. İşte bu *tolerans mantığıdır!* Fatih Sultan Mehmed kılıcıyla değil, tolerans mantığıyla ortaçağın katı ka-lıplarını kırmış, hayatı yeni bir çağla tanıştırmıştı.

Fatih bunu yaparken, yanı başında hocaları ve gönül sultanları vardı.

Son padişahların neden ön padişahlar kadar dirayetli olmadıklarını merak ediyorsanız, yetiştirme tarzlarına bakın. Bir de gönül sultanlarından mahrumiyetlerine...

Gönüller yanmadan olgunluğa erişilemiyor.

Zirve padişah

Fatih zirve şahsiyetti. O zirveye hocaları sayesinde tırmandı. Hocaları tarafından hamuruna katılan iman ve aksiyonla ülkesini zirveye taşıdı. Fakat zirveye çıkmak kadar, zirvede kalmak da önemliydi.

Bu yüzden zafer tacını yere düşürmeyecek köklü tedbirler almak durumundaydı.

Devleti yekvücut sağlam bir gövde hâline getirecek, şuurla plânladığı ilim müesseseleri bu gövdeye baş olacak ve baş, Kostantiniye'nin fethiyle taçlanıp hakiki manasını bulacaktır.

Fatih Sultan Mehmed'in gayesi, en ince noktalarına kadar hesaplanıp tesbit edilmişti: Evvela İstanbul'u fethederek ismini taşıdığı Peygamber-i Alişân'ın müjdesini gerçekleştirecek, sonra da gözlerinde fer, dizlerinde derman kalmamış olan İslam tefekkürünü el yordamıyla yürümekten kurtarıp, yeni bir terkibe götürecekti.

Fatih'i biraz da bu gayretin içindeki insan olarak görmek lâzım...

Açıkkçası Fatih, Bizans düğümünü kılıcı ile kesip kendinden evvel gelmiş medeniyetlerin bâkîyeleri üstüne Türk kültür, sanat, idare ve hukuk müesseselerini kurarken yaptığı ve yapacağı işlerin şuuruna varmış bulunuyordu.

Uçan donanma rüyası

Bizans, 6 Nisan 1453 sabahı 150.000-200.000 arası olduğu çeşitli kaynaklarda belirtiler Osmanlı Ordusu tarafından son kez kuşatıldı.

Kendi döneminin en büyük donanması sayılan Osmanlı Donanması, Bizans sularına girdiği gün (25 Mart 1453), gencecik Padişah, önce imkânsızlığı, sonra Bizans'ı yenmeye kararlıydı. Öz babası dâhil, pek çok padişahın pes ettiği bir yola girdiğini, yolun sonunda kellesinden olma ihtimalinin bile bulunduğunu biliyordu.

Fetih yolunun her adımında müthiş bir sabır ve irade imtihanı verecekti.

Ordu, merkez, sağ ve sol olarak üç kısma ayrıldı. 19 Nisan'da yapılan ilk saldırıda, tekerlekli kuleler kullanıldı ve bu saldırı ile Topkapı surlarından burçlara kadar yanaşıldı.

Çok şiddetli çarpışmalar oluyor, Bizanslılar şehri koruyan surların zarar gören bölümlerini hemen tamir ediyorlardı. Venedik ve Cenevizliler de donanmalarıyla Bizans'a yardım ediyorlardı. Kara ordusu sıkışmıştı. Donanmanın devreye girmesi lâzımdı.

Osmanlı Donanması Haliç'in girişine dayanmış, Sarayburnu önlerinde demirlemişti. Fakat donanmayı devreye sokamıyordu. Çünkü surlarının zayıf olduğu İstanbul'un Haliç tarafına zincir gerilmişti. Osmanlı Donanması'nın Haliç'e girişi böylece engellenmişti.

Bizans'ın fethi, Osmanlı Donanması'nın Haliç'e indirilmesine bağlı görünüyordu. Sultan İkinci Mehmed, geceler boyu düşündü. Böyle elleri-kolları bağlı bekleyemezdi. Bir şeyler yapmalı, bir an önce donanmayı Haliç'e sokmalıydı. Yoksa Bizans düşmeyecekti.

Çare olur diye düşündüğü herkese sordu: Lâkin kiminle konuştuysa, donanmayı Haliç'e sokmanın mümkün olamayacağını söylediler.

"Gemileri uçuramayacağımıza göre Haliç'e giremeyeceğiz demektir!"

Bu söz yaşlı serdarlardan birinin ağzından çıkmıştı. Padişah dik dik yüzüne bakmaya başlayınca sustu. Padişah divanında abuk-sabuk konuştuğunu düşünüp kendi kendini azarladı. Fakat Padişah'ta bir tuhafılık vardı: Gülümsüyordu.

"Evet" dedi, ayağa fırladı. *"Gemileri uçuracağız!"*

Genç Padişah, Akşemsüddin Hocası'nın da telkinleriyle yüreğini beslemişti: Hiçbir imkânsızlığa teslim olmamak kararındaydı...

Çaresizlikten çare çıkarmak

Sultan İkinci Mehmed, aradığı çareyi, çaresizliğin içinde bulmuştu...

Gemileri elbette uçuramazdı, ama pekâlâ karadan yürütebilir, tepelerden geçirip Haliç'e indirebilirdi.

Konuyu tartışmaya açtı. Kurmaylarından bazıları bunun mümkün olduğunu, bazıları ise imkânsız olduğunu söylediler.

"Mümkünün sınırını görmek için imkânsızı denemek lâzım." dedi Padişah, *"Tiz hazırlanasuz, gemileri karadan yürüteceğiz!"*

Bu bir kararlılığın ifadesiydi. Genç padişah, yüreğini emeğiyle bütünlediğini, böylece fetih yoluna çıktığını, bu yolda hiçbir engel tanımadığını, asla geri dönmeyeceğini vurgulamak istiyordu.

Böylece, bazılarının içine düşen tereddüt de giderilmiş oldu...

Yükreklerin ritmi bütünlenip feth-i mübine kilitlendi...

Kurmayları ve mühendisleriyle birlikte bölgeyi gezdiler. Ölçüp biçtiler ve gemileri karadan yürütüp Haliç'e indirmeyi denemeye karar verdiler.

Bu karardan hemen sonra çalışmalar başlatıldı. Topthane önündeki kıyıdan başlayıp Kasımpaşa'ya kadar ulaşan bir güzergâh üzerine kızaklar yerleştirildi.

Gemilerin, kızakların üzerinden rahatça kayması için yağlanması gerekiyordu. Bu amaçla Galata Cenevizlileri'nden zeytinyağı ve tereyağı dâhil, bulunabilen her türlü yağ satın alındı.

Nihayet 21-22 Nisan gecesi, 67 (ya da 72) parça gemi Galata sırtlarından geçirilip Haliç'e indirildi.

Durumu görünce, Rumlar gözlerine inanamadılar. Hiç kimse böyle bir şeyin olabileceğine ihtimal veremezdi.

Olmayacak bir şey olmuş, imkânsızlık ve olumsuzluk, kararlılık karşısında bir kez daha yenilmişti. Bu, azmin zaferiydi.

Normal insanlar, hayatı en kolay taraflarıyla yaşamaya çalışırlar.

Bazılarımız zor karşısında pes ederiz, bazılarımız, *çok zor* karşısında yelkenleri suya indiririz.

Bazıları var ki, zoru ve çok zoru rahatça aşar, imkânsızlıktan bile imkân çıkarıp yollarına devam ederler.

Tarihe şan verenler imkânsızlıklar karşısında pes etmeyenlerdir!

Hatırlayalım: Sultan İkinci Mehmed'in büyük bir donanması vardı? Ondan başka, iyi eğitilmiş, deneyimli askerleri vardı? Ve koca "*Şahi*" topları, mancınıkları, kuleleri vardı?

Ama eğer olmazı oldurup gemileri karadan yürütmeseydi, elindeki imkânları kullanamayacak, dolayısıyla, Doğu Roma İmparatorluğu'nun 1125 yıllık başkenti Bizans'ı fethedemeyecekti.

Hiçbir başarı tesadüfen kazanılmaz; her başarı sabrın, sebatın, kararlılığın, çabanın ve duanın ürünüdür.

Esas mesele hedefini belirlemiş, yüreğini ve emeğini hedefine ulaşmak için bütünlemiş *Fatih yürekli insan* yetiştirmektir.

İlkeli yürüyüş

Gerçekten de Fatih, memleketin yüzölçümünü, devraldığı mirasın neredeyse iki katına çıkarıp (2 milyon 214 bin kilometrekare) devletini imparatorluk burçlarına yükseltirken, Ayverdi Hanımefendi'nin de belirttiği gibi (Âbide Şahsiyetler), macera ve fantezi adına tek adım atmamış, meselâ Macaristan ve Nemçe ile pek uğraşmamış, Azerbaycan'ın üzerine yürümemiş, ama devletin bekası için elzem saydığı İşkodra fethi için yıllarca uğraşmıştır. Yine aynı maksatla Uzun Hasan'ın üzerine gitmiş, Otlukbeli Yaylası'nda dersini vermiştir, ama imparatorluğuna ilişmemiştir.

Karadeniz'in bir *Türk Gölü* haline gelmesi, devletin bekası için bir mecburiyetti. Payitaht'ın (İstanbul) korunması biraz da buna bağlıydı. Kırım'ı, belki de, Asya'ya bir atlama taşı olarak kullanmak emelindeydi. (Karadeniz'in mutlak hâkimi Trabzon'daki Pontus-Rum İmparatorluğu'nun üzerine bunun için gitti.)

Nihayet oradan Kefe ve Kırım'a atladı. Kuzey Karadeniz sahillerini de böylece almak suretiyle Rus tehlikesini henüz büyümeden bertaraf etti.

Fatih Sultan Mehmed, kendi döneminin birer medeniyet merkezi olan Buhara, Semerkand, Kaşgar gibi eski kudret ve nüfuzunu kaybetmiş Türk dünyasının da hâli ve geleceği için endişeli idi. Bu yüzden de, eski medeniyet yuvalarının yerine, artık kendi başkentini (İstanbul) *ilmin kiblesi* haline getirmek istiyordu...

Bunun için, öncelikle siyasî ve askerî nüfuzunu dünyaya kabul ettirmesi ve hudutlarını emniyete alması gerektiğinden, kılıcını herhangi bir cihangir gibi istilâcılık yolunda değil, prensip uğrunda kullanmayı imânının icabı sayıyordu.

Tek başına İstanbul, bütün hayatını, saltanatını doldurup süslemeye, taçlandırmaya yeterken, onunla iktifa etmemesi, Kırım Hanlığı'na kadar uzanması, eski kültür merkezlerine el atması ve saltanatının hemen her yılına birkaç büyük zafer, birkaç büyük fetih sığdırması derin emelinin neticesidir. Onu diğer cihangirlerden bâriz çizgilerle ayıran birinci vasfı da işte bu emelidir.

Hayatını ideal bir çerçeve içine almış, birçok şöhretli insanı kaldırıp yere vuran insanî bir kısım zaafllara sımsıkı kapalı kalmış, gurur gibi, sefahat gibi, gaflet gibi çirkin, ama beşerî hastalıklar onun semtine uğrayamamış, eminim bu yüzden öylesine verimli olabilmiştir.

Çocuklarımızı aynı amaçlara kilitlersek birer yürek fatihi olmaları ve bizi gerek siyasal, gerekse ekonomik krizlerden kurtarmaları pekâlâ mümkündür.

Beratını ahirete götüren padişah: Sultan İkinci Bayezid

Sultan İkinci Bayezid'in unvanı *velidir*. *Sofu* olarak da isimlendirilir.

Takvasıyla meşhurdur. Rivayete göre, İstanbul'da kendi adıyla anılan camiin açılışını yaptıktan sonra kalabalığa dönmüş “İkinci ve yatsı namazının ilk sünnetlerini hiç terk etmemiş olan imam olsun.” demişti.

Cemaat arasından böyle biri çıkmayınca “Hamdolsun, kendimizi bildik bileli hazerde ve seferde hiçbir sünneti terk etmedik.” diyerek mihraba yürümüş, cemaate imam olmuştu.

İşte bu Padişah hakkında eski tarihçilerimizin (ve başta Thornton'un *Etat Actuel de la Turque* isimli eseri olmak üzere bazı Batılı tarihçilerin de) naklettikleri bir *tuğla hikâyesi* var...

Sultan İkinci Bayezid, ne zaman savaştan dönse, daha hareme (sarayın ev olarak kullanılan bölümü) bile uğramadan, daima kilitli tuttuğu küçük bir odaya girer, saatlerce küçük odadan çıkmazdı...

Durumu görenler merak içinde kalırdı. Acaba Padişah, o küçük odada ne yapıyordu?

Kimine göre dua ediyor, kimine göre düşünüyor, kimine göre kafasını dinliyordu. Kimsenin kesin bir şey bildiği yoktu...

Yalnız, padişah odadan çıktığında çok mutlu ve huzurlu görünür, gülümser, rastladığı hizmetkârlara armağanlar ihsan ederdi.

Sonuçta meraklıların sayısı öylesine arttı ki, olayı Gülbahar Sultan (Sultan İkinci Bayezid'in hanımı. Yavuz Sultan Selim'in annesi) bile duydu. Duyar duymaz da, padişahın (kocasının) kendisinden büyük bir sır sakladığını düşünüp uykuları kaçmaya başladı. Zaman zaman ağzını yokluyor, ama bir türlü sırrını alamıyordu.

İçine dert olmuştu. Kadın duygusallığıyla bir sürü ihtimal düşünmüş, düşündükçe kâh kızmış köpürmüş, kâh durulmuştu. Ama bir türlü işin içinden çıkamamıştı.

Padişah'ın yeni bir sefere çıkmasını sabırsızlıkla beklemeye karar verdi. Zaten başka da bir çaresi kalmamıştı. Yapabileceği bir şey yoktu. Nihayet beklediği gün geldi. Padişah hazırlandı. Ordusunun başına geçti ve yeni zaferler kazanmak üzere sefere çıktı.

Meydan Gülbahar Sultan'a kalmıştı... Bir sürü anahtar deneyerek küçük odanın kapısını açtı...

Ağır ağır içeri girdi. Girer girmez, Gülbahar Sultan'ın içine, sadece mabedlerde duyulan bir hoşluk ve huzur yayılmıştı.

Gözleri karanlığa alışıncaya dikkatle bakındı. Yerde Anadolu işi bir halı vardı. Odanın tek eşyası, kible tarafına konmuş süslü bir çeyiz sandığından ibaretti.

Hafif ürpertiler geçirerek sandığa doğru yürüdü. Padişah'ın sırrı o sandıkta olmalıydı. Sandığa şahsi servetini mi koymuştu, özel kılıcını mı, tacını mı, mektuplarını mı? Padişah'ın sırrı neydi?

Her neyse az sonra öğrenecekti. Ama kalbi o kadar hızlı çarpıyordu ki, durmasından korkmaya başlamıştı. Bunu padişaha nasıl izah edeceğini bilmiyordu. O zamana kadar padişahтан habersiz hiç bir şey yapmamış, hele özel eşyalarına asla el sürmemişti. Zaten Padişah, böyle şeylerden hiç hazzetmezdi.

Hemen odadan çıkıp kaçmayı düşündüyse de, kadınca merakı onu durdurdu. Sandığın önüne diz çöktü. Hazinenin kapağını kaldıracı gibi, büyük bir özenle kapağını kaldırdı. Çeyiz sandığının içi kırmızı kadife kaplıydı. Tam ortasında daha küçük bir sandık duruyordu.

Küçük sandığı eline aldı. Bir süre düşündü: Açsa mıydı? İş ortaya çıkarsa padişaha bunun hesabını nasıl verecekti? Peki ama ya vahim bir şey saklıyorsa ne olacaktı? Padişahın hayat ve ebediyet arkadaşı, sırdaşı değil miydi? Bir sırrı varsa, bilmek hakkıydı.

İkinci sandığın kapağını açtı. Üzeri yazılı bir tuğla buldu. Üzerindeki yazı bir ayetti. Şu anlama geliyordu: *"Eğer bir kimsenin ayakları Hak yolunda tozlanmışsa, Allah o ayakları cehennem ateşinden korur."*

Peki ama bu tuğla neyin nesiydi? Rengi kırmızıya çalıyordu, ancak altın filan olmadığı hemen belli oluyordu. Acaba neden bu kıymetli sandığın içinde saklıyordu? Yoksa sırrın içinde başka sırlar mı vardı?

Padişah'ın seferden dönmesini sabırsızlıkla bekledi. Döner dönmez de merakını açtı: *"Efendim, gizli odanın sırrı nedir?"*

Sultan İkinci Bayezid gülümsedi: *"Demek tuğlamı gördün?"*

"Bağışlayınız, efendim."

"Tamam tamam, endişeye mahal yok, anlatacağım. Hani, 'Eğer bir kimsenin ayakları Hak yolunda tozlanmışsa, Allah o ayakları cehennem ateşinden korur' mealinde bir Ayet-i Kerime var ya: Bu beni o kadar etkiledi ki, savaşlarda üzerime bulaşan tozları biriktirip o tozlardan gördüğün tuğlayı yaptım. Allah'ın huzuruna o tuğla ile çıkmak istiyorum. Vasiyetimdir: Öldüğümde, Allah yolunda cihad ederken üzerime bulaşan toz-topraktan yaptığım tuğlayı kabrime koysunlar!"

Öyle yaptılar: Öldüğünde, tuğlasını sol koltuk altına koyup defnettiler.

Hilafet yolunun yolcusu: Yavuz Padişah

Şehzade Selim, emellerinin önüne dikilen babasına bile meydan okuyup padişah olmuştu...

Niyeti dünya hâkimiyeti mefkûresini gerçekleştirmekti...

Dünyayı *“Bir padişaha fazla, iki padişaha az”* buluyordu.

Bunun için önce İran’ı, arkasından Mısır’ı fethedip tüm Müslümanları bir bayrak altında toplayacaktı... Buna da *“İttihad-ı İslam = İslam birliği”* diyordu...

Ve Müslümanların ayrışmasının, kendisini, kabrinde bile rahatsız edeceğini söylüyordu...

“İttihadken savlet-i a’dayı def’e çareyiz,

İttihad etmezse millet dâğdar eyler beni.”

Dünya Müslümanlarını bir bayrak altında toplayıp güçlendirmeyi düşündüğü gecelerin birinde Resulullah Efendimiz rüyasına girdi.

Yavuz Padişah ihtirama kalktı, ellerini önüne kavuşturup boynunu büktü...

Efendimiz: *“Hilafet bayrağı yere düşmüştür, tiz al burca dik!”* dedi.

“Baş üstüne Efendimiz.”

Uyandığında ter içindeydi...

Titriyordu...

Sabahı zor etti.

Sabah olur olmaz sadrazamını çağırdı ve sefer hazırlıklarına başlanmasını emretti.

Mısır Sefer-i Hümayunu başlamıştı...

Sonunda ilk Osmanlı halifesi olacaktı.

Oraya gelmeden önce Çaldıran yolundan bir kesit sunmak istiyorum...

Malum, Yavuz Padişah, siyasi emeller uğruna inançları da kullanarak Anadolu'ya sarkan Safevi Şahı İsmail'e haddini bildirmeye gitmektedir. Fakat sefer o kadar sıkıcı ve yorucudur ki, bir yerde Yeniçeri kullar ayaklanır. Padişahın çadırını ok ve kurşun yağmuruna tutarlar. Vezirlerin çoğu ürküp askerin sözünü dinlemek gerektiği yolunda padişahı etkilemeye çalışırken, Padişah atına atladığı gibi yalın kılıç isyancıların arasına dalar ve aslanlar gibi kükrer: *"Korkaklar geri gitsün, beni sevenler ölümüne arkamdan gelsün!"*

Cesarete âşık olan yeniçeriler sessizce atlarına binip padişahlarını takip ederler. Bu çıkışın sonu belli. Çaldıran Zaferi. Çıkardığımız derse gelince: Başarı yatakta gelmez; başarılı olmak isteyen önce rahatını, yeri geldiği zaman da hayatını gözden çıkarabilmelidir.

Şimdi de *"Feth-i Mısır"* dan bir kesit...

Meşhur Sina Çölü geçiliyor. Sina Çölü tam bir dehşet alanıdır. Gecelerin dondurucu soğuğuyla gündüzlerin yakıcı sıcaklığı bir yana bırakılsa bile, kaynaşan akrepler, yılanlar, çıyanlar, örümcekler ölümün soğuk yüzünü yansıtıyorlar. Ayakkabılar kızgın kumda kavrulup büzüşüyor, ayaklar yara-bere içinde kalıyor. Sık çıkan fırtınalarda savrulan ince kum, kapağı ne kadar iyi kapatılmış olursa olsun su kırbalarının ve yiyecek sandıklarının içine giriyor, bu yüzden aç ve susuz kalıyorlar.

Bazı vezirler zaman zaman padişaha dert yanıyor, çölü geçmenin imkânsızlığını ona da kabul ettirmeye çalışıyorlar. Yavuz Selim ise her defasında kararlılığını vurguluyor: “*Meşru hedefe yürüyen padişahın önderi Peygamberdir!*”

Top arabaları batıyor, askerler kavruluyor, padişah hiç kimseyi dinlemiyor: “*Çöl inşaallah geçilecektir, başka laf duymak istemiyoruz!*”

Ağır topları taşıyan kağrı arabalarının batmaması için çölü sulayıp üzerinde ağır silindirler yuvarlamak suretiyle kumu sertleştiriyorlardı.

Yavuz Padişah, sık sık atından inip yeniçerilere karışıyor, onlarla yürüyor, onlarla yiyip içiyor, umutların solmaya başladığı demlerde ise ok gibi fırlayıp azmin öncülüğünü yapıyor. Kâh hasta bir askerin terini siliyor, kâh kuma saplanan bir top arabasına omuz veriyor. Ter içinde, soluk soluğa kaldığı demlerde dinlenmesini rica edenlere, “*Bizim rahmetimiz zahmettedir.*” diyerek başka bir tarafa koşuyor.

Hocalar hilafetle kucaklaşmanın önemini vurgulayan konuşmalar yapıyor, bülbül sesli hafızlar gece-gündüz fetih ayetleri okuyarak askeri coşturmaya çalışıyorlar.

Bütün bunların da kâr etmediği bir noktaya geliniyor sonunda. Kimsede adım atacak takat kalmamış, özellikle yaşlı hocalar, yaşlı vezirler çok yorulmuşlardır.

Bunu fark eden Yavuz Padişah atından iniyor. Tek başına ordunun önüne geçiyor. Cehennemî sıcak altında yürüyor, yürüyor...

Bir ara başı önüne düşüyor, küçücük bir tereddüt filizleniyor yüreğinde:

“*Başarabilecek miyiz?*”

Başını kaldırdığında bir gölge fark ediyor önünde. Yüreğindeki sevdıyla karşılaştırıp emin olunca gülümsüyor:

"Meşru hedefe yürüyen padişahın önderi Peygamber'dir!" diye düşünüyor, tekrar. Daha büyük bir kararlılıkla sürdürüyor yürüyüşünü.

Bu arada iyice takattan düşen yaşlı serdarlar, vezirler ve hocalar Yavuz padişahın çok sevip saydığı İbn-i Kemal'i padişaha ricacı gönderiyorlar.

"Hünkârım, yaşlı kullar çok yoruldu, lütfen atınıza binin ki onlar da binsinler."

Yavuz Padişah hayretler için hocasına bakıyor. Çenesiyle ile-risini işaretleyerek soruyor:

"Görmüyor musun Hocam, görmüyor musun!.. Bu durumda nasıl ata binilir?"

İbn-i Kemal Yavuz Selim'in gördüğünü görmüyor.

Yavuz Padişah ağlayarak son cümleyi söylüyor:

"Resulullah önümde yaya yürürken, ben nasıl ata bineyim?"

Tarihin kaydettiği en büyük cihangirlerden Büyük İskender'le Cengiz Han'ı durduran çöl, Yavuz'un kararlılığı karşısında pes ediyor.

Ne demişti: *"Meşru hedefe yürüyen padişahın (genelleştirip 'insanın' diyelim) önderi Peygamberdir!"*

Bunu bir öğretene vardı kuşkusuz; yüreğini bir damıtan vardı...

Adıyla, sanıyla İbn-i Kemal'di.

Alkış sendromuna Yavuz'ca tedbir

Eski camilerde âminciler varmış. Hoca dua ederken coşkulu sesleriyle *"amin"* çeker, cemaati heyecanlandırır, bunun karşılığını da alırlarmış.

Cumhuriyetten sonra hem aminci sayısı arttı, hem de mahiyet değiştirdi: Böyle şeyler artık camilerde değil, siyasi parti

mitinglerinde, özellikle de, cebren ve hile ile yönetim erkini ellerine geçiren *ara rejim* diktatörleri döneminde oluyor.

12 Eylül darbesinin önderi General Kenan Evren'in mitinglerini bir hatırlar mısınız? Üçerli-beşerli grupçuklar, kalabalığın şurasına burasına yerleştirilir, Evren'in olurunun-olmazını, ipe-sapa gelmezini alkışlamaları sağlanırdı.

"Kur'âna basarak ekmeğe ulaşabilirsiniz" diye saçmaladıkça, "şak şak şak!" Arkasından bir darbe daha: Buyurun 28 Şubat'a ve onun ekonomik sonuçlarına! Laiklik kurtuldu, ama ekonomi battı. Belki de çok alkışladığımız için darbelerin ardı arkası kesilmedi. Şimdi bile, bugünkü sorunların çoğunun eski darbelerden kalma tortulardan oluştuğunu bile bile ve göre göre, nüfusun yüzde 6'sı askeri rejim istiyor. (Kaynak: ANAR, 2001 sonu araştırması)

* * *

Kürsüdeki adam cümlesinin ortasında iken başlarınız alkışa: Şak şak şak! Arkasından basarız çılgılığı: *"Yaşşa, varol, nuro! en büyük sensin!"*

Kürsüdeki adam alkış seslerini duydukça coşar: *"Biz bu memleketiii..."* diye uzatır. Cümleyi nasıl bitireceği belli değil ya, varsın olmasın: Yine de şak şak şak!

Kürsüdeki adam muziplik olsun diye, cümlenin sonunu şöyle getirse, dese ki: *"Biz bu memleketin altını üstüne getireceğiz!"* İnanın yine alkışlanacak. Zaten hâlâ Demirelleri, Ecevitleri, Yılmazları, kısacası anamızı sürekli ağlatanları alkışlamıyor muyuz?

* * *

Alkış nezle gibidir, çabuk bulaşır. Bir kalabalıkta yerli yersiz bir zamanda birisi elini çırparsa, hemen bir alkış, bir kıyamet kopuverir. Kürsüdeki adam da bu bile bile lâdese kendini kaptırır. Dinleyicilerin hoşuna gideceğini düşündüğü ne kadar saçmalık

varsa, arka arkaya sıralamaya koyulur. Sıraladıkça alkışlanır, alkışlandıkça kabarıp ve kürsüden bir baba hindi azametiyle inip vatan kurtaran aslan pozlarında birkaç şakşakçının alkıştan kızmış ellerini sıkarak işinin başına geçer. Gel de bu şişinmişlikten artık hayır bekle!

* * *

Yavuz Sultan Selim Han Mısır Sefer-i Hümayünü'ndan dönüyordu. Artık o sadece "*Sultan-ı İklim-i Rum*" (Anadolu Sultanı) değil, aynı zamanda "*Sultan-ı Arab*"dı. Daha da önemlisi o "*Hâdım-ül Haremeyni's-Şerefeyn*"di. Beraberinde mukaddes emanetleri de getirmişti.

Ordusunu Maltepe'de durdurdu. Vezirleri padişahı karşılamaya geldiler. Dersaâdet'in (İstanbul) bir gelin gibi süslendiğini ve halkın haftalardır kendisini beklediğini, şanına layık bir karşılama töreni yapılacağını bildirdiler.

Bunları dinleyen Yavuz Padişah'ın kaşları iyice çatıldı. Vezirler şaşkın şaşkın bakiştılar. Belli ki Padişah'ı memnun edememişlerdi, acaba kusur neredeydi? Vezirlerden biri tüm cesaretini toplayıp sordu: "*Hünkârım, başka ne istersüz?*" Yavuz Padişah acı güldü:

"Hiç" dedi, "*Biz alkıştan korkmaktayız, zira alkış nefsin gıdasıdır.*"

Gece kılık değıştirdi. Sıradan bir sandal kiralananmasını emretti. Kendisi gibi kılık değıştirmiş dört adamıyla birlikte Sarayburnu'na geçti. Arka kapıdan saraya girdi.

Ordulardan korkmayan Yavuz Padişah, alkıştan korkmuş, alkıştan kaçmıştı. Biz güya torunlarıyız, ama alkışı çok seviyoruz.

Söylemiştim: Bazı padişahları büyüten sır, Osmanlı'nın aile yapısında, eğitim sisteminde ve *Gönül Sultanı* dediğimiz maneviyat ehlinde saklıdır...

Padişahlıkta başarının ölçüsü sayılan padişah: Muhteşem Süleyman

Muhteşem Süleyman'ı çocuk olarak düşünmek gerçekten de zor. Saltanattaki ihtişamı tarihçilerin dikkatini bir mıknatıs gibi çektiğinden, çocukluğı ve gençliğı konusuna fazla eğilmemişler. Buna rağmen, sonraki hayatına bakarak nasıl bir terbiye hâlesinden geçtiğini kestirmek mümkün...

İlk terbiyesini annesi Hafsa Sultan'ın yanı sıra, babaannesi Gülbahar Hatun'dan aldığını biliyoruz. Bu muhterem kadın, Peygamber zevcelerine duyduğu derin sevgi ve saygısıyla bilinir. Huyca onlara benzeme arzusu onu âdeta melekleştirmiş, bir şefkat ve iyilik sembolü hâline gelmişti.

Onun tarafından terbiye edilmek, hiç şüphesiz, Şehzade Süleyman'ın büyük şansı oldu. Hocalarından, hatta babasından öğrenmesine imkân olmayan çok şeyi onda buldu, ondan öğrendi. Onu hem çok sevdi, hem de hayat tecrübesini doymaz bir iştahla emdi.

Trabzon Sarayı'nda tek erkek evlâtı ve bütün tekler gibi biraz nazlı, biraz süslü püslü, belki biraz da şımarıktı. Bir bayram günü en güzel elbiselerini giyip babasının huzuruna el öpmeye çıktıığında, hayatı boyunca sadeliğı tercih etmiş babası, insanlarla

-çocuk da olsalar- alay etmek gibi kötü bir alışkanlığı olmadığı hâlde, oğluyla alay etme ihtiyacı duyuyor ve şöyle diyordu:

"Anana gicecek bir şey bırakmamışsın Süleyman!"

Bu şaka yollu ikaz, küçük Süleyman'ın dünyasına bir ömür boyu yerleşecek ve ne zaman biraz süslü giyinse, babasını anıp etrafındakilere olayı aktaracaktı.

Çocuktı, ama çocukluğu eksikti. Şehzadeler için vakit nakitti. Çok şey bilmek zorunda idiler. Bu da, terbiyenin yanı sıra sıkı bir eğitimi gerekli kılıyordu.

Kendisini yaşlıları gibi oyuna değil, ne işe yaradıklarını kestiremediği birtakım bilgiler edinmeye vermeliydi. Çevresinde çok insan vardı, ama annesiyle babaannesinin dışındaki bütün yüzler aşırı bir ciddiyet içinde asıktı. Duygularına gem vuramayıp çocukluğunun dizginleri boşaldığında yaptığı taşkınlıklar, ciddi suratları belki biraz güldürüyor, ama ardından o kırbaçtan beter hatırlatma beyninde şaklıyordu:

"Siz geleceğin padişahsınız, lütfen padişah gibi davranın!"

Bu söz çocuklaşma arzusunu kemiriyor, çocukça parıltıların üstüne karabasan gibi çöküyordu. Sarayın duvarlarının dışından ne zaman bir çocuk çığlığı gelse, bir arkadaş sesi duymış gibi heyecanlanır, o çocuğu gözlerinin önüne getirir, hayalinde onunla arkadaşlık kurar, onu severdi. Yapabildiği tek çocukluk buydu ve hiç kimse bu kadarına karışmıyordu.

Saray terbiye sistemi kolay affetmezdi. İdrak edemediği için işlediği herhangi bir suçtan dolayı cezalandırıldığı olurdu.

Avrupa saraylarında prenslerin yahut prenslerin işlediği herhangi bir suçtan dolayı, bu iş için tutulmuş şamar oğlanlarının cezalandırıldığını öğrendiğinde annesine koştu:

"Artık beni cezalandırmayın. Ben bir şehzadeyim. Şehzadeler suç da işleseler cezalandırılmamalıdır."

Annesinin kaşları sevgi dolu bir hayretle kalktı:

"Bunu da nereden uydurdun?"

"Uydurmadım, Abdullah Efendi'den duydum. O da Sümbül Efendi'den duymuş. Sümbül Efendi ise bir yabancidan duymuşmuş..."

"Neymiş, anlat bakalım?"

"Freñçe'de, Nemçe'de küçük şehzadeler bir suç işleseler, onların yerine 'şamar oğlanı' adı verilen, bu iş için tutulmuş oğlancıklar dayak yermiş, ceza çekermiş. Ben de benim yerime cezamı çekecek bir şamar oğlanı istiyorum!"

"Yani işlediğin suçun cezasını bir masuma çektireceksin, öyle mi?"

"Ama oralarda böyle yapılıyor..."

Hafsa Hatun, şehzadesini kollarından çekip yanına oturttu:

"Oralar dediğin yerler dârü'l-küfürdür ay oğul, burası ise dârü'l-İslam'dır. Müslümanlıkta herkes kendi suçunun cezasını çeker, herkes kendi davranışının neticesine katlanır. Birisinin günahından dolayı başkası cezalandırılmaz. Biz Müslüman olduğumuz için onlardan farklıyız. Böylece işin aslını öğrendin. Hâlâ bir şamar oğlanı istiyorsan, bugünden tezi yok, birlikte dışarı çıkalım, kendine bir şamar oğlanı seç. Sen suç işle, o cezalandırılsın. Bakalım buna vicdanın ne diyecek?"

Küçük Süleyman'ın boynu büküldü. Düşündükçe içinde bir yerlerin sızladığını, yandığını hissetti. Böyle bir şeyi nasıl isteyebilirdiğine şaşıtı ve istediği için utandı. Başını annesinin kucağına koyarak,

"Kusura bakma anneciğim." dedi, "Asıl sebep, arkadaşsızlık. Yanımda bir yaşıtımla olsa da, ziyarı yok, onun kusurlarından dolayı da ben ceza görsem..."

Çocukların yetişmesinde aile ve çevre faktörü çok önemli...

Teferruatına burada girmeden belirtiyim ki, Kanunî Sultan Süleyman dâhil başarılı Osmanlı padişahları, sağlam bir aile ter-

biyesi, yetenekli hocalar (eğitim sistemi) ve seviyeli bir çevrenin eseridirler. Bu faktörlerden her biri kendine düşeni eksiksiz yapmış, ittifak içinde mükemmele ulaşmışlar; bu yüzden aşiretten beyliğe, beylikten imparatorluğa büyük bir hızla çıkmıştır...

Üstün zekâ, cesaret, ilim, amel, liyakat, gayret ile devleti 600 küsur sene yaşatan ve en az 400 sene zirvede tutan adaletin harcını yoğuran idraki, yine bu çerçevede aramak lâzımdır. Zirvelere yalnızca hasret selâmı gönderdiğimiz şu günlerde, bu aile-eğitim-çevre sentezinden öğrenecek çok şeyimizin bulunduğu muhakkaktır. Bırakınız yeniden zirveye çıkma arzusunu, olduğumuz yerde yaşayabilmemiz dahi buna bağlı gözükmemektedir...

Yani: Tarihten öğrenecek çok şeyimiz var daha!

Devlet uyur mu?

Kanuni, öğrendiklerini karakteriyle bütünledi, yanına adalet ve insan sevgisi ekleyerek müthiş bir terkibe ulaştı ve bu sayede büyük işler başardı... Doğuda ve Batıda *"Muhteşem"* unvanıyla anıldı. Tarihimizdeki hataları büyüteç altında inceleyen yabancılar bile büyüklüğünü kabul ederek onu daima saygıyla andılar.

Sir Edward S. Creasy şöyle diyor: *"Süleyman büyüktü. Yalnız müsait şartların tesadüfleriyle değil... Kullandığı azim ve ifade dolayısıyla da değil... O, bizatihi büyüktü."*

Sir William Sterling-Maxwell de aynı kanaatte:

"Birinci Süleyman, on altıncı asrın en büyük hükümdarlarından biriydi."

Yönettiği insanlara tepeden bakmaz, kendisini görmek isteyenleri kolay kolay geri göndermezdi.

Bir gün...

İstanbul'da kenar semtlerden birinde oturan yaşlı bir kadın geliyor, sarayın kapısına dayanıyor:

"Padişah'la görüşeceğim, kendisine haber verin!"

Herkes gülüp geçiyor tabii:

"Her isteyen Hünkârla görüşebilse ohooo, buralar kelle kaynar."
diyorlar.

Yaşlı kadın, Sultan Süleyman'ın huzuruna çıkmak için Zülüflü Baltacılar dakikalarca dil döküyor, ama razı edemiyor: *"Padişahla görüşülmez, derdini bize söyle."* diyorlar.

Sonunda müthiş kızıyor ve kötü kötü beddua etmeye başlıyor.

Yaşlı kadınla başa çıkamayan Zülüflü Baltacıların komutanı durumu üst komutanına bildiriyor:

"Kapıda yaşlı bir kadın var, canımıza okuyor."

"Ne istiyor peki?"

"Hünkârla görüşmek..."

Komutan gülüyor:

"Hadi bre, aklını yemiş o. Bunca senenin Baltacıbaşısıyım, Padişah Efendimizi üç-beş kere görmüşlüğüm ya var, ya yoktur. Onu da yüzüne bakamadım. Sokakta görsem tanımam..."

Sonra emrediyor:

"Bana getirin."

Kadını getiriyorlar.

"Derdini bana söyle." diye dil döküyor komutan, *"Sırayı bozmak olmaz. Sen bana diyeceksin, ben komutanıma diyeceğim, o komutanına diyecek."*

Derin bir nefes çektikten sonra devam ediyor:

"Komutan birinci vezire, birinci vezir ikinci vezire, ikinci vezir üçüncü vezire, üçüncü vezir münasip görürse Vezir-i âzama haber verecek. Vezir-i âzam da eğer müşkilini halledemezse, Padişahıma arz eyleyecek..."

Takkesini kafasından alıp asker başlığı giydikten sonra, yaşlı kadına bakıyor:

"Sen şimdi bu koca merdiveni basamak basamak çıkmayayım, alsın beni bir Zümrüd-ü Anka kuşu, en tepeye kondursun demekte-sin. Olacak iş midir?"

Duyduklarından bir şeycikler anlayamayan kenar semtin yaşlı kadını, öfkeyle belediği gözlerini komutana kilitliyor:

"Bana bak akılsız! Ben tumturaklı saray dilini bilmem. Bildiğim şu ki, onca perdeyi geçene kadar benim canım çıkar. Şurada kaç günlük ömrüm kaldı ki zaten... Lamı cimi yok Padişahla görüşe-ceğim."

Çaresiz kalan kumandan:

"Bari birkaç kademe atlayalım." diye düşünüyor, emir bekleyen baltacılarına dönüyor:

"Destur isteyip müsaitçe ise üçüncü vezir hazretlerine götürsüz. Yaşlıcadur kırmak olmaz."

Bu kez yaşlı kadını üçüncü vezire götürüyorlar. Vezir derdini dinlemek istiyor, ancak kadın ona da yüz vermiyor:

"Ben illa ki Padişahla görüşmek isterim! Derdimi ancak ona söyleyeceğim."

Kadın ortalığı velveleye verince, çaresiz durumu Sadrazam'a bildiriyorlar:

"Böyle iken böyle Koca Sadrazam, yaşlı kadına laf anlatamıyor, söz dinletemiyoruz. Nuh diyor, peygamber diyor, amma velâkin derdini demiyor. İlla da Hünkârla görüşeceğim diye tutturdu gidiyor."

Sadrazam: *"Ben ikna ederim, ne de olsa padişah yarısı sayılırım."* diye düşünmüş olmalı ki, kadının huzuruna getirilmesini emrediyor.

Yaşlı kadın, aksakallı Sadrazam'ı görünce, yekten gürlüyor:

"Padişah sen misin?"

"Yok" diyor Sadrazam, bir yandan da "lahavle" çekerek; "Padişah Efendimiz devlet işlerinden yorgun düşmüşler, istirahat buyuruyorlar. Derdini dinlemeye beni memur etti."

Yaşlı kadın dişi kaplan gibi kükrüyor:

"Olmaz! İlle de Padişah gelmeli."

Öylesine avaz avaz bağırıyor ki, sesini, yedi kat kapının arkasında çalışan Padişah'a bile ulaştırıyor.

"Bu hal ne haldur?" diye soruyor çevresine. Öğrenmeye seğirtiyorlar. Durum açıklığa kavuştuğunda ise Padişah'a arz ediyorlar:

"Yaşlı bir kadıncağız illa da sizinle görüşmek istiyor, görüşemeyeceği söylendiği için de ortalığı velveleye boğuyor. Emrederseniz defedelim."

"Sakin" diyor Padişah, "Buralara kadar gelip sesini Padişah'a bile ulaştırmayı başaran kadın yaman olmalı. Huzura alın!"

Kadını alıp geliyorlar.

"Padişah sen misin?" diye soruyor kadın Kanuni'ye, hesap sorar gibi.

"Beli, padişah benim."

"O zaman dinle ey Padişah! Dün gece, evim soyuldu. Neyim var neyim yok çalındı."

"Karakolhaneye şikâyeteye gitseydin yahut Kadı Efendi'ye... Neden bana geldin?"

Kadın hâlâ öfkeli gözlerle Kanuni'ye bakıyor:

"Çünkü balık baştan kokar! Sana geldim ki, hal-i ahvalı bilesin."

"Peki, hırsızları gördün mü?"

"Görmedim, uyuyordum."

“Tıkırtıları da mı duymadın?”

“Uyuyordum dedim ya, duymadım.”

Bu kez hesap sorma sırası Padişah-ı Cihan'dadır:

“Be hey kadın!” diyor, “Bu ne derin uykudur?”

Yaşlı kadın ne titriyor, ne ürperiyor. Biraz alaycı bakışlarla dik dik padişaha bakıyor ve söyleyeceğini söylüyor:

“Yaşlılık uykusu Padişahım. Ne bileyim, sizi ve devletinizi uyak zannettiğimden mışıl mışıl uyumuşum. Geldim gördüm ki, en başta siz gaflet uykusundasınız! Gayri damla uyku girmez gözüme! Artık uyuyamam!”

Padişah donup kalıyor, yaşlı kadın feracesini savura savura çıkıp gidiyor.

“Kadın bize iyi bir ders verdi.” diye mırıldanıyor Kanuni, neden sonra.

Ve hırsızlıkların üstesinden gelinmesi için ferman yazdırıyor.

“Orduya esnaf karışmış!”

Orduy-u Hümayun Belgrad Seferi'nden dönüyordu...

Şanlı ordu ilahiler ve tekbirler eşliğinde kendi başkentine dönerken, halk yollara dökülmüş, Osmanlı ordusuna ve padişahına sevgi gösterilerinde bulunuyordu.

Fakat aksilik, yolda padişahın atının üzengisi (eyerin iki yanında asılı bulunan ve ayakların basılmasına yarayan demir halka) kırıldı. Vezirlerden biri,

“Merak buyurmayınız Hünkârım.” dedi, “Bizim bölükte bu işe eli yatkın bir yeniçeri var, şimdi halleder.”

Az sonra genç bir yeniçeri getirdiler. Padişahın atının üzengisini maharetle tamir etti. O kadar ki, yenisinden ayırt etmeye imkân yoktu. Genç yeniçeri gerçekten de bu işin erbabıydı.

Bu işe Kanuni Sultan Süleyman'ın sevineceğini zannedenler, yarıldıklarını kısa süre içinde anladılar: Padişah kaşlarını çatmış, kara kara düşünmeye başlamıştı.

"Hünkârım!" dedi aynı vezir, "Atınız hazırdır, sevdiğiniz biniş takımı onarılmıştır, artık eskisinden sağlamdır, lütfen üzülmeyiniz."

Padişah, üzgün gözlerini vezirine çevirdi:

"Üzengiye üzülüyorum benim vezirim, orduya esnaf karışmış, ona üzülüyorum."

Emretti: *"Üzengimizi ustaca tamir eden yeniçeri kulumuzu huzura alın."*

Genç yeniçeriye hemen Padişah'ın huzuruna getirdiler. Padişah, yeniçeriye bir kese uzattı:

"Bu elinin maharetinin ve zahmetinin karşılığıdır. Amma ki, askerlerin başka işlerle uğraşması bozulmasına alâmettir. Keseyi al ve git, kendine başka bir iş bul. Benim orduma esnaf giremez!"

Kanuni Sultan Süleyman'a göre asker ne siyasetle, ne ticaretle, ne zenaatle uğraşmalı, sadece askerliğini yapmalı, dış tehdit ve tehlikelerden vatanını, milletini, devletini korumalı, bunun için ihtiyacı olan her şey millet tarafından karşılanmalıydı.

Kanuni kanunları

Kanuni Sultan Süleyman, Kur'an'a aykırı kanunlar yapmış mıdır? Dini hukuku yürürlükten kaldırıp kendi hukukunu yürürlüğe koyduğu için mi, kendisine, *"Kanuni"* unvanı verilmiştir?

Tabii ki hayır! Kanuni Sultan Süleyman dini hukuku ortadan kaldırmadı, sadece zamanın değişen şart ve ihtiyaçlarına cevap verecek Kur'ânî bazı şerh ve izahları kanunlaştırdı. Bu çerçevede yasal düzenlemeler yaptı. Fatih Sultan da benzer düzenlemeler yapmıştı. Bu düzenlemelerde esas olan, yapılan kanunların

Kur'an'a uygunluğuydu. Bunu da bağımsız şeyhülislamlik müessesesi denetliyordu.

Ali Cemali Efendi (meşhur Zembilli) ve Ebussuud Efendi gibi, sadece Osmanlı tarihinin değil, dünya hukuk tarihinin de takdir ettiği dirayetli ve kifayetli (kifayet = yeterlilik) iki cevher ismin şeyhülislamlik yaptığı bir devirde, dini inançlara aykırı kanunlar yapmak, Sultan Süleyman gibi son derece güçlü bir padişahın bile haddi değildir. Çünkü o tarihte padişahın şeyhülislamı görevden alma yetkisi yoktur, ama şeyhülislamın padişahı indirme yetkisi vardır.

Böyle bir yapıda şeyhüislamalar padişaktan değil, padişahlar şeyhüislamalarından çekinir.

Dini konularda kılı kırk yaran hukukçular zamanında, Kur'an'a aykırı kanunlar çıkarmak şöyle dursun, şeriata ters bir tavır takınmak bile imkânsızdır.

Böyle bir şeyi Sultan Süleyman asla yapmak istemezdi, ama isteseydi de gerçekleştiremezdi. Çünkü Halife Hz. Ömer'den bir arşın kumaşın hesabını sorduktan ve aldıktan sonra, Hz. Ömer'in, "*Hükme karşı gelirim ne yaparsınız?*" şeklindeki suali karşısında kılıcını çekerek, "*Seni kılıçlarımızla doğrulturuz.*" diyen sahabe yürekli hocalar henüz hayattaydı.

Bu çerçevede, meşhur Bursa Kadısı (yüksek hâkim) Molla Fenari, dönemin Osmanlı Padişahı Yıldırım Bayezid'i mahkemen kovmuştur.

İlk İstanbul Kadısı Sarı Hızır Çelebi, Rum Mimar İpsilanti Efendi'yi bildiğince cezalandıran Fatih Sultan Mehmed'i aynı cezaya çarptırmıştır (kısas hükmü)...

Zembilli Ali Cemali Efendi, Yavuz Padişah'ı yeri geldiğinde tahttan indirmekle (hâl fetvası çıkarmakla) tehdit etmiştir...

Bir İstanbul vaizinin, "*Deniz yoluyla hacca gidenler için yol emniyeti kalmamıştır, Malta Şövalyeleri tarafından gemilerimiz*

yağmalanmakta, hacılarımız esir alınmaktadır, amma padişah sarayında mışıl mışıl uyumaktadır.” anlamında çok ağır eleştirilerde bulunması sonucu, Kanuni Girit Seferi’ne çıkmıştır...

İstanbul vaizlerinden Himmetzâde Abdullah Efendi, Sultan Dördüncü Mehmed’i (Avcı lâkaplı Padişah) *“Hey Padişah, millet sahipsiz kaldı; bil ki şimdi avlanma zamanı değil, ağlama zamanıdır!”* diyerek Davutpaşa Camii minberinden haşlamıştır...

Bunlar Osmanlı kanunnameleri ve din önderlerinin padişahı denetleme özgürlüğü konusunda herhalde bir fikir veriyor.

Bu konuda bir de yabancı gezginlerle sefirlerin ve yazarların enteresan tespitleri de var: Meselâ On sekizinci yüzyılda İsveç’in İstanbul sefirliğinde bulunmuş meşhur diplomat-bilgin Mouradgea d’Ohsson şöyle diyor:

“Padişahların şeriat hükümlerine ait hiçbir noktada hiçbir yenilik, yeni bir hüküm koyma yetkileri yoktur.” (Tableau general de l’Empire Othoman, Paris 1788- 1824, c.5, s. 7-8).

Sultan Dördüncü Mehmed devrinde on yıl süreyle Fransa’nın İstanbul sefaretinde çalışmış De La Croix’un anılarından şöyle diyor:

“Türkler kâinattaki temel kanunları Allah’ın koyduğuna inandıklarından, ‘kanun yapan’ (Kanuni) unvanı taşıyan padişahın bile kanunlara asla karşı gelemeyeceğini düşünürler.”

Sir Edward S. Creasy başta olmak üzere pek çok yabancıların da itiraf ettiği gibi, *“Sultan Süleyman büyüktü.”*

Ama bu Kanuni’nin kendi kendine ulaştığı bir büyüklük değildi...

Kanuni ve diğer büyük padişahları büyüten sır, Osmanlı’nın aile yapısında, eğitim sisteminde ve Gönül Sultanı dediğimiz maneviyat ehlinde saklıydı.

Kanunî'nin Fuzûlî'si ya da Fuzûlî'nin Kanunî'si

Kanunî devrinin kudretli şairlerinden Fuzûlî'nin, “*Selâm verdim, rüşvet değildir deyü, almadılar/ Hüküm gösterdim, yararsızdır deyü, mültefit olmadılar.*” (önemsemediler) mısralarını da içeren meşhur “*Şikâyetnâme*”sini hatırlarsınız sanırım.

Bu mısralar, biliyorsunuz, rüşvetin Kanuni devrinde bile varlığına delil gösteriliyor... Ancak durum öyle değildir: Fuzûlî, o mısraları maaşının gecikmesine kızarak yazmıştır.

Bundan daha önemli olan husus ise, Bağdat civarında ikamet eden bir şairin, “*Şikâyetnâmesi*”ni devletin en tepedeki yöneticisine, yani padişaha ulaştırabilmesidir.

Bundan iki sonuç çıkar:

Son derece geniş (neredeyse 20 milyon kilometrekare) bir coğrafya üzerine yayılmış Osmanlı Devleti'nde müthiş bir haberleşme sistemi vardır...

İsteyen her vatandaş, bir şekilde sesini devletin en tepesinde oturan yöneticiye (Padişaha) bile duyurabilme imkânına sahiptir...

Yaşadığımız *İletişim Çağında*, tepedeki yöneticilerimize aynı kolaylıkta ulaşılabildiğini söylemeyi ne kadar isterdim.

Ancak ne yazık ki, bunu söyleyebilme imkânından mahrumum. Zira okunan ve tanınan bir yazar olduğum halde, bırakınız tanımadığım yöneticilere, yönetimdeki eski arkadaşlarıma dahi ulaşmakta büyük zorluklar çekiyorum.

O kadar ki, sonunda pes ediyor, düşüncelerimi ya radyo ve televizyonlarda dillendirerek yahut köşemde yazarak ulaştırma-ya çalışıyorum.

Ama “*Yazı okuyan, söz dinleyen içindir.*” derler. “*Okumayan için hiçbir kitap yazılmamış, dinlemeyen için hiçbir söz söylenmemiştir.*” kuralınca, sesimi ulaştırabildiğimden yine de emin olamıyorum.

Ya sade vatandaşlar ne yapsın? WikiLeaks'in internette yayınladığı “*diplomatik notlar*”a göre, “*Çevresi kibirli ve yağcı danışmanlarla çevrili*” yüksek makamlara şikâyetlerini nasıl ulaştır-sınlar? Bunca “*İsabet buyurdunuz*” diyenlerin arasından sıyrılıp *Kral çıplak* diye bağırانların seslerini duyurması, mümkün mü?

Gelelim Fuzûlî'nin Şikâyetnâmesi'nin hikâyesine...

Fuzûlî, Bağdat civarında yaşayan fakir bir şairdir o tarihte. Kanunî'ye yazdığı bir mektupta geçim darlığı çektiğini bildir-miş ve kendisine devlet hazinesinden makul bir maaş bağlan-masını istemiştir.

Bunu dikkate alan Padişah, Fuzûlî'ye, Bağdat'taki vakıf geli-rinin, masraflar çıktıktan sonra, artanından (zevayid) bir miktar maaş bağlanmasını emreden bir *berat* göndermiştir.

Fuzûlî, beratı alır almaz vakıf idaresine gitmiş, Padişah'ın emri gereğince kendisine maaş bağlanmasını istemiştir. Ne var ki, bürokratik engelleri aşamamış, “*Bugün git yarın gel*” demele-rinin ardı arkası kesilmemiştir. Aradan haftalar, hatta aylar geç-mesine rağmen, maaşı bir türlü bağlanmamıştır.

Vakıf idaresine birkaç kez gidip her seferinde eli boş dönen şairin sonunda tepesi atmış, “*Selâm verdim, rüşvet değildir deyü almadılar*” mısraını da içeren meşhur şiirini işte bu yüzden ka-leme almış, o tarihte Kanunî'nin genel sekreterliğini yapan Ni-şancı Celalzâde'ye göndermiştir. Mektup oradan da Kanunî'ye ulaşmıştır.

Şikâyetnâme'de Fuzûlî, bürokrasinin yavaş işlemesinden ya-kınmakta, özellikle vakıf dairesinde çalışan memurlarla arasın-da geçen “*dedim-dedi*” bölümünde, hâlâ aynı havalarda dolaşan bürokratik ahlâkı sorgulamaktadır.

“*Gördüm ki, sualime cevaptan gayri nesne vermezler ve bu berat ile hacetim (ihtiyacım) reva görmezler, nâçar (çaresiz) terk-i mü-cadele kıldım (mücadeleden vazgeçtim). Meyus u mahrum, guşe-i*

uzletime çekildim." (Hiçbir şey elde edememenin karamsarlığı içinde yalnızlığımı çekildim.)

Demek istediğim şu ki, bazıları tarafından "*Kanuni döneminde yaygın rüşvet vardı*" şeklinde yorumladığı meşhur Şikâyetnâme yaygın rüşvetten dolayı değil, maaşının gecikmesine kızan Fuzûlî'nin özel meselesinden dolayı yazılmıştır.

Fuzûlî'nin şikâyetinin dikkate alındığını ve sorunun hemen çözüldüğünü söylememe sanırım ihtiyaç yok.

Yoksa yerli ve yabancı tarihçilerin çoğu, Kanuni dönemi hakkında şu hükmü vermiştir: "*Zaman-ı şeriflerinde rüşvet ve irtişâün namı yoğ idi.*"

Kanuni ve Mühendis Nikola

Şimdi de rastlandığı gibi, zaman zaman hukuk dışına çıkan padişahlar da olmuştur, ancak bu çok nadirdir. Genel olarak Osmanlı padişahları hukuka bağlı kaldılar.

Padişahların hukuka bağlılıklarını gösteren örneklerden, Kanuni Sultan Süleyman devrine ait iki örnek üstünde duracağım...

Biri şöyle...

Kâğıthane'deki mesire yerlerine su getirmek isteyen Kanuni, bu işe Nikola isimli mimarı tayin eder ve işi sıkı tutmasını ister.

Fakat bir sene kadar sonra tekrar mesire yerine gidince, hiçbir faaliyet olmadığını görüp çok kızar. Sadrazam'a döner:

"Bu ne menem iştir ki buyruğumuz yerine gelmemiştir. Tiz Nikola'yı bulup huzura getir!"

Sadrazam gayet sakin bir tavırla cevap verir: "*Nikola hapishanededir Hünkârım.*"

Padişah, "*Bu da ne demek oluyor?*" gibisinden Sadrazam'ın yüzüne baka kalınca, Sadrazam olayı açıklar:

"Buralarda izinsiz kazı yaptığını haber virdüklerinden yakalattım hapse atturdum."

Padişah'ın şaşkınlığına bu kez kızgınlık da eklenmiştir:

"Bu ne cüret! Buyruğumuz nasıl çiğnenir?"

Sadrazam sakindir: *"Hâşâ, velâkin Devlet-i Âliye'nin sadrazamı biziz, icra bizden sorulur. Padişahların bu işlere karışması töre değildir! Bunu değiştirecekseniz buyurun mühri alın!"* (Osmanlı Devleti'ni yönetme sorumluluğu bana aittir. Yetkilerime karışacaksanız, sadrazamlıktan istifa ediyorum.)

Ve Kanuni, muhtemelen çok kızmakla birlikte, hukuki geleceklere teslim olur, hiç sesini çıkarmaz.

Molla Kaabız'ın dünyası

Yıl 1527: Devir, Kanuni Sultan Süleyman devri...

Kanuni Sultan Süleyman devri demek, Osmanlı mülkünde kurtla kuzunun yan yana yürüdüğü, devletin maddi ve manevi açıdan doruklara yükseldiği devir demektir.

O devirde İstanbul, dünyanın ilim merkezidir. İlim adamları dünyanın her yerinden İstanbul'a gelmekte, bilgilerini, görgülerini arttırmaktadırlar. Molla Kaabız adı, işte böyle bir ortamda duyuldu.

Molla Kaabız, İranlı bir bilgindi. İstanbul'daki büyük camilerde va'zediyordu. Ağzı iyi laf yapıyor, her vaazı hadise oluyordu. Şöhreti arttıkça arttı. Adı dillere destan oldu.

Derken haddini aştı. Peygamberimizden sonra peygamber, Kur'an'dan sonra kitap geleceğini iddia etmeye başladı. Kur'anı Kerim'deki açık ifadeleri kendince yorumluyor, hükümleri dilettiği gibi değiştiriyor, kısacası Kur'an'ı Kerim'i kendi fikirlerine âlet ediyordu.

İstanbulluların bir kısmı önce şaşırıp ardından öfkelenirken, bir kısmı Molla Kaabız'ın fikirlerine kapıldı. Etrafında bir

cepheleşme meydana geldi. Durum nihayet saraya intikal etti. İstanbul halkı adına saraya gelen halk önderleri, Molla Kaabız'ın susturulmasını istediler.

Sadrazam İbrahim Paşa, Padişah'a başvurdu. Kanuni Sultan Süleyman, Molla Kaabız'ın divana çağrılarak Anadolu ve Rumeli Müftüsü ile tartıştırılmasını istedi. Kendisi de kafes arkasından olayı izleyecekti.

Molla Kaabız divana çağrıldı. Anadolu Kazaskeri Kadiri Çelebi ve Rumeli kazaskeri Fenarizade Muhyiddin Çelebi ile saatlerce tartıştı. İddialarını devrin en iyi âlimlerinin önünde de tekrarladı.

Kazaskerler mağlup oldular. Buna rağmen Molla Kaabız'ın mürted olduğunu, boynunun vurulması gerektiğini savundular. Sadrazam İbrahim Paşa ise kazaskerlerle aynı görüşte değildi. Molla Kaabız'ın ilmen mağlup edilemediğini düşünüyordu. Serbest bıraktı.

Kanuni Sultan Süleyman bütün tartışmaları kafes arkasındaki mekânından dinlemişti. Öfkeyle Sadrazam'ın karşısına dikildi.

"Bre ne iştir!" diye gürledi, "Nâbeca herifin biri divanımızda dinimizin esaslarına saldırır, amma Sadrazamımız onu serbest bırakır. Buna sebep nedir?"

Sadrazam İbrahim Paşa şu cevabı verdi:

"Hünkârım! Kazaskerlerimiz sapığı ilmen mağlup edemediler. Senin mülkünde fikrin kılıçla değil, fikirle mağlup edilmesi gerektiğini düşündüğüm için Molla Kaabız'ı serbest bıraktım."

Padişah, ertesi gün Molla Kaabız'ın tekrar çağrılmasını, ama bu sefer karşısına hocası İbni Kemal'in çıkarılmasını emretti.

3 Kasım 1527 Pazar günü Molla Kaabız tekrar divana çağrıldı. Karşısında İbni Kemal'i görünce sarardı. Tartışma başladı.

Padişah yine kafes arkasında dinliyordu. Molla Kaabız iddialarını tekrarladı, delillerini gösterdi. İbni Kemal tek tek hepsini çürüttü. Molla Kaabız çaresiz kalınca pes etti.

İbni Kemal, tövbe-kâr olmasını önerdi, fakat teklifi reddedildi.

Bu durumda, İslam fıkına göre durumu bizzat Molla Kaabız'dan soruldu. Mürted olduğunu söyledi. Hüküm soruldu. "İdam" dedi.

Arkasından da korkunç bir öfke ile sövüp saymaya başladı.

Maskesi düşmüş, öfkesiyle baş başa kala kalmıştı.

Osmanlı Devletinin güç kaynağı olan inançlarına fitne sokarak Osmanlı halkını çatıştırmak ve bu suretle devleti zaafa uğratmakla görevli olduğunu itiraf etti. Ancak ondan sonra boynu vuruldu.

Tarih âdeti tekerrür ediyor: Modern Molla Kaabız'lar ortalıkta cirit atıyor.

Muhibbî'den (Kanuni) Peygamberimize:

*"Hak habibi olmasa olur midî Mi'rac ana,
Olmasa Sultan-i Âlem kim verirdi tac ana?"*

* * *

*Kaplamıştı âlemi zulmet seraser, verdi nur,
Şem'-i ruhsari anın çün dediler vehhac ana...*

* * *

*Hak yoluna ihtiyar-i fakr edip fahrim dedi,
Giymez idi verseler dürr ü cevahir tac ana...*

* * *

*Hak ta'alanın Resuli hem şefa'at-kânidir,
Halk-ı âlem ruzı mahşerde kamu muhtac ana*

* * *

*Ey Muhibbi Hak tealâ mu'cizin izhar ede,
Cümleten ola muti'ram ola ehl-i hac ana."*

Bir Peygamber sevdalısı: Sultan I. Ahmed

Sultan I. Ahmed, henüz on beş yaşında bir padişaktır...

Çocuk olamadan büyüme zorunda kalmış, ama sağlam bir eğitim almıştır.

Gönül Sultanının anlamını bilmekte, bu yüzden Aziz Mahmud Hüdayi ile görüşmelerini sıklaştırmak için bahaneler uydurmaktadır.

Hatta öylesine bir saygı duymaktadır ki, Hoca saraya geldiğinde hademe gibi hizmet etmektedir.

Bir gün, şeyh, yine sarayda, abdest almaktadır.

Çok değişik bir atmosfer: Zira devrin Padişah'ı ibrikle su dökmekte, devrin Valide Sultan'ı (Padişah'ın annesi) havlu tutmaktadır.

Valide Sultan, kadın duygusallığıyla keramet görmek istiyor:

"Efendi hazretleri bir keramet gösterse de, şahit olsak."

Hüdayi abdest almayı bitiriyor...

Valide Sultan'ın tuttuğu havlu ile kurulandıktan sonra, havlu tekrar Valide Sultan'a uzatırken gülümsüyor:

"Sultanım, sıradan bir hoca abdest alırken, Padişah suyun döker, Vâlide Sultan da peşkir (havlu) tutarsa, bundan büyük keramet mi olur?"

Sultan I. Ahmed, ya da Osmanlı deyişiyle “Ahmed-i evvel”, Kununî'den sonra devlet işleriyle bizzat ve yakından meşgul olan nadir padişahlardan biridir.

1603'de 14 yaşlarında pâdişâh olmuş, daha o yaşta bile zekâsı ve olgunluğu sayesinde isabetli kararlar alıp, devleti yönlendirmişti.

Yönetim kademelerine yetenekli ve doğru isimler getirmiş, dini hassasiyetini yönetimin her alanına yaymış, devrinde rüşvetin, soygunun, vurgunun izi görülmemiştir.

En önemli icraatlarından biri de şehzade katlini yasaklayıp hanedanın en yaşlı ve akli başında (ekber ve erşed) üyesinin tahta geçmesini sağlamasıdır.

İyi şairdi. Şiirlerinde “Bahtî” mahlasını kullanırdı.

Hasodalı Yusuf Ağa anlatıyor:

“Sultan Ahmed abdest alırken suyunu ben dökerdim. Kışın en şiddetli günlerinde bile soğuk su isteyen padişah, bir gün: ‘Ayaklarım hamal ayağı gibi.’ dedi. Bunun üzerine ben: ‘Hünkârım, meşhur meseldir, ayağı büyük olanın bahtı açık olurmuş...’ diye karşılık verince, padişah: ‘Belî, bilürüm, Bahtî mahlâsını ol sebepten aldum’ dedi.” (Kayaalp 1999: 88)

Bahtî'nin şiirlerinde dinî konular ön plândadır. Bu konuda hocası Aziz Mahmud Hüdâî'nin etkisindedir. O etki ile ‘ilâhî’ tarzında güzel örnekler vermiştir.

Rivayete göre, padişah Aziz Mahmud Hüdâyî'ye “pederim” diye hitap edermiş.

Peygamber sevdası ve Kadem-i Şerif

Öylesine bir Peygamber sevdalıydı ki, rivayete göre Hz. Peygamber'in ayak izi bulunan taşı (Kadem-i Şerif) eski Memlük Sultanlarından Kayıtbay'ın Türbesi'nden aldırıp İstanbul'a getirtmiş, önce Eyüp Sultan Camii'ne koydurtmuş, Sultan Ahmed Camii bitince de buraya naklettirmiştir.

Bu sırada, rüyasında Peygamber Efendimiz'in divanında yar-gılandığını görmüş...

Kayıtbay, kendisini Peygamber Efendimize şikâyet edip, "Kadem-i Şerif" resmini geri istemiş.

Peygamber Efendimiz de bunun alındığı yere verilmesi ge-rektiğine hükmetmiş.

Sultan I. Ahmed, rüya da olsa Peygamberini görmüş olmak-tan o kadar etkilenmiş ki, "Rüyadır-hülyadır" demeden, manevi-yat önderi Aziz Mahmud Hüdâyî hazretlerinin de hazır bulun-duğu bir ilim meclisinde konuyu açmış:

"Şöyle şöyle bir rüya gördüm, ne dersüz?"

Âlimler rüyada gördüğünü yapmasını tavsiye etmişler. Yani Kadem-i Şerif, Sultan Kayıtbay türbesine iade edilecektir.

Çok üzölmekle birlikte, Peygamberimize duyduğu saygıdan dolayı isteneni yapmış...

Kadem-i Şerif'i geri göndermiş.

Ancak, Peygamber Efendimize olan sevgisinden dolayı, ayak izinin minyatörünü yaptırıp hayatı boyunca hilâfet sarığının alın kısmında taşımış.

Bir tahta üzerine nakşedilen Kadem-i Şerif'in kenarına ise şu meşhur kıt'ayı yazdırmış:

"N'ola tâcum gibi başumda götürsem dâim,
Kadem-i nakşını ol hazret-i Şâh-ı Rusûlün...
Gül-i gülzâr-ı nübüvvet o kadem sahibidür,
Ahmedâ! Durma yüzün sür, kademine o Gül'ün.

* * *

Her zaman başımda taç gibi taşısam,
Peygamber'in ayak resmini...
Gül yanaklı Peygamberimiz'in ayak izidir o,
Ahmedi! Durma yüzünü sür ayağına o gülün."

* * *

Aşağıdaki hasret şiiri de onundur:

* * *

"İftirakınla efendim bende takat kalmadı,
Yah-pare oldu bu dil, aşkda mahabbet kalmadı,
Şol kadar ağlatdı ben biçareyi hükm-i kaza,
Giryeden hiç hazret-i Ya'kub'a nevbet kalmadı."

* * *

Varımı ben Hakk'a verdim
Varımı ben Hakk'a verdim gayri varım kalmadı,
Cümlesinden el çekip bes (yeter) dü (iki) cihanım kalmadı.

* * *

Cünkü Hubbullah erişti çekti beni kendüye,
Açtı gönlüm gözünü gayri gümanım (kuşkum) kalmadı.
Evliya (Aziz Mahmud Hüdayî) Himmeti yaktı beni kül eyledi,
Safiyim buldum safayı dü cihanım (iki dünya) kalmadı.

* * *

Ahmedi der ya İlahi sana şükrüm dürür,
Hamdülillah aşk-ı Hak'dan gayri varım kalmadı."

Bugünkü Dille

"Efendim! Ayrılığın yüzünden bende zerre kadar güç ve takat kalmadı,

Gönül, onca aşk ateşiyle bir buz parçası kesildi de aşkta sevgi kalmadı.

Alın yazım, zavallı beni öylesine ağlattı ki;

Hasretinde döktüğüm gözyaşlarından dolayı, Yusuf'a ağlayan Yakub'a yaş kalmadı."

Sadece o değil, hemen hemen bütün Osmanlı padişahları Peygamber Efendimize derin bir hürmet ve sevgiyle bağlıydılar.

Başarılarının sırlarından biri de budur.

Sultan Ahmed Camii ve cami kültürümüz

Osmanlı hayatı cami (beytullah) merkezliydi...

Her mahallenin ortasında bir mescit, mahallelerin ortasında ise bir padişah camii (Selâtin Camii) yükseldi...

Mahalleli ve esnaf mümkün olduğu kadar her namazı cami-de kılmaya özen gösterirlerdi. Namazdan bir saat kadar önce camiye gider, hazırlıktan sonra camiin müstemilatı içinde bulunan "*Sohbethane*"de *muhabbet* eder, dertleşirlerdi.

Böylece Osmanlı ceddimizde depresyon, panik atak gibi psikolojik hastalıklara pek rastlanmazdı.

Kısacası Osmanlı kültüründe cami "*Beytullah*" kimliğiyle sosyal hayatın merkeziydi.

Önce bir cami inşa edilir, sonra çevresinde bir mahalle teşekkül ederdi.

Sultan Ahmed Camii, 1609-1616 yılları arasında Sultan I. Ahmet tarafından İstanbul'daki tarihi yarımada, Mimar Sedefkâr Mehmet Ağa'ya yaptırılmıştır.

Mimar Sedefkâr Mehmed Ağa, 1562'de İlbasan'dan İstanbul'a geldi. Kanuni Sultan Süleyman'ın türbesinde bir yıl bahçe bekçisi oldu, ardından Hasbahçe'de (sarayın bahçesi) bahçıvanlık yaptı.

Acemi oğlanlarının musiki meclisinden etkilenecek tezene çalmaya başladı.

Zeki ve çalışkandı. Mimarlığa karşı müthiş bir hevesi vardı. Boş zamanlarında bina resimleri çizer, plânlar yapardı.

Bu haliyle dikkatleri üzerine çekti. Kabiliyetli insanları keşfedip önünü açma konusunda emsalsiz olan Osmanlı yöneticileri, Bahçıvan Mehmed Ağa'nın da önünü açtılar.

Açılan bu yolda yürüyüp Mimar Sinan'ın ekibine katıldı.

1570'den 1589'a kadar Mimar Sinan'ın öğrencisi oldu.

Mimar Sinan'ın ölümünün ardından Mimar Davut Ağa'ya, sonra da Dalgıç Ahmed Ağa'ya talebe oldu.

Yıllar boyu çıraklık yaptı... Kalfalığa yükseldi...

O sırada bilgisini ve görgüsünü arttırması için Mısır'a gönderildi. Tekmil Arabistan'ı dolaştı.

İstanbul'a döndükten sonra, padişahın emriyle Rumeli gezisine çıktı.

Selanik, Arnavutluk, Malta, İspanya, Bosna, Frengistan, Budin, Erdel, Eflak, Boğdan, Kırım, Kefe, Silistre, Niğbolu, Semendire, Belgrat'ı görüp döndü.

Altı ay kadar, "*Müsellem*" sıfatıyla Diyarbekir'i yönetti. Sonra Şam'a gönderildi: Havran Nahiye hâkimi oldu.

Yeterince olgunlaşmıştı...

Bunu dikkate alan yöneticiler, onu 1598'de Su Nazırlığına, 1606'da ise Mimarbaşılığa getirdiler.

Nihayet Sultan I. Ahmed tarafından, At Meydanı'nda Sultanahmet Camii'ni inşa etmekle görevlendirildi.

İşi çok zordu. Zira az ötesinde ustası Sinan'ın şaheseri Süleymaniye, yanı başında ise tüm Hristiyanlık âleminin gurur kaynağı Ayasofya duruyordu.

Yapacağı cami bu anıt eserlerin gölgesinde kalmamalıydı.

Kuşkusuz büyük olacaktı. Ancak bir eserin *güzel* olması için büyüklük yetmezdi. Güzel, alımlı ve etkileyici de olmalıydı. Öyle ki, insanların ruhunda hayranlık uyandırmalıydı.

Sedefkâr Mehmed Ağa, iki önemli eserin arasına şiir gibi bir üçüncü eser yerleştirecekti.

Uzun uzun çalışarak oluşturduğu plânı Padişah'a sundu. Her ayrıntının anlamını tek tek izah etti. Padişah plânı beğendi ve onayladı.

1609 yılı Ekim başında, Sultan I. Ahmed, camiinin temelini kazmak üzere ilk kazmayı vurdu. (O kazma Topkapı Müzesinde sergileniyor.)

Temel atma töreninde bulunan Evliya Çelebi, temel atma merasimini şöyle anlatıyor:

“... Cümle üstad mimar ve mühendisler toplanıp, Üsküdarlı Mahmut Efendi'nin ve üstadımız Evliya Efendi'nin duaları ile temelin kazılmasına başlandı. Evvela Sultan Ahmed Han, eteğine toprak dodurup, (Peygamberimizin Kâbe inşaatında yaptığı gibi) 'Ya Rab! Ahmed kulunun hizmetidir, kabul eyle' deyüp, amelelerle birlikte temelden toprak taşıdı...”

Padisahtan sonra Seyhülislam Mevlana Mehmed Efendi, Şeyh Mahmud Efendi, Vezir-i azam Murad Paşa ve diğer vezirler, ulema, kadiaskerler ellerine kürekler alarak toprak taşımış, harç koymuşlardı.

İnşaat çalışmalarına sembolik olarak ordu da katılmış, bir gün sipahiler, bir gün yeniçeriler toprak taşımada çalışmışlardı.

Halktan birçok gönüllü de çalışmalara katılmış, böylece İstanbullular, çağlar boyu övüneceğimiz eseri elbirliği içinde vücuda getirmişlerdir.

Temel kazma işi otuz altı gün sürdü.

Kapladığı alan bakımından Ayasofya ve Süleymaniye'yi geçen Sultan Ahmed Camii'nin inşaatı yedi yılda tamamlandı.

Külliyesiyle birlikte, İstanbul'daki en büyük yapı komplekslerinden biridir.

Bu külliye bir cami, medreseler, hünkâr kasrı, arasta, dükkânlar, hamam, çeşme, sebiller, türbe, darüşşifa, sıbyan mektebi, imarethane ve kiralık odalardan oluşmaktadır.

Bu yapıların bir kısmı günümüze ulaşamamıştır.

Yapının mimari ve sanatsal açıdan dikkate değer en önemli yanı, yirmi bini aşkın İznik çinisiyle bezenmesidir.

Sultan Ahmed Camii 1616 yılı 2 Haziran Cuma günü ibadete açıldı...

Başta padişah olmak üzere, devlet erkânı açılış merasiminde hazır bulundu...

Cami yanına kurulan çadırlarda davetlilere önce büyük bir ziyafet verildi. Açılış dualarla yapıldı.

İçinin renkli aydınlığı, duvarları süsleyen eşsiz çinileri, kapıları süsleyen sedef kakmaları, o güne kadar yapılanlardan çok daha güzel olan altı minaresi, İstanbul'un panoramik güzelliğini artıran genel görünüşü ile Sultanahmet herkesi büyülemişti.

Ama o zaman bu caminin adı Sultanahmet Camii değildi.

Halk ona “Yeni Cami” demişti.

Eminönü'nde Yeni Cami adıyla anılan cami yapılıncaya kadar bu adı taşıdı.

Eminönü'ndeki eser ‘Yeni Cami’ adını alınca, Mehmed Ağa'nın yaptığı camiye de “Ahmad-ı Sultan (Sultan Ahmed) Camii” denildi.

Evliya Çelebi, Sultanahmet'teki avizelerin, yapıldığı yıllarda, oradaki çiniler kadar güzel ve değerli olduğunu söyle anlatıyor:

“... Bu camide asılı avizeler yüz Mısır hazinesi değerindedir. Çünkü Sultan Ahmed Han, ecdadından beri toplanan kıymetli eşsiz cevahirleri, dört diyardan gelen çok değerli hediyeleri buraya koymuştur...”

Mesela, Habeş Veziri Cafer Paşa camiye altı adet zümrüt kandil göndermiştir ki, herbir kandil altışar okka ağırlıkta idi. Altısı da mücevherli altın zincirlerle asılmıştır... Ayrıca bu camide öyle çok ve değerli kitaplar vardır ki, İslam diyarındaki öteki padişah camilerinin hiçbirinde bu kadar çok güzel ve değerli kitap görülmemiştir.”

Cami mavi, yeşil ve beyaz renkli İznik çinileriyle bezendiği için ve yarım kubbeleri ve büyük kubbesinin içi de gene mavi ağırlık-

lı kalem işleri ile süslendiği için Avrupalılarca “Mavi Cami (Blue Mosque)” olarak adlandırılır.

Ayasofya'nın 1934 yılında camiden müzeye dönüştürülmesiyle, İstanbul'un ana camisi konumuna ulaşmıştır.

Yazıları Diyarbakırlı Seyyid Kasım Gubarî tarafından yazılmıştır.

Çevresindeki yapılarla birlikte bir külliye oluşturur ve Sultanaahmet, Türkiye'nin altı minareli ilk camisidir.

Altı minarenin hikâyesi

Efsaneye göre, Sultan I. Ahmed, başta minareleri altından yaptırmak istemiştir.

Ama kaplamada kullanılacak olan altının değeri Padişah'ın bütçesini fazlasıyla aşınca, caminin mimarı Sedefkâr Mehmed Ağa bu emri güya yanlış işiterek, *altın* sözcüğünden *altıyı* türetmiş, camiyi altı minareli inşa etmiştir.

Efsaneler bir yana, İstanbul'da meydana gelen her büyük olay, her büyük eser, İslam dünyasını yakından ilgilendiriyor ve konuşuluyordu.

Sultan Ahmet Camii'nin yapılması da hayranlık ve geniş yankılar uyandırmıştı. Fakat devletin bazı eyaletlerinden de itirazlar gelmişti. İtiraz edenler, “*Camiye altı minare yapılması Kâbe'ye saygısızlık olur.*” diyorlardı. Çünkü o zamanlar altı minaresi olan tek mabed Kâbe idi. Padişah bu meseleyi bütün İslam âlemini memnun edecek bir şekilde halletti: Kâbe'ye yedinci minareyi yaptırdı.

Minarelerle alakalı diğer bir husus da, şerefelerdir. Sultanaahmet minarelerinin dördü üçer, ikisi de ikişer şerefelidir ve toplam 16 şerefeye yapmaktadır ki bu da aynı zamanda Sultan Ahmet'in 16. padişah olduğuna işaret eder. Ama bu yanlış bir bilgidir çünkü Sultan I. Ahmed 14. padişaktır.

Padişahın namaza geçmeden biraz dinlenmesi için yapılan bölüme Kasr-ı Hümayun denir.

Cami, sanat-estetik, aşk ve hayat

Türkiye’de her gün bir cami ibadete açılıyormuş...

Bu kadar sık cami inşa eden bir ülkenin, hâlâ da eski anıtsal camileri taklit etmesi, teknolojik ve mesleki bunca gelişmeye ve değişmeye rağmen modern bir cami mimarisi oluşturamaması bana çok acınası geliyor...

Yapılan camilerin neredeyse tümü ya Süleymaniye’nin yahut Sultanahmet Camii’nin minyatür kopyaları... Arkalarında Sinan gibi bir estetik dehâ bulunmadığı için de uyumsuz ve uygunsuzdurlar...

Baktıkça bakma isteği yerine, insanda kaçma isteği uyandırıyorlar!

Süleymaniye’ye bir de bu gözle bakar mısınız lütfen? Zaten, şairin yüreğine (Yahya Kemal) “*Süleymaniye’de Bir Bayram Sabahı*” gibi muhteşem bir şiir ilham eden eserin, bizatihi kendisinin *şiir gibi* olması gerekir...

Süleymaniye şiir gibi bir camidir: Bu muhteşem şiirin şairi ise Koca Mimar Sinan’dır.

Önce revaklardaki direkler arasında somutlaşan matematiksel hesaplar karşılıyor insanı... Duvarlardaki girinti çıkıntılarda emsalsiz birer tabloya dönüşmüş işlemlerin Batı resmine taş çıkarttığını fark ettiğinizde, anlıyorsunuz ki, duvarları tablolarla süslemek Batı’nın, duvarı tabloya dönüştürmek ise bizim estetik anlayışımızın ürünüdür.

Ecdad duvarları tabloya dönüştürürken, zaman ve mekândan bağımsızlaştırmış, inancının gereği olan *ebediyet sırrı* ile bütünleyip sonsuza armağan etmiştir.

O tabloyu duvardan asla indiremezsiniz. O tablonun yerini asla değiştiremezsiniz. Başka bir yere asla taşıyamazsınız...

Çünkü bulunduğu yer, olması gereken yerdir ve ancak bulunduğ yerd e muhteşemdir. Onlardan birini yerinden almak, tüm mâbedi hâk ile yeksan etmek anlamını taşır. Eski camilerimiz böylesine bir bütünsellik içerir: Mermeri sanatla, sanatı hayatla buluşturur.

Daha avluda şaşırıp büyülenmeye başlarsınız.

O şaşkınlık ve hayranlık deminde kapıya ve pencerelere bakın: Pencerelerle duvarların büyüleyici uyumunu, künde-kâri kapının kubbelere yükselişini, kudret eliyle serpiştirilmiş hissinin veren *çil çil kubbe*lerin yer yer minareleşip gözü hiç rahatsız etmeden sonsuzluğa ulaşımını izlersiniz...

Sonra, Yahya Kemal'in şiirinin içine girer gibi, camiye girer, kürsünün mihrapla, mihrabın minberle, hem birbirinden bu kadar farklı ve bağımsız, hem birbirine bu kadar yakın, böylesine iç içe nasıl olabildiklerini düşünürsünüz...

Kubbelelerdeki sadelikle duvarlardaki renk cümbüşünün zıt gibi duran karakterlerinde Sinan'ın ruh halini çözmeye çalışırsınız: İmkânsıza (hikâyeye göre Hürrem'le Kanuni'nin sevgili kızları Mihrimah Sultan'a, ama aslında sanata ve estetiğe) âşık olan dehâ, burada da imkânsız denemiş ve gerçek hayatta yapamadığını yapıp *zıtların estetik uyumunu* yakalamıştır!

Belgesi yok, ama şöyle bir hikâye anlatılır...

Sinan güya Mihr-ü Mah Sultan'a âşıktır. Mihr-ü Mah, Farsçada "*Güneş ve Ay*" anlamına gelir; Sinan güneş ve ay kadar muhteşem, ama yine onlar kadar kendisine uzak aşkının zamanın sırrına sarıp Süleymaniye'nin varlığında bir yandan abideleştirirken, bir yandan da ebedileştirmiştir.

Süleymaniye'yi seyrederken, insan, hem aşka saygı duyuyor, hem de aşkını mâbede dönüştürüp mübarekleştiren Sinan'a...

O tarihte 50 yaşında olan Koca Sinan (Mihrimah Sultan ise henüz 17 yaşındadır ve evlendirilmek üzeredir), sevdiği kıza kavuşamamıştır, ama o aşkın derin ve etkileyici ilhamıyla, insanı kendine âşık eden nice mâbed inşa etmiştir.

Her anıt eserin temelinde böyle bir aşk saklı olsa gerektir.

Kimbilir belki de artık eski aşklar kalmadığı için, etkileyici *anıt eserler* inşa edilemiyor!

Aslında Sinan'ın aşkı herkesin aşkından farklıdır. Aşkı *farklı* olanın eserleri de farklı olur. Nitekim her camide farklı bir üslup denemiş, her denemesiyle imkânsıza biraz daha yaklaşmıştır.

“Ve minel aşk!”

Sinan'ın aşkı sonsuz olduğu kadar sonuçsuz, imkânsız olduğu kadar ihtiyarsızdır. O kadar ihtiyarsızdır ki, padişah adına olduğu için ister istemez *erkeksi* bir hava verdiği Süleymaniye Camii, içindeki duyguları yansıtmaya yetmemiş, 1548'de Üsküdar'da yaptığı Mihrimah Sultan Camii'ne, mimarlık tarihinde ilk kez *kadınsı* bir hava vererek, Mihrimah Sultan'a benzetmiştir: Camiinin silüetine etek giymiş bir kadın (hikâyeye göre o kadın Mihrimah Sultan'dır) şekli vermiştir.

Buna rağmen Sinan'ın hâlâ söyleyecekleri vardır: Söyleyeceğini yine Mihrimah Sultan adına Edirnekapi'da yüksek bir tepenin üstüne inşa ettiği camide söyler...

Cami için seçtiği yer, o zamanın İstanbul'unda son derece ıssız bir tepedir. Sinan, camiinin yalnızlığında, yaşlandıkça büyüyen yalnızlığını anlatmak ister gibidir.

Cami kapsama alanı olarak küçüktür (sadece 38 metre). Mihrimah Sultan da öyle değil midir?

Cami küçüktür, ama Sultan'ın sade ve asil güzelliğini yansıtacak kadar da estetikdir. Tek kubbesinin üzerindeki 161 pencere (o tarihe kadar bu açıklıkta ve bu kalınlıkta bir kubbeye 161

pencere koymayı hiçbir mimar başaramamıştır) sevdiği kızın iç dünyasının aynasıdır: Berrak, ferah, temiz ve aydınlık...

Günün her saatinde pencerelerden giren huzmeler camiin ortasında buluşup sarmaş dolaş olurlar. Güneşin durumuna göre yansıyan huzmelerin kıyamdan rüküya, rüküdan secdeye varışları enfes bir görüntü oluşturur. Işık huzmelerinin namazı, aynı zamanda camiye kadını bir eda katar.

Rivayete göre, cami içindeki pandatiflerde ve minare kenarlarındaki uzun işlemelerde de Mihrimah Sultan'ın ayak topuklarına kadar uzanan saçları tasvir edilmiştir.

Yine rivayete göre, saltanat ailesinden gelmesi sebebiyle, Mihrimah Sultan Camii'ni çift minareli yapabilecekken, tek minareli yapması, 17 yaşında Rüstem Paşa (meşhur Kehle-i İkbâl Rüstem Paşa) ile evlendirilen kızın yalnızlığını simgeler.

Bu aynı zamanda mimarın da yalnızlığıdır.

Yine de bu caminin en belirgin özelliği bulunduğu yerdir: Yeri itibariyle emsalsizdir. Sinan'ın bu ıssız tepeyi büyük bir özenle seçtiği anlaşılmaktadır.

Bilirsiniz, her 21 Mart akşamı hem gece ve gündüz eşitlenir (Padişah kızı ile aralarındaki eşitsizliği protesto olarak da düşünülebilir), hem de güneş batmadan ay doğar.

Şimdi, “Mihr-ü mah”ın Farsçada “Güneş ve Ay” anlamına geldiğini unutmadan hayal edin...

Bir iddiaya göre, Edirnekapı'daki Mihrimah Sultan Camii'nin tek minaresinin arkasından güneş batarken, Üsküdar'daki Mihrimah Sultan Camii'nin iki minaresinin arasından ay doğarmış!

Böylece Mihr ve Mah gökyüzünde buluşmuş...

Böylece Sinan kıyamete değin aşkını ilân etmiş olurmuş.

Güzel bir hikâye olmanın dışında hiçbir özelliği bulunmayan bu iddia olmasa da, Sinan'ın camilerinde sanat hayat buluyor.

Ancak estetik algısı yüksek milletler, orijinali yakalayabilir ve sonsuza ulaşabilir.

Zaten sanat *sonsuzun* ve *aşkın* adıdır.

Aşkın “Vav” hâli

Genceciktim, bilmiyordum. Bilmediğim için, geçim darlığından yakınan yaşlı hattata: “*Başka iş yapsanız şimdi kazandığınızın çok daha fazlasını kazanabilirdiniz.*” deyivermiştim.

Acıyarak, galiba biraz da aşağılayarak yüzüme baktıktan sonra, derin gözlerini önündeki “*Besmele*”ye çevirmiş, birkaç kez iç çekmiş ve henüz duyabileceğim bir sesle sanki bana değil, yazmaya çalıştığı esere kendi gerçeğini fısıldamıştı: “*Ben bu işe âşığım.*”

İşte o zaman anladım, “*Aşk olmadan meşk olmaz*” sözünün özünü (yazı veya müzikte alışma/öğrenme için yapılan çalışmaya “*meşk*” dendiğini biliyorsunuz.)

O gün Hattat Hamid Hoca'nın ağzından çıkan bu mırıltı tüm hayatımı etkiledi: Zaman içinde fark ettim ki, bugün de hayranlık ve şaşkınlıkla seyrettiğimiz eski camilerin, çeşmelerin, türbelerin, köprülerin, resimlerin, heykellerin, katedrallerin, kısacası tüm anıtsal eserlerin içinde derin bir *aşk* saklıdır. Bu durum yürek tellerimize dokunan şarkılar, şiirler, romanlar ve hikâyeler için de aynen geçerlidir.

Mimar Koca Sinan, eserlerine (özellikle Şehzade, Süleymaniye ve Mihrimah Sultan camilerine) Mihrimah Sultan'a duyduğu plâtonik aşkın meydana getirdiği yürek tellerini katmasaydı, eserleri bu kadar muhteşem olmazdı.

Fark edin: Kanuni'nin vakitsiz ölen oğlu Şehzade Mehmed adına inşa ettirdiği Şehzade Camii'nde insanı önce titrek bir hüznün karşılar. Bu hüznün padişahın oğlunun ölümüyle düştüğü hüznün esere yansımadır...

Süleymaniye'de iç içe giren haşmet ve azamet, çağlar ötesine, eski Osmanlı'nın kudret içinde adaletini taşır.

Üsküdar'daki Mihrimah Sultan Camii, Hanım Sultan'ın silüetini resmederken, Edirnekapı'da aynı ismi taşıyan cami, aşkın vecd haline dönüştüğü anın hikâyesini anlatır.

Buhûrizâde Mustafa İtri Efendi'yi meşhur "*segâh tekbir*"inde, Süleyman Çelebi'yi "*mevlid*"inde, Yazıcızade Mehmed Efendi'yi "*Muhammediye*" adlı muhteşem eserinde zirveye ulaştıran şey yine "aşk"tır: Allah ve Peygamber'e karşı hissettikleri "*aşk!*"

Eski eserlere bakarken, bunu hissetmemek imkânsız gibidir... Bu hissi yakalayamayanlar açısından eser anlamını yitirir. Sıradanlaşır. Mâbed *binaya*, şiir *yazıya*, hat *kareografiye*, resim *çerçeveye*, ebru *boyaya* dönüşür...

Oysa ebru, "*suyun ruhunu kâğıda emzirmek*", mâbed, bağımsız taşlara nefes katmakla yapılır. Kelimeleri yürekte damıtıp aşkla kundaklayabilerseniz şiir yazabilirsiniz...

Resim ise, insanın iç dünyasındaki renk skalasını tuvale en uyumlu biçimde emdirmesidir.

Ya hat sanatı? Hat, kıvrak harflerin sessiz raksıdır! Kimi kısarak başı gibi uzanır kenardan, kimi kartal gibi dikilir azametle, kimi zinde bir dinginlik içinde sarılır diğerine, kimi isyankâr bir hamle ile en umulmadık yerden fışkırır.

Öylesine şaşırtıcı ve etkileyici bir bütünlük ki, Hattat Hafız Osman Efendi'nin kayıkçıya özenle çizdiği "*vav*"ı ters çevirerek, Sinan'ın Süleymaniye'sine kubbe yapabilirsiniz.

Meşhur hattatlarımızdan Hafız Osman Efendi, bir gün Beşiktaş'tan Üsküdar'a dolmuş yapan bir kayığa binmişti...

Kayık Üsküdar iskelesine yaklaşıncı, müşteriler paralarını çıkarıp vermeye başladılar. Fakat Hafız Osman Efendi'nin üstünde tek kuruş yoktu. Bir zaman ceplerini karıştırıp durdu. Sandalcı küçümseyerek onu izliyordu: "*Paran yok mu?*" diye sordu.

Düştüğü bu acınası durumdan bir an önce kurtulmak isteyen hattatın aklına bir fikir geldi:

"Param yok." dedi, "Ama ben tanınmış bir hattatım. Sana bir 'vav' yazıyorsa, sen de onu yol ücreti olarak kabul etsen olmaz mı?"

Sandalcı acıdı koca hattatın haline, daha fazla ezilip büzülmesini içi götürmedi: *"Hadi yaz."* deyiverdi. Hafız Osman Efendi, çıkardı kâğıdı-kalemi, özenle bir *"vav"* çizdi sandalcıya:

"İstersen evinin duvarına asarsın, istersen gidip bedestende satarısın. Hadi bana eyvallah!"

Sandalcı bir zaman sonra döndü Kayıkçılar Kiraathanesi'ne. Başından geçenleri bir bir anlattı meslekdaşlarına. Ardından çıkarıp yolcusunun çizdiği *"vav"*ı gösterdi: *"Aha da bu!"*

Anlatılanlara kenardan kulak misafiri olan iyi giyimli birinin, sandalcının elindeki *"vav"*ı görmesiyle yerinden fırlaması bir oldu: *"Hafız Osman vav'ı!"* diye mırıldanarak âdeta sandalcının üstüne atıldı: *"Bana satar mısın?"*

İyi giyimli adamın heyecanına bir anlam veremeyen sandalcı, neredeyse bir kayık fiyatına *"vav"*ı sattı... İştahı da kabardı tabii. Her gün kayığının başına geçip bağırırmaya başladı:

"Bir vav'a Üsküdar!.. Bir vav'a Üsküdar!"

Nihayet denk geldi, bir gün Hafız Osman Efendi yine aynı sandala bindi. Ama bu kez parası vardı. Yol parasını çıkarıp vermek üzereyken, *"vav"*ın tadını almış olan sandalcı mani oldu: *"Aman Hocam, para istemez. Bir vav yazıverin yeter!"*

Hafız Osman Efendi gülümsedi: *"O vav her zaman yazılmaz evlât!"*

"Vav" deyip geçmeyin! Bazen insanın secde halidir *"vav"*, bazen bir ceninin anne karnındaki duruşudur...

Anne karnında *"vav"* şeklinde oluşan insan, doğduğunda *"elif"*e dönüşür. Kulluğunu idrak edip *şükür* secdesine vardığında da tekrar *"vav"* şeklini alır.

Mezarda yine “elif”tir...

Kısacası “*insan vav ile elif arasında*” yaşar.

Aynı zamanda Allah'ın “*Vahid*” isminin simgesidir “*vav*”. Ebed hesabında 6 rakamına denktir; bu da imanın 6 şartını temsil eder.

Hadi şimdi gelin “*vav*” deyip geçin bakalım...

Hat deyip geçin, *sanat* deyip geçin!

Bence dostlar, *vav* deyip geçmeyin, *hat* deyip geçmeyin, *sanat* deyip geçmeyin.

Sanatın aşk halini çözmeye çalışın!

Beşinci Bölüm

OSMANLI'NIN YÜKSELİŞİNİN
İLHAM KAYNAKLARI

Çöle inen rahmet: Peygamber Efendimiz (a.s.m.)

Osmanlı âlimleri ve padişahlarının ilham kaynaklarının birincisi, şüphesiz, Resul-i Âlişan Aleyhisselat-u Vesselâm Efendimiz'di...

Ondan sonra sırasıyla diğer peygamberler, ashab, din büyükleri ve yaşayan âlimler gelirdi.

İcraatlarını bu mehenge vurur, peygamberlerden aldıkları ilhamla zorlukların üstesinden gelirlerdi.

Her başarılı padişahın yanında *başucu kitabı* olarak şu dört kitap mutlaka bulunurdu:

Kur'ân-ı Kerim...

Hadis-i Şerif...

Siyer-i Nebi...

Tarih.

Zor zamanlarında bunlara bakarak yol ve yöntem belirlerlerdi.

Peygamber Efendimize duydukları derin sevgi yüzünden Efendimizin hayatı *yaşanmış hayat* olmaktan çıkmış, *yaşanan hayata* dönüşmüştü.

Özellikle *Hicret* olayı ufuklarını açar, en zor anlarında bile şartlara meydan okumayı bu olaydan öğrenir, bu olayın ışığında tazelenir, yeni bir umutla işe başlarlardı.

Hatırlayalım: Türlü işkence, zulüm ve ambargolardan sonra, Efendimiz, nihayet doğup büyüdüğü Mekke'den de çıkarılmış, Medine'ye göçmek (*Hicret*) zorunda bırakılmıştır...

Düşünün ki, o Son Peygamber'dir.

Gerçektir, doğrudur, haklıdır.

Yine de kalabalıklar doğrunun yanında değil, Ebucehil'in, yani hatanın, günahın, yanlışın yanında yer almıştır (Kalabalık olmak, her zaman haklı olmak anlamına gelmiyor).

O ve yol arkadaşı Hz. Ebubekir, takipçilerinden kurtulmak için Sevr Mağarası'na sığınır. Efendimizi yakalayacak olana Ebucehil'in vaat ettiği maddi menfaatle gözleri kararmış takipçiler, mağaranın ağzına kadar gelmişlerdir. O kadar ki, konuşmaları içeriden duyulmaktadır.

Durumdan endişelenen Hz. Ebubekir'i, Efendimiz, bir âyet meali ile teselli eder:

"Korkma ey Ebubekir, Allah bizimledir!"

Müşrikler Mekke'de bayram ediyor, Müslümanlar için her şeyin bittiğini, bir daha asla Mekke'ye dönemeyeceklerini sanıyorlar.

Ama öyle olmuyor. Resul-i Âlişan gidişinden sadece sekiz sene sonra geri dönüp Mekke'yi fethediyor.

Sonuç: Her gidiş bitiş değildir!

Bağışlayıcı bir Peygamber

Resul-i Âlişan Efendimiz, öncelikle çok mütevazı bir insan. Onun bu hali tüm siyer kitaplarında örnekleriyle uzun uzun anlatılır. Bu öyle bir tevazudur ki; bir zamanlar kovulduğu

Mekke'ye *"Fatih"* olarak dönerken bile kalbinden en küçük bir ben izinin gölgelenmesini engellemiştir...

Siyer kitaplarının tasvirinden anladığımız kadarıyla, Resul-i Ekrem Efendimiz, mübarek sakalı, *"bindiği hayvanın yelesine değecek kadar"* başını eğmiş, muzaffer bir komutan azametiyle değil, âdeta mazhar olduğu şereften mahcup bir vaziyette Mekke'ye girmiştir.

O beden dilinde, tüm insanlığa, gururdan arınma mesajı vardır: *"Yaptırılmazsa yapamam"* idraki, bu mesajın özünü teşkil eder. (Bugün *"ben ben"* diye göğsünü yumruklayan *dindar önderlerin kulakları cınlasın!*)

Muhtemelen bu örnekten hareketle, Bediüzzaman, *"Muvaḫḫak fakiyet sa'yın (çalışmanın) neticesi değildir, bir ikram-ı İlâhidir."* demektedir.

Resul-i Alişan Efendimiz, berikine (kendisi gibi inanlara ve yaşayanlara) sevgi-şefkat dolu, *ötekine* (farklı yaşantıya) ise toleranslı ve alabildiğine müsamahakâr bir şahsiyet...

Hoşgörü bahsinde, tam bir zirve...

Ve son derece iyiliksever, bağışlayıcı bir Peygamber...

Mekke fethi tamamlandığı zaman, vaktiyle kendisini Mekke'den kovan insanları bir meydana toplayıp sorar:

"Şimdi size ne yapacağımı düşünüyorsunuz?"

Normalde düşmanlarından intikam alması gerekiyor. Çünkü O'na her türlü zulüm ve baskıyı yapmışlar...

Namaz kılarken başına çürük işkembe atmış, geçeceği yollara çukurlar açıp öldürmeye çalışmış, taşlamışlar, ambargo koymuşlar, nihayet doğduğu ve çok sevdiği Mekke'den kovmuşlar.

Ama artık o devir tarihe karışmıştır...

Yeni devir Müslümanların devridir. Bu anlamda Efendimizin eline intikam almak için fırsat geçmiştir. Birkaç yıl öncesine

kadar kendisine ve arkadaşlarına zulmeden düşmanlarına dile-
diğini yapabilecek durumdadır. İsterse öldürür, isterse sürün-
dürür!

Ama O'nun böyle bir şey yapmayacağına emindirler:

"Sen bağışlayan, iyilik eden bir kardeşsin. Sana bu kadar zulmettik, ama sen bize zulmedemezsin. Kerem ve iyilik sahibi bir kardeşin oğlusun. Bize sadece iyilik yapacağına inanıyoruz."

Efendimiz şöyle buyurur:

"Öyleyse gidin, hür ve serbestsiniz. Size bugün kınama yoktur."

Buradan yola çıkan Büyük Selçuklu Sultanı Alpaslan, kendisini yok etmeye gelen Bizans İmparatoru Romen Diyojen'i (Romanos Diogenes) yenip esir aldıktan sonra karşısına oturup sorar:

"Size şimdi ne yapacağımızı düşünüyorsunuz?"

Diyojen, cezalandırılacağı yolunda görüş açıklayınca, Sultan Alpaslan, tıpkı Peygamber'i gibi konuşur:

"Sizi serbest bırakıyorum."

Kendisini yok etmeye gelen düşmanın yanına muhafız verir, cebine harçlık koyar ve ülkesine uğurlar. (Ne var ki, kendi vatandaşları, hatta eşi tarafından gözlerine mil çekilip Prens Adaları'na sürgün edilecektir. Çünkü Batı kültüründe kaybedenin hayat hakkı yoktur. Altta kalanın canı çıkar)

Keza Yıldırım Bayezid, Niğbolu Zaferi'ni kazandıktan sonra, esirlerine aynı muameleyi yapar...

Fransa Kralı haşmetlü Şarl'ın dayısı, namı bütün Avrupa'yı tutmuş genç Korkusuz Jan (Jean- Sans, Peur) başta olmak üzere, Fransa ve diğer ülkelerin namlı şövalyeleri Niğbolu Savaşı sırasında Yıldırım Bayezid'e esir düşmüşlerdir.

Yıldırım Bayezid, Korkusuz Jan'la yanındaki asilleri huzuruna kabul ettiğinde, gördüğü iyi muameleden mahcup olan

Korkusuz Jan'ın, bir daha kendisine karşı savaşmayacağına dair yemin etmesi üzerine, Yıldırım Bayezid şunları söyleyecektir:

"Jan, memleketinde büyük ve namlı bir bey olduğunu biliyorum. Bu mağlubiyetin yüzünden belki seninle istihza edilecektir. Ama henüz çok gençsin. İleride kazanacağın savaşlarla, göstereceğin başarılarla bu lekeyi silebilirsin. Bana karşı silah çekmeyeceğinize karşı yemininizi iade ediyorum. Ne zaman isterseniz büyük ordular toplayıp gene gelin. Gelin ki bana yeni zaferler kazandırın. Ben ve yanımdakiler böyle bir maksat için doğduk."

Daha pek çok örnek var...

Özetle diyeceğimiz şu ki, atalarımızın yüreği, Peygamber-i Âlişan Efendimizin yüreğiyle bir bütündü. Aynı yürek ritminde buluşmuşlar, aynı vicdan kıblesine yönelmişlerdi...

Bir anlamda yüreklerini Peygamber yüreğinden geçirmişlerdi. Cihana meydan okuyabilmeleri bundandır.

Selçuklularla Osmanlıları büyüten, dönemlerinin zirvesi yapan sır budur. Bu sırdan kopunca, kendi varlığımızdan da kopuk. Tabiatıyla kapaklandık.

Gerçek anlamda toparlanmak istiyorsak, yürek pusulamızın kıblesini yeniden ayarlamamız gerekiyor.

Yürek inkılâbının özü

Hatırlayalım ki, Âlişan Efendimizden önce hayat düşmanlık üzerine kuruluydu. Kabileler kan dâvası güdüyor, hayata menfaat eksenli kavgalar hükmediyordu...

Kadınlar hayvanlar gibi tek tek sayılıyor, erkeklerin ihtiyacı kadarı ayrılıyor, gerisi *ihtiyaç fazlası* telâkki edilerek diri diri gömülüp öldürülüyordu...

Efendimizin gelişiyle birlikte bunlar değişti: Kadın, kendi gerçeğine ulaşır özgürleşti. Ve erkekle birlikte *"Ekmel-i varlık"* olup, Kur'ân-ı Kerim'de verilmiş makamına ulaştı.

Düşmanlığın yerini *kardeşlik* aldı. Öyle bir kardeşlik ki, Medine halkı (Ensar), daha önce hiç görmedikleri Mekkelî (Muhacir) kardeşlerine evlerini, imkânlarını ve yüreklerini tereddütsüz açtılar.

Öyleyse kavga, düşmanlık, kin ve kadına saygısızlık gibi yönelişler birer cahiliye alışkanlığıdır.

Medenileşmenin temelinde barış, dostluk, kardeşlik ve insan (kadın) haklarına saygı yatar.

Kadının varlığını kabul etmek için, başını açması gibi, bazı ön şartlar ileri sürmek, kadını bir şekilde yok etmek anlamı içerdiğinden, bir Cahiliye alışkanlığıdır.

İnsanlık tarihinin kaydettiği bütün inkılâplar silaha dayalı iken, Peygamber-i Âlişan Efendimizin gerçekleştirdiği inkılâp, salt yüreklerle dayalı olarak gelişti...

Gelişen, sözün tam manasıyla, bir *Yürek İnkılâbı* idi...

Zaten Âlişan Efendimizin askeri, silâhı, muhafızı, polisi, parası yoktu...

Öte yandan, *zorlamasız* bir dinin birincil tebliğ metodu da yürekleri tutuşturmak olmalıydı.

Bu Yürek İnkılâbı'nı daha derinden kavrayabilmenin en kolay yolu Hazret-i Ömer'in hayatının birkaç saatlik bölümüne bakmak yeter...

Peygamber-i Âlişan Efendimizi öldürmek üzere evinden çıkan kin tufanı Ömer'le, kendi yürek inkılâbını gerçekleştirmiş olarak evine dönen Hz. Ömer arasında büyük farklar var.

Ömer, Peygamber-i Âlişan Efendimizi öldürmek için evinden çıkarken, tüm ruhu ve benliği intikam ateşiyle yanan bir kin tufanıdır...

Peygamber-i Âlişan Efendimiz'le görüşüp tebliği aldıktan sonra ise kin ve intikam duygusundan tamamıyla arınmış, ölmek yerine yaşamayı, öldürmek yerine yaşatmayı esas alan bir *Yürek Adama* dönüşmüştür.

İçindeki kinin yerini sevgi, intikamın yerini bağışlama, öfkenin yerini şefkat, yıkmanın yerini inşa, ifsadın yerini ihya, incitmenin yerini sabır, itmenin yerini kucaklama, gururun yerini tevazu, asık suratlılığın yerini gülümseme almıştır...

Çünkü inkârın yerine iman yerleşmiştir...

Kısacası Ömer, birkaç saat içinde büyük bir *Yürek İnkılâbı* geçirmiştir.

O yaşına kadar toprağı tekmeler gibi yürüyen Ömer'e bir haller olmuş, karıncayı incitmemek için yere dikkatle basmaya başlamıştır...

Dünün ihtiyacı buydu, bugünün ihtiyacı da budur: Dünya Ömer'in birkaç saat içinde geçirdiği *Yürek İnkılâbı*'na muhtaçtır!

Yürek inkılâbının esasları

Peygamber-i Âlişan sonrasında Devr-i Saadet modelinin en iyi uygulandığı dönem, Osmanlı asırlarıdır. Bu sistemin yedi ayağı var:

İman

İlim

Ahlâk

Fazilet

Marifet

İbadet

İnfak (yardım)

İman, insana diri duruş sağlayan en güçlü donanımdır. Bu gerçek, beşer tarihinin tesciliyle sabittir. İmanları sayesinde Hz. Havva anamızla Hz. Âdem babamız vahşi dünyaya karşı direnebilmiş, Hz. Nuh tufana, Hz. Eyyüb hastalığa, Hz. Yunus kendisini yutan balığa, Hz. Yakub karanlığa (Yusuf'a ağlamaktan

gözleri kör olmuştu), Hz. Yusuf zindana, Hz. İbrahim Nemrud ateşine, Hz. Musa Firavun'a, Hz. Muhammed Mustafa (hepsine selam olsun) ise Ebucehil'e ve Ebucehil'in kontrolünde tuttuğu tüm imkânlarla yenilmemiştir.

Bediüzzaman, işte bu vakalara dayanarak *"İman hem nurdur, hem kuvvettir; hakiki imanı elde eden insan dünyaya bile meydan okuyabilir."* demiştir.

Osmanlı insanının, kendisinden kat kat üstün düşman karşısında bile diri duruşunun hikmeti imanının kuvvetidir. Göz kamaştırıcı zaferlerinin kaynağı da aynıdır. Zafere inanmıştır, kazanmak için var kuvvetiyle çalışmıştır ve hak etmiştir.

İlim, insanı kendinden emin yapar. Hayatı ve kâinatı kavramasını sağlar. Bu da, imanın ürettiği içsel güce kalite katar. İnsana dengeli bir duruş kazandırır.

Ahlâk, insanlıkla hayvanlık arasındaki çizgiyi belirler. İnsan, ahlâkî normlar sayesinde duygularının kontrolüne girmekten kurtulur. Hayvanlar gibi içgüdüsel değil, kontrollü yaşar. Gerektiği zaman duygularını denetlemeyi ve dizginlemeyi öğrenir.

Fazilet, sadece insanda var olan iradeyi (tercih hakkını) doğru kullanarak ulaşılabilen bir irtifadır. Kaynağı şeriatdır (devlet çapında değil, birey bazında). Bediüzzaman, *"Şeriat fazilettir"* derken, herhalde Devr-i Saâdet'i ve onun yansıması olan Osmanlı insanını kastetmiştir. Faziletli olmak, Allah'ın emirleri ve yasakları çerçevesinde yaşamak anlamına geliyor: Yani hayatın her safhasını *günah-sevap* dengesinin üstüne kurmak...

İbadet, Allah'a ulaşmanın ve sufileşip safileşmenin en kestirme yoludur. Hangi makamda olursa olsun, kulun, Yaratıcı Kudret karşısında kendi aczini idrak etmesini sağlar. Fatih'in zaman zaman imzasını *"El-fakir"*, yahut *"Âbd-i âciz"* diye atması, Yavuz Sultan Selim'in, Arap sultanlar gibi, *"Hâkimül Haremeyn"* (Hicaz'ın hâkimi) unvanını kullanmak yerine, *"Hâdim-ül Haremeyn"*

(Hicaz'ın hizmetkârı) unvanını kullanması, ayrıca, “*Padişah-ı âlem olmak bir kuru kavga imiş/ Bir veliye bende olmak cümleden âlâ imiş*” demesi, bu anlayışın tarih içindeki insanımıza yansımalarıdır.

İnfak ise, hayatı savaş gibi gören ve “*hayat mücadeledir*” anlayışını hayata hâkim kılmaya çalışan ve bu yetiştirme tarzı yüzünden dünyayı büyük bir savaş alanına çeviren (iki dünya savaşını hatırlayın) Batı düşüncesine karşı en tutarlı alternatiftir.

Yardımlaşma barışı besler.

Bunlar *sevgi* kaynaklı kavramlardır. Osmanlı bu kavramları doğru uygulamıştır, çünkü yüreğinde Allah ve Peygamber sevgisi eksenli insan sevgisi vardır.

Padişah adayları bu bağlamda önce sevmeyi ve vermeyi öğrenirlerdi. Zaten sevemeyen veremez!

En Büyük Öğüt: Ölüm

Her ölüm nasihattir, ama Resulullah'ın ölümü, en etkili nasihattir...

Hem Peygamber, hem diplomat, hem başkomutan, hem âlemlere rahmet, hem en sevgili; hem de baba, koca, dede, dost, arkadaş...

Allah'ın en sevdiği, en sakındığı...

Ve ölüm!

Öyle bir gerçek ki, Hz. Ömer bile kavrayamamış, “*Kim Resulullah öldü derse, başını uçururum.*” diyerek kılıcına davranmıştır.

Hz. Ebubekir, her nefsin öleceğine ilişkin hükmü hatırlatarak, Hz. Ömer'i teskin etmiştir.

İşte bu tablo padişahları derinden etkilemiş, gurura kapılmalarını önlemiş, ellerinde tuttıkları büyük gücü yerli yerinde kullanmaları konusunda en etkili uyarıcı olmuştur.

"Mağrur olma padişahım!.. Senden büyük Allah var" sözü de buradan çıkmıştır.

Peygamber Efendimizin vefat anının, hocaları tarafından padişahlara sık sık hatırlatıldığını eski tarihlerdeki işaretlerden anlıyoruz.

Bu konu o kadar sık işlenmiştir ki, Peygamber sevgisi, padişahların yüreğinde müthiş bir hasrete dönüşmüş, zaman zaman şiir olarak sonsuza armağan edilmiştir:

*"İftirakınla efendim bende takat kalmadı,
Yekpâre oldu bu dil, aşkta muhabbet kalmadı...
O kadar ağlattı ben biçareyi hüküm-ü kaza,
Giryeden hiç hazreti Yakub'a nevbet kalmadı."*

Resulullah'ın vefatı gerçekten de büyük bir ibrettir.

Medine ölüm kokuyor o gün...

Bütün şehir nefesini tutmuş, bekliyor...

Buruk yürekler, endişeli bakışlar, sessiz çığlıklar şehri köşe bucak sarmış, bütün gözler nemli, bütün gönüller hüznü...

Çünkü O vuslata yürüyor...

O ebedi saadete eriyor...

O fenadan bekaya hicret ediyor...

Her köşede sessiz sessiz ağlayarak gözyaşlarını yüreğine akıtan birileri var...

Bu şehirde bugün köşeler bile ağlıyor.

Herkes beklemede... İyi bir haber gelse, bütün Medine rahatlayacak. Ama beklenen haber bir türlü gelmiyor...

Hayat ile ölüm arasındaki çizgide insanların nefesi daralıyor.

Resulullah hâlâ yatakta...

Hazreti Ayşe'nin gözleri ağlamaktan kıpkırmızı...

Hazreti Ebu Bekir'in başı yerde: Kâinatın Efendisi'nin son nefeslerini sayıyor.

"Yerine ben gitsem" diye düşünüyor, "O yaşasa, ben ölsem!"

Biliyor ki, Murad-ı İlâhî bu değil; biliyor ve çaresizliğine ay-
rıca yanıyor.

"Ashabım gelsin" diye fısıldıyor, Resulullah ...

Geliyorlar: Yer yatağının etrafında halkalanıyorlar.

"Geldik ya Resulullah, geldik ey sonsuz dost!"

Mübarek dudaklarında ince bir tebessüm, kısık gözlerle bir
bir yüzlerine bakıyor:

"Namazı Ebu Bekir kıldırın!"

Böylece kendisinden sonrası işaretlenmiştir ...

Ebubekir, sessizce ağlıyor.

Ölüm odasında hüznü bir sessizlik uzayıp gidiyor ...

Bir ara gözlerini aralıyor yine, ateş dudakları kımlıyor:

"Er'rafiku-l a'la! Er'rafiku-l a'la!" ("Yüce dost! Yüce dost!") di-
yor.

Son andır bu, gerisi vuslattır.

Bir nefes, bir nefes daha ...

"Er'rafiku-l a'la! Er'rafiku-l a'la!" "Yüce dost! Yüce dost!"

Nihayet son nefes ...

Kâinatın Efendisi, Efendisine kavuşuyor.

*"Küllü nefsün zaikatül mevt" ("Her canlı bir gün ölümü tada-
caktır.")* sırrı tecelli ediyor.

H. Bilal ve Medine'yi İnleten Ezan

O sabah ...

Vakit sabah ezanı vakti ...

O'nsuz ilk sabah ezanı olacak bu ...

Resulullah'ın şanlı müezzini Bilal-ı Habeşi her zamanki ye-
rine çıkıyor ...

Her zaman yaptığı gibi ellerini kulağına atıyor...

Mukaddes daveti tüm Medine'ye, tüm medenilere duyurmak için hazırlanıyor...

Ruhu yanıyor!

Yüreği kavruluyor!

O'nsuz ezanın nasıl okunacağını bilemiyor...

Ama okumalı, mü'minleri namaza çağırmalıdır.

Yüreğinin yangınında tutuşan sesi, derin bir hüznle Medine semalarında patlıyor:

"Allahüekber Allahüekber!"

Kendini tutmaya çalışıyor...

"Eşhedü enne Muhammeder-Resulullah..."

Daha fazla kendini tutamıyor Bilal, hıçkırığa hıçkırığa ağlamaya başlıyor...

Onunla birlikte tüm Medine ağlıyor...

Bilal çılgın atar gibi okuyor ezanı...

Sokaklar, evler ağlıyor...

Birkaç gün önce şu sokaklarda yürüyen Peygamber...

Bu mescitte namaz kılan, dua eden Peygamber...

Şu köşede oturup konuşan Peygamber...

Her Cuma şuracıkta hutbe okuyan...

Şu avluda bir yetim çocuğun başını okşayan...

Şuralarda rastladığı her kişiye önce selam verip sonra hâl-hatır soran Peygamber-i Âlîşan, bedensel olarak artık yoktur...

Şimdiden bu şehrin her zerresine hasret sinmiştir. O'nsuz bir dünyayı hiç düşünmedikleri için ölümü herkese ağır gelmiştir...

Bilal ise ağırlığın ötesinde, tam anlamıyla çözülmüş, çökmüştür.

Ezanı zor bitiriyor. Oracığa çöküyor. Başını ellerinin arasına alıp hıçkırıklara boğuluyor.

Bu şehir O'nun hatıralarıyla doludur. O kadar uzun bir zaman birlikte olmuşlardır ki, nereye baksa O'nu görüyor, O'nsuz müthiş bir yalnızlık hissediyor.

Yalnızlık ve kimsesizlik...

Dayanamıyor. Hasretini ve hatıralarını taşıyamaz hale gelince, Şam'a gidiyor.

Orada yıllarca kalıyor...

O yıllar içinde Medine Muhammed'siz (sav), ezanlar Bilal'sizdir...

Halife Hz. Ömer tarafından, Bilal defalarca Medine'ye çağırılıyor, fakat kabul etmiyor Bilal, Peygamber müezzini tüm davetleri geri çeviriyor...

"O'nsuz Medine'ye dayanamam."

Hatıralarından yıllarca kaçıyor.

Nihayet bir gece, Efendimiz rüyasına giriyor:

"Ne zamandır beldemize uğramaz oldun ey Bilal!"

Bunu bir Peygamber buyruğu olarak gören Hz. Bilal, derhal Medine'ye dönüyor.

Günlerce süren yolculuğun ardından, kendisi için hicran şehrine dönüşen Medine'ye ulaşıyor.

Vakit sabah ezanı vaktidir. Her zaman ezan okuduğu yere çıkıyor ve yanık sesiyle ezan okumaya başlıyor:

"Allahüekber Allahüekber!"

Sesi duyar duymaz, tüm Peygamber sevdalıları yataklarından fırlayıp sokaklara dökülüyorlar...

"Peygamber döndü! Peygamber dirildi" sözleri kulaktan kulağa, oradan yüreklere akıyor.

Kendilerini yaka yaka Mescid-i Nebevi'nin avlusuna akıyorlar.

O dönmemiş, müezzini dönmüştür: Bilal dönmüştür.

Bilal'ı paylaşamıyorlar. Yüzüne bakıp bakıp ağlıyorlar. Peygamber-i Âlişan dönmüş kadar seviniyorlar.

Bir şeyi fark etmişlerdir artık: O, dönmeyecektir!

Ama O'nun getirdiği meşale kıyamete kadar yüreklerde yakanacak, ümmete yol gösterecektir.

Âlimlere ve padişahlara da tabii...

Hız. Ebu Bekir Osmanlı âlimlerine ve padişahlarına nasıl vefada, arkadaşlıkta ve doğrulukta rehber olduysa, Hız. Bilal de, âlimlerin ve padişahların sadakatte örneği oldu.

Valide Sultanların örnek annesi: Hz. Hâcer

Ferasetli saray kadınları ne zaman bunalsalar, çözümsüzlüğe tıkansalar, Hazret-i Hâcer'i anar, onun çöl ortasında su araması gibi, yokluk içinde varlık aramaya çıkarlardı...

Hazret-i Hacer, Hazret-i İbrahim'in (tüm peygamberlere selâm olsun) kabul olmuş duasıydı. İlerlemiş yaşında onunla evlenmiş, bu evliliğin meyvesi olarak da Hz. İsmail dünyaya gelmişti.

Başlangıçta bu evliliğe rıza gösteren ilk eşi Sara, zaman içinde, son derece kadınca duygularla Hz. Hâcer'i kıskanmaya başladı...

Ve oğlu ile birlikte Hz. Hâcer'i uzaklara götürmesi konusunda Hz. İbrahim'e baskı yapmaya başladı.

Dünya herkes için imtihan salonu, hayat herkes için imtihandır.

Hz. İbrahim, Sara'nın arzusu istikametinde vahiy de alınca ikinci karısıyla küçük oğlunu yanına alarak yollara düştü...

Yolculuk bugünkü Mekke'de sona erdi. Hz. İbrahim, biricik oğlu ile karısını, o tarihte kuş uçmaz, kervan geçmez denebilecek kadar ıssız, gözden ırak, dört bir yanı dağlarla çevrili, ürkütücü bir çölde bırakıp Filistin'e döndü.

Lütfen gözlerinizin önüne getirmeye çalışın: Her yer çöl ve dağ. Ne altına sığınacak bir ağaç, ne de susadıkça içecek bir damla su var. Hz. İbrahim'in yanlarına bıraktığı bir testi su ile birkaç öğünlük yiyecek çabucak bitti. Kısa süre içinde açlıkla ve susuzlukla yüz yüze geldiler.

Yani bütün şartlar, bütün sebepler Hz. Hâcer'le oğlu İsmail'e karşı...

Şartlar ve sebepler perspektifinden, yahut salt mantık pence-resinden bakıldığında görülen tek tablo, tam bir dehşet tablosudur: Ana-oğul birkaç gün içinde, susuzluktan çölde öleceklerdir!

Zaten yeterince beslenemediği için, Hz. Hâcer'in sütü de kesilmiştir. Gıdasız ve susuz kalan İsmail durmadan ağlamakta, Hâcer çaresizlik içinde bakınmaktadır.

Bir ara gözü *Safâ Dağı'*na takıldı; dağın yamacında bir ırmak akıyordu (serap). Sevinçle kalkıp ırmağa doğru koştu. Dağa tırmandı. Fakat yaklaştıkça ırmaktan eser olmadığını gördü. Büyük bir hayal kırıklığına uğramıştı.

Umutsuzluk içinde bakınırken, bu kez gözleri *Merve Dağı'*na ilişti: Dağın eteğinde, oraya bir kilometre uzaklıktaki bir mesafede, her tarafın dalga dalga kabaran sularla dolu olduğunu gördü. Safâ'dan heyecanla aşağı inerek Merve'ye doğru koştu. Ne yazık ki, bu da bir seraptı. Dağın yamacı, her yer gibi, kum ve taştan ibaretti.

Yılmadı. Bu kez de, Merve Tepesi'ne çıkıp etrafına bakındı. Hayret, Safâ Tepesi'nin yamacında su görüyordu. Hâlbuki biraz önce oradaydı, suyu nasıl da fark edememişti! Merve'den inerek sevinçle Safâ'ya doğru koştu...

Bu gidiş gelişler tam yedi kez tekrarlandı...

Hâcer artık su bulmaktan umudunu iyice kesmiş, Safâ ve Merve'nin yamaçlarında görüp de su zannettiği şeyin aslında

güneşte parlayan kumların yarattığı bir serap olduğunu anlamıştı. (Hâcer'in Safâ'yla Merve arasındaki bu gidiş gelişi, onun temiz anısı olmak üzere İslamî hac merasiminde de bâki kaldı. Nitekim bugün hacca giden herkes, ister erkek, ister kadın olsun, Safâ'yla Merve arasında bu şekilde yedi kez gidip gelerek Hâcer'in anısını yâd etmektedir.)

Su bulmaktan umudunu kesen Hâcer, susuzluktan ve açlıktan bitkin bir vaziyette bıraktığı minik bebeği İsmail'in ne durumunda olduğunu anlamak için Kâbe'ye doğru koştu. Oğlunu bıraktığı yere vardığında, gözlerine inanamadı: Çölde en olmaz şey olmuş, küçük İsmail'in ayaklarını vurduğu yerden sular fışkırmaya başlamıştı...

Bir başka deyişle, Hz. Hâcer'in Safa ile Merve arasındaki *umut koşusu* Allah'ın rahmetini celp etmiş ve Hz. Hâcer'le oğluna zemzem ikram edilmişti.

Hz. Hâcer, Allah Teâlâ'nın fazlına olan inancıyla, bunun gaybi bir mucize olduğunu hemen anladı. Şükretti. Sonra bebeğinin yüzüne biraz su serpti. Ardından bebeğiyle birlikte kana kana içti.

Suyun bu şekilde yerden kaynayıp çıkmasına Arapça'da "*zemzem*" denilir. O gün bu gündür söz konusu pınar kaynayıp akar. Bugün "*Zemzem Kuyusu*" denilen kuyu ve içindeki mübarek suyun tarihçesi budur.

Söylemek istediğim ise şu: Şartlar ne kadar aleyhinize olursa olsun, teslim olmaz ve olumsuz şartlarla mücadele ederseniz, Cenab-ı Hakk'ın rahmetini hak edersiniz...

Rahmet inince üzerinize, tüm olumsuz şartlar olumluya dönüşür...

Kurtulursunuz.

Osmanlı tarihçilerinin çoğu tarafından, "*Elinin hamuruyla erkek işine karıştı*"ğı gerekçesiyle idamına hükmedilen Hürrem

Sultan'ın, sıkışık zamanlarında “*Kendimi Hacer gibi hissediyorum.*” demesi boşuna değildir.

Kıssamıza devam edelim...

Kâbe civarındaki çölden zemzem çıkınca, kuşlar kendilerine has güçlü duyarlılıklarıyla hemen suyun kokusunu aldılar ve yüzlerce kilometre ötelerden Mekke vadisine akın etmeye başladılar.

Yemen'in asil Araplarından olan ve uzun süredir Hicaz'ın kuytu bir bölgesinde yaşamını sürdüren Cürhüm Boyu, kuşların gidiş gelişlerinde izledikleri yolu takip ederek bu noktayı bulmakta gecikmedi. Hâcer'in izniyle bölgeye yerleştiler. Böylece Mekke'nin şehir olarak oluşumu tamamlandı.

Hız. İsmail burada büyüdü, bu necip ve temiz soylu kabilen bir kızla evlendi; annesi ve o ömürlerinin sonuna kadar buradan ayrılmadılar, burada yaşayıp burada öldüler. Mübarek mezarları, Kâbe'nin kenarında, bugün “*Hicr-i İsmail*” denilen mahaldedir.

Bu arada Hız. İbrahim aynı vesileyle, yani *Burakla* birkaç kez Filistin'den Mekke'ye gelmiş, eşini ve oğlunu görmüştür. Nitekim bu ziyaretlerinden birinde, Allah Teâlâ tarafından vahiy gelmiş ve artık gelişip serpilerek delikanlılık çağına ulaşmış bulunan İsmail'le birlikte Kâbe binasını yeniden inşa etmeleri emir olunmuştu.

İsmail taş getirip babasına veriyor, o da taşları üst üste koyarak Kâbe'nin duvarını yükseltiyordu. Böylece Beytullah'ın inşası tamamlanmış oldu. Allah'ın Evi'nin yapımı tamamlanınca, İbrahim; “*Rabbim!*” dedi, “*Burayı emin ve güvenli bir şehir kıl, burada yaşayanları ürünlerle rızıklandır.*”

Kur'an-ı Kerim, bu gelişmeyi şöyle anlatıyor:

“*Hani Ev'i (Kâbe) insanlar için bir toplanma ve güvenlik yeri kıldık. İbrahim'in makamını namaz yeri edinin. İbrahim ve İsmail'e*

de; 'Evimi, tavaf edenler, itikâfa çekilenler, rükû ve secde edenler için temizleyin.' diye ahit verdik. Hani İbrahim; 'Rabbim, burayı güvenli bir şehir kıl ve halkından, Allah'a ve ahiret gününe inananları ürünlerle rızıklandır.' demişti de Allah; 'Küfredeni de az bir süre yararlandırır, sonra onu ateşin azabına uğrattırım. Ne de kötü bir dönüştür o.' demişti. Hani İbrahim ve İsmail Kâbe'nin sütunlarını yükselttiklerinde (şöyle dua etmişlerdi): 'Rabbimiz, bizden bunu kabul buyur; şüphe yok ki Sen, işiten ve bilensin. Rabbimiz, ikimizi Sana teslim olmuş (Müslümanlar) kıl, soyumuzdan da Sana teslim olmuş (Müslüman) bir ümmet kıl, bize ibadet yöntemlerini göster ve tövbemizi kabul et; şüphe yok ki Sen, tövbeleri kabul eden ve esirgeyensin. Rabbimiz, içlerinden onlara bir peygamber gönder; onlara Senin ayetlerini okusun, kitabı ve hikmeti öğretsin ve onları arındırsın; hiç şüphesiz, Sen güçlü ve üstün olansın, hüküm ve hikmet sahibisin!'" (Bakara, 125-129)

"Hani İbrahim şöyle demişti: 'Rabbim, bu şehri güvenli kıl, beni ve çocuklarımı putlara kulluk etmekten koru. Rabbim, gerçekten onlar, insanlardan birçoğunu şaşırtıp saptırdı. Bundan böyle kim bana uyarsa, artık o bendendir; kim de bana isyan ederse, kuşkusuz Sen bağışlayansın, esirgeyensin. Rabbimiz, gerçekten ben, çocuklarımdan bir kısmını Beyt-i Haram yanında, ekime müsait olmayan çorak bir vadiye yerleştirdim; Rabbimiz, namaz kılsınlar diye. O halde, insanların bir kısmının kalplerini onlara yönelt ve onları nimetlerinle rızıklandır; umulur ki şükrederler.'" (İbrahim, 35-37)

Valide Sultanların kadınlık örneği:

Hz. Hatice

Peygamber-i Âlişan Efendimiz'in ilk eşi Hazret-i Hatice, padişah eşlerinin örnek aldığı Devr-i Saâdet kadınlarının başında gelir...

Kız evlâtlardan utanıldığı, bu yüzden kız çocuklarının diri diri toprağa gömölüp öldürüldüğü bir çağda, hem iş kadını olup zenginleşmiş, hem de Peygamber-i Âlişan Efendimize sevdalandığı an, *"Ben bu adamı istiyorum."* diyebilecek cesareti göstermiştir.

Harem'deki cariyeler için de müthiş bir örnektir bu!

Hz. Hatice, Peygamber Efendimize öyle derin bir aşkla bağlıdır ki, Efendimizin deve kervanıyla ticari seferlere çıktığı sıcak günlerde, *"O şimdi güneş altında yanıyor."* düşüncesiyle evinin damına çıkar, güneş altında akşama kadar otururmuş.

Efendimiz, aldığı ilk vahyin etkisinden titreye titreye girdiği yatakta, *"Ey bürünüp sarıyan, kalk ve uyar!"* emrini Allah'tan alır almaz, ilk uyarısını ona yaptı: *"Ben peygamberim, peygamberliği-me iman et!"*

Hatice anamız, hiç tereddüt etmeden, düşünmek için zaman istemeden iman etti.

Hız. Hatice'nin kendi çağını zorlayan duruşu, şartlar ne olursa olsun hayata karşı dimdik durup âdeta meydan okuması; sadece saraylı kadınlara değil, kendini ifade etmekten bir şekilde men edilmiş, erkek egemen toplumların yakınmayı sever hale gelen tüm kadınları için örnek teşkil edebilir...

Düşünün: Günümüzden bin dört yüz sene önce, kadınların aşağılandığı, horlandığı, insanî, vicdanî ve hukukî her türlü haktan mahrum bırakıldığı bir toplumda, Hız. Hatice kadın kimliğiyle ortaya çıkıyor, kadınlığından taviz vermeden ticaret yapıyor, aşkını haykırıyor ve hiç pes etmeden, sevdiğine ulaşınca kadar çabalıyor.

Belki de bu tür meziyetlerinden dolayı, İslam Tarihi ona "Kübra" lâkabını verdi, "Hatice'tü'l Kübra" (Büyük Hatice) olarak anıldı...

Hem pes etmeyen sıkı duruşu, hem de Efendimize sadakati, (tüm ticari ve ruhî varlığını emrine vermesinin yanı sıra, peygamberliğini müjdelere müjdelemez de onaylayıp "ilk Müslüman" unvanını alması) Cenab-ı Hakk'ın, ve Peygamberi'nin muhabbetini celbetmiş, Cenab-ı Mevla, "Hatice'ye Allah'ın selamlarını söyle ve onu cennette inciden yapılmış bir sarayla müjdele" buyruğuyla, sağlığında Hız. Hatice'yi cennetle müjdelemiştir.

Efendimiz ise, "Hristiyan kadınların en hayırlısı İmrân'ın kızı Meryem, Müslüman kadınların en hayırlısı ise, Hüveylid'in kızı Hatice'dir." diyerek ilk eşini övmüş, ölümünden sonra onu hep özlemiş, onu aratmayacak bir karakter bulmak için başka kadınlarla evlenmiş, aradığını bulamayınca da, Hız. Ayşe'yi küçük yaşta alıp eğitmiş, Hız. Hatice gibi, her bakımdan donanımlı bir kadın yapmıştır.

Hız. Hatice ve Hız. Ayşe: İkisi sanki bir bütünün parçalarıdır. Bu bütünün özü ise hiç kuşkusuz yine Efendimiz Aleyhisselâtu vesselâm'dır.

Efendimiz, onunla yirmi beş yıl süren mutlu bir evlilik yaşadı. O kadar sevdi ki, kendisinden on beş sene kadar büyük olmasına ve Araplar arasında çok eşlilik geleneği bulunmasına rağmen, sağlığında başka kadın almadı.

Israrla altını çizerek söylüyorum ki, kendi içlerine büzülmüş Müslüman kadınların, Hz. Hatice'nin yanı sıra, Hz. Ayşe'den de öğrenecekleri çok şey var.

Saray kadınları bu örneklerle yetişir, hayatları onlara benzemeye çalışmakla geçerdi.

Osmanlı barışcılığının dayanağı: Hudeybiye Barışı

Hicretten altı koca yıl sonra, Medine’de yaşayan Muhacir ve Ensar, çok özledikleri Kâbe’ye gidip Umre yapmak istiyorlardı.

Efendimiz bu genel coşku üzerine, Kâbe’yi ziyaret etmek isteyenlerin hazırlanmasını emretti. Hatta Müslüman olmayan kabileleri bile kendileriyle birlikte hac yapmaya çağırdı.

Hazırlıkların tamamlanmasından sonra, bin dört yüz Medinelî, Aліşan Efendimizin önderliğinde, Zilkade’nin ilk Pazartesi günü (13 Mart 628) Mekke’ye doğru yola çıktı. Niyetin barış olduğunu göstermek için yanlarına “*yolcu kılıcı*” denilen küçük bir kılıçtan başka silah almamışlardı. Zül-Huleyfe Mevkii’ne geldiklerinde ihrama girdiler ve umre için niyet ettiler.

Mekkeli müşrikler ise ne pahasına olursa olsun, Resulullah’ın Mekke’ye girmesine izin vermeme kararındaydılar. Medinelilerin Mekke’ye yaklaşmasını önlemek için Halid bin Velid (henüz Müslüman değildi) komutasında iki yüz atlıdan oluşan bir birlik gönderdiler.

Bu arada Hz. Peygamber, Hudeybiye Mevkii’ne gelmişti. Devesi burada kendiliğinden çöktü ve bütün çabalara rağmen kaldırılamadı...

Allah Resulü, “*Filin Mekke’ye girmesine engel olan kuvvet bu deveyi de çöktetti.*” diyerek herkesin bineklerinden inmesini emretti. Orada konakladılar.

Peygamber Efendimiz, Mekke müşriklerine durumu anlatmak üzere Hz. Osman’ı görevlendirdi. Mekke’ye giden Hz. Osman, kiminle görüştü ise reddedildi. Bu durumda Umre yapmanın mümkün olmadığını anladı. Zira müşrikler, Müslümanların Mekke’ye girişini kendileri açısından büyük bir yenilgi sayıyor, aşağılanacaklarını düşünüyor, bu yüzden izin vermek istemiyorlardı.

Görüşmeler sürerken, Hz. Osman’ın Mekke’de tutuklandığı, hatta öldürüldüğü haberi geldi. Bu haber üzerine Peygamber Efendimiz, bütün mü’minlerden *gerekirse ölmek* üzere söz (bey’at) aldı.

Alişan Efendimiz, “*Biz buraya kesinlikle savaşmak için gelmedik. Maksudumuz Kâbe’yi ziyaret etmek ve Umre yapmaktır. Kureyşliler eski savaşlarda zayıf düştüler. İsterlerse onlarla bir sürelik barış antlaşması yapabilirim. Kabul ederlerse ne âlâ, aksi takdirde Allah’a yemin ederim ki, ölünceye kadar onlarla savaşırım.*” diyordu.

Ashab-ı Kirâm’ın inançları uğruna gerektiğinde ölmek için yarıştıklarını gören Mekkeli casuslar durumu derhal Mekke müşriklerinin önderlerine bildirmişlerdi.

Amr oğlu Süheyl’i bir anlaşma yapmak üzere Resulullah’a gönderdiler...

Uzun görüşmeler ve kıran kırana tartışmalardan sonra bir anlaşma sağlandı. Buna göre:

Müslümanlarla müşrikler on yıl süreyle savaşmayacaklar, birbirlerine saldırmayacaklardı.

Müslümanlar o yıl Kâbe’yi ziyaretten vazgeçerek geri dönecek, ancak gelecek yıl Umre yapacaklardı. O sırada müşrikler

Mekke'yi boşaltacak, Müslümanlar Mekke'de üç gün kalacaklar, ama yanlarında yolcu kılıcından başka silah taşımayacaklardı.

Herhangi bir Mekkeli, Müslüman olup Medine'ye sığındığı zaman iade edilecek; fakat Medine'den Mekke'ye sığınanlar iade edilmeyecekti.

Arap kabileleri istedikleri tarafla anlaşma yapmakta serbest olacaklardı.

Görüldüğü gibi, Hudeybiye Antlaşması'nın tüm şartları görünüşte Müslümanların aleyhine idi...

Bu yüzden Müslümanlar büyük bir üzüntüyle:

"Sen Allah'ın Resûlü değil misin? Davamız hak dava değil mi? Bu zilleti neden kabul ediyoruz?" diye yakınmıştı.

Bu ses, Hudeybiye'deki tüm Müslümanların yüreğinin sesiydi.

Efendimiz dışında herkesin yenildiklerini düşündüğü bir sırada Fetih Suresi nazil oldu. Buyruldu ki:

"Biz Sana apaçık bir fetih verdik. Bununla Allah Senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlayacak ve Sana olan nimetini tamamlayacak ve Seni doğru bir yola iletecek. Allah Sana şanlı bir zafer verecek."

Zaman Hudeybiye Barışı'nın, görüldüğü gibi mağlubiyet olmadığını gösterdi...

Hatta sonuçları itibariyle zafer oldu.

Molla Gürani'nin, talebesi Fatih'e, *"Zafer bazen mağlubiyet kılığında gelir, hükümdarın mağlubiyet gibi gördüğü zafer; zafer sandığı mağlubiyet olabilir."* demesinin kaynağı Hudeybiye Barışı'dır.

Çünkü hayat görüldüğünden ibaret değildir!

Olumsuz görüntünün arkasındaki sırrı kimse bilemez...

Şu halde olumsuz görüntüye değil, tüm olumsuz görüntüleri değiştirebilecek İlahi Kudret'e yapışmak gerekiyor...

Başarılı padişahların başarı sırlarından biri de budur.

Âlimlerin ve padişahların dostluk örneği: Hz. Ebubekir

Biliyorsunuz hilafet Hz. Ebubekir’le başlamış, Abdülmecid Efendi ile son bulmuştur...

İlk halife Hz. Ebubekir’i kavramak, *adam kıtlığına* düşmüş bir topluma *adam gibi adam* yetiştirmenin ipuçlarını verebilir.

Hz. Ebubekir, Osmanlı padişahlarını hayırda yarıştıran duygunun ilham kaynağı idi.

Öncelikle söylemeliyim ki, Hz. Ebu Bekir çok geniş bir kültüre sahipti. Dürüstlüğü ve takvâsı ile ashâb içinde ilk sırada yer alır. Yumuşak huyluydu. Çok düşünüp çok az konuşurdu...

Çok mütevazı idi. Kızı Hazreti Âyşe’nin rivâyetine göre, “*Gözü yaşlı, gönlü hüznünlü, sesi zayıf*”tı. Yani bağırarak konuşmaz, sükûnet ve suhuletle söz söylerdi.

Câhiliye döneminde bile müşrikler ona güvenir, ihtilaf halinde onu hakem yaparlardı. Son derece güvenilir bir insandı.

Ayrıca da cömertlikte üstüne yoktu. Yıllarca çalışarak edindiği arazileri İslam’ın gelişmesi ve yayılması için gözünü kırpmadan bağışlamıştı...

Tam bir doğrucuydu: Ticaret kervanıyla Mekke’ye döndüğün gün, kendisine “*Arkadaşın Muhammed (sav) miraca çıktığını*

iddia ediyor, git ona bir şeyler söyle, ikna et ki ortaya böyle iddialar atmasın, kafaları karıştırmasın.” dediklerinde sormuştu:

“Bunu ondan mı duydunuz?”

“Evet...”

“Öyleyse doğrudur... Zira o ne söylerse doğru söyler.”

İşte bu tasdiki ona *“Sıddık”* unvanını kazandırdı ve daima böyle anıldı...

Belki bu meziyetleri sebebiyle hicret esnasında Âlişan Efendimize yol arkadaşı olarak seçildi.

Evet, Hicret sırasında Efendimizin yoldaşdır... Kendilerini takip eden müşriklerden kurtulmak için saklandıkları mağara-da, Efendimiz tam bir iç huzuru içinde (o denli güvenmiştir yol arkadaşına) başını kucağına koymuş uyurken, zehirli bir yılanın mağara duvarındaki bir delikten başını uzattığını görmesiyle hiç tereddütsüz ayağını deliğe tıkaması bir olmuştu...

Yılan Hz. Ebubekir'in ayağını soktu. Derin bir acı duyduğu halde Efendimizin uykusunu bölmek için kıpırdamadı. Fakat gözlerinin acıdan yaşarmasını engelleyememişti. Damlalar Âlişan Efendimiz'in yüzüne damlayınca uyandı.

“Anam-babam sana fedâ olsun ya Resûlullah, takipçiler mağara ağzına kadar geldiler, sana bir zarar vermelerinden korkuyorum.”

Efendimiz İlâhî rahmete râm olmanın gücüyle o muhteşem cümleyi Hz. Ebubekir'in kulağına fısıldadı: *“Korkma! Allah bizzimledir.”*

İşte bu güçlü inanç cümlesinin ilk kelimesi, yüzyıllar sonra gelip ilk kıtasının ilk mısraının ilk kelimesi olarak İstiklâl Marşı'mıza yerleşti: *“Korkma! Sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak...”*

Hilafeti sırasında devlet kurumlaşmaya gitti. Önemli başlangıçlar yaptı. Ama asıl fazileti takvası ve Âlişan Efendimize sınırsız bağlılığıydı: *“Ben ancak Resûlullah'a tâbiyim, birtakım esaslar koyucu değilim.”* diye konuşur, kararlarında çok titiz davranırdı.

Resulullah'ın en yakın arkadaşı olduğunu, üstelik sağlığında cennetle müjdelendiğini, dolayısıyla bu kadar titizlenmesine gerek olmadığını söyleyenlere, şöyle derdi:

“Resûlullah vahiy ile korunuyordu. Benim ise beni hiç yalnız bırakmayan bir şeytanım var.”

Fani dünyadan baki dünyaya geçtikten sonra vasiyetini açanlar irkilmekten kendilerini alamadılar. Zira o muhteşem insan, iki sene üç ay süren halifeliği müddetince hazineden aldığı tüm maaşın, toprakları satılarak devlete iade edilmesini istiyordu. Bugün hazineyi soyanlara ders olsun!

Şu öğütler ondan bize kalan muhteşem mirasın parçalarıdır:

“Hayır işlerinde acele edin, çünkü arkanızdan acele gelen eceliniz var...”

“Allah için söylenmeyen bir sözde hayır yoktur...”

“Kınanmaktan korktuğu için hakkı söylemekten çekinen kimse de hayır yoktur...”

“Hesaba çekilmeden kendinizi hesaba çekiniz.”

Hiz. Ebû Bekir, 634 yılında Medine’de vefât etti. Vasiyeti gereği Resûlullah'ın yanına -omuz hizasında olarak- defnedildi...

İki dostun beraberlikleri, böylece kabirlerinde de devam ediyor.

Hayırda yarış

Bir gün Peygamberimiz hırkasını mescide yaydı ve arkadaşlarına:

“Hadi” dedi, “Bugün yarışalım.”

“Nasıl bir yarış?” diye sordular merakla.

“Hayırda yarışalım.” dedi, “Gelin hayırda yarışalım bugün.”

Kendi varlığını koydu önce hırkaya...

Hiz. Ebu Bekir böyle yarışların en birincisiydi. Ama bu kez Hiz. Ömer onu geçmek istiyordu.

Birkaç kişinin arkasından kalktı ve hatırı sayılır miktarda bir meblâğı hırkaya koydu.

Âlişan Efendimiz sordu:

“Geriye ne bıraktın ey Ömer, çoluk çocuğuna ne bıraktın?”

“Merak etme ey Allah'ın Resulü” dedi, Ömer. “Bir bu kadar daha var.”

Onun arkasından Hz. Ebu Bekir kalktı ve tüm mal varlığını ümmetin hayrı için vakfettiğini söyledi.

Efendimiz ona da sordu:

“Ailene ne bıraktın?”

Cevap:

“Onlara Allah ve Peygamber sevgisinden başka bir şey bırakmadım.”

Müthiş!

Sessizlik.

Böyle durumlarda insanın dili bağlanır.

Resûlullah'ın, *“Herkeste iyiliklerimin karşılığı vardır, Ebû Bekir hariç”* demesi ve son hutbesinde, *“Allah, kullarından birini dünya ile kendi katında olan şeyleri tercih hususunda serbest bıraktı; kul, Allah katında olanı tercih etti.”* diye Hz. Ebû Bekir'i övmesi boşuna değil.

Öyle bir insan düşününüz ki, ümmete cehennemde yer kalmaması için cehennemi tek başına dolduracak kadar vücudunun büyütülmesi için dua etsin...

Büyük insanların fedakârlığı da büyük oluyor...

Ve büyük insanların fedakârlığı sınır tanımıyor

Başarılı Osmanlı padişahları bunları daima göz önüne almış, *“Devr-i Saâdet Modeli”*nin öncülerini mümkün mertebe taklit etmeye çalışmışlardır.

Adaletin ince ayarı: Hz. Ömer

Hz. Hamza'nın Müslüman olmasıyla birlikte, Mekkeli müşriklerin telâş ve korkusu artmıştı ...

Çünkü Müslümanların gücü Hz. Hamza'nın katılımıyla artmıştı ...

Hz. Hamza'nın Müslüman olmasından üç gün sonra, Ebû Cehil, müşrikleri toplayıp etkili bir konuşma yaptı:

"Ey Kureyş!" dedi, "Muhammed ve yandaşları, putlarımıza dil uzatıyor. Atalarımızın dininden bizi döndürmeye çalışıyor. Bana kalırsa, artık O'nu öldürmekten başka çare yoktur! O'nu öldürecek kişiye, yüz kızıl deve ve sayısız altın vereceğim!"

Hattâboğlu Ömer yerinden fırlayarak bağırdı:

"Muhammed'i bana bırakın, işini ben bitireceğim!"

Ömer'i alkışlarla karşıladılar.

Ömer, Mekke'nin en namlı yiğitlerindendi. Gençliğinde deve ile güreşip, deveyi yenmişti. Bu işi başaracağına herkes inanıyor, şimdiden kutluyorlardı.

"Haydi Hattâboğlu, görelim seni, Muhammed'i öldür!"

Hattâboğlu Ömer, kılıcını kuşanarak yola düştü. Kalbi kin doluydu. Ruhu nefret soluyordu.

Hızlı hızlı yürürken yolda Nu'aym bin Abdullah'a rastladı. Nuaym bin Abdullah hayretle sordu:

"Yâ Ömer, böyle şiddet ve hiddetle nereye gidiyorsun?"

Ömer burnundan soluyarak cevap verdi:

"Aramıza nifâk sokan, kardeşi kardeşe düşüren bir kimseyi öldürmeye gidiyorum."

"Kimi?"

"Peygamberim diyeni."

"Sen O'na bir şey yapamazsın."

"Yoksa sen de mi onlardansın? Müslüman isen önce senin işini bitireyim."

Nuaym bin Abdullah cevap verdi:

"Benimle uğraşacağına, kardeşin Fâtıma ile enişten Saîd'le uğraş! Onlar da Müslüman."

Bunun üzerine Ömer, kardeşinin evine gitti. Tâhâ sûresi yeni nâzil olmuştu. Eniştesi Saîd ile kız kardeşi Fâtıma Hz. Habbâb'dan onu öğreniyorlardı.

Hattâboğlu Ömer, kapıdan bunların sesini duydu. Kapıyı çok sert çaldı. Hz. Habbâb'ı gizlediler. Sonra kapıyı açtılar. Girer girmez sordu:

"Ne okuyordunuz?"

"Bir şey okumuyorduk."

Hiz. Sa'îd'i yakasından tutup yere attı. Kardeşi, efendisini kurtarayım derken, onun yüzüne de öfkeli bir tokat indirdi. Yüzünden kan akmaya başladığını görünce, kardeşine acıdı.

Fatıma, *"Yâ Ömer! Niçin Allahtan korkmazsın, âyetler ve mucizelerle gönderdiği Peygamberine inanmazsın? İşte ben ve zevcim, Müslüman olmakla şerefledik. Başımızı kessen de bundan dönmeyiz."*

Sonra Kelime-i şehâdet getirdi. Hattâboğlu Ömer, kız kardeşinin îmânıyla meydan okuyuşu karşısında yumuşadı. Oturdu. Yumuşak sesle dedi ki:

"Hele şu okuduğunuz kitabı çıkarın."

Fâtıma, âyet-i kerîme yazılı sayfayı getirdi.

Ömer bin Hattâb Tâhâ Sûresi'ni okumaya başladı:

"Göklerde ve yeryüzünde ve bunların arasında ve yedi kat toprağın altındaki şeyler hep O'nundur." meâlindeki âyet-i kerîmeye gelince, ürperdi, sarsıldı, yandı. Ardından derin düşüncelere daldı. Şimdiye kadar okuduklarına hiç benzemiyordu. İnsanın damarlarına giriyor, yüreğini kuşatıyordu.

Sarmalanmıştı...

Neden sonra tekrar okumaya döndü:

"Allahü Teâlâdan başka ibâdet edilecek, tapılacak hak bir ilâh, bir ma'bûd yoktur. En güzel isimler O'nundur."

"Müthiş!" diye mırıldandı.

Bir yürek inkılâbı geçiriyordu...

Kalktı. Tekrar yola koyuldu. Resulullah'a gidiyordu. O sırada Resûl-i Ekrem, Hz. Erkâm'ın evinde ashabıyla sohbette idi. Hattâboğlu Ömer'in geldiğini söylediklerinde, gülümsedi:

"Bırakın gelsin." dedi, *"Gelsin de görsün!"*

Ömer'deki yürek inkılâbını fark etmişti.

"Müslümanlık nedir?" diye soranlara şöyle söyleyin: *"Peygamber Efendimizi öldürmek üzere evinden çıkan Ömer'le, iki saat sonra evine dönen Hz. Ömer arasındaki farktır!.."*

Bir yürek inkılâbıdır!

Varlığı idrak etmek, yaradılış hikmetini kavramaktır.

Düşünün: Öldürmek üzere evden çıkan Ömer gaddar, nefret dolu, öfke küpü, incitici, kırıcı, yıkıcı, sevgisiz, bencil biridir...

İki saat sonra evine dönen Ömer ise halim-selim, sevgi dolu, pak yürekli, yumuşak başlı, karıncayı bile incitmekten korkacak kadar müşfik biridir...

Bu ikisinin arasındaki fark ise, Müslümanlığın ta kendisidir.

Bizzat kendisi bu farkı şöyle vurguluyor:

"Biz önceden zelîl ve hakîr bir kavimdik. Allah, bizleri Müslümanlıkla şereflendirdi. Bundan başka şeref ararsak, Allah bizi zelîl eder, her şeyden aşağı eder."

Gelin, ona bu sözü söyleten olayı da hatırlayalım...

Hazret-i Ömer'in halifelik zamanı...

Şam Orduları Kumandanı Ebu Ubeyde hakkında bir takım iddialar ortaya atılmış, yerinde araştırmak üzere, Halife, Şam'a gitmiştir...

Ebû Ubeyde bin Cerrâh, kalabalık bir heyetle birlikte Halife Hz. Ömer'i yolda karşılamaya çıktı...

Dere kenarına gelince durdu. Hz. Ömer'in dereyi geçmesini beklemeye başladı...

Fakat o da ne! Derenin kıyısında Hz. Ömer deveden inmiş, yerine kölesini bindirmişti. Çünkü kölesiyle nöbetleşe biniyorlardı. Tam dere kenarında, deveye binme sırası köleye gelmişti.

Hz. Ömer bir taraftan devenin yularını tutuyor, bir taraftan da mestlerini çıkarmaya çalışıyordu. Dereye yalınayak girecekti.

Koca Halife, mestlerini çıkardıktan sonra paçalarını sıvadı ve dereye girdi. Ebu Ubeyde'nin iç dünyası alt-üst olmuştu. Gözlerine inanamıyordu.

Hz. Ömer dereyi sağ salım geçip yanına ulaşınca, şaşkın şaşkın sordu:

"Yâ Halife, bunu neden yaptın?"

"Neyi?"

"Neden köleyi deveye bindirdin? Koskoca Emir'e yalınayak suya girmek yakışıyor mu?"

"Neden yakışmasın?"

"Yakışmadı. Bütün Şamlılar, bilhassa da Rumlar, Müslümanların Halifesi'ni görmeye geldiler. Herkes sana bakıyor. Bu yaptığını beğenmeyecekler."

Hazret-i Ömer, davranışını yargılayan komutanına yadırgayıcı gözlerle baktı:

"Yâ Ebâ Ubeyde," dedi. "Senin bu sözün, burada toplananlar için çok zararlıdır."

"Neden ya Halife?"

"Çünkü seni duyanlar, insanın şerefine deveye binmekte ve süslü elbiseler giymekte olduğunu düşünecekler. Şeref, Müslüman olmakta ve ibâdet etmekte olduğunu anlamayacaklar..."

Daha derinden bakarak sözlerini tamamladı:

"Ey Ebâ Ubeyde! Biz aşağı, bayağı insanlardık. Acem şâhlarının elinde esir idik. Allahü Teâlâ Müslüman yapmakla bizleri şereflendirdi. Allahın verdiği bu izzetten, bu şereften başka şeref ararsak, Allah bizi yine zelil eder. Her şeyden aşağı eder. İzzet ve şeref, İslam'dadır. İslam'ın ahkâmına uyan, azîz olur. Bu ahkâmı beğenmeyip, izzeti, huzuru, saâdeti başka şeylerde arayanlar zelil olur."

Başka söze gerek var mı?

Hz. Ömer ne güzel söylemiş: "Huzuru, saadeti başka şeylerde arayanlar zelil olur."

Hz. Ömer'in bu tespiti, hocaları vasıtasıyla, eğitim aşamasındaki padişah adaylarının kulaklarına âlimler tarafından asırlar boyu fısıldanan ilk sözlerden biri oldu:

"Biz aşağı, bayağı insanlardık. Acem şâhlarının elinde esir idik. Allah-ü Teâlâ Müslüman yapmakla bizleri şereflendirdi. Allah'ın verdiği bu izzetten, bu şereften başka şeref ararsak, Allah bizi yine

zelil eder. Her şeyden aşağı eder. İzzet ve şeref, İslam'dadır. İslam'ın ahkâmına uyan, azîz olur. Bu ahkâmı beğenmeyip, izzeti, huzuru, saâdeti başka şeylerde arayanlar zelil olur.”

Hz. Ömer'in “Kudüs Amannâmesi”

Ebu Ubeyde bin Cerrah komutasındaki İslam orduları Kudüs'ü kuşatmış, şehrin düşeceğini anlayan Patrik Sophronius, bir şartla teslim olabileceklerini belirtmişti.

İslam ordularının daha önce fethettikleri yerlerdeki halka verdiği imkân ve özgürlükler verilirse teslim olacaklardı.

Fakat bunu bizzat Halife Hz. Ömer'in ağzından duymak istiyorlardı.

Ebu Ubeyde: “Burada hüküm benimdir. Ne görüşecekseniz benimle görüşün.” dediyse de, Kudüs'ü yönetenleri razı edemedi.

Patrik kararından dönmüyor, “Kudüs'ü sadece Halife'ye teslim edebilirim.” diye ısrar ediyordu.

Ebu Ubeyde, şehri zorla alabilecek güçteydi, ancak o zaman oluk oluk kan akacaktı.

Halife'ye durumu bildirdi:

“Kudüs'e gelebilirsen, daha fazla kan dökülmeden şehir teslim olacak.”

O sırada Medine'de bulunan Hz. Ömer, bu haberi alır almaz, Hz. Ali'yi yerine vekil bırakıp yola düştü.

Bir süre sonra Kudüs'e varmıştı.

Hemen Patrik'le görüştü. Önce teselli etti, sonra bir söz verdi:

“Ey İlyahılar! Bundan böyle lehimize olan lehinize, aleyhimize olan aleyhinizedir...”

Sonra Patrik Sophronius'un rehberliğinde, papazlar ve eski Kudüs önderleri yanında olduğu halde, Kudüs'ün tarihi yerlerini görmeye gitti...

Geze geze, Hz. İsa'nın öldürüldüğüne inanılan yere yapılan Kıyame Kilisesi'ne geldiler...

Kiliseyi gezerlerken namaz vakti girdi.

Hz. Ömer namazı kaçırmamak için acele etmeye başladı...

Durum, Patriğin dikkatinden kaçmadı:

"Lütfen acele etmeyiniz Halife Hazretleri, daha görececek çok şey var."

Hz. Ömer Patriğin kulağına eğildi:

"Biliyorum, ama namazım geçiyor."

"Burası da mâbed, namazınızı burada kılabilirsiniz."

Hemen bir seccade buldurup serdirdi.

"Buyurun. Kilisemizi şereflendirin."

Hz. Ömer tereddüt içindeydi:

"Nasıl olur?" diye mırıldandı.

Patrik alınmıştı:

"Neden olmasın ey Ömer, burası da ibadethane."

"Öyle ama..."

"Kabul olmamasından mı korkuyorsunuz? Sizi tereddüde sevk eden nedir?"

Hz. Ömer, bir seccadeye baktı, bir Patriğe:

"Beni tereddüde sevk eden, namazımın kabul olmayacağı endişesi değil, çünkü Peygamberim 'Bana yeryüzü mescit ve temiz kılındı.' diyor. Yani bizim inancımıza göre yeryüzü mescittir, ama başka bir endişem var." dedi.

Herkes safi kulak kesilmişti. Acaba Müslümanların Halifesi'ni endişelendiren husus ne idi?

Patrik merakla sordu:

"Öyleyse neden kilisemizde namaz kılmak istemiyorsunuz?"

Hz. Ömer tereddüdünün kaynağını sonunda açıklamak zorunda olduğunu hissetti, aksi halde papazlar kırılacaktı:

“Sizin için kutsal sayılan bu mekânda namaz kılsam, benden sonra gelecek halifeler, ‘Ömer namaz kıldı’ diyerek kilisenizi elinizden almaya kalkışılar diye korkuyorum. Bu yüzden müsaade edin, namazımı dışarıda kılayım.”

Hayran hayran bakanların arasından dışarı çıktı...

Bir taş atımı uzaklaştı ve abasını yere serip namaza durdu.

Gerçekten de onun namaz kıldığı yere, daha sonra bir mescid inşa edildi. Bu mescid hâlâ ayakta ve *“Mescid-i Ömer”* adıyla meşhurdur.

Hız. Ömer, kilise gezisini bitirdikten sonra, Patrik Sophronius'tan Mescid-i Aksa'nın yerini göstermesini istedi. Patrik utana-sıkıla gösterdi: Utanıyordu, çünkü Mescid-i Aksa çöplük haline getirilmişti...

Hız. Ömer, çöpleri sessizce toplayıp abasına doldurdu. Uzağa götürüp döktü. Onu böyle çalışırken görenler yardımına koşular: Bir süre sonra etrafta çöpten eser kalmamıştı. (Taberî, Yakubî, Belazurî, İbnü'l-Esir)

Hız. Ömer, bu işlerden hemen sonra, Osmanlı padişahlarına örnek olan meşhur *“Kudüs Amannâmesi”*ni yayınladı...

“Besmele” ile söze başlıyor ve özetle şöyle diyordu:

❖ *İş bu amannâme, onların canlarına, mallarına, kiliselerine, haçlarına, yerleşik ve göçebe olan bütün fertlerine verilen bir teminattır...*

❖ *Kiliseleri ev yapılmayacak, yıkılmayacak, kısmen dahi işgal edilmeyecek, kiliselerdeki kutsal eşyalara dokunulmayacak, kimsenin malına-mülküne el sürülmeyecektir...*

❖ *Kimse dini inançlarından dolayı zorlanmayacak, kendilerine asla zarar gelmeyecek ve yurtlarına Yahudiler iskân olunmayacaktır...*

❖ *Buna karşılık onlar da cizye (bir nevi vergi -ki bu olmazsa hizmet olmaz) vereceklerdir.*

- ❖ *Bunlardan kim yurdunu terk etmek isterse, gideceği yere kadar mal ve can emniyeti sağlanacaktır. Yurdunda kalmak isteyenler güven içinde yaşayacak ve cizye vereceklerdir. İsteyen Rumlarla gidecek, daha önce gitmiş olanlardan dönmek isteyen geri dönebilecektir...*
- ❖ *Hasat elde edinceye kadar onlardan bir şey istenmeyecektir.*
- ❖ *Bu, Allah'ın Resulünün, halifelerin ve mü'minlerin Kudüs halkına verdiği güvenlik belgesidir. Cizye ödedikleri müddetçe de geçerlidir."*

Belgede bir de "şahitler" bölümü açılmış, o bölüm, Halid bin Velid, Amr bin As, Abdurrahman bin Avf ve Mu'aviye bin Ebi Süfyan gibi, Peygamber-i Âlişan Efendimizin yakın arkadaşları tarafından imzalanmıştır.

Hiz. Ömer'in, Osmanlı Padişahlarına ve yöneticilerine ilham veren toleransına dair ikinci belge daha mufassaldır, ancak belgedeki şahitler farklıdır. Hiz. Ömer, dua ve şükürden sonra, "Bu, Ömer bin Hattab'ın Kudüs-i Şerif'deki Tur-i Zeytun'da Millet-i İseviyenin şerefli patriği Safranbos'a verdiği ve bütün re'aya ile papaz ve patrikleri içine alacak şekilde tanzim olunan yazılı ahidnamesidir." diyor ve hükümler sıralıyor:

- ❖ *Bütün papazlar nerede ve hangi şartlarda olurlarsa olsunlar, biz Müslümanlardan zarar görmeyecekler... Biz müminler ve bizden sonra gelecek olanlar, onları korumakla mükellefiz. İtaat ve bağlılıkları devam ettikçe de bu devam edecektir...*
- ❖ *Verilen bu koruma ve eman sözü kendileri için geçerli olduğu kadar, kiliseleri, manastırları, özellikle Kamame Kilisesi, Hiz. İsa'nın doğum yeri olan Beytüllahm'daki Büyük Kilise, Kible'ye, kuzeye ve batıya açılan üç kapılı mağara ve bütün mukaddes mekânları için geçerlidir...*

- ❖ *Kudüs'te bulunan Hristiyanların dışındaki Hristiyan cemaatleri, yani Habeş Hristiyanları, Avrupa'dan ziyaret için gelenler, Kiptiler, Süryaniler, Ermeniler, Yakubiler, Maruniler ve benzeri taifeler, tamamıyla Patrik'e tabidirler... Zira bu sayılan patrik ve papazlara, Hz. Peygamber mübarek mührü ile aman vermiş ve korunmalarını istemiştir. Biz müminler de, onlara iyi davranan Peygamber hürmetine iyi davranacağız...*
- ❖ *Patrik ve papazlar, cizye ve benzeri mükellefiyetlerden, denizde ve karada muaf olacaklar; bunların Kamame Kilisesi'ne ve diğer mukaddes mekânlara girişlerinden dolayı ücret alınmayacak, ancak Hristiyanların elindeki Kamame Kilisesi'ne gelen ziyaretçiler, Patrik'e 1.1/3 dirhem vereceklerdir...*
- ❖ *Bütün müminler, erkek olsun kadın olsun, sultan, hâkim veya vali olsun, zengin olsun fakir olsun, mutlaka bu emirlerimizi uygulayacaklardır...*
- ❖ *Hristiyan reislerine bu ferman sahabe-i kiramdan Abdullah, Osman bin Affan, Sa'd bin Zeyd, Abdurrahman bin Avf ve diğer sahabe kardeşlerimizin huzurunda verilmiştir.*
- ❖ *Bu yazılı fermanla açıkladığımız emirler korunsun, riayet edilsin ve ellerinde kalsın.*
- ❖ *Müminlerden kim bu fermanımızı okur da şimdi veya kıyamete kadar, ona muhalefet ederse, Allah'ın ahdini bozmuş ve Habibi'ne isyan etmiş olur. (20 Rebiül-Evvel 15 Hicri)*

Hz. Ömer, Osmanlı padişahlarının adâlet timsaliydi.

Meşhur "Amannâme"si de sonraki Kudüs fatihleri tarafından (Selâhaddin Eyyûbi ve Yavuz Sultan Selim) neredeyse harfi harfine taklit edilmiştir...

Halim-selim bir Peygamber yıldızı: Hz. Osman

Peygamber Efendimiz, ashâbının ileri gelenlerinden çoğunun bulunduğu bir toplantıda, sohbet ediyordu. Birden sustu. Bir süre sonra da, *“Herkes dostunun yanına varsın.”* buyurdu.

Herkes en sevdiği arkadaşının yanına gitti. Peygamber Efendimiz ise, Hz. Osman’ı yanına alıp buyurdu ki: *“Sen, dünyada ve âhirette benim sevdiğimsin.”*

Hz. Âyşe annemiz anlatıyor: *“Resûlullah Efendimiz, yorgun bir gününde uzanmış, istirahat ediyordu. Bu sırada Hz. Ebu Bekir içeri girmek için izin istedi.*

Resulullah izin verdi. Hz. Ebu Bekir içeri girdi. Resulullah yattığı yerde karşıladı Hz. Ebubekir’i, hiç istifini bozmadı... Biraz sonra Hz. Ömer kapıda belirdi. Girmek için o da izin istedi. Resulullah onu da uzanmış halde karşıladı. Yatışını hiç bozmadı...

Derken, kapıya Hz. Osman geldi. İçeri girmek için o da diğerleri gibi Resulullah’tan müsaade istedi. Peygamber Efendimiz hemen durumunu değiştirdi. Uzanmış olduğu yere oturdu. Hz. Osman’ı bu şekilde kabûl etti. Onlar gittikten sonra sordum: ‘Babam Ebû Bekir ve arkadaşın Ömer içeri girdiklerinde hiç istifinizi bozmadınız. Fakat Osman içeri girince, kalkıp oturdunuz. Bunun hikmeti nedir?’

Buyurdu ki: 'Meleklerin hayâ ettikleri bir kimseden ben nasıl hayâ etmem.'"

Hız. Osman cennetle müjdelenmiş, Efendimize damat olma şerefi de kazanmıştı.

On iki yıl süren halifeliğinin ilk altı yılı, tam bir güven, bolluk ve mutluluk yıllarıydı. Ülkenin her köşesinde huzur ve sükûn vardı. Mükemmel bir denetim kurulmuş, tarım ve ticaret alanlarında büyük atılımlar yapılmıştı. Sonuçta, Müslümanlar gitgide zenginleşmişti.

Müslümanlar zenginleştikçe İslam'ın özünden uzaklaşmaya başladılar. Eskiden yaşadıkları yalın ve gösterişsiz hayattan kopular. Dünyaya meylettiler. İsrafa ve zevke düştüler. Zenginliği, yani parayı esas alan bu hayat tarzı, ilişkilerde menfaati ve rekabeti öne çıkardı. Kardeşlik duygusu geriledi.

Dolayısıyla da çıkar çatışmaları başladı. Bu da Müslümanlar arasındaki birlik ve dayanışmayı bozdu. Artık eski içtenlikten ve gerçek dostluklardan eser kalmamıştı. Yapaylık tüm hayata hâkim olmaya başlamıştı.

Hız. Osman ve arkadaşları bundan çok tedirgin olmakla birlikte gidişatı değiştiremiyorlardı. Artık Müslümanlar da, tıpkı Bizanslılar ve İranlılar gibi saraylarda oturuyor, değerli kumaşlardan elbiseler giyiyor, gösteri ve gösteriş tutkusuna kendilerini kaptırmış gidiyorlardı.

Menfaat çatışması kabilelerin arasına girdi. Kureyş'in iki kolu olan Haşimiler'le Emeviler birbirlerine düşman kesildiler. Emeviler, Hız. Osman'la olan yakın akrabalıklarından yararlanıp bütün yüksek memuriyetleri ele geçirmiş, bundan Haşimiler şikâyetine başlamıştı.

Manevi dayanaklarını kaybeden toplumlarda dağınıklık kaçınılmazdır. Nihayet isyanlar başladı. O kadar ki artık Halife'nin (Hız. Osman'ın) hayatına kast ediliyordu.

Sevgili dostu Hz. Ali, sevgili oğulları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i Hz. Osman'ı korumakla görevlendirdi. Kendisi de asker toplayıp Medine dışında karargâh kurdu. Peygamber Efendimizin arkadaşlarının arasına fitne girmişti. Giderek de büyüyordu. İsyan patladı. Medine işgal edildi. İsyanlılar, karşı koyanın öldürüleceğini açıkladılar. Amaçları Hz. Osman'ı halifelikten düşürmekti.

Hz. Osman taraftarları, isyanlılarla çarpışmak istedilerse de, Hz. Osman izin vermedi. Kardeş kanı dökülsün istemiyordu.

İsyanlılar Medine'ye iyice yerleştiler. Yine de Hz. Osman hiç bir şey olmamış gibi davranıyor, imamlık görevine devam ediyordu. Ona karşı olanlar bile arkasında saf tutup namaz kılıyorlardı.

Bir Cuma namazında Hz. Osman, minbere çıktı ve isyanlılara şöyle seslendi:

"Sizler lânetlenmiş kişilersiniz. Gelin isyandan vazgeçin, lânetten kurtulun!"

Fakat âsileri ikna edemedi. Gözler düşmanlıklarla âdeta körleşmiş, birkaç yıl öncesinin *kardeşlik* anlayışı iktidar hırsıyla kirlenmişti.

Medine'deki kargaşa çevre vilayetlerde öğrenilince, Halife Hz. Osman'ı kurtarmak için yöneticiler harekete geçtiler. Şam'dan, Kûfe'den ve Basra'dan hareket eden birlikler hızla Medine'ye yöneldiler. İşte o zaman isyanlıların başarısı tehlikeye girdi. Yine de vazgeçemediler. Kesin sonuca ulaşmak için bu kez de Hz. Osman'ı öldürmeye karar verdiler.

Öldürmeye karar verdikleri insan, Peygamber Efendimizin defalarca övdüğü insandı. Sevdığı, yakını, dostu, arkadaşı ve damadıydı. Ama hırs ve öfke aklın önüne geçmişti. Hırs ve öfke aklın önüne geçince tüm dengeler bozulur (tespitimiz bugün için de geçerlidir). Israrla niyetlerinden vazgeçirmeye çalışan

Hız. Ali'yi dinlemediler. Nihayet Hız. Osman'ın evini ok yağmuruna tuttular. Bundan bir sonuç alamayınca, bitişik evin duvarını delerek Hız. Osman'ın evine girdiler.

Bu sıralarda Hız. Osman, 82 yaşındaydı. Bir gece önce düşünde Hız. Peygamber'i görmüş, ona, *"Yarın akşam iftarı bizim yanımızda yapacaksın."* demişti.

Aylardan Ramazandı ve Hız. Osman oruçlu ağızla Kur'an-ı Kerim okuyordu. Çılgınca üstüne çullanıp kılıçladılar. (Milâdi 17 Haziran 656) Kanı okumakta olduğu Kur'an-ı Kerim'e bulaştı (Hız. Osman'ın şehadeti esnasında okuduğu Kur'an Topkapı Sarayı'nda teşhir edilmektedir.)

Acıtırıcı, incitirici bir örnektir gerçi, ama Osmanlı padişahları bu örneği hep göz önünde tuttular. Hazin ki, bazıları (meselâ Sultan II. Osman) benzer akıbetlere uğradı.

Kahramanlık ve fedakârlık örneği:

Hz. Ali

Peygamberimiz, Hira Mağarası'nda yüklendiği görevin ağırlığı altında titreye titreye evine dönmüş, kendisini karşılayan Hz. Hatice'ye:

"Beni örtün, beni örtün!" diyerek yatağa girmişti.

Cebrail o sırada tekrar gelecek ve *"Ey (elbisesine) bürünen Peygamber! Kalk da (kavmini Allah'ın azabı ile) korkut! Rabbini tenzih et! Elbiseni de temiz tut! Azaba sebep olan şeyleri terk etmekte sebat et!"* (Müddessir Sûresi'nin ilk ayetleri) mealindeki ayetleri tebliğ edecekti.

İlk tebliği Hz. Hatice'ye yaptı. Hiç tereddütsüz kabul gördü...

Artık tekmil dünyada iki Müslüman vardı: Biri erkek (Efendimiz) biri kadındı (Hz. Hatice)...

Üçüncüsü bir çocuk olacaktı: Hz. Ali...

Hz. Ali, çok küçük yaşından beri Efendimizin terbiyesi altında bulunuyordu.

Bir gün Efendimizi, Hazret-i Hatice ile namaz kılarken gördü. Doyumsuz bir keyifle sonuna kadar seyrettikten sonra,

"Nedir bu?" diye sordu.

Efendimiz, “Ey Ali! Bu, Allah’ın seçtiği, beğendiği dindir. Ben seni bir olan Allah’a îmân etmeye, insana ne faydası, ne de zararı dokunmayan Lât ve Uzza’ya tapmaktan sakınmaya davet ediyorum.” dedi.

Hız. Ali, bu teklif karşısında bir an duraksadı. Henüz on yaşlarındaıydı, çocuk sayılırdı; ne karar vereceğini kestiremiyordu:

“Benim şimdiye kadar görmediğim, işitmediğim bir şey bu.” diye konuştu, “Babama (Ebû Talib) danışmadan bir şey diyemem.”

Fakat Efendimiz, peygamberliğini açıkça ilân etme emrini henüz almamıştı. Bu sebeple Hız. Ali’yi ikaz etme gereği duydu:

“Teklifimi kabul edersen et. Etmezsen gördüğünü ve işittiğini gizli tut. Kimseye bir şey söyleme.”

Hazret-i Ali, sırrını kimse ile paylaşmayacağına dair söz verdi. O gece sabahlara kadar düşündü. Sabah olur olmaz da Efendimize gitti.

“Allah, beni yaratırken babama sormadı ki, ben ibâdet etmek için babama sorayım.” dedi ve Müslüman oldu.

Böylece erkek ve kadından oluşan ilk iki Müslüman’a bir de çocuk katılmış, erkek, kadın ve çocuktan meydana gelen ilk Müslüman grup oluşmuştu.

Müslümanlığı bir erkek (Efendimiz), bir kadın (Hız. Hatice) ve bir çocukla (Hız. Ali) başlatan Murad-ı İlâhî’yi kavramaya çalışmak gerekiyor...

Benim yorumum aileye vurgu yapıldığı şeklinde...

Yoksa Allah, Din-i Mübin’i, salt erkeklerle ya da kadınlarla başlatma kudretine sahiptir. Böyle yapmaması bir hikmete bağlıdır: Kanaatimce o hikmet de ailedir.

Burada ailenin önemi vurgulanmıştır.

Böylece Hız. Ali, “İlk Müslüman çocuk” olma şerefini kazanmış, tüm hayatı boyunca bu şerefin hakkını da vermiştir.

Hız. Ali artık bir gölge gibi Efendimizi takip ediyordu. Onunla Kâbe'de namaz kılıyor, laf atmalara, hakaretlere onunla birlikte katlanıyordu.

Her geçen gün yüreği biraz daha şişip olgunlaşıyordu.

Hazret-i Ali'nin bu hali, anne-babasını artan bir telaşa düşürdü. Nihayet bir gün, Ebû Talib, eşi Fatıma Hatun'un da ısrarıyla, işin aslını öğrenmeye karar vererek Efendimize gitti. Onu ve oğlunu kuytu bir vadide namaz kımlarken buldu. Namazdan sonra, Efendimize sordu:

"Ey kardeşimin oğlu, bu din, nasıl bir dindir?"

Efendimiz, anlattıktan sonra şöyle dedi:

"Ey amca! Doğru yola dâvet edeceklerimin ve bu dâvete koşması gerekenlerin başında sen varsın. Sen buna herkesten daha lâıyıklısın! Putlara tapmaktan vazgeç ve bir olan Allah'a îman et!"

Bir süre düşünen, iç çeken Ebû Talib, üzgün üzgün cevap verdi:

"Ben eski dinimden ayrılamam. Fakat Sen üzerinde bulunduğun dinde devam et! Allah'a yemin ederim ki, ben sağ kaldıkça, yapmak istediğini tamamlayınca kadar kimse Sana el uzatamaz, hoşlanmadığın bir şeyi Sana yapamaz."

Sonra da oğlu Ali'ye döndü:

"Oğulcağızım! Senin üzerinde bulunduğun bu din nedir?" diye sordu.

Hız. Ali teklemeyen cevap verdi:

"Babacığım, ben Allah'a ve Resûlüne iman ettim. Allah'ın Resulü'nün Allah'tan getirdiklerini de tasdik ettim. O'na uydum ve O'nunla birlikte namaz kıldım."

Küçük bir çocuğun inançla söyledikleri karşısında Ebû Talib'in gözleri yaşarmıştı:

“Ey oğlum! Amcan oğlunun dinine sana da isteyerek girmek yaraşır. O, seni ancak hayra dâvet eder. Ona itaat et!”

Peygamber Efendimiz de, Hz. Ali de rahatlamıştı. Derin bir nefes almışlardı.

Cesaret örneği

Hz. Ali, Osmanlı padişahlarının cesaretle ilk örnekleridir...

Onun kadar diri duruşlu, onun gibi pervasız, inancına ve davasına onun gibi ölümüne yürüyen bir insan olmak isterlerdi.

Hocaları askerlik dersinde özellikle onun hayatından misaller verir, cesaretle ona yaklaşmanın yollarını gösterirlerdi.

Alevi kaynaklara göre, ölmeden önce Peygamber Efendimiz, *“Bana bir kalem ve kâğıt getirin size bir vasiyet yazdırayım ki, benden sonra ihtilafa düşmeyesiniz.”* demiş ancak bu isteği yerine getirilmemiş ve Peygamber Efendimiz vasiyetini yazamadan vefat etmişti.

Sonuçta Hz. Ebu Bekir halife seçildi. Daha sonra sırasıyla Hz. Ömer ve Hz. Osman halife oldular.

Yine Alevi kaynaklara göre, Hz. Ali ve Hz. Fatıma bu halifelikleri onaylamamakla birlikte, iktidar uğruna ortamı gerginleştirmekten kaçındılar. Mesele çıkarmadılar.

Alevi-Sünni meselesinin ilk çıkışı, özetlemeğe çalıştığım bu halifelik meselesine dayanır.

Hz. Osman'ın halifelik dönemi (644-656), daha önce tohumları ekilmiş bulunan bölünmelerin, problemlerin su yüzüne çıktığı bir dönem oldu.

Sonuçta Mısır, Basra ve Kûfe'den yola çıkan gruplar Halife Osman'ın evini kuşatarak onu öldürdüler. (656)

Üçüncü Halife Hz. Osman'ın öldürülmesi sonrasında, Hz. Ali, sahabenin ısrarları üzerine halifeliği kabul etti.

Hız. Ali'ye tek şart ileri sürülmüştü: Hız. Osman'ın katillerini bulması ve layık oldukları cezalara çarptırması...

Bunu en çok Hız. Ali istiyordu. Gelir gelmez de tahkikat açmıştı. Fakat katilleri tespit etmek kolay değildi. İş uzuyordu. İş uzadıkça da sabırsızlık artıyordu.

Bir gün tanınmış sahabelerden Hız. Talha ile Hız. Zübeyr, makamına gidip Hız. Ali'yi ziyaret ettiler. Katillerin yakalanması konusunda daha aktif olmasını istediler. Hız. Ali, durumu izah etmeye çalıştı, fakat ikisi de ikna olmamışlardı.

Ortam son derece karışık ve daha da karışacağı benziyordu.

Bu arada Numan bin Beşir, Hız. Osman'ın şehadeti esnasında giydiği gömlek ile o sırada zevcesi Nâile'nin doğranan parmaklarını alıp Şam'a götürdü. Muaviye, bu kanlı gömleği ve kesik parmakları halka göstererek kışkırttı. Müthiş galeyana getirdi.

Hız. Ali büyük bir sorunla karşı karşıya kalmıştı. İsyan patladı patlayacaktı.

Üstelik bu kez Efendimizin göz bebeği Hız. Ayşe asilerle işbirliği halindeydi.

Niyeti halisti kuşkusuz. Katillerin yakalanmasını istiyor, *"Yakalanmazlarsa tek tek hepimizi öldürecekler, Din-i Mübin'i kana ve kine boğacaklar."* diyordu.

Hemen hemen tüm *"İslam Tarihi"* kitaplarında yer alan bilgileri burada tekrarlayanın bir anlamı yok. Sonuç olarak şu söylenebilir ki, İslam'ı Efendimizle birlikte inşa edenler, karşı karşıya gelmişti. Saflar git gide netleşip sertleşiyordu.

Taraflar, taraftar toplamaya çoktan başlamıştı.

Nihayet Cemel'de kılıç kılıca geldiler...

Bir tarafta Efendimizin göz bebeği Hız. Ayşe, diğer tarafta, çocukluğundan itibaren Efendimizi bir an bile terk etmemiş, O'nun çekilmiş kılıcı, Zülfikar'ın sahibi Hız. Ali...

Yanlarında ashabın önde gelenleri, onların çocukları, yakınları...

Manzara korkunç!

Savaşı Hz. Ali kazandı. Hz. Âyşe yakalandı, ama asla esir muamelesi yapılmadı. Hz. Ali bizzat onu ziyaret ederek iltifatta bulundu, hâl-hatır sordu. Birkaç gün misafir edip istirahatını sağladıktan sonra da yanına kardeşi Muhammed bin Ebubekir'i vererek Medine'ye uğurladı.

Hz. Âyşe de büyüklük göstererek, kendisi ile Hz. Ali arasındaki mücadelenin yanlış anlaşılmadan kaynaklandığını söyledi.

Hz. Ali bu olaydan sonra hilâfet merkezini Kûfe'ye taşıyarak, şehadetine kadar orada kaldı.

Fakat ortam yeni karışıklıklara gebe idi...

Sıffin Savaşı

Cemel Savaşı, Hz. Ali'nin galibiyetiyle bitmişti ama olaylar yatışmamıştı. Suriye bölgesini idare etmekte olan Muaviye ve taraftarları hâlâ muhalifti.

Amaçlarının, Hz. Osman'ın katillerini cezalandırmak olduğunu söylüyorlardı. Onlara göre Hz. Ali yeterince çaba harcamıyor, hatta Hz. Osman'ın katillerini koruyordu.

Aracılar bir sonuç alamadı...

Uzlaşma sağlanamadı...

Muaviye beyat (hilafetini tanıma) etmedi.

Vakti saati gelince de seksen beş bin kişilik bir orduyla Şam'dan yola çıktı. Hz. Ali ise doksan bin kişiden oluşan orduyu Kûfe'den Sıffin'e doğru harekete geçti.

İki ordu Fırat kıyısındaki düzlükte karargâh kurdular.

Müslümanlar gene ayrı safları tutmuştu. Bir tarafın başında "Allah'ın Aslanı" olarak anılan Hz. Ali, diğer tarafın başında vahiî kâtiplerinden Hz. Muaviye vardı.

Bazı kaynaklar Hz. Muaviye'yi bir kalemde silip atıyor, ama o bir kalemde silip atılabilecek biri değil.

Emevi sülalesinden geliyor. Mekke'nin fethiyle Müslüman oluyor. Belki İslam'a girmekte biraz gecikmiş oluyor, ancak can-hıraş bir çaba ile arayış kapatmaya çalışıyor.

Huneyn Savaşı'nda Resulullah'ın yanı başında babası ile birlikte kahramanca savaşıyor. Tebük Gazvesi'ne katılıyor. Yıllarca hem vahiy kâtipliği yapıyor, hem de Efendimizin mektuplarını yazıyor.

İslamiyet'in yayılmasında önemli katkıları oluyor. Miladi 662'de Sicistan'ı, 663'de Sudan'ı, bir sene sonra Afganistan'ı, Kâbil'i ve Hindistan'ın kuzey kısmını, 665'te Tunus'u, 668'de Kıbrıs'ı, ondan iki sene kadar sonra da İran'ın Kuhistan Eyaleti'ni fethediyor. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in hilafet yıllarında Suriye taraflarında savaşıyor, Hz. Ömer'in halifelik döneminde 4 yıl, Hz. Osman döneminde 12 yıl, Hz. Ali zamanında 5 yıl, Hz. Hasan zamanında ise altı ay Şam valiliği yapıyor. (toplam 41 yıl)

Öte yandan Peygamber Efendimiz'in kaim biraderidir. Veda Haccı'nda da Efendimizin yanı başındadır.

Bu yüzden Hz. Ali ile Hz. Muaviye arasındaki ihtilâfin haklı tarafını bulmak güçtür.

Tarafların başındaki insanlar sıradan Müslümanlar olsalardı, iş kolaydı: Durumu siyasetle izah eder, haklıyı haksızı ayırırdınız. Ama işin bir tarafında Hz. Ali, diğer tarafında Hz. Muaviye, iki tarafta da *dini hassasiyet* varsa, tahlil etmek zorlaşır.

Sükûtle geçmek daha iyi.

İnsanın içi acıyor.

Sonunda iki taraftan da birer hâkem seçildi. Onlar tüm olayı başından beri ele alarak irdelediler ve sonunda bir "*Tahkimnâme*" kaleme aldılar.

Taraflar bu metne sadık kalmayı vaat edince, nihayet uzlaşma sağlandı.

Hız. Ali, 24 Ocak 661'de de İbn Mülcem isimli bir harici tarafından uğradığı saldırı sonucunda şehid olunca, "Tahkimnâme" gereği olarak makama Hız. Muaviye oturdu.

Hız. Ali'nin kabri ise oğullarının emriyle gizlendi. Bu sebeple, kesin yeri belli değildir. Yalnız çeşitli rivayetler vardır: Bunlardan en taraftar bulan rivayet, kabrinin Necef taraflarında bir yerlerde olduğudur.

Hız. Ali'den öğütler

Oğullarım!

Allah'a, O'nun huzurunda veya huzuru dışında bağlılık ve haşyetten ayrılmayın!

Ahirete yaklaşma ve dünyadan uzaklaşma duygusunu kaybetmeyin!

Dünya kayıplarından kedere düşmeyin ve daima hayır işlemeye bakın!

Zalime düşmanlık ve mazluma dostluk gösterin!

Öfke ve yumuşaklık halinizde daima hakk üzerinde olun!

Genişlik ve darlıkta doğru yoldan sapmayın!

Sadece dostlarınıza değil, düşmanlarınıza da adaletle muamele edin!

Sevinçli ve kederli anlarınızda iyi iş ve ölçülere bağlılık şuurunı kaybetmeyin!

Şiddette, mülâyemette, sevinçte, kederde Allah'a şükredin!

Bir iş ki, dışı şerli ve kötü görünür, fakat sonu cennettir; siz o işi yapın! Bir iş ki, dışı güzel ve cazibeli durur, fakat sonu cehennemdir; siz o işten kaçının!

Oğullarım!

Bir insan kendi nefsinin ayıbını görür ve bilirse başkasının ayıbını göremez ve ondan haberi olmaz. Bir insan Allah'ın takdir ve taksimine rıza gösterirse, kayıp ve eksikliklere esef etmez...

Mümin kardeşi yuvarlansın diye kuyu kazan, akıbet o kuyuya kendisi düşer...

Başkasının yanlışını büyüten kimse, kendi hatasını unuttur...

Bir kimse rey ve tedbirinde gurura kapılacak olursa, hata ve dalalete sapmış olur...

Başkasının rey ve fikrinden müstağni davrananlar, yani danışmaya yanaşmayanlar zillete düşer...

Halka kibir gösterenler, neticede hakir ve zelil olur...

Bir kimse, serseri ve ipsiz kişilerle düşüp kalkar ve kötü yerlere girip çıkarsa, iştiraki olmasa bile, itham altına girer. İyiler ve ilim sahipleriyle düşüp kalkanlar ise, yücelir ve saygı görürler.

Kendi fiilleri, sözleri ve amelleri ile mağrur olan, nefsi tarafından mağdur olur.

Çok söz söyleyen çok hata eder. Hatası çok olanda edep ve hayâ azalır. Edep ve hayâsı az olanda takva fakirleşir. Takvası fakirleşenin kalbi ölür...

Oğullarım!

Edep mizandır; iyi ahlâk en iyi arkadaştır...

Fakirliğin süsü sabır, zenginliğin de şükürdür...

İslam'dan üstün şeref olamaz; zühd ve takvadan üstün keramet olmadığı gibi...

Tövbe ve istiğfardan yüksek şefaatçi yoktur...

Hırs ve tamah, yorgunluk ve meşakkatin anahtarıdır.

Padişahlara en ibretli ders: Kerbelâ Vak'ası

Kerbela Vakası, o kadar acılar barındırıyor ki içinde, fitnenin gücünün nelere sebebiyet verdiği bu vakada öylesine açık-seçik görünüyor ki, konu Enderun'a taşınmış ve padişah adaylarına enine-boyuna anlatılmıştır.

Padişahların kardeş kavgası ihtimaline karşı kardeşlerini ve evlâtlarını kurban etmesi (şu şehzade katli meselesi) bu yüz-dendir.

Düşünün lütfen: Kerbela acısını yüreklerimize düşüren başka inançlara mensup, başka bölgelerden gelmiş insanlar değil, inanç manzumemizin önderleridir. Üstelik tarafların açıkladığı mesnet (dayanak) kendi heva ve hevesleri değil, dini kaynaklardır.

Taraflar tutumlarını ayet ve hadisle açıklamaktadırlar ve kendilerinin haklı olduğunu iddia etmektedirler.

Yezid'in babası Hz. Muaviye, Hz. Ali'nin şehit edilmesinden sonra, biraz sorunlu bir şekilde hilâfet makamına gelmişti.

Çünkü İslam'ın doğum yerinde yaşayanlar Hz. Ali'nin oğullarından Hz. Hasan'a biat etmişlerdi.

Irak ve çevresi ise Hz. Muaviye'ye ...

Böylece resmen olmasa bile re'sen hilâfet ikiye bölünmüş oluyordu: Bu durumda iç savaş kaçınılmaz gibiydi.

İşin burasında Hz. Hasan büyük bir fedakârlık yaparak, sırf kardeş (inanlar kardeştir hükmünce) kanının akmasını önlemek için, halifelikten feragat etti. Bazı şartlar altında Hz. Muaviye'nin halifeliğini tanıyacaktı. Karşılıklı görüşmelerden sonra, uzlaşmaya varıldı. Hz. Muaviye halife olacaktı, ancak ondan sonraki halifeler yine seçimle iş başına gelecekti.

Derler ki: Hz. Muaviye, altı yıl boyunca anlaşılmaya sadık olarak, sözün tam anlamıyla *Halife* oldu. Ancak ne olduysa oldu, altı sene sonra değişti. Kendisinden sonra oğlu Yezid'in halife olmasını sağlamak için zorlayıcı bazı tedbirler almaya başladı.

O tarihe kadar, halifeler toplumun kanaat önderleri tarafından seçiliyor, bu seçimde "*Peygamber makamına her anlamda liyakat kesbetmek*" (lâyık olmak) gibi bazı önemli kriterler göz önünde bulunduruluyordu.

Hz. Muaviye'nin, oğlu Yezid'e hilafet yolunu açma çabası, işte bu sistemi kökten değiştiriyordu. *Hilâfet* yerine *Saltanat* geliyordu. Doğal olarak bazı sert itirazlar da beraberinde geldi.

Ne var ki Hz. Muaviye aldırmadı. Öncelikle kendi taraftarlarına, kendisinden sonra oğluna biat etmeleri konusunda Kur'an'a el bastırıp yemin ettirdi.

Yezid bu şartlar altında halife oldu. Fakat Hüseyin bin Ali'nin (Efendimizin torunu Hz. Hüseyin) sistem değişikliğine itirazı vardı. Zaten, bazı Kûfeli (Irak) önderlerden bu konuda zorlayıcı mektuplar alıyordu. Halifeliğini ilân etmesini istiyorlardı.

Hz. Hüseyin, o tarihe kadar, siyasetten mümkün mertebe uzak kalmaya özen göstermiş, ilimle irfanla meşgul olmuştu. Teklifler tazyike dönüşünce, mücadeleye atılmaya karar verdi. Siyasal bir kimliğe büründü, o kimlikle ortaya çıktı...

Kûfe'den gelen davete icabet edecekti.

Peygamber Efendimizin can yoldaşları tarafından defalarca ikaz edilmesine rağmen, ısrar etti. Bunun bir sebebi vardı: Peygamberimizi rüyada gördüğünü, gitmesini emrettiğini söylüyordu.

İkazlar havada kaldı.

Ailesi (Hz. Fatıma ile Hz. Hasan dâhil) ve yüz civarında gönülден seveniyle birlikte Mekke'den Kûfe'ye hareket etti. (680)

Bugün Irak sınırları içinde olan Kerbela'da Yezid'in dört bini geçkin ordusu tarafından kuşatıldılar. Günlerce aç ve susuz bırakıldılar. Fırat Nehri'nden su almak isteyenler oklarla öldürüldü.

Hz. Hüseyin'in oğulları on sekiz yaşındaki Ali Ekber'le henüz beşikte yatan Ali Asgar da atılan oklardan nasibini almış, şehit olmuşlardı.

Şu acıtıcı manzaraya bakın: Bir tarafta Vahiy Kâtibi Hz. Muaviye'nin oğlu, diğer tarafta Efendimizin göz bebeği Hz. Hüseyin (sevgili torunu) ve ailesi...

Yanlarında Peygamber Yıldızları: Sahabiler...

Her biri varını-yoğunu ve yüreğini İslam'ın yayılmasına adanmış Peygamber dostları...

İşte bu yüzden olayı tahlil ederken tedbir ve temkini elden bırakmamak gerekiyor.

Neyse, bu durumda, Hüseyin'in ve yanındakilerin, sonuna kadar savaştan başka çareleri kalmamıştı.

Hz. Hüseyin, 9 Muharrem gecesı taraftarlarına bir konuşma yaptı. Ertesi günü savaş günüydü. Geri dönmek isteyenler dönebilirdi. Bu hareketleri sorgulanmayacaktı.

Nihayet 10 Muharrem günü...

Hz. Hüseyin Kerbela Meydanı'na çıktı. Yezid'in 40 askeri ni yendikten sonra, sağ kalan yakınları ile helalleşti ve yeniden meydana döndü.

O anda her taraftan gelen oklarla Hicretin 61. yılının 10 Muharrem Cuma günü (10 Ekim 680) öğleden sonra şehit oldu.

O gün o meydanda bir katliam yaşandı...

Akıllar baştan gitmiş, mantığın, merhametin, duygunun yolu tıkanmış, o gün o meydana sadece kin, nefret hâkim olmuştu.

O kadar ki, Hz. Hüseyin'in başı gövdesinden ayrıldı. Gövdesi Kербela'da bırakıldı. Mübarek başı ise önce Kûfe'ye, oradan da Şam'a götürüldü.

Aslında bu kavganın tohumları, Peygamberimizin irtihaliyle birlikte atılmıştı yüreklere...

Malum: Peygamber Efendimizin irtihaliyle birlikte (632), doğal olarak, bir *"hilâfet sorunu"* çıkarmıştı: Ümmetin başına kim geçecekti?

Sahabelerden bazıları Hz. Ebu Bekir'i önerirken, bazıları farklı isimler önerdiler. Nihayet Hz. Ebubekir'de karar kılındı. Zaten Efendimiz de bu yönde bazı işaretler vermişti.

Hz. Ebu Bekir'den sonra da, sırasıyla, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali halife seçildiler.

Ne var ki, ashabdan bazılarının gönlünden, en başından beri hep Hz. Âli'nin halifeliği geçiyordu. Yani derinden derine bir kırgınlık oluşmuştu.

Hz. Ali de, kendi halifeliğine kadar hiçbir savaşa katılmamak suretiyle belki bir anlamda durumu kabullenmediğine gönderme yapmıştı. Ya da Efendimizin irtihaline o kadar üzülmüştü ki, savaş heyecanı bile duymaz olmuştu. Efendimizle birlikte savaşmaya alışkın bulunan *"Allah'ın Aslanı"* nın, O'nsuz savaşmayı içine sindirememiş olması da mümkündür, bilmiyoruz.

Peki, *"Neden halifeliği döneminde bizzat savaştı?"* dersiniz, o bir zorunluluktu, halifenin bazı savaşlara bizzat katılması görevinin gereği idi.

Hız. Osman, bir suikast sonucu öldürölünce, nihayet Hız. Ali “Mü'minlerin Emiri” oldu. Ancak o noktada da bir ihtilaf çıktı: Osman'a gönölnden bağılı bulunan bir grup, katili bulana kadar Hız. Ali'yi halife olarak tanımayacaklarını ve biat etmeyeceklerini söylediler.

Başlarında Hız. Muaviye vardı...

Müslömanlar ilk kez resmen bölünmüş, saflar tutulmuştu...

Saflar gitgide keskinleşecek ve Müslöman toplum maalesef bir iç savaşı süröklenecekti.

Bir tarafın başında Efendimizin damadı, yakını, Allah'ın Aslanı Hız. Ali, diğör tarafın başında ise vahiy kâtibi, Efendimizin kaimbiraderi Hız. Muaviye vardı...

Bu bölünme Müslöman yürekleri saflardan birine iltica yerine derinden incitir, acıtır, dilhun eder!

Elbette yürekler dilhundur! Ne var ki, araya kılıç girmişti: Bu durumda Müslömanlar mecburen saflardan birini tutmak zorunda kalmıştı.

Kimi Hız. Ali'nin safında yer aldı, kimi Hız. Muaviye'nin.

Tarafsız kalanlar da tercihe zorlandı: “Bitaraf (tarafsız) olan bertaraf olur.” diyorlardı...

Yürekler çatlamış, yürekler ikiye ayrılmıştı...

Yarısı Muaviye'de, yarısı Hız. Ali'de.

Neyse, Hız. Ali'nin şahsında bir uzlaşma sağlandı.

Ama Hız. Ali, Haricilerden Abdurrahman bin Mulcem isimli bir katil tarafından vurulup öldürölünce, iktidar Hız. Muaviye'nin eline geçti.

Altı sene kadar *Halife*, kalan kısmında *Sultan* oldu.

Veliaht tayin etmesi de bunu gösteriyor.

İslam tarihinin en dehşetli, ama aynı zamanda en ibretli sayfasıdır Kerbelâ...

Büyük, kalıcı bir derstir, aynı zamanda.

Zalimle mazlumun hesaplaşmasıdır...

Bu savaşta Yezid ve yandaşları *zalim*, Hz. Hüseyin sözün tam anlamıyla *mazlumdur*.

Bu tartışılmaz.

Zaten bu yönüyle şehzadelere mahsus olarak yıllar boyu özel ders olarak okutulmuştur.

Tâ ki, ibret alsınlar ve hem zalimlere, hem de iç savaş ihtimaline karşı daima uyanık bulunsunlar.

Yavuz Sultan Selim'in Şah İsmail üzerine hışımla gitmesi, biraz da bu eğitimin sonucudur...

Hatta “*şehzade katli*” hükmünün Fatih Kanunnâmesi'ne girmesinin ve zaman zaman yaşanmasının özünde, yine Kerbelâ örneği yatmaktadır.

Peygamberimize ve sünnetine bağlılık örneği: Eba Eyyûb el Ensarî

İstanbul'un Eyüp Sultan semtindeki türbesinde sonsuzluğu yaşayan Eyyûb Sultan, Osmanlı padişahları için, her yaşta idealist ve aktif olunabileceğini gösteren bir ibret dersi teşkil etmiştir.

Ebu Eyyûb örneği, meşru-mukaddes hedefe ulaşma aşkının ölüm korkusunu yenebildiğini fısıldamıştır yüreklerine ...

Âdeta bir diriliş nefesi olmuştur padişahlara ...

Hocalar ondan o kadar bahsetmişlerdir ki, menzil-i maksuda varma noktasının sembolü olmuştur.

Onun hayatı ve ölümü sadece padişahlara değil, hepimize bir ibret dersidir.

Hatırlayalım: Resûl-i Âlişan Efendimiz, “*Kostantiniye elbette feth olunacaktır; onu fetheden kumandan ne güzel kumandan, onu fetheden asker ne güzel askerdir.*” (Ahmed bin Hanbel, Müsned, IV, 335) diye ashabına ve tüm Müslümanlara müjdelediği gün, Müslüman yüreklere “*Feth-i Mübîn*” ateşi düştü ...

Yüreğine fetih ateşi düşenlerden biri de Halid bin Zeyd, yani Ebâ Eyyûb el Ensarî idi. Peygamber-i Âlişan Efendimizin Medine’ye hicreti esnasında O’na ev sahipliği yapmış, evinin alt katında O’nu misafir etmişti.

O'nunla ve O'ndan sonra sayısız savaflara katılmış, hem fiilen hem de lâfzen İslam'ı tebliğ görevini hakkıyla yerine getirmişti.

Efendimizin *dar-ı cinana irtihali*yle birlikte yüreği âdeta yarıldı. Hasretiyle öyle bir tutuşma tutuştu ki, vasiyeti saydığı fe-tih müjdesine ulaşmak için yola düşmeye karar verdi.

Ya Efendisine kavuşmalı, ya da müjdesine ulaşmalıydı. Başka türlü rahatlayamayacaktı.

Arap ceziresi Emeviler dönemini yaşıyordu...

Peygamber-i Âlişan'ın ev sahibi ve bayraktarı olarak herkesten hürmet gören Ebâ Eyyûb Hazretleri, istediğinde her seviyede yöneticiye ulaşabiliyor, sözleriyle onları yönlendirebiliyordu.

Bizans'ın fethi konusunda öyle çok istekli göründü ki, Halife'yi etkilemeyi başardı. Halife, Hicri 50'de (veya 52) Muaviye oğlu Yezid'in kumandası altında 50 bin kişilik bir ordu hazırlayıp Bizans'a gönderdi.

Bu orduda Ebâ Eyyûb dışında Abbas oğlu Abdullah, Yezid oğlu Abdullah ve İbni Zübeyr gibi sahabeler de vardı.

Kayıkla önce Rodos Limanı'na, oradan da Bizans'a yöneldiler. Bizans'a ulaşır ulaşmaz da şehri kuşattılar...

Kuşatma tam altı ay sürdü. Son derece güç şartlar altında fethi gerçekleştirmeye çalıştılar, fakat başaramadılar. Müjde, Peygamber-i Âlişan'ın adaşını bekliyordu: Sultan Mehmed'i (Muhammed) bekliyordu.

Ebâ Eyyûb el Ensarî seksenli yaşlardaydı. Peygamber hasretiyle o yaşta yollara düşmüştü. Fakat şartlara fazla dayanamayıp hastalandı. Ve gitgide ağırlaştı. Bir gün ordu komutanlarını yanına çağırdı. Öldüğü zaman Bizans surlarına yakın bir yere gömülmesini vasiyet etti.

Öldüğünde vasiyetine uyularak sur yakınına defnedildi...

Mezara konduğu gece, surlarda nöbet tutan Bizans askerleri Ebâ Eyyûb'un mezarından semaya doğru bir ışık fışkırdığını gözlemleyip korktular...

Ertesi gün, gördüklerini herkese anlatmaya başladılar. Ebâ Eyyûb'un kabrinden ışık yükseldiği haberi hızla tüm Bizans'a yayılarak İmparator'un kulağına kadar gitti...

İmparator önce askerleri sorguladı. Sonra da işin esasını merak ederek Yezid'e bir elçi gönderdi.

Surların yakınında görünen ışığın ne olduğunu sordu.

Yezid, Peygamber yıldızlarından birinin öldüğünü, vasiyeti gereği surların yakınına defnettiklerini, defnettikleri gece kabrinden bir ışık fışkırıp semaya yükseldiğini gördüklerini anlattı.

Arap ordusu kuşatmayı kaldırıp geri döndükten sonra, imparator, Eba Eyyûb Hazretlerine bir türbe yapılmasını ve kabrin başucunda dört kandil yakılmasını emretti.

O günden sonra, Bizanslılar, her sıkıldıkları zaman Eba Eyyûb'un ruhundan yardım dilemek için türbesine koştular. Kabrin hemen ayakucundan çıkan suyu da akıl hastalarının tedavisinde kullandılar.

Latinlerin İstanbul'u istila edip kiliselerle birlikte her yeri yıkıp yıktıkları yıllara kadar Ebâ Eyyûb türbesi ayakta kaldı. Maa-lesef yıkımdan o da nasibini aldı. Yerle bir edildi.

Belirsizlik Sultan İkinci Mehmed'in Bizans'ı fethederek müjdeye ulaşmasıyla son buldu...

Ama aradan yedi yüz yıl geçmişti...

Fatih Sultan Mehmed, fetihten hemen sonra, hocası Akşemseddin'e, Eba Eyyûb'un mezarını bulmasını rica etti.

Hoca ruh yalnızlığına çekilip bir süre tefekkür ve tezekküre daldı. Nihayet seccadesini aldı, yola çıktı. Kendisini takip edenlere dedi ki:

“Seccademi sereceğim yeri kazarsanız Ebâ Eyyûb Hazretlerine ulaşsınız.”

Yürüdüler, yürüdüler...

Ve Hoca, herkesçe meçhul, kendince malum yere seccadesi-ni serip namaza durdu...

İki rekât şükür namazından sonra emretti:

“Kazınız!”

Hoca'nın gösterdiği yeri kazdılar...

Bir süre sonra “*Hâzâ Kabr-i Eba Eyyûb*” yazılı kil bir tablete ulaştılar.

Kabir bulunmuş, görev tamamlanmıştı. Peygamber yıldızını artık şanına lâîk bir türbeye kavuşturmak zamanıydı.

Padişahın emriyle kabrin olduğu yere bir türbe yapıldı. He-men sonra da, şehrin ilk büyük selâtin camii inşa edildi. Bu yapı-lara bir medrese, hamam ve aşhane eklenerek İstanbul'daki ilk külliye meydana getirildi.

Külliyenin masraflarını karşılamak için de, Padişah, bir vakıf kurdu...

Nihayet külliyenin etrafına İslam-Türk geleneğine uygun bi-çimde evler inşa edildi...

Ve Bursa'dan getirtilen göçmenler yeni evlere yerleştirildi...

Bugün “*Eyüp Sultan*” dediğimiz semt işte böyle doğdu.

Başarılı Osmanlı padişahlarının şartlara teslim olmama ko-nusunda dikkate aldıkları öncü isimlerden biridir Eba Eyyüb...

Bu yüzden tüm padişahlardan hürmet görmüş, halifeler hilâfet kılıcını yüzlerce yıl onun makamında kuşanmıştır.

Sultanlıktan dervişliğe: İbrahim Edhem

Büyük Osmanlı padişahlarının, içine gark oldukları dünya nimetlerine kapılmama konusunda müthiş bir örnekleri vardı: İbrahim Edhem...

Ben onu rahmetli babam sayesinde tanıdım...

Birlikte ormana gitmiştik.

Bu gidişin bahanesi, kışlık odun yapmaktı.

Aslında ise birlikte vakit geçirmek istiyorduk.

Çünkü birbirimize hasrettik.

Babamın bitmez tükenmez seferleri (gemisiyle bir yerlere gider, aylar sonra eve dönerdi) yüzünden, fazla birlikte olamıyorduk...

Sanırım o tarihte yaşım on dört filandı.

Bir süre çalıştık. Birkaç kurumuş ağacı kestik. Sonra dinlenmeye oturduk. Böyle vakitlerde babam, yüreğime ebedi hakikat tohumları ekmeyi severdi. Birden sordu:

"İbrahim Edhem Hazretleri'ni tanır mısın?"

Hayır, hiç duymamıştım. Anlatmaya başladı...

* * *

İbrahim Edhem, tacıyla-tahtıyla, zevk ve sefasıyla Belh Hükümdarı'ydı...

Muhtemelen bizim kadar gösteri ve gösteriş tutkunu değildi, ama onun da hepimiz gibi bazı zaafı vardı... Mesela ava fazlasıyla düşküncü (bizim Sultan Dördüncü Mehmed de öyleydi)...

Etrafında bir dediğini ikiletmeyen halayıklar, uşaklar, hizmetkârlar, vezirler, komutanlar, bürokratlar...

Elinin altında her türlü imkân...

Buna rağmen içinde büyük bir boşluk, derin bir huzursuzluk...

"Bu gidişin sonu ne olacak?" sorusu, sürekli olarak beynini mıncıklıyordu.

Gerçi *Rıza-ı İlâhî* konusunda bizim kadar duyarsız, ilgisiz ve bilgisiz değildi. En azından namazını kılar, orucunu tutar, fakir-fukarayı kollar, gözetirdi.

Zaman zaman, yine bizim gibi, dünyanın fani olduğunu, bu koşturmacaya değmediğini, ebediyete daha fazla vakit ayırmak gerektiğini düşünürdü. Sonra yine şeytana yenilir, dünya ağır basar, hayatına aynen devam ederdi...

Ebediyete yönelik ameller ne zaman derinden derine ruhu-nu sarsa, "*Sonra yaparım.*" der, hayatı sürekli ertelerdi (bizim gibi).

Günün birinde, bir vesile ile dünyanın ne kadar boş olduğu gerçeği kafasına *dank* ediverdi!

Artık ebediyet sırrı yüreğini avuçlamıştı... Kurtulamıyordu.

Sonunda tacını-tahtını, zevkini-eğlencesini bırakıp yollara düştü... Hz. İbrahim cehdiyle kendini aramaya başladı.

O cehtle çölleri geçti, dağları aştı, diyar diyar dolaştı.

Bir gün, Bağdat yakınlarında bir derviş topluluğu gördü. Aralarındaki samimiyetten, göz bebeklerinde parıldayan riyasız sevgiden, birbirlerine "kardeş" diye hitap etmelerinden ve tatlı

tatlı muhabbetlerinden o kadar etkilendi ki, yaklaşıp kim olduklarını sordu.

“Biz gariban dervişleriz.” dediler...

“Beni de aranızda alır mısınız?” diye sordu...

“Bir şartla,” dedi, dervişlerden biri; *“Önce imtihanı vermen lâzım. Sana bir soru soracağız, doğru cevap verirsen, aramıza alacağız.”*

Edhem kabul etti. Onca bilgisi vardı. Elbette soruyu dosdoğru cevaplandırabilirdi.

“Ey Edhem!” dedi derviş, *“Bize söyle bakalım: Bir kese altının olsa ne yaparsın, olmasa ne yaparsın?”*

Daha zor, daha girift bir soru bekleyen Edhem, bu basit gibi görünen soru karşısında rahatlayarak cevap verdi: *“Bir kese altınım olsa da şükrederim, olmasa da şükrederim...”*

Dervişler gülüştüler. Biri kendini tutamayarak şöyle dedi:

“O senin yaptığını Bağdat’ın köpekleri de yapıyor. Yiyecek bulsalar da, bulamassalar da şükreliyorlar. Sen insansın, daha farklı olman gerekir.”

Edhem sıkıla sıkıla sordu: *“Peki o durumda siz ne yaparsınız?”*

“Biz” dedi derviş, *“Bulursak dağıtırız, bulamazsak bizden daha çok ihtiyacı olanlara vermesi için Allah’a dua ederiz...”*

Edhem çok şaşırdı. Henüz olgunlaşmadığını anladı. Tekrar yollara vurdu, çöllere daldı. Sonunda olgunluk çağını yakaladı: *İbrahim Edhem Hazretleri* oldu...

Basra’ya yolu düştüğünde, onu tanıyan halk, ısrarla dua ettikleri halde dualarının bir türlü kabul olmadığını söylediler ve bunun sebebini sordular...

İbrahim Edhem Hazretleri on gün sonra, on maddelik bir liste gönderdi:

1. Allah'ı tanıdığınızı söylüyorsunuz, ama emirlerine uymuyorsunuz.
2. Kur'ân-ı Kerim-i okuyorsunuz, ama muhtevasıyla amel etmiyorsunuz...
3. Hz. Peygamber'i sevdiğinizi söylüyorsunuz, ama sünnetini yapmıyorsunuz...
4. Şeytanın düşmanınız olduğunu söylüyorsunuz, ama onu kendinize dost ediniyorsunuz...
5. Cenneti sevdiğinizi söylüyorsunuz, ama cennete layık olmaya çalışmıyorsunuz...
6. Cehennemden korktuğunuzu iddia ediyorsunuz, ama cehenneme gitmek için özel çaba göstermiyorsunuz...
7. Ölüm haktır diyorsunuz, lakin hak olan ölüme kendinizi hazırlamıyorsunuz...
8. Din kardeşinizin ayıbı ile uğraşıyor, kendi ayıbınızı görmüyorsunuz...
9. Allah'ın lütfettiği nimetleri bolca tüketiyor, ama şükretmiyorsunuz...
10. Ölülerinizi gömüyorsunuz, ama bir gün sizin de gömüleceğinizi hiç aklınıza getirmiyorsunuz.

Listeyi dikkatle okursanız göreceksiniz ki, bu arızaların tamamı, bizim de arızalarımızdır.

Muhtemelen padişah adaylarının da arızalarıydı...

İbrahim Edhem'in hayatı anlatılarak arızanın nisbeten hasarsız atlatılması amaçlanıyordu.

Odun yapmaya boş verdik. Doğrusu işime de geldi. Çünkü tarla işlerinde ne gözüm vardı, ne gönlüm. Ben yazmak istiyordum...

Babam da bunu fark etmiş gibi, beni sürekli öğrenmeye yönlendiriyordu. O gün de İbrahim Edhem Hazretleri'nin bir duasını ezberletti. Beynime öylesine kazınmış ki, hâlâ unutmadım.

İşte o dua...

"İlahî! Sen fazl u kerem ve izzet ü ikram sahibisin; benimse tek sermayem hatalarım ve günahlarım; ne olur beni affet!

İsyankâr isem de affına olan ümidim hiç sarsılmadı; diliyor ve dileniyorum: Kulunu umduklarına ulaştır...

İşte huzurundayım ve suçlarımı itiraf ediyorum; merhametinle muamelede bulun ve bu âciz bendeni azaba dıçar kılma!

Halk hep sâlih bir insan olduğumu düşünüyor; hâlbuki ben onların en kötüsüyüm; merhametine iltica ediyorum; beni bana bırakma!

İlâhî! Asî kulun yine kapına geldi; Şâyet affedersen, hiç şüphesiz o Sen'in şânındandır; kovarsan dergâhından, beni Sen'den başka kim affedebilir?"

Sultan II. Murad onu taklit etti

Fatih'in babası Sultan II. Murad, onu taklit etti, hayatının en verimli çağında Osmanlı tahtından feragat etmek suretiyle görülmemiş bir fedakârlığa imza attı.

Dünya nimetlerinin terk edilebildiğini, kendisinden sonra gelecek tüm Osmanlı padişahlarına ve tüm dünyaya gösterdi.

Şüphesiz bu çok büyük bir fedakârlıktır. Böyle bir fedakârlık ancak büyük bir gaye için yapılabilir...

O gaye belli: Feth-i Mübin!

Sultan II. Murad, Peygamber müjdesi olarak gördüğü İstanbul'u fethedemeyeceğini, muhtemelen Hacı Bayram-ı Veli'den öğrenir öğrenmez, tahtı, o tarihte henüz on iki yaşlarında bulunan oğluna tereddütsüz bıraktı.

Çünkü İstanbul fethini yaşamak, Osmanlı'nın Peygamber müjdesine ulaştığını görmek istiyordu.

Kendisi ulaşamayacağına göre, ulaşacak olanın (oğlunun) önünü açmayı düşündü. Çünkü Sultan II. Murad'ın amacı Osmanlı tahtından, hatta dünyadaki tüm nimetlerden daha önemliydi: Çünkü Peygamberi'nin arzusu gerçekleşecekti...

Zaten Osmanlı Devleti, bu arzuyu gerçekleştirmek üzere kurulmuştu.

Bizanslı tarihçilerden Chalcondyle, *“Murad, hayatında pek çok tehlikeler atlatmış ve pek çok hayır işleri görmüştür.”* diyor, *“Rumeli ve Anadolu'da 37'den fazla büyük ve meşakkatli harbi idare ederek hepsinden galip ve muzaffer olarak ayrılmıştır. Düşmana muharebe meydanını bıraktığı ve arka çevirdiği asla görülmemiştir... Savaşta çok cesurdu. Şaşırp telaş göstermezdi... Dinlenmek nedir bilmezdi. Gençliğinde olduğu gibi ihtiyarlığında da çalışkan, enerjik ve sertti. İyice düşünür, maksat ve meramına ermek için hiç bir şeyi ihmal etmez ve unutmazdı. Kendisine boyun eğip itaat eden bütün milletlere ve sarayındaki efrada yumuşaklıkla muamele ederdi. Yeri geldiği ve gerektiği zaman mükâfatlandırmaktan geri kalmazdı. Herkesi adı ile çağırarak âdeti idi... Verdiği sözü tutan hükümdarlardandı.”*

Bütün hakkındaki değerlendirmeyi *“Osmanlı Padişahları”* isimli eserimize havale ederek kısaca belirtiyim ki, Fatih'in babası, bir fatihin babası olmaya gerçekten lâyıktır.

Babalığa anlam katan baba: Bahaeddin Veled

Büyük isimleri hatırlarken, yetişme sürecinden başlamak gerekiyor. Çünkü hiç kimse anasının karnından *Fatih*, *Kanuni*, ya da Mevlâna olarak doğmaz.

Mevlâna bahsine girişte hemen şunu söyleyeyim ki, Şehzâde Mehmed'i *Fatih* yapan sürecin en önünde nasıl annesi Hüma Hatun ile babası Sultan İkinci Murad'ın yanı sıra Ak Şemseddin, Molla Hüsrev ve Molla Gürânî varsa, Muhammed Celaleddin'i *Mevlâna* yapan sürecin başında da annesi Mümine Hatun ve babası Bahaeddin Veled vardır.

Mü'mine Hatun, Belh Emiri Rükneddin Bey'in kızıdır; babaannesi, Harezmşahlar hanedanından Melike-i Cihan Emetullah Sultan'dır.

Babası Bahaeddin Veled'e gelince: "*Sultan-ul Ulema*" (âlimler sultanı) unvanı, karakteri ve ilmî kifayeti hakkında fikir sahibi olmak için sanırım yeterlidir.

Bahaeddin Veled'in öyle temiz, saygın ve yaygın bir şöhreti vardır ki, Belh Emiri Rükneddin bile bundan etkilenmiş ve kızını vermeyi teklif etmiştir.

Yani Hz. Mevlâna'nın annesi saray terbiyesinden geçmiş bir hükümdar kızıdır. Bu durum, Mevlâna'daki ince ruhun, olgunluğu ve nezaketin kaynağını sanırım izah eder.

Devir, Cengiz Han'ın amansız öfkesinin tüm Doğu'yu kasıp kavurduğu bir devirdir. Cihangir, hiçbir insanî ve ahlâkî kural tanımadan önüne gelene saldırmakta, yakıp yıkmaktadır. Bir taun, bir kasırğa gibi esip savurduğu yörelerde taş üstünde taş, omuz üstünde baş bırakmaz.

Tıpkı Buhara gibi, Semerkant gibi, (Cengiz Han ve Harzem Devleti konusunda bilgi edinmek isteyenler, bendenizin "*Buhara Yanıyor*" ve "*Elveda Buhara*" isimli kitaplarıma bakabilirler) Sultan-ul ulema Bahaeddin Veled'in yaşadığı Belh şehri de vurulmuş, kasıp kavrulmuştur.

Kısacası ilmin aydınlığına Moğol çapaçullarının (eşkıya) gölgesi düşmüştür. İşte bunun üzerine Bahaeddin Veled, "*Tevekkeltü Alellah*" deyip yola çıkar. Rota tamamıyla meçhuldür. Kaderinin izinde yürüyecek ve kaderinin kesişme noktasına yerleşecektir. Tam bir "*Görelim Mevlâ neyler*" tevekkülü içinde yol alır. Kaderi yüreğini Anadolu'ya çeker. Bu bir *sevk-i İlâhî*'dir. Allah, *İslamın bayraktarlığını yapmak* gibi önemli bir misyon yüklediği milletlerin devletleri tökezlediğinde, yürekleri diri tutacak *Yürek Adamlar* gönderir. Bu kez Moğol'ların Anadolu'daki tahribatı o kadar amansızdır ki, bir yerine iki, hattâ Yunus'la birlikte üç Yürek Adam Anadolu'nun yüreğine düşmüştür... Tamirat tahribat nisbetinde olmalıdır. O tarihte Anadolu'nun Bahaeddin Veled'e ve yanındaki gence (oğlu Mevlâna) ihtiyacı vardır.

Nihayet Karaman... Bahaeddin Veled aile efradıyla birlikte Karaman'a yerleşip vaazlar vermeye başlayınca farkı ortaya çıkar. İlimden ve âlimden anlayan halk, Veled'in vazettiği camilere âdeta akın eder. Ünü kısa sürede yayılır. Etrafında müthiş bir sevgi hâlesi oluşur.

Sultan Alparslan'ın şanlı oğlu Sultan Melikşah, elbette Karaman'daki deryayı fark edecek, fark eder etmez de en mutemet adamlarını gönderip başkent Konya'ya dâvet edecek, fakat ilk

dâvetini kabul ettiremeyecektir. Mevlâna'nın babası, “Biz dervişiz, Sultan sofralarına lâayık değiliz, belli ki bizi Sultanımıza yanlış tanıtmışlar.” diyecek, ancak ısrar üzerine kalkıp Konya'ya yerleşecektir.

İlme âşına Konyalılar Bahaeddin Veled'in farkını hemen anlarlar ve ailesiyle birlikte bağırllarına basarlar. Sultan Melikşah da minnetinin nişanesi olarak ona büyük bir medrese yaptırır.

Bahâeddin Veled devrinin tüm ilimlerine vakıf bir âlim, maddî varlığıyla birlikte, bilgisini de herkesle paylaşacak kadar cömert bir insan; daha da önemlisi bir *ehl-i hâl* idi ...

Vefatından sonra, eski talebelerinden Seyyit Burhaneddin Tirmizi, Sultan-ul ulema Bahaeddin Veled'i rüyasında görür. Ondan Konya'ya gitmesini ve oğlu Celâleddin'i ruhen olgunlaştırmasını ister.

Seyyit Burhaneddin Tirmizi tam bir *Allah dostudur*. Namaz kılariken kendini unutmakta, ya secdeden kalkmamakta, ya da selam vermeyi aklına getirememektedir.

Celâleddin'den bir Mevlâna çıkaran isimlerden ikincisi olarak selamladığımız bu zat, aynı zamanda, Mevlâna'nın Belh'ten de öğretmenidir.

Seyyit Burhaneddin Tirmizi, dergâhında akşam namazını kıldırıyordu. Secdeye gitti ve öylece kaldı. Neden sonra secdeden kalkıp selam verdiğinde, cemaati fark etti. “Namazda iken beni özürllü sayın ve kusuruma bakmayın.” dedi. “Zira ben İlahî huzurda kendimden geçiyorum ve her şeyi unutuyorum.”

Kayseri'de ziyaretine gelen Şehabeddin Sühreverdi ile saatlerce karşı karşıya oturdukları halde tek kelime konuşmadan ayrıldıklarını gören müritleri, Tirmizi'ye bunun sebebini sordular. “Hâl ehli yanında, hâl dili gerekir.” dedi, “hâl olmadan, kâl ile müşkülleri çözmek mümkün değildir.”

Tirmizi, işte bu rüya üzerine Konya'ya gidip Celaleddin'le buluştu. Eski öğrencisinin bilgisini ölçmekle işe başladı. Bilgisini mükemmel bulunca, *"Bilgide dengin yok."* dedi, *"ama baban hem hâl ilmi sahibiydi, hem kâl ilmi sahibiydi. Yalnız söz ile değil, yaşayarak olgunluğa ermişti. Sen kâl ilmine önem vermişsin. Artık kâlden hâle geç. Ancak o zaman baba mirasına sahip çıkabilirsin..."*

Mevlâna Celaleddin işte böyle bir babanın oğludur. Baba, oğlundaki diriliş nefesini ilk fark eden adamdır. Bunu evrenselleştirmek için de oğlunu, mânevî bir meşale gibi Belh'ten Konya'ya taşımıştır.

Çünkü o tarihte Anadolu hem dünyanın kapısıdır, hem de ilmin kiblesi; Celâleddin, Anadolu'nun ruhuyla buluşmasaydı, büyük ihtimalle Mevlâna'ya dönüştürmeyecekti...

Babası Sultan-ul ulema Bahaeddin Veled bu gerçeği sezmiş olmalıdır ki, gidecek onca İslam ülkesi varken, Anadolu'yu seçmiş, Konya'ya yerleşmiştir.

12 Ocak 1231'de Hakk'a yürüdü.

Arkasında iyi bir evlât ve hayatından yüzlerce örnek bırakarak...

Sultan Veled de padişahların mehenk taşlarından biriydi. Şaşmaz ölçülerin sahibi olarak hatırası daima saygı gördü.

Olgunluk örneği: Mevlâna Celâleddin-i Rûmî

Mevlâna hakkında yıllardan beri bilen de, bilmeyen de konur. Mevlâna gerçeğinden nasipsiz bir sürü insan, Mevlâna'dan söz eder durur...

Söylenenleri yıllardan beri büyük bir sabır ve dikkatle takip ederim. Çünkü ben iflah olmaz bir Mevlâna tutkunuyum. Ama benim Mevlâna'm ile bazılarının anlattığı Mevlâna'lar arasında hemen hemen hiç bir benzerlik yok.

Mevlâna kendi gerçeğinden öylesine koparılmış ki, ortada neredeyse Mevlâna'dan eser kalmamış!

Ortada, tüm varlığı Var Eden'in hayat-kâinat penceresinden bakıp her nefeste *"Allah Allah"* diye inleyen bir Mevlâna yok!

Ortada, Aleyhisselat-u Vesselam Efendimize sevdalı bir Mevlâna yok...

Ortada yaradılış hikmetine ermiş bir Mevlâna yok!

Peki nasıl bir Mevlâna var dersenez; içinde, *"Yaradan'dan dolayı yaratılanı sevmek ölküsü"* taşımayan, amaçsız ve soyut (mücerret) bir insan sevgisini (hümanizm) varlık sebebi sayan bir Mevlâna var...

Kendi kiblesinden alması gereken ışığı Batı felsefesinden alan bir Mevlâna var...

Allah'ın *gazap* yüzünü yok farz edip sadece şefkat ve merhametini dillendiren bir Mevlâna var...

Kısacası, ortada eksik ve yanlış Mevlâna'ların cirrit attığı bir kargaşa var!

Bu kargaşa arasında, Mevlâna'nın hayatını vakfettiği İslamî gerçeklerle, her yürek titremesinde tüm bedenini ihtizaza getirip semaya kaldıran İlâhî Vecd ziyan olup gidiyor.

Böylece Mevlâna hem kendi kıblesinden, hem gerçeğinden, hem de kimliğinden koparılıyor.

Kıblesiz ve kimliksiz Mevlâna olmaz! Kıblesinden koparıldığı anda, Mevlâna, ülküsünden de ülkesinden de kopup sıradanlaşır. Sıradan bir *halk ozanı*na dönüşür. Mevlâna gerçeğini anlamayanların ısrarla ona halk ozanı demelerinin sebebi budur.

Oysa Mevlâna, adını dillerine pelesenk eden çoğu hümanistin kavrayamayacağı kadar derin bir tasavvuf, tefekkür ve vecd ummanıdır. O kadar derindir ki, onun birazını kavrayabilmek için önce inanç sistematüğini kavramak, ardından yürek vuruşunu Hz. Âlişan Efendimizin yürek ritmine ayarlamak, nihayet Mevlâna'yı derinden etkileyen üç ismi yeterince tanımak gerekiyor.

Üç isimden ilki, *Âlimler Sultanı* unvanını hakkıyla taşıyan babası Sultanü'l ulema Bahâeddin Veled'dir.

Celâleddin'den bir Mevlâna çıkaran isimlerden ikincisi, Belh'de geçen çocukluk günlerinin öğretmeni (lalası) Seyyit Burhaneddin Tirmizi'dir. Hakkında anlatılanlardan sadece ikisini paylaşmak, kendisi hakkında bir fikir verir sanıyorum...

Celâleddin'de Mevlânalaşma süreci böyle başladı. Binaenaleyh, *kalden hâle* geçişin anlamını bilmeyenler, Mevlâna Celâleddin'i kavrayamazlar.

Derken, Mevlâna son merhaleye ulaştı. Yıllardır bilmeden aradığı Şems-i Tebrizi ile buluştu. İşte o an, çekicin örse vurduğu yerden hâsıl olan ritme yürek tutup dönmeye başladı...

Bir ayağı hayatın değişmez gerçeğinde (İslam) sabit, ötekisi âlemi turlar gibi hareketli, kolları tüm kâinatı içindekilerle birlikte kucaklamak ister gibi açık, elleri ise Allah'ın verdiğini insanlara ulaştırmaya hazır bir ahlâk anlayışı içinde döndü, döndü, döndü...

Mevlâna'nın sema etmesi böyle bir mananın ürünüdür. Kısaca söylemek gerekirse sema, kareografik dönüşlerden ibaret bir dans değil, konsantre bir imanın olgun insan ruhunda meydana getirdiği titreşimlerin vücudu ayaklandırıp döndürmesi hâlidir.

Mevlâna hem Selçuklu sultanlarının, hem de Osmanlı padişahlarının ölçü aldıkları bir kişi olarak daima yaşadı...

Hâlâ da yaşıyor.

Padişahlar onu daima bir *diriliş müjdesi* olarak gördüler, hayatından ve hayat felsefesinden önemli dersler çıkardılar, biz de çıkarıyoruz.

Mevlâna'dan Tespitler

*Sevgide güneş gibi ol,
Dostluk ve kardeşlikte akarsu gibi ol,
Hataları örtmede gece gibi ol,
Tevazuda toprak gibi ol,
Öfkede ölü gibi ol,
Her ne olursan ol,
Ya olduğun gibi görün,
Ya görüldüğün gibi ol.*

* * *

*Nice insanlar gördüm, üzerinde elbisesi yok,
Nice elbiseler gördüm, içinde insan yok.*

* * *

*Kuzgun, bağda kuzgunca bağırır,
Ama bülbül, kuzgun bağırıyor diye, hiç güzelim sesini keser mi?*

* * *

Pisler, pisliklerini yapar, ama sular da temizlemeye çalışır.

* * *

*Dikenden gül bitiren, kışı da bahar haline döndürür.
Selviyi hür bir halde yücelten, kederi de sevinç haline sokabilir.*

* * *

*Oruç tutmak güçtür, çetindir,
Ama Allah'ın, kulu kendisinden uzaklaştırmasından, bir derde
uğratmasından daha iyidir.*

* * *

Kabuğu kırılan sedef üzüntü vermesin sana, içinde inci vardır.

* * *

Bulutlar ağlamasa yeşillikler nasıl gülerdi?

* * *

*Hepimiz, şu dünya ağacının kimimiz ham, kimimiz olgun mey-
veleriyiz.*

* * *

*İki parmağının ucunu gözüne koy.
Bir şey görebiliyor musun dünyadan?
Sen göremiyorsun diye bu âlem yok değildir.*

* * *

*O dağa bir kuş kondu, sonra da uçup gitti...
Bak da gör, o dağda ne bir fazlalık var ne bir eksilme.*

Sevgiyi hayat felsefesi yapan âşık: Yunus Emre

*"Ben gelmedim dava için,
Benim işim sevi için...
Dostum evi gönüllerdir,
Gönüller yapmaya geldim."*

Bütün bıraktıkları bundan ibaret olsaydı, Yunus'u anmak ve anlamaya çalışmak için bu bile yeterdi...

O kadar derin, o kadar zengin, o kadar engin, kuşatıcı, kucaklayıcı ve en önemlisi evrensel...

Yunus evrensel bir şairdir...

Yetmez, onu salt şair olarak tanımlamak ona da tarihe de haksızlık olur, Yunus zor zamanlarda gönüllerin hicran ve hüsrana düşmemesi, çözülüp çökmemesi, umutların tümünden kırılmaması için milletlere ikram edilen *İlâhî* ikramlardan biridir.

Anadolu'da Moğol istilâsını hatırlayalım. Cengiz Han'ın çocukları çekirge sürüsü gibi Anadolu'ya dadanmış, Anadolu'nun yalnızca maddi zenginliklerini değil, mânevi varlığını, hatta varlık sebebini kemirmeye başlamıştır.

Çözülen Selçuklu, bu müthiş istilâyı durduracak takatten mahrumdur. Çözölmeye, büzülmeye, hatta tarih sahnesinden çekilmeye hazırlanmıştır.

Anadolu'nun yüreği bir şekilde *yeniden dirilişi* başaramazsa tükenecek, vaktiyle mezar taşlarından arkasında izler bırakarak Anadolu'ya gelip Anadolu'yu kendisine ebedi vatan yapan Müslüman-Türk varlığı vatansızlık girdabında yok olup gidecektir.

Diriltici bir *Sur-i İsrâfil* lâzımdır.

Beklenen nefes iki yerden gelir: Mevlâna'nın tekkesinden ve Yunus'un hançeresinden ...

İkisi birlikte Anadolu'ya yeni bir ruh üflerler.

Mevlâna Konya eksenli şehir kültürüne cehd ve iman kazandırırken, Anadolu köşelerini adım adım gezen Yunus, saf yürek-lere coşku doldurur:

*Dağlar ile taşlar ile,
Çağırayım Mevlam seni ...
Seherlerde kuşlar ile,
Çağırayım Mevlam seni.*

* * *

*Su dibinde mahi ile,
Sahralarda ahu ile,
Abdal olup ya hu ile,
Çağırayım Mevlam seni.
Gökyüzünde İsa ile,
Tur dağında Musa ile,
Elimdeki asa ile,
Çağırayım Mevlam seni.*

* * *

*Yunus okur diller ile,
Ol kumru bülbüller ile,
Hakkı seven kullar ile,
Çağırayım Mevlam seni.*

Yüz binler bu çağrıya uyup Yunus önderliğinde İlâhî bir koro oluşturur. Anadolu'nun yüreğine kor gibi düşer Yunus'un deyişleri. Dilinin sadeliği, vurgularının sağlamlığı umulanın ötesinde bir etki yapar.

Hele de aşkı evrensel söyleminin merkezi yapması, *sevgiyi* hayat felsefesine dönüştürmesi, mayasında sevgi ve aşk olan Anadolu insanının ruhunu tutuşturur.

“Söyle” derler Yunus’a, “durma, söyle...”

Durmadan söyler:

Şol cennetin ırmakları,
Akar Allah deyu deyu...
Çıkmış İslam bülbülleri,
Öter Allah deyu deyu.

* * *

Salınır Tuba dalları,
Kur'an okur hem dilleri,
Cennet bağının gülleri,
Kokar Allah deyu deyu.

* * *

Kimi yiyip kimi içer,
Hep melekler rahmet saçar,
İdris Nebi hulle biçer,
Diker Allah deyu deyu.

* * *

Aydan arıdır yüzleri,
Misk-ü amberdir sözleri,
Cennette huri kızları,
Gezer Allah deyu deyu.

* * *

Miskin Yunus var dostuna,
Koma bu günü yarına,
Yarın Hakk'ın divanına,
Varam Allah deyu deyu.

Ağlayıp çağılayan bu Yürek Adam'ın söylemlerinin tersinde çıkarı olanlar, "Sus, söyleme" derler...

Bugün söyleyecek sözü olanlara "söyleme" diyen "Molla Kasım"lar dünde de vardır, olmaz mı?

Ama Yunus teklemekten onlara da verir cevabını:

*Aşkım galip geldi yüreğim harlar,
Âşık olan ar-ı namusu neyler?
Behey Yunus sana söyleme derler,
Ya ben öleyimmi söylemeyince?*

Söylemek zorunda olanı söyletmemek, öldürmekle eştir; Yunus canlı canlı ölmeye asla rıza göstermez. Yerine göre öylesine kükrer ki, aşkının gücüyle dağları titretir:

*İlim ilim bilmektir,
İlim kendin bilmektir;
Sen kendini bilmezsin,
Ya nice okumaktır?*

* * *

*Okumaktan murat ne?
Kişi Hakkı bilmektir;
Çün okudun bilmezsin,
Ha bir kuru emektir.*

* * *

*Yunus Emre der hoca,
Gerekse bin var hacca;
Cümlesinden iyice,
Bir gönüle girmektir.*

Gönül yolunda tavizsiz yürür.

Evrensel mükellefiyetler (yükümlülükler) yüklenmiş toplumların kurduğu devletler tökezlediğinde, yürekleri diri ve dinamik tutacak Yürek Adam'lar ortaya çıktığını iyi bilmektedir...

Onlar belirlenmiş bir misyon çerçevesinde insanlara ulaşır, yürekleri umutsuzluktan kurtarmaya çalışırlar.

Feth-i Mübin gibi büyük bir misyon yüklenmiş milletin o zamanki devleti olan Selçuklular, Moğol istilâsına maruz kalıp tökezleyince, Alpaslan'ın kurduğu, Melikşah'ın ve diğerlerinin yücelttiği Büyük Selçuklu Devleti'nin varlığına kilitlenen umutlar da devletle birlikte tökezlemeye başlamıştır...

Gözü ve yüreği kara, Moğol çapaçulları hiç bir kutsal ilke tanımıyor, ortalığı yakıp yıkıyor.

Bu büyük bir çözülmüdür. Bu çözülme toplumu git gide bireyselleştirip yalnızlaştıracaktır. Bireyselleşme toplumsal denetimi çokertecek, bu çöküşten de kimi ahlâksızlıklar ve yolsuzluklar fışkıracaktır.

Mevlâna ve Yunus gibi iki Yürek Adam'ın gelişi, tam bu döneme rastlar. Mevlâna sevgisiyle, Yunus nefesleriyle toplumun yeni yüreği olurlar. Yürekleri fani iklimlerden çözüp tekrar ebediyete kenetlerler. İnsanlar yeniden umutlanıp dirilir.

Öte yandan Kayı Han Aşireti (Osmanlı Devleti'ni kuranlar) Anadolu'ya girmiş, mâneviyat pusulası gibi aşirete yol gösteren "*Alp Erenler*" aşiretin önderi Ertuğrul Gazi'yi batıya, Bizans yakınlıklarına çekmiştir.

Dört, beş yüz silâhlı adam ancak çıkarabilen küçücük bir aşiretin batıya yönelişi hâlâ da pek çok tarihçiyi şaşırtır. Çünkü Bizans bölgenin *süper devletidir*. O tarihe kadar üzerine gelenleri püskürtmeyi başarmış, *yenilmezlik* unvanı almıştır. Buna rağmen Kayı Han Aşireti'nin Bizans'a doğru yürümesi manidardır...

Feth-i Mübin o yürüyüşle başlamıştır.

Yani aslında Kayı Han Aşireti'nin doğudan batıya, Bizans taraflarına yönelmesinde şaşılacak bir şey yoktur. Aşiret *ebedi misyonuna* yürümüştür. Kayı Han Aşireti'nin ebedi misyonu Feth-i Mübin'dir.

Peygamber-i Alişân Efendimizin “Konstantiniye bir gün *mutlaka feth edilecektir*.” şeklindeki müjdesinin aşiret önderlerinin, özellikle de Osman Gazi'nin babası Ertuğrul Gazi'nin yüreğine üfürüldüğü kesindir. Yüreklere fetih muştusunu üförenler ise “*Ahiyan-ı Rûm = Anadolu kardeşleri*” diye de anılan Alp Erenleridir. Onlar kendi dönemlerinin Yürek Adam'larıdır.

Bizans'ın üzerine yürümenin, Ahirzaman Peygamberi'nin yüreğine girmek anlamına geldiğini Kayı Han gazilerine emnim onlar anlatmış, tüm aşiret bir *kutsal hedef* etrafında onların telkinleri sayesinde kilitlenmiştir. Kutsal hedef zamanla *Kızılelma*ya dönüşmüş, Kızılelma ise, her an yeni bir fetih müjdesi olarak, yüzyıllar boyu bu toplumun yüreğini tutuşturmuştur...

Bu ateşi yakanlar da yine Yürek Adam'lardır.

Mevlânalar, Yunuslardır kısacası...

Anadolu, hâlâ, her alanda kendisine ışık olacak, yüreğini diri tutup ufkunu genişletecek Yürek Adam'lar bekliyor.

Yunus o beklenendir kısacası, aynı zamanda da bekleyendir!

Mevlana'nın Şems'i beklemesi gibi, o da yıllar yılı Taptuk'u beklemiştir.

*Taptuğun tapusuna,
Kul olduk kapısına...
Yunus miskin çiğ idik,
Piştik elhamdülillah*

* * *

*Vardığımız illere,
Şol safa gönüllere...
Baba Taptuk manisin,
Saçtuk elhamdülillah.*

Diye diye bekleyecek, vuslat gerçekleştiği an ise mutlulanıp şahlanacaktır.

Selçuklu'nun düştüğü yerden Osmanlı'yı çıkarandır Yunus...

Bu bir bakıma ölünen yerde dirilme anlamına da gelir.

Bir varlığın küllerinden yeni bir varlık çıkarma anlamına da ...

Yunus, Anadolu'dur

Yunus Emre'nin 1238 -1320 yılları arasında yaşadığı tahmin ediliyor. Doğum ve ölüm tarihleri kadar nereli olduğu da belirsizdir.

Böyleleri illa da bir yerli olmaz zaten: Yunus Anadolulu'dur...

Hatta Yunus Anadolu'dur!

Anadolu'nun imanını, rengini, âhengini, tasa ve keyfini yansıtır.

Zaten bir kez Anadolu olan, kıyamete kadar artık başka bir şey olamaz.

Medrese öğrenimi gördüğü bilinir, ama ne kadar sürdüğü belirsizdir.

Önemli değil aslında. Yunus bilinmeyenin içindeki bilinenidir. Bu da yeterli.

Zaten cenneti vatan yapana vatanını sormak abesle iştigaldir.

*Vatan bize cennetdürür,
Yoldaşımız Hay Hak dürür...
Haktan yana yönilecek,
Başka yollar dardır bize.*

Taptuk Emre, Yunus için bir mürşitten ziyade Anadolu'nun ruhunu temsil eden farklı bir semboldür. Onun şahsında

sarılmıştır Anadolu'nun ruhuna, Anadolu ile Taptuk'ta bütünlenmiştir.

Bu hali, geleneksel yapıya hem uygun, hem de geleneksel yapıdan farklıdır. Kimi anlaşılmaz derecede girift, kimi çocukların bile anlayabileceği kadar sade; ama daima düzgün, daima derin iman kokulu ...

Ve daima özü-sözü bir, doğru, düz ...

"Bu dergâha odunun eğrisi bile giremez." diyerek dergâha çarpık-çurpuk odun sokmayan Yunus, bu hassasiyetinde vurguladığı *doğru* olma hasletini hayatı boyunca sürdürerek, ormandan topladığı dümdüz odunlarda düzgünlüğü simgeler.

İşte bu yüzden Anadolu insanı, Yunus'u yüzlerce yıl terennüm etmiş, menkıbeleri dilden dile, nesilden nesile dolaşıp günümüze kadar gelmiştir.

Zaten Yunus hakkında bütün bildiklerimiz, bu menkıbelere dayanır.

Bazı kayıtlara göre, Yunus Emre Sakarya kıyılarında, Sivrihisar'ın Sarı Köyü'nde yaşamış, çiftçilikle hayatını kazanmıştır.

Artık ne kadar kazanılırsa ...

Çünkü kurak geçen yaz aylarında ekinleri kavrulmuş, elinde avucunda tohumluk buğday bile kalmamıştır.

Ne yapsın, tohumluk bulmak için yine düşer yollara ...

Orası senin, burası benim giderken, takip ettiği patika yol, alır onu bir dergâhın kapısına bırakır.

Burası Taptuk Emre'nin tekkesidir.

Gelen bilinmiş gibi açılır kapı, Yunus girer çekine çekine ...

Boşluğa ve loşluğa selam verir ...

Bir ses alır selamını, buyur eder.

Ardından ne istediğini sorar ...

İstilâ altındaki Anadolu köylüsü ne isteyecektir ki? Birazcık tohumluk buğday ister...

"Buğday yerine himmet versek, olmaz mı?" diye sorar ses.

"Yok, benim ihtiyacım tohumluk bir miktar buğday, himmete ihtiyacım olsa bile, sonraki iş."

Anadolu o tarihte Alperen dolu...

Soru tekrar gelir:

"Hadi himmete razı ol!"

"Olmaz dedik a, yaşadığım köyde yalnız ben değil, kuşçağızlar bile aç. Bize buğday lâzım."

Sesin sahibi çıkar ortalık yere, ak sakallı, nur yüzlü, derviş kılıklı biridir.

Kanı kaynar Yunus'un, ama önce buğday!

Derviş, Yunus'a götürebileceği kadar buğday verir. Yunus'un mutluluğuna sınır yoktur artık; seke seke dönüş yolunda yürür.

Derken aklına bir soru düşer:

"Himmet mi isteseydim yoksa?"

Derin düşüncelere dalar.

"Himmet oldukta buğdaya bile gerek kalmayabilir, hamlık etmişim, görgüsüzlük etmişim, adam da cennetten gelme gibi mübarek."

Mantığını kenara koyup duygularının peşine takılır, geri döner.

Hazin ki, "Yok" denir Yunus'a, "Senin beğenmediğin himmeti biz beğenene verdik."

"Kim ola ki bu?"

"Taptuk Emre derler, bul onu al himmetini."

Vurur yollara, adım adım maniler döşeyerek:

*Aşkın aldı benden beni ,
Bana seni gerek seni ;
Ben yanarım dünü günü,
Bana seni gerek seni.*

* * *

*Ne varlığa sevinirim,
Ne yokluğa yerinirim,
Aşkın ile avunurum,
Bana seni gerek seni.*

* * *

*Sufilelere sohbet gerek,
Ahilere ahret gerek,
Mecnunlara Leyla gerek,
Bana seni gerek seni.*

* * *

*Yunus'dürür benim adım,
Gün geçtikçe artar odum,
İki cihanda maksudum,
Bana seni gerek seni.*

* * *

Ve buluşur bir gün, vuslat gerçekleşir nihayet ...

Yunus'un yüreği bedenine sığmaz artık, bedeninden taşar.

*Yine esridi Yunus Taptuk yüzün görende;
Baktığım yüzde gördüm Taptuğumun nurunu.*

Yunus hürmetine

Yunus uzun süre tekkeye hizmet eder. Görevi tekkenin odun ihtiyacını gidermektir. Bu işi o kadar ciddiye alır, öylesine kut-sar ki, odunun düzgününü taşır hep tekkeye.

“Odunun eğrisi bile bu kapıdan giremez, değil insanın eğrisi” demeye getirir.

Aslında kapı bir tekke kapısı değil, tüm Anadolu'nun kalbidir.

Sanılır ki, Selçuklu'nun yıkılışıyla kurulacak devlete (Osmanlı Devleti) *kıvam* vermektedir.

Yunus serazat ruhludur. Günün birinde odun taşımaktan da, tekke hayatından da sıkılır. *“Bunca zaman ermedikse, bundan sonra ermeyiz”* diyerek vurur yine kendini yola.

Yol boyunca erenlerden yedi kişiye rastlar, yoldaş olurlar.

Her akşam erenlerden biri içinden geçirdiği bir ermiş adına Allah'a niyazda bulunup akşam yemeği ister...

Rivayet o ki, her isteyeninin isteği karşılanır...

Ve bir akşam...

Dua sırası da, sofrası da Yunus'tadır.

Fakat hangi ermiş adına sofrası isteyecektir?

Öyle de durup kalmak olmaz ki, açar ellerini sonunda:

“Ey Allahım! Bunlar hangi kulun adına dua ettilerse, ben de onun adına yalvarıyorum, utandırma beni, gönder soframı.”

O akşam iki sofrası birden gelmez mi?

Erenler şaşkın, baka kalırlar Yunus'un yüzüne.

Sonra da merakla sorarlar:

“Yahu kimin adına istedin Allahtan?”

Yunus, *“Önce siz söyleyin.”* diye ısrar eder.

“Taptuk'un dervişlerinden Yunus diye biri var, biz hep onun adına sofrası isteriz. Allah da boş çevirmez.”

Bu cevap Yunus'un kafasına dank etmiştir.

Tasını-tarağını toplayıp tekkeye döner. Ama kendini tekrar nasıl kabul ettirecektir?

“Eşiğe yatıver,” diye akıl öğretirler eski müritler. *“Öyle bir yatıver ki, sabah namazında abdest almaya çıkan Taptuk Emre'nin*

ayağı takılsın. Gözleri iyi görmediği için ister istemez soracak 'eşikte yatan kim?' diye. Yunus diyeceğiz. 'Hangi Yunus diye sorarsa, buradan nasibin kalktı demektir, hiç durma çekil git; yok eğer 'bizim Yunus mu?' diye sorarsa, gönlünden çıkmamışsın demektir. Yalvar-yakar kendini affettir."

Mizansen aynen uygulanır...

Yunus'a ayağı takılan Taptuk, "Hangi Yunus?" diye sormaz, "Bizim Yunus mu?" diye sorar. Affedilmiştir.

*Elif okuduk ötürü,
Pazar eyledik götürü,
Yaratılanı hoş gör,
Yaradandan ötürü.*

Mevlana'yı, Yunus'u okumayan Osmanlı âlimi ve padişahı yoktur. "Ders almayan var mı?" dersenez, eh, mutlaka vardır. Hepsı gereken dersi alabilseydi, devlet çözülmeye başlar mıydı?

Gelin kendi gidişimizi onun lisanıyla resmedelim:

*Bir garip ölmüş diyeler,
Üç günden sonra duyalar...
Soğuk su ile yuyalar,
Şöyle garip bencileyin.*

* * *

*Hey Emre'm Yunus biçare,
Bulunmaz derdime çare;
Var imdi gez şardan şara,
Şöyle garip bencileyin.*

Dönülmez yolun yolcusu: Tarık bin Ziyad

Tarih yaşanmış, geçmiş olaylar yığını değil, yaşanan süreçtir...

İşte tarihin içindeki Tarık bin Ziyad örneği, korkunç bir yenilgiye uğrayan Osmanlı ordusunu başarıya taşıyan örnektir.

Bu başarının padişahı Sultan III. Mehmed'se, mimarı da tarihten ders almasını bilen meşhur tarihçimiz Hoca Sadeddin Efendi'dir...

Padişah'a, *"Artık iş işten geçtiğini, canını kurtarmak için savaş meydanından kaçmasını"* öğütleyen sebeci vezirlerin karşısına bu tarihi örnekle çıkmış, *"Geri dönüş ihtimali yoktur, hiçbir padişah şimdiye kadar çıktığı savaş yolundan geri dönmemiştir."* diyerek çıkmış, Tarık bin Ziyad'ın gemileri yakması gibi, geri dönüş ihtimalini içinden söküp atmasını önermiştir.

Hocası'nın ısrarlı tavsiyelerini kıramayan padişah, *"Herhalde bir bildiği vardır."* diye düşünüp savaş meydanında sebat göstermeseydi, tarihlerimiz *Haçova Zaferi* yerine, *Haçova felaketini* yazmış olacaktı.

Hoca, tarihten bir örnekle hezimetini zafere çevirmiş bir zattır.

Yerli yerinde verilecek tarihsel örneklerin, böyle çarpıcı etkileri olur.

Bu örnekte bizim de kişisel çapta çıkartmamız gereken dersler saklıdır...

Çünkü her şeyden çabuk bıkıyoruz!

Çabucak vazgeçiyoruz!

Hemen yılgınlığa düşüyoruz!

Yeterince sabrımız, sebatımız, umudumuz yok!

Sürekli imkânsızlıklardan yakınlıkla ömür tüketiyoruz!

Düşünün ki, Tarık bin Ziyad'ın imkânları da sınırlıydı. Ama sabrı vardı, sebatı vardı, bitip tükenmeyen umudu ve enerjisi vardı...

Bıkmıyor, yılmıyor, usanmıyor, vazgeçmiyordu...

Belirlediği hedefe tüm varlığıyla yöneliyor; kilitlendiği amaçta yürüyordu...

Tarık bin Ziyad'ın amacı Avrupa'nın yüreğinde (İspanya'da) bir İslam devleti kurmaktır. Böylece Müslümanlar Avrupa'yla, Avrupa da Müslümanlarla yakından tanışmış olacaktı.

"Hedefine yürüyen insanın önünden dünya kenara çekilir." diyordu.

Dünyanın gerçekten de kenara çekilip çekilmediğini bilemeyiz, ancak, bu kararlılık ve umut karşısında, tüm engellerin bir bir ortadan kalktığını görüyoruz.

Gelelim Tarık bin Ziyad'ın meşhur hikâyesine...

Tarih, 19 Temmuz 711...

Meşhur Berberi komutan Tarık bin Ziyad'ın Güney İspanya sahillerini fethetmeye başladığı yıllar...

Tarık, İspanya'yı fethetme maksadıyla Musa bin Nusayr'dan aldığı yedi bin askerle Kuzey Afrika sahilinde Sebte Boğazı'nı geçip İberik Yarımadası'na çıkarma yaptığı anda, asker yorgun ve bıkkındı.

Yolculuk sanılandan uzun sürmüştü. Askerler artık evlerine dönmek istiyor, bunu da açıkça seslendiriyorlardı...

Tarık, askerlerini canhıraş bir noktaya çekip *vazgeçme* lüksünü ortadan kaldırmak istedi. Limanda demirli bulunan gemileri bir gece sabaha karşı ateşe verdi.

Askerler uyandıklarında deli gibi sağa-sola koşuşmaya başladılar. Tarık bin Ziyad ise çoktan bir tepeliğin üstüne çıkmıştı: *"Bu tarafa gelin!"* diye bağıırıyordu askerlerine, *"bu tarafa gelin!"*

Serदारlarını görünce, askerler ona yöneldiler. Gemileri yangından kurtaracak bir formül vereceğini sanmışlardı.

Tarık gayet keyifli görünüyordu. O haliyle, yangında gemilerini kaybetmiş bir komutandan çok, zafer kazanmış bir komutana benziyordu.

"Gemiler yanıyor." dediler.

"Bırakın yansın." diye cevap verdi, *"Onların küllerinin arasından umutlarım yeşeriyor."*

Anlamadılar: *"Peki ama bu durumda evlerimize nasıl döneceğiz?"*

"Dönmeyeceğiz." dedi Tarık. Soğukkanlılıkla; *"Bu topraklar bizim evimiz olacak. Buraları fethedip kendimize vatan yapacağız!"*

Ciddileşti. İri bir kayanın üzerine çıktı: *"Sizinle konuşacağım."* dedi. *"Yaklaşın!"*

Komutanlar ve askerler liderin etrafına toplandılar. Tarık bir Ziyad kısa konuştu:

"Artık gemilerimiz yok. Geri dönüş umudumuz yandı, kül oldu. Geriye iki ihtimal kalıyor: Ya yüzerek vatana dönmeyi deneyeceksiniz, ya da düşmanı yenerek buraları kendinize vatan yapacaksınız: Kararınızı verin!"

Sekiz yüz sene müddetle tüm Avrupa'ya medeniyet öğreten Endülüs Emevi Devleti işte böyle bir kararlılığın ürünüdür.

Yöneticilerin kararlılığında aşınmalar olduğunda ise yıkılıp gitmiştir.

Padişahlar ne zaman bıksalar, usansalar, yürekleri şartlara tıkansa, bu örneği hatırlar ve geriye dönme ihtimalini kafalarının dan çıkarırlardı.

Bu örnek hafızaların bir yerinde tazeliğini korumasaydı, Haliç'in ağzını kapatan zincirlere tosladığı gün, Sultan II. Mehmed *"olmuyor işte"* deyip geri dönmeyi düşünürdü...

Düşünmedi. Bir anlamda o da gemileri yaktı...

Ancak o zaman yolu aydınlandı, ancak o zaman gemileri karadan yürütme fikri ilham edildi.

Çaresizliğe teslim olmayanlara Allah yeni çareler gösterir.

Saraylarda oturmayı içine sindiremeyen Sultan: Selâhaddin Eyyûbi

Mısır, Suriye, Yemen ve Filistin gibi bölgeleri fethedip Diyarbakır'dan Yemen'e kadar uzanan bölgede *Eyyubîler Devleti*'ni kurarak meşhur cihangir Selahaddin Eyyûbi de Osmanlı padişahlarının örnek aldığı önder bir kişiliktir.

Yıllar önce hayatını hikâyeleştirip yayınlamış biri olarak söylemeliyim ki, tartışmasız büyük bir cihangirdi. Ama onu tarih içinde devleştirip tüm yöneticilerin ondan ilham almasını gerektiren yönü cihangirliği değil, imanî, vicdanî ve ahlâkî meziyetleriydi...

Özetle, insanlığıydı.

Özellikle Mısır fethinden sonra kendini idrak etti; tarihçi Len Paul'un deyişiyle, bir anlamda içine yürüdü. Varlık sebebinin keşfe çıktı ve cihangirliğinin örtemediği acziyetini kavradı.

Asıl o zaman "*Salâhüddin*" (iyi dindar) oldu.

Tarihçi Len Paul cihangirin özelliklerini şöyle sayıyor:

- ❖ Çok dindardı.
- ❖ Çok müsamahakârды.
- ❖ İnsanların hakkına-hukukuna riayetkârды.
- ❖ Sevgi dolu bir yürek taşıyordu ve sevgisi herkesi kapsıyordu.

- ❖ Dünya zevklerine düşkün değildi: Gösteriştense nefret ederdi. Sade giyinir, çadırda otururdu.
- ❖ İnandığı gibi düşünür, düşündüğü gibi yaşardı.
- ❖ Çok okur, çok dinler, çok düşünürdü.
- ❖ İkiyüzlülük yapmaz, evinde ayrı, dışarıda ayrı bir hayat yaşamazdı.
- ❖ Âdildi, affediciydi, yumuşak huyluydu, mertti, cömertti, dürrüstü, sabırlıydı ve cesurdu.

Kısacası, kâmil insan dendiğinde aklımıza gelen meziyetlerin çoğuna sahipti.

Cihada (Allah rızası için mücadele etmek) âşıktı. Bu uğurda, çoluk çocuğundan, sülalesinden, yuvasından ve bütün mal ve mülkünden ayrılmaya razı olmuş, derme-çatma bir çadırda yaşamaya katlanmıştı.

Cihad başladıktan sonra mücahidlere yardım dışında hiçbir yere tek kuruş harcamazdı. Kimi görgü şahitlerinin ifadesine göre, Sultan Selâhaddin, savaş anında bir saftan bir safa atının üstünde koşturur, askerleri özendirir, aralarında koştururken, “Yâ’lel İslâm - İslâm’a yardıma koşun!” diye bağıırırdı.

Halkı, hayatı boyunca Selahaddin’den tek konuda şikâyetçi oldu. Hep asık suratlı oluşundan yakındılar.

Bir dönem şikâyetler o kadar arttı ki, bir cuma imam, halkın sesine tercüman oldu. Hutbede, tebessümün faziletlerini anlattı. “Halkına karşı güler yüzlü olmayan idarecinin, halkından sevgi ve saygı bekleme hakkı yoktur.”

Sultan Selahaddin, bunu duyar duymaz İmam’ın ziyaretine gitti.

“Galiba beni kastettiniz?” dedi.

Yönettiği ülkede hak-hukuk vardı. İmam hiç korkmadan, teklemeyen “Evet” deyiverdi. “Sizi kasdettim.”

Selahaddin Eyyûbi, derin bir iç çekişten sonra,

"Hocam!" diye konuştu, "Allah Resulü'nün Mi'rac'a çıktığı Mescid-i Aksa haçlıların elinde, Hz. Ömer'in emaneti Kudüs esir; bu durumda ben nasıl güleyim?"

Ve hıçkırarak ağlamaya başladı.

Sarayının bahçesine kurduğu çadırda çalışır, çadırda yatıp kalkardı.

Büyük bir sultan olduğunu, sarayda oturması gerektiğini tavsiye edenlere ise şöyle cevap verirdi:

"Kudüs'ü kurtarabilirsem, belki o zaman sarayda oturmayı içime sindirebilirim."

Kuşkusuz bu samimi sadakati sebebiyle, Allah, Kudüs'ün fetihini ona nasip etti.

O bir cihangirdi. Ama aynı zamanda şehirler kurup geliştiren bir imarcıydı. İlme değer verir, âlimleri yüceltirdi.

"Bir tek namazımı bile cemaatsiz kılmadım." diyebilecek kadar da düzgün bir Müslüman'dı. Kur'an okumayı ve dinlemeyi çok sever, okurken ve dinlerken ağlardı.

Kudüs'ün fethi esnasında mübarek beldede kan dökülmesin diye çok çaba sarf etti; bunu kısmen de başardı.

Tüm görevlerini en iyi şekilde yerine getirmeye çalışan Sultan Selâhaddin, mazlum Müslümanların yüzünü yıllar boyu güldürdü.

İsteseydi göz kamaştırıcı saraylarda yaşayabilir, her anlamda keyfine bakabilirdi. Fakat o dünyada kalacak hiçbir şey istemedi. Yüzü ve yüreği ebediyete dönüktü.

Şam'da ölüm döşeğindeyken, vasiyeti üzerine kefenini bir sırtığın ucuna bayrak gibi bağladılar ve sokak sokak dolaştırdılar. Bir yandan da tellâlar şöyle bağıyorlardı:

“Ey ahali! Bunca beldeler fethetmiş, krallara diz çöktürmüş Sultan Selahaddin’in son haline bakın ve ibret alın! İşte Selâhaddin’in son serveti. Sadece bir kefenle dünyadan gidiyor!”

Bağırانlar da, duyanlar da ağlıyorlardı.

4 Mart 1193’te öldü ...

Hayatı da, ölümü de âleme ibret oldu.

Onun hangi millete mensup olduğunu tartışmak yerine, anlamaya çalışmak daha doğru olsa gerektir.

Ama hangi millete mensup olursa olsun, büyük Osmanlı padişahları için iyi bir örnek teşkil etti.

Padişahların siyaset rneği: Nizamülmülk

Osmanlı vezirleri tanınır, ama Büyük Selçuklu vezirleri pek tanınmazlar. Oysa aralarında kendi çağından taşan cevherler vardır. Nizamülmülk de bunların en başında gelen isimdir.

Selçukluların büyük sultanı Alpaslan, 1072 yılında, hunharca bir suikast neticesi ldrlnce, 17-18 yaşlarında olan oğlu Melikşah, Selçuklu tahtına oturdu.

Babası gibi yürekli, azimli ve kararlıydı. Ancak deneyimsizdi. Bu eksikliğini Nizamlmlkn tecrübesi doldurdu.

Babasının şefkati ile kahramanlığını, hocası Nizamlmlkn sevgisi, tecrübesi ve sabrıyla btnledi.

Bunlara kendi idealleri ve azmi eklenince ortaya mükemmel bir idareci ıktı.

Melikşahn tecrübesizliğinden faydalanıp Selçuklu Devleti'ni yıkacaklarını hayal edenler, çok geçmeden yanıldıklarını anladılar. Melikşah, en az babası kadar muktedir bir hükümdardı.

nce babasının vefatını fırsat bilip ayaklanan beyleri hizaya getirdi. Karahanlılarla Gaznelileri, Selçuklu Devleti'ne bağladı.

Arkasından Kutalmışoğlu Süleyman Bey'i, Anadolu fethini tamamlamaya memur etti. Abbas Halifesi'ni himayesi altına aldı, Fatimler'i Suriye ve Filistin'den çıkardı...

Böylece yıllardır İslam dünyasını kana ve gözyaşına boğan büyük bir kargaşanın önüne geçmiş oldu.

Artık Selçuklu Devleti, en güçlü dönemini yaşıyordu. Selçuklu Devleti'nin sınırları Hindistan içlerine kadar genişlemiş, dönemin en büyük, en güçlü, en mamur, en medenî devleti hâline gelmişti.

Melikşah, bütün bunları nasıl mı başardı?

Nizamülmülk sayesinde tabii ki.

Gerçek adı, Ebu Ali el-Hasan et-Tusi'dir.

Meşhur "*Nizamiye Medreseleri*"ni kurduktan sonra "*Memlekete Nizam Veren*" anlamında "*Nizamülmülk*" unvanı, kendisine Abbasi Halifesi Kâim bi Emrillah tarafından verilmiştir.

Nizamülmülk, 10 Nisan 1018 yılında İran'ın Horasan şehrinde dünyaya geldi.

Devlet işleriyle ilk olarak Gazne Devleti'nin Horasan valisinin yanında çalışarak başladı. Sonrasında Alparslan'ın Belh valisinin yanında devam etti. Nihayet 1064 yılında Büyük Selçuklu Devleti'ne vezir olarak atandı.

Türk devlet yapısında ilk istihbarat teşkilatını oluşturup başına Ömer Hayyam'ı getirmek istedi.

Bu yüzden Haşhaşiler'in tepkisini üzerine çekti.

Sultan Alp Arslan'a vezir olduğu 1064'ten, Hasan Sabbah'ın uyuşturucu müptelâsı teröristleri tarafından şehit edildiği 14 Ekim 1092 tarihine kadar aralıksız 29 sene Büyük Selçuklu Devleti'ne, tam bir dirâyet ve adâletle hizmet etmiştir.

Nizâmülmülk salt bir siyasetçi değil, aynı zamanda da tam bir ilim ve gönül adamıydı. Selçuklu Sultanı'nın yanı sıra Abbâsi Halîfesi de kendisine çok hürmet gösterir, meclisinde bulunmaktan zevk alırdı...

Âlimlere, şairlere, sanatkârlara karşı çok cömertti. Ayrıca da bir vakıf insandı: Çok sayıda câmi, mescit ve hayır eserleri yaptırdı.

İlk devlet bütçesinde çıkan tartışma

Selçuklu Devleti'nin mülki ve askerî önderleri Sultan Melikşah'ın başkanlığında toplanmışlardı.

Sultan Melikşah şu mealde bir açış konuşması yaptı, dedi ki:

"Vezirlerim, paşalarım, beylerim! Devletimiz, Allah'ın izni ve yardımını ile çok büyüdü, gelişti, genişledi. Milletimiz refah içinde yaşıyor... Ne var ki, geniş toprakları idare etmek zor iştir... Mali gücümüzü israf etmemek için bir devlet bütçesi yapmamız lâzım... Gelirimizi, giderimizi denkleştirmeliyiz. Nereye ne kadar sarf edeceğimizi bilelim ki, ona göre davranalım. Kısacası, ayağımızı yorganımıza göre uzatacağız. Cennetmekân babamızdan duyduk ki, maliyesi sağlam olan devlet yıkılmaz. Hadi görelim, her kurum kendi bütçesini yapsın."

Çalışmalar başladı. Gelirler toplandı, giderler hesaplandı. Nihayet bütçeler Sultan Melikşah'a arz edildi. Melikşah, hepsini tek tek inceledikten sonra,

"Görüyoruz ki bütçemizde yoksullara, muhtaçlara, yetimlere, dervişlere, ilim tahsil edenlere, sanatkârlara pek bir şey ayırmamışsınız. Bu saydıklarımız için bütçeye üç yüz bin altın konsun."

Bu emri duyunca, zamanın Harbiye Nazırı, (Savunma Bakanı) rahatsızlıkla kımıldadı. Yüzü memnuniyetsizlikle büzüldü. Sultan'ın teklif ettiği meblâğ, neredeyse tüm askerî harcamalara eşitti.

Ona göre, devletin genişleyip büyümesinde, korunup yükselmesinde, savaşlarda zafer kazanıp ganimet toplanmasında en büyük pay, âlimlerin, dervişlerin, yetimlerin, sanatkârların değil, ordunundu.

Sultan Melikşah orduyu medrese mollalarıyla bir tutuyordu.

Daha fazla dayanamadı. Öfkesi yüzünden haddini bile aşan bir ses tonuyla, *"Bu miktar para ordunun bütçesine eklenirse, Bizans'ın surlarını dahi aşarız!"* dedi.

Sultan Melikşah gayet sakindi, hattâ gülümsüyordu: *"Yanlışın var!"* diye cevap verdi, *"Biz şimdiye kadar âlimleri, fakirleri, dervişleri, yetimleri, muhtaçları gözetmeseydik, ordumuz değil yeni beldeler fethetmek, payitahtımızı [başkentimizi] bile korumaktan âciz kalırdı."*

Hepsini tek tek süzdükten sonra devam etti. *"Biz memleketleri, kılıçtan evvel, yoksul takımı ve derviş-molla kısmının dualarıyla fethederiz. 'Duanız olmasaydı ne ehemmiyetiniz olurdu?'* buyuran Cenab-ı Hakk'a yemin ederim ki, bütçemizde yapılan en hayırlı yatırım budur."

Nizamiye Medreseleri'nin kurucusu Nizamülmülk'e döndü, *"Söylediklerim yanlış mı Vezirim?"*

Baba yadigârı şanlı vezir hayran hayran Melikşah'a bakıyordu:

"Hayır, Sultanım, çok doğru söylediniz." dedi, *"Bu kararınızla nazarımda öylesine büyüdüünüz ki, başı dumanlı dağlar gibisiniz. Zirvedeki sırrı bir türlü çözemiyorum."*

Ayağa kalktı...

"Ey Cihan Sultanı!" dedi, *"Askerlerinizin okları bir milden öteye geçmezken, benim Nizamiye Medreseleri'nde yetişen mânevi ordunun duaları Arş'a ulaşıyor. Selçuklu Devleti ikisinin sayesinde gelişecek."*

Derin siyasetçi

Nizamülmülk, tarihin kaydettiği en derin siyasetçilerdendi. Büyük Selçuklu Devleti'ne idârî, adlî, askerî, ekonomik, sosyal ve kültürel yeniliklerle değişiklikler getirdi. Sarayı, merkezî hükümet teşkilâtını, adliyeyi, toprak sistemini yeniden düzenledi.

Her şeyi yerli yerine oturtup devleti kurumlaştırdı. (Sonradan bunlar ufak tefek değişikliklerle Osmanlılar tarafından da uygulandı.) Onun sayesinde Selçuklu Devleti, Türk tarihinin ilk kurumsallaşmış devletine dönüştü.

Bir taraftan bunları yaparken, diğer taraftan İslam dışı cereyanlarla da boğuşuyordu. Güçlenmeye ve yayılmaya çalışan Bâtınilikle mücadele etti.

Zorlama yorumlardan çıkarılan oluşumlara karşı, Ehl-i Sünnet inancının sistemli bir şekilde öğretilmesini sağladı.

Bunun için Bağdat, Belh, Nişabur, Herat, İsfahan, Basra ve Musul gibi şehirlerde, adıyla anılan Nizâmiye Medreseleri'ni kurdu (Onuncu yüzyılda İslam dünyasında ortaya çıkan karışıklıkların giderilmesinde Nizâmiye Medreseleri'nin çok büyük rolü vardır.)

"Hüccetül İslam" olarak anılan Gazali'yi, Bağdat'taki Medresenin başına getirmişti.

Nizâmülmülk, Nihavend'de 14 Ekim **1092'de** bir Ramazan akşamı, meşhur Alamut teröristi Hasan Sabbah'ın uyuşturucu müptelası teröristleri tarafından şehid edildi.

Derler ki, vefatından sonra, dostlarından birinin rüyasına giriyor, hali sorulunca da şöyle cevap veriyor:

"Başıma demir hançerle gelen bu ölüm olmasaydı (şehit edilmeseydim), bütün yaptıklarımın sorguya çekilecektim."

Osmanlı padişahları, Nizamülmülk'le birlikte, bu rüyayı da hatırlar, bir gün Allah'a hesap vereceklerini göz önünde bulundururlardı.

Hasan Sabbah kimdir?

Hiç kuşkusuz Hasan Sabah, tarihin kaydettiği en vahşi, en acımasız, aynı zamanda en plânlı-programlı terörist başlarından biridir.

1034 - 1124 yılları arasında yaşamıştır. Bir dönem Nizamülmülk'ün emrinde Selçuklu Devleti'ne hizmet etmekle birlikte sonradan isyan etmiş, ulaşılması imkânsız Alamut Dağı'nın tepesine inşa ettiği kalesini bir *Terör Merkezi*'ne dönüştürmüştü.

Burası dünyanın bilinen ilk *Terör Kampı*'dır.

İran'ın Kum kentinde dünyaya gelmiştir. Zamanın önde gelen okullarında okuma şansı bulmuş, ailesiyle birlikte göçtüğü Rey şehrinde tanıştığı Şii önderlerinin etkisine girmiş ve Şiiliği bir hayat tarzı olarak benimsemiştir.

Büyük Selçuklu Devleti'ni bölme plânları yapan Hasan Sabbah, inançları da kullanmak suretiyle kandırdığı insanları, özellikle de gençleri Alamut Kalesi'nde toplamış, eğitmiş, beyinlerini yıkamış, suikastlere hazırlamıştır.

Sabbah, fedaileri üzerinde o kadar etkilidir ki, misafirleri ziyaretine geldiği zaman, onların kendisine sadakatini göstermek için, rivayete göre beyni yıkanan gençlerden birkaçını çağırır, kalenin tepesinden uçuruma atlamalarını ister, seçilen gençler ise hiç tereddütsüz bu isteği yerine getirirlerdi.

Hasan Sabbah 1124 yılında öldü. Arkasında yalnız İran'a değil, tüm bölgeye korku salan askeri ve siyasi amaçlı bir güç bıraktı.

Hasan Sabbah'ın "*Haşhaşiler*"i Moğol istilasına kadar ayakta kaldı. *Terörist Üretim Merkezi* olarak yıllar boyu faaliyet gösteren Alamut Kalesi 1256'da Hülagû Han tarafından yerle bir edildi.

Büyük Osmanlı padişahları, özellikle eğitim-öğretim alanında Nizamülmülk'ten önemli dersler aldılar...

Tarihin içindeki bu çarpıcı örnekten ders çıkarmayı hiç ihmal etmediler.

Tüm siyasetçilere derin örnek: “Siyasetnâme”

Nizamülmülk, “*Siyasetname*” isimli mükemmel bir eser yazacak kadar iyi bir siyasetçi, eser verebilecek kadar derin bir din adamı, yine eser verebilecek kadar zengin bir *kültür adamı*ydı.

Bu kimliği sayesinde yalnız Selçuklu sultanlarının değil, aynı zamanda Abbâsi Halifesi'nin de hürmetini kazanmış, şöhreti tüm dünyayı sarmıştı.

Âlimlere, şâirlere, sanatkârlara karşı çok cömertti. Ayrıca da bir *vakıf insandı*: Çok sayıda câmi, mescit ve hayır eserleri yaptırdı.

Ama asıl büyük eseri hiç kuşkusuz *Nizamiye Medreseleri*'dir.

Nizamülmülk'ün, ilkini 1068'de Bağdat'ta kurduğu Nizamiye Medresesi, Türk yüksek öğretim tarihinde bir ilktir.

Meşhur din âlimlerimizden Gazali, Nişabur Medresesi'nde öğrenim gördükten sonra, Bağdat'ta açılan Nizamiye Medresesi'nde 1091-1095 yılları arasında rektörlük ve müderrislik (öğretim üyeliği) yapmıştır.

Bu medreselerin kuruluş sebeplerinin başında;

1. Aydın din adamı yetiştirmek;
2. Yoksul ama yetenekli öğrencileri okutup topluma kazandırmak; (Yatılı öğrenci daha önce de vardı, ama fakir öğrencilere burs verip okutma anlayışı tamamen Nizamülmülk'ün buluşudur).
3. İmparatorluğun yönetimi için, Allah sevgisi ve korkusu arasındaki dengeyi çok iyi kurmuş (çünkü ancak bu dengeyi dosdoğru kuranlar halkın ve devletin işini dosdoğru görürler) üst düzey bürokrat memur yetiştirmek;
4. Devlet adamlarını eğitmek;
5. Bilginleri koruyup kollamak, ayrıca bir görev ve amaç etrafında birleştirmek;

6. Herkese eşit eğitim şansı vermek, böylece fırsat eşitliği oluşturmak; (çünkü bu medreseler kuruluncaya kadar eğitim sadece paralı üst düzeylerin tekelindeydi.)

Nizamiye medreselerinde yalnızca din eğitimi verilmiyor, matematik, felsefe, edebiyat, hukuk, dil, tıp, astronomi gibi devrin pozitif bilimleri de öğretiliyordu.

Medreselerde zengin kitaplıklar vardı. Bunlara her gün yenileri eklenirdi.

Siyasetnâme'den seçmeler

Nizâmülmülk'ün "*Siyâsetnâme*" isimli eseri, hemen hemen tüm Osmanlı padişahlarının yüzlerce yıl başucu kitabı oldu ...

Bugün bile siyasetle uğraşanların el kitabı olabilecek değerdedir...

Çok geçerlidir...

Çok gereklidir. (Eserin ilavesiz doğru bir nüshası, İstanbul'da Süleymâniye Kütüphanesi, Molla Çelebi kısmında 114 numara da mevcuttur.)

Nizâmülmülk bu eserinde, hükümdarlara ve devlet adamlarına birçok örnekler vererek yol göstermekte, tecrübelerini aktarmakta ve devlet yönetiminin çeşitli yönleri konusunda bilgilendirmektedir.

Eser o kadar önemlidir ki, bizzat kendisi eserin ön sözünde, "*Her hükümdar veya devlet başkanının bu eseri okuması gerektiğini*" söylemektedir.

Şimdi artık Siyasetname'den öğütler faslına gelelim ...

Ancak ben kısa hatırlatmalar yapacağım; onları genişletip örneklemek tamamıyla size kalmış ...

1. “Yönetici hiç bir zaman memurlarının durumundan gafil olmamalı, devamlı kontrol etmeli, zulüm ve hıyanet zuhur ederse, memuriyetten derhal almalı...”

Anlaşılan, Bırakınız çalsınlar!, Bırakınız işlerini yoluna koy-sunlar!, Varsın bugün git yarın gel desinler! anlayışı bize sonradan musallat oldu.

2. “Yönetici, büyük bir işe bir memur tayin ettiğinde peşini bırakmamalı, onun ardından mutlaka bir müfettiş göndermeli...”
3. Yönetici, inkâr ve küfürle ayakta kalabilirse de zulümle ayakta kalamaz, idareci idare ettiklerine asla zulmetmemeli, âdil olmalı...”
4. Hükümdar, memleketin yıkılmasına çalışan, haram iş işleyen, devlet sırrını açıklayan, diliyle hükümdara dalkavukluk ederken, kalbiyle düşmanlık eden suçluları bağışlamamalı.
5. Yönetici, dünyanın dört bir köşesine elçiler ve casuslar göndermeli. Ülkenin meşhur yollarının üzerine haber alma merkezleri kurmalı...
6. Yönetici, maaşların ve yollukların vaktinde ödenmesine dikkat etmeli...
7. Devlet işlerini ehline danışarak yürütmeli, kendi başına iş görmemeli; herkesin, zıt da olsa fikrini açıkça ortaya koymalarını sağlamalı.” (Nizamülmülk, günümüzden yaklaşık bin sene önce parlamenter sistem öneriyor) ...
8. “Yönetici, yetişmiş insanları kolayca harcamamalı, ama yaptıkları hatayı tekrarlamalarına da izin vermemeli...”
9. Yönetici, zevk u sefadan uzak durmalı, devlet kaynaklarını kullanırken kılı kırk yarmalı...

10. *Bu dünya, hükümdarların amel defteridir. İyi olurlarsa iyilikle, kötü olurlarsa kötülükle, nefretle anılırlar..*
11. *Haksız yere kan dökülmesine mani olmak yöneticilerin üzerine farzdır. Vergi memurları ve işlerini denetlemek, gelirini giderini bilmek, devlet mallarını korumak, hazine ve ambarrın doluluğunu, boşluğunu ölçmek, düşmanın zarar vermesini önlemek de vazifeleridir..*
12. *Peygamber Efendimizin buyurduğu gibi, 'İşlerin hayırlısı orta yolu takip etmektir.'*
13. *Yönetici, yapacağı her işte Allah'ın rızasını gözetmeli, O'nun emrine boyun eğerek, yoluna ve kuluna hizmet etmelidir.*